UNIVERSITY of
PENNSYLVANIA
LIBRARIES

Rittenhouse Orrery

CHASE & STUART'S CLASSICAL SERIES.

M. TULLII CICERONIS DE ORATORE.

LIBRI TRES.

WITH EXPLANATORY NOTES.

BY

E. P. CROWELL,

MOORE PROFESSOR OF LATIN IN AMHERST COLLEGE.

REVISED EDITION.

PHILADELPHIA:

ELDREDGE & BROTHER,

No. 17 North Seventh Street.

1896.

UNIVERSITY OF PENNSYLVANIA LIBRARY

Entered, according to Act of Congress, in the year 1895, by
ELDREDGE & BROTHER,
in the Office of the Librarian of Congress, at Washington.

WESTCOTT & THOMSON,
ELECTROTYPERS, PHILADA.

878
G7G. 1896

Crowell, Edward Payson
ed.

PREFACE

ALTHOUGH the DE ORATORE holds a very high rank among the essays of Cicero, both as regards the value and interest of its subject-matter and the excellence of its style, no edition of it has appeared in this country since that of Kingsley, in 1844. It has therefore been thought desirable to include it in this series of Latin text-books.

The text is that of Kayser, in Baiter & Kayser's edition of Cicero's works (Leipsic, 1860), which has been adhered to throughout; but all important variations of reading, preferred by recent critics of acknowledged authority, have been cited and considered in the Notes.

In any examination of these Notes it should be borne in mind that they are designed for the pupil rather than for the teacher; and that they aim not to be a substitute for the efforts of the learner, but to supplement them by giving such assistance only as is really needed, in addition to an independent study of the text with the lexicon and the grammar. Frequent references, therefore, have been made to the larger grammatical works, particularly that of Madvig, as more profitable for consultation by the student, at the stage of study at which this treatise is usually read, than the manual grammars; though these are often cited where they answer the immediate purpose of the note as well. And generally, instead of explanations of historical and other allusions, the pupil is referred to the dictionary of antiquities and the histories of Rome, and left to examine these works for himself.

478702

In the explanation of the text, use has been made chiefly of the editions of Sorof (Berlin, 1875) and Piderit (5th edition, Leipsic, 1878). The older commentaries, the most important of which are mentioned in the list of abbreviations, have also been carefully consulted.

For the sake of economy of space in the Notes, a full index of proper names of persons has been appended, with references to the page and line where each occurs, and with such explanatory statements as seemed necessary.

AMHERST COLLEGE,
April, 1879.

NOTE.

THE plan of the DE ORATORE is such that the First Book will be found to be the most interesting and profitable part for study, when there is not time at command for the reading of the entire treatise.

But while on this account it has been deemed advisable to issue this Book in a separate form, the publication of the whole work is also continued, revised and improved.

In this edition the Notes have been carefully corrected, and to a considerable extent rewritten and enlarged, partly by the aid of the latest editions of Sorof (1882), Piderit (1886), and Wilkins (Oxford, 1888), and a full outline of the subject-matter of the Book has been incorporated with the Notes, for a better understanding of the course of thought.

The references to the manual grammars, to Ramsay's Manual of Antiquities, and to Smith's Dictionary of Antiquities, have, of course, been changed to suit the latest editions of these works.

For valuable aid in the preparation of this edition acknowledgments are due to R. W. Crowell, M. A., of the Columbus, Ohio, High School.

AMHERST COLLEGE,
December, 1895.

M. TULLII CICERONIS

DE ORATORE AD QUINTUM FRATREM LIBRI TRES.

LIBER PRIMUS.

I. Cogitanti mihi saepenumero et memoria vetera repetenti perbeati fuisse, Quinte frater, illi videri solent, qui in optima re publica, cum et honoribus et rerum gestarum gloria florerent, eum vitae cursum tenere potuerunt, ut vel in negotio sine periculo vel in otio cum dignitate esse possent. Ac fuit cum mihi quoque initium requiescendi atque animum ad utriusque nostrum praeclara studia referendi fore iustum et prope ab omnibus concessum arbitrarer, si infinitus forensium rerum labor et ambitionis occupatio decursu honorum, etiam aetatis flexu constitisset. Quam spem cogitationum et consiliorum meorum cum graves communium temporum tum varii nostri casus fefellerunt. Nam qui locus quietis et tranquillitatis plenissimus fore videbatur, in eo maximae moles molestiarum et turbulentissimae tempestates exstiterunt; neque vero nobis cupientibus atque exoptantibus fructus otii datus est ad eas artis, quibus a pueris dediti fuimus, celebrandas inter nosque recolendas. Nam prima aetate incidimus in ipsam perturbationem disciplinae veteris, et consulatu devenimus in medium rerum omnium certamen atque discrimen, et hoc tempus omne post consulatum obiecimus eis fluctibus, qui per nos a communi peste depulsi in nosmet ipsos redundarent. Sed tamen in his vel asperitatibus rerum vel

angustiis temporis obsequar studiis nostris et quantum mihi vel fraus inimicorum vel causae amicorum vel res publica tribuet otii, ad scribendum potissimum conferam. Tibi vero, frater, neque hortanti deero neque roganti; nam neque auctoritate quisquam apud me plus valere te potest neque voluntate.

II. Ac mihi repetenda est veteris cuiusdam memoriae non sane satis explicata recordatio, sed, ut arbitror, apta ad id, quod requiris, ut cognoscas quae viri omnium eloquentissimi clarissimique senserint de omni ratione dicendi. Vis enim, ut mihi saepe dixisti, (quoniam, quae pueris aut adulescentulis nobis ex commentariolis nostris inchoata ac rudia exciderunt, vix hac *sunt* aetate digna et hoc usu, quem ex causis, quas diximus, tot tantisque consecuti sumus,) aliquid eisdem de rebus politius a nobis perfectiusque proferri; solesque non numquam hac de re a me in disputationibus nostris dissentire, quod ego eruditissimorum hominum artibus eloquentiam contineri statuam, tu autem illam ab elegantia doctrinae segregandam putes et in quodam ingenii atque exercitationis genere ponendam.

Ac mihi quidem saepenumero [in] summos homines ac summis ingeniis praeditos intuenti quaerendum esse visum est quid esset, cur plures in omnibus artibus quam in dicendo admirabiles exstitissent. Nam quocumque te animo et cogitatione converteris, permultos excellentis in quoque genere videbis non mediocrium artium, sed prope maximarum. Quis enim est, qui, si clarorum hominum scientiam rerum gestarum vel utilitate vel magnitudine metiri velit, non anteponat oratori imperatorem? Quis autem dubitet quin belli duces praestantissimos ex hac una civitate paene innumerabilis, in dicendo autem excellentis vix paucos proferre possimus? Iam vero consilio ac sapientia qui regere ac gubernare rem publicam possent, multi nostra, plures patrum memoria atque etiam maiorum exstiterunt, cum boni perdiu nulli, vix autem singulis aetatibus singuli tolerabiles oratores invenirentur. Ac ne quis forte

cum aliis studiis, quae reconditis in artibus atque in quadam varietate litterarum versentur, magis hanc dicendi rationem, quam cum imperatoris laude aut cum boni senatoris prudentia comparandam putet, qui convertat animum ad ea ipsa artium genera circumspiciatque qui in eis floruerint quam multi sint, facillime, quanta oratorum sit semperque fuerit paucitas, iudicabit.

III. Neque enim te fugit omnium laudatarum artium procreatricem quandam et quasi parentem eam, quam φιλοσοφίαν Graeci vocant, ab hominibus doctissimis iudicari; in qua difficile est enumerare quot viri quanta scientia quantaque in suis studiis varietate et copia fuerint, qui non una aliqua in re separatim elaborarint, sed omnia, quaecumque possent, vel scientiae pervestigatione vel disserendi ratione comprehenderint. Quis ignorat, ei, qui mathematici vocantur, quanta in obscuritate rerum et quam recondita in arte et multiplici subtilique versentur? Quo tamen in genere ita multi perfecti homines exstiterunt, ut nemo fere studuisse ei scientiae vehementius videatur, quin quod voluerit consecutus sit. Quis musicis, quis huic studio litterarum, quod profitentur ei, qui grammatici vocantur, penitus se dedit, quin omnem illarum artium paene infinitam vim et materiem scientia et cognitione comprehenderit? Vere mihi hoc videor esse dicturus, ex omnibus eis, qui in harum artium liberalissimis studiis sint doctrinisque versati, minimam copiam poëtarum egregiorum exstitisse. Atqui [in] hoc ipso numero, in quo perraro exoritur aliquis excellens, si diligenter et ex nostrorum et ex Graecorum copia comparare voles, multo tamen pauciores oratores [quam poëtae] boni reperientur. Quod hoc etiam mirabilius debet videri, quia ceterarum artium studia fere reconditis atque abditis fontibus hauriuntur, dicendi autem omnis ratio in medio posita communi quodam in usu atque in hominum more et sermone versatur, ut in ceteris id maxime excellat, quod longissime sit ab imperitorum intellegentia

sensuque disiunctum, in dicendo autem vitium vel maximum sit a volgari genere orationis atque a consuetudine communis sensus abhorrere.

IV. Ac ne illud quidem vere dici potest aut pluris ceteris inservire aut maiore delectatione aut spe uberiore aut praemiis ad perdiscendum amplioribus commoveri. [Atque] ut omittam Graeciam, quae semper eloquentiae princeps esse voluit, atque illas omnium doctrinarum inventrices Athenas, in quibus summa dicendi vis et inventa est et perfecta, in hac ipsa civitate profecto nulla umquam vehementius quam eloquentiae studia viguerunt. Nam posteaquam imperio omnium gentium constituto diuturnitas pacis otium confirmavit, nemo fere laudis cupidus adulescens non sibi ad dicendum studio omni enitendum putavit. Ac primo quidem totius rationis ignari, qui neque exercitationis ullam viam neque aliquod praeceptum artis esse arbitrarentur, tantum, quantum ingenio et cogitatione poterant, consequebantur: post autem auditis oratoribus Graecis cognitisque eorum litteris adhibitisque doctoribus incredibili quodam nostri homines dicendi studio flagraverunt. Excitabat eos magnitudo, varietas multitudoque in omni genere causarum, ut ad eam doctrinam, quam suo quisque studio adsecutus esset, adiungeretur usus frequens, qui omnium magistrorum praecepta superaret. Erant autem huic studio maxima, quae nunc quoque sunt, exposita praemia vel ad gratiam vel ad opes vel ad dignitatem. Ingenia vero, ut multis rebus possumus iudicare, nostrorum hominum multum ceteris hominibus omnium gentium praestiterunt. Quibus de causis quis non iure miretur ex omni memoria aetatum, temporum, civitatum tam exiguum oratorum numerum inveniri? Sed enim maius est hoc quiddam quam homines opinantur, et pluribus ex artibus studiisque conlectum.

V. Quid enim quis aliud in maxima discentium multitudine, summa magistrorum copia, praestantissimis hominum ingeniis, infinita causarum varietate,

amplissimis eloquentiae propositis praemiis esse causae putet, nisi rei quandam incredibilem magnitudinem ac difficultatem? Est enim et scientia comprehendenda rerum plurimarum, [sine qua verborum volubilitas inanis atque inridenda est,] et ipsa oratio conformanda non solum electione, sed etiam constructione verborum, et omnes animorum motus, quos hominum generi rerum natura tribuit, penitus pernoscendi, quod omnis vis ratioque dicendi in eorum, qui audiunt, mentibus aut sedandis aut excitandis expromenda est. Accedat eodem oportet lepos quidam facetiaeque et eruditio libero digna celeritasque et brevitas et respondendi et lacessendi, subtili venustate atque urbanitate coniuncta. Tenenda praeterea est omnis antiquitas exemplorumque vis, neque legum ac iuris civilis scientia neglegenda est. Nam quid ego de actione ipsa plura dicam? quae motu corporis, quae gestu, quae voltu, quae vocis conformatione ac varietate moderanda est; quae sola per se ipsa quanta sit, histrionum levis ars et scena declarat; in qua cum omnes in oris et vocis et motus moderatione laborent, quis ignorat quam pauci sint fuerintque, quos animo aequo spectare possimus? Quid dicam de thesauro rerum omnium, memoria? quae nisi custos inventis conlocatisque rebus et verbis adhibeatur, intellegimus omnia, etiam si praeclarissima fuerint in oratore, peritura. Quam ob rem mirari desinamus, quae causa sit eloquentium paucitatis, cum ex eis rebus universis eloquentia constet, in quibus singulis elaborare permagnum est, hortemurque potius liberos nostros ceterosque, quorum gloria nobis et dignitas cara est, ut animo rei magnitudinem complectantur neque eis aut praeceptis aut magistris aut exercitationibus, quibus utuntur omnes, sed aliis quibusdam se id, quod expetunt, consequi posse confidant.

VI. Ac mea quidem sententia nemo poterit esse omni laude cumulatus orator, nisi erit omnium rerum magnarum atque artium scientiam consecutus. Etenim ex rerum cognitione efflorescat et redundet oportet

oratio; [quae, nisi *est* ab oratore *res* percepta et cognita, inanem quandam habet elocutionem et paene puerilem.] Neque vero ego hoc tantum oneris imponam nostris praesertim oratoribus in hac tanta occupatione urbis ac vitae, nihil ut eis putem licere nescire, quamquam vis 'oratoris' professioque ipsa bene dicendi hoc suscipere ac polliceri videtur, ut omni de re, quaecumque sit proposita, ornate ab eo copioseque dicatur. Sed quia non dubito quin hoc plerisque immensum infinitumque videatur, et quod Graecos homines non solum ingenio et doctrina, sed etiam otio studioque abundantis partitionem quandam artium fecisse video neque in universo genere singulos elaborasse, sed seposuisse a ceteris dictionibus eam partem dicendi, quae in forensibus disceptationibus iudiciorum aut deliberationum versaretur, et id unum genus oratori reliquisse, non complectar in his libris amplius, quam quod huic generi re quaesita et multum disputata summorum hominum prope consensu est tributum; repetamque non ab incunabulis nostrae veteris puerilisque doctrinae quendam ordinem praeceptorum, sed ea, quae quondam accepi in nostrorum hominum eloquentissimorum et omni dignitate principum disputatione esse versata; non quo illa contemnam, quae Graeci dicendi artifices et doctores reliquerunt, sed cum illa pateant in promptuque sint omnibus, neque ea interpretatione mea aut ornatius explicari aut planius exprimi possint, dabis hanc veniam, mi frater, ut opinor, ut eorum, quibus summa dicendi laus a nostris hominibus concessa est, auctoritatem Graecis anteponam.

VII. Cum igitur vehementius inveheretur in causam principum consul Philippus Drusique tribunatus pro senatus auctoritate susceptus infringi iam debilitarique videretur, dici mihi memini ludorum Romanorum diebus L. Crassum quasi conligendi sui causa se in Tusculanum contulisse; venisse eodem, socer ejus qui fuerat, Q. Mucius dicebatur et M. Antonius, homo et consiliorum in re publica socius et summa cum

Crasso familiaritate coniunctus. Exierant autem cum ipso Crasso adulescentes et Drusi maxime familiares et in quibus magnam tum spem maiores natu dignitatis suae conlocarent, C. Cotta, qui [tum] tribunatum plebis petebat, et P. Sulpicius, qui deinceps eum magistratum petiturus putabatur. Hi primo die de temporibus deque universa re publica, quam ob causam venerant, multum inter se usque ad extremum tempus diei conlocuti sunt. Quo quidem sermone multa divinitus a tribus illis consularibus Cotta deplorata et commemorata narrabat, ut nihil incidisset postea civitati mali, quod non impendere illi tanto ante vidissent; eo autem omni sermone confecto, tantam in Crasso humanitatem fuisse, ut, cum lauti accubuissent, tolleretur omnis illa superioris tristitia sermonis eaque esset in homine iucunditas et tantus in iocando lepos, ut dies inter eos curiae fuisse videretur, convivium Tusculani. Postero autem die, cum illi maiores natu satis quiessent et in ambulationem ventum esset [dicebat], tum Scaevolam duobus spatiis tribusve factis dixisse: 'Cur non imitamur, Crasse, Socratem illum, qui est in Phaedro Platonis? Nam me haec tua platanus admonuit, quae non minus ad opacandum hunc locum patulis est diffusa ramis, quam illa, cuius umbram secutus est Socrates, quae mihi videtur non tam ipsa aquula, quae describitur, quam Platonis oratione crevisse; et quod ille durissimis pedibus fecit, ut se abiceret in herba atque ita illa, quae philosophi divinitus ferunt esse dicta, loqueretur, id meis pedibus certe concedi est aequius.' Tum Crassum 'immo vero commodius etiam;' pulvinosque poposcisse et omnis in eis sedibus, quae erant sub platano, consedisse [dicebat].

VIII. Ibi, ut ex pristino sermone relaxarentur animi omnium, solebat Cotta narrare Crassum sermonem quendam de studio dicendi intulisse. Qui cum ita esset exorsus: non sibi cohortandum Sulpicium et Cottam, sed magis utrumque conlaudandum videri, quod tantam iam essent facultatem adepti, ut non

aequalibus suis solum anteponerentur, sed cum maioribus natu compararentur; 'neque vero mihi quicquam' inquit 'praestabilius videtur, quam posse dicendo tenere hominum coetus, mentis adlicere, voluntates impellere, quo velit, unde autem velit, deducere. Haec una res in omni libero populo maximeque in pacatis tranquillisque civitatibus praecipue semper floruit semperque dominata est. Quid enim est aut tam admirabile, quam ex infinita multitudine hominum exsistere unum, qui id, quod omnibus natura sit datum, vel solus vel cum paucis facere possit? aut tam iucundum cognitu atque auditu, quam sapientibus sententiis gravibusque verbis ornata oratio et polita? aut tam potens tamque magnificum, quam populi motus, iudicum religiones, senatus gravitatem unius oratione converti? Quid tam porro regium, tam liberale, tam munificum, quam opem ferre supplicibus, excitare adflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in civitate? Quid autem tam necessarium, quam tenere semper arma, quibus vel tectus ipse esse possis vel provocare integros vel te ulcisci lacessitus? Age vero, ne semper forum, subsellia, rostra curiamque meditere, quid esse potest in otio aut iucundius aut magis proprium humanitatis, quam sermo facetus ac nulla in re rudis? Hoc enim uno praestamus vel maxime feris, quod conloquimur inter nos et quod exprimere dicendo sensa possumus. Quam ob rem quis hoc non iure miretur summeque in eo elaborandum esse arbitretur, ut, quo uno homines maxime bestiis praestent, in hoc hominibus ipsis antecellat? Ut vero iam ad illa summa veniamus, quae vis alia potuit aut dispersos homines unum in locum congregare aut a fera agrestique vita ad hunc humanum cultum civilemque deducere aut iam constitutis civitatibus leges iudicia iura describere? Ac ne plura, quae sunt paene innumerabilia, consecter, comprehendam brevi: sic enim statuo, perfecti oratoris moderatione et sapientia non solum ipsius dignitatem, sed et privatorum plurimorum et universae rei

publicae salutem maxime contineri. Quam ob rem pergite, ut facitis, adulescentes, atque in id studium, in quo estis, incumbite, ut et vobis honori et amicis utilitati et rei publicae emolumento esse possitis.'

IX. Tum Scaevola comiter, ut solebat, 'Cetera' inquit 'adsentior Crasso, ne aut de C. Laelii soceri mei aut de huius generi aut arte aut gloria detraham; sed illa duo, Crasse, vereor ut tibi possim concedere: unum, quod ab oratoribus civitates et initio constitutas et saepe conservatas esse dixisti, alterum, quod remoto foro, contione, iudiciis, senatu statuisti oratorem in omni genere sermonis et humanitatis esse perfectum. Quis enim tibi hoc concesserit aut initio genus hominum in montibus ac silvis dissipatum non prudentium consiliis compulsum potius quam disertorum oratione delenitum se oppidis moenibusque saepsisse? aut vero reliquas utilitates aut in constituendis aut in conservandis civitatibus non a sapientibus et fortibus viris, sed a disertis ornateque dicentibus esse constitutas? An vero tibi Romulus ille aut pastores et convenas congregasse aut Sabinorum conubia coniunxisse aut finitimorum vim repressisse eloquentia videtur, non consilio et sapientia singulari? Quid? in Numa Pompilio, quid? in Servio Tullio, quid? in ceteris regibus, quorum multa sunt eximia ad constituendam rem publicam, num eloquentiae vestigium apparet? Quid? exactis regibus, tametsi ipsam exactionem mente, non lingua perfectam L. Bruti esse cernimus, sed deinceps omnia nonne plena consiliorum, inania verborum videmus? Ego vero si velim et nostrae civitatis exemplis uti et aliarum, plura proferre possim detrimenta publicis rebus, quam adiumenta, per homines eloquentissimos importata; sed ut reliqua praetermittam, omnium mihi videor, exceptis, Crasse, vobis duobus, eloquentissimos audisse Ti. et C. Sempronios, quorum pater, homo prudens et gravis, haudquaquam eloquens, et saepe alias et maxime censor saluti rei publicae fuit. Atque is non adcurata quadam orationis copia, sed nutu atque verbo liber-

tinos in urbanas tribus transtulit; quod nisi fecisset, rem publicam, quam nunc vix tenemus, iam diu nullam haberemus. At vero eius filii diserti et omnibus vel naturae vel doctrinae praesidiis ad dicendum parati, cum civitatem vel paterno consilio vel avitis armis florentissimam accepissent, ista praeclara gubernatrice, ut ais, civitatum eloquentia rem publicam dissipaverunt.

X. 'Quid? leges veteres moresque maiorum; quid? auspicia, quibus et ego et tu, Crasse, cum magna rei publicae salute praesumus; quid? religiones et caerimoniae; quid? haec iura civilia, quae iam pridem in nostra familia sine ulla eloquentiae laude versantur, num aut inventa sunt aut cognita aut omnino ab oratorum genere tractata? Equidem et Ser. Galbam memoria teneo divinum hominem in dicendo et M. Aemilium Porcinam et C. ipsum Carbonem, quem tu adulescentulus perculisti, ignarum legum, haesitantem in maiorum institutis, rudem in iure civili; et haec aetas nostra praeter te, Crasse, qui tuo magis studio, quam proprio munere aliquo disertorum ius a nobis civile didicisti, quod interdum pudeat, iuris ignara est. Quod vero in extrema oratione quasi tuo iure sumpsisti, oratorem in omnis sermonis disputatione copiosissime versari posse, id, nisi hic in tuo regno essemus, non tulissem multisque praecessem, qui aut interdicto tecum contenderent aut te ex iure manum consertum vocarent, quod in alienas possessiones tam temere inruisses. Agerent enim tecum lege primum Pythagorei omnes atque Democritii ceterique sua in iure physici vindicarent, ornati homines in dicendo et graves, quibuscum tibi iusto sacramento contendere non liceret. Urgerent praeterea philosophorum greges iam ab illo fonte et capite Socrate nihil te de bonis rebus in vita, nihil de malis, nihil de animi permotionibus, nihil de hominum moribus, nihil de ratione vitae didicisse, nihil omnino quaesisse, nihil scire convincerent; et cum universi in te impetum fecissent, tum singulae familiae litem tibi

intenderent. Instaret Academia, quae, quicquid dixisses, id te ipsum negare cogeret. Stoici vero nostri disputationum suarum atque interrogationum laqueis te inretitum tenerent. Peripatetici autem etiam haec ipsa, quae propria oratorum putas esse adiumenta atque ornamenta dicendi, a se peti vincerent oportere, ac non solum meliora, sed etiam multo plura Aristotelem Theophrastumque de istis rebus, quam omnis dicendi magistros scripsisse ostenderent. Missos facio mathematicos, grammaticos, musicos, quorum artibus vestra ista dicendi vis ne minima quidem societate coniungitur. Quam ob rem ista tanta tamque multa profitenda, Crasse, non censeo. Satis id est magnum, quod potes praestare, ut in iudiciis ea causa, quamcumque tu dicis, melior et probabilior esse videatur; ut in contionibus et in sententiis dicendis ad persuadendum tua plurimum valeat oratio; denique ut prudentibus diserte, stultis etiam vere videare dicere. Hoc amplius si quid poteris, non id mihi videbitur orator, sed Crassus sua quadam propria, non communi oratorum facultate posse.'

XI. Tum ille 'Non sum' inquit 'nescius, Scaevola, ista inter Graecos dici et disceptari solere. Audivi enim summos homines, cum quaestor ex Macedonia venissem Athenas, florente Academia, ut temporibus illis ferebatur, cum eam Charmadas et Clitomachus et Aeschines obtinebant. Erat etiam Metrodorus, qui cum illis una ipsum illum Carneadem diligentius audierat, hominem omnium in dicendo, ut ferebant, acerrimum et copiosissimum; vigebatque auditor Panaetii illius tui Mnesarchus et Peripatetici Critolai Diodorus. Multi erant praeterea clari in philosophia et nobiles, a quibus omnibus una paene voce repelli oratorem a gubernaculis civitatum, excludi ab omni doctrina rerumque maiorum scientia ac tantum in iudicia et contiunculas tamquam in aliquod pistrinum detrudi et compingi videbam. Sed ego neque illis adsentiebar neque harum disputationum inventori et principi longe omnium in dicendo gravissimo

et eloquentissimo Platoni, cuius tum Athenis cum Charmada diligentius legi Gorgiam; quo in libro hoc maxime admirabar Platonem, quod mihi [in] oratoribus inridendis ipse esse orator summus videbatur. Verbi enim controversia iam diu torquet Graeculos homines contentionis cupidiores quam veritatis. Nam si quis hunc statuit esse oratorem, qui tantummodo in iure et in iudiciis possit aut apud populum aut in senatu copiose loqui, tamen huic ipsi multa tribuat et concedat necesse est. Neque enim sine multa pertractatione omnium rerum publicarum neque sine legum, morum, iuris scientia neque natura hominum incognita ac moribus in his ipsis rebus satis callide versari et perite potest. Qui autem haec cognoverit, sine quibus ne illa quidem minima in causis quisquam recte tueri potest, quid huic abesse poterit de maximarum rerum scientia? Sin oratoris nihil vis esse nisi composite, ornate, copiose loqui, quaero, id ipsum qui possit adsequi sine ea scientia, quam ei non conceditis? Dicendi enim virtus, nisi ei, qui dicet, ea, de quibus dicet, percepta sint, exstare non potest. Quam ob rem, si ornate locutus est, sicut et fertur et mihi videtur, physicus ille Democritus, materies illa fuit physici, de qua dixit, ornatus vero ipse verborum oratoris putandus est. Et, si Plato de rebus a civilibus controversiis remotissimis divinitus est locutus, quod ego concedo; si item Aristoteles, si Theophrastus, si Carneades in rebus eis, de quibus disputaverunt, eloquentes et in dicendo suaves atque ornati fuerunt, sint eae res, de quibus disputant, in aliis quibusdam studiis, oratio quidem ipsa propria est huius unius rationis, de qua loquimur et quaerimus. Etenim videmus eisdem de rebus ieiune quosdam et exiliter, ut eum, quem acutissimum ferunt, Chrysippum, disputavisse neque ob eam rem philosophiae non satis fecisse, quod non habuerit hanc dicendi ex arte aliena facultatem.

XII. Quid ergo interest? aut qui discernes eorum, quos nominavi, in dicendo ubertatem et copiam ab

eorum exilitate, qui hac dicendi varietate et elegantia non utuntur? Unum erit profecto, quod ei, qui bene dicunt, adferunt proprium, compositam orationem et ornatam et artificio quodam et expolitione distinctam. Haec autem oratio, si res non subest ab oratore percepta et cognita, aut nulla sit necesse est aut omnium inrisione ludatur. Quid est enim tam furiosum, quam verborum vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia nec scientia? Quicquid erit igitur quacumque ex arte, quocumque de genere, id orator, si tamquam clientis causam dixerit, dicet melius et ornatius, quam ipse ille eius rei inventor atque artifex. Nam si quis erit, qui hoc dicat, esse quasdam oratorum proprias sententias atque causas et certarum rerum forensibus cancellis circumscriptam scientiam, fatebor equidem in his magis adsidue versari hanc nostram dictionem; sed tamen in his ipsis rebus permulta sunt, quae ipsi magistri, qui rhetorici vocantur, nec tradunt nec tenent. Quis enim nescit maximam vim exsistere oratoris in hominum mentibus vel ad iram aut ad odium aut ad dolorem incitandis vel ab hisce eisdem permotionibus ad lenitatem misericordiamque revocandis? Quae nisi qui naturas hominum vimque omnem humanitatis causasque eas, quibus mentes aut incitantur aut reflectuntur, penitus perspexerit, dicendo quod volet perficere non poterit. Atque totus hic locus philosophorum proprius videtur; neque orator me auctore umquam repugnabit; sed, cum illis cognitionem rerum concesserit, quod in ea solum illi voluerint elaborare, tractationem orationis, quae sine illa scientia nulla est, sibi adsumet; hoc enim est proprium oratoris, quod saepe iam dixi, oratio gravis et ornata et hominum sensibus ac mentibus adcommodata.

XIII. Quibus de rebus Aristotelem et Theophrastum scripsisse fateor. Sed vide ne hoc, Scaevola, totum sit a me. Nam ego, quae sunt oratori cum illis communia, non mutuor ab illis: isti quae de his rebus disputant, oratorum esse concedunt. Itaque

ceteros libros artis suae nomine, hos rhetoricos et inscribunt et appellant. Etenim cum illi in dicendo inciderint loci, quod persaepe evenit, ut de dis immortalibus, de pietate, de concordia, de amicitia, de communi civium, de hominum de gentium iure, de aequitate, de temperantia, de magnitudine animi, de omni virtutis genere sit dicendum, clamabunt, credo, omnia gymnasia atque omnes philosophorum scholae sua esse haec omnia propria, nihil omnino ad oratorem pertinere. Quibus ego, ut de his rebus omnibus in angulis consumendi otii causa disserant, cum concessero, illud tamen oratori tribuam et dabo, ut eadem, de quibus illi tenui quodam exsanguique sermone disputant, hic cum omni iucunditate et gravitate explicet. Haec ego cum ipsis philosophis [tum] Athenis disserebam. Cogebat enim me M. Marcellus hic noster, qui nunc aedilis curulis est et profecto, nisi ludos nunc faceret, huic nostro sermoni interesset; ac iam tum erat adulescentulus his studiis mirifice deditus. Iam vero de legibus [tuendis], de bello, de pace, de sociis, de vectigalibus, de iure civium generatim in ordines aetatesque discripto dicant vel Graeci, si volunt, Lycurgum aut Solonem — quamquam illos quidem censemus in numero eloquentium reponendos — scisse melius quam Hyperidem aut Demosthenem, perfectos iam homines in dicendo et perpolitos, vel nostri decemviros, qui XII tabulas perscripserunt, quos necesse est fuisse prudentis, anteponant in hoc genere et Ser. Galbae et socero tuo C. Laelio, quos constat dicendi gloria praestitisse. Numquam enim negabo esse quasdam partis proprias eorum, qui in his cognoscendis atque tractandis studium suum omne posuerunt; sed oratorum plenum atque perfectum esse eum, qui de omnibus rebus possit copiose varieque dicere.

XIV. Etenim saepe in eis causis, quas omnes proprias esse oratorum confitentur, est aliquid, quod non ex usu forensi, quem solum oratoribus conceditis, sed ex obscuriore aliqua scientia sit promendum atque ad sumendum. Quaero enim num possit aut contra

imperatorem aut pro imperatore dici sine rei militaris usu aut saepe etiam sine regionum terrestrium aut maritimarum scientia; num apud populum de legibus iubendis aut vetandis, num in senatu de omni rei publicae genere dici sine summa rerum civilium cognitione et prudentia; num admoveri possit oratio ad sensus animorum atque motus vel inflammandos vel etiam exstinguendos, quod unum in oratore dominatur, sine diligentissima pervestigatione earum omnium rationum, quae de naturis humani generis ac moribus a philosophis explicantur. Atque haud scio an minus vobis hoc sim probaturus: equidem non dubitabo, quod sentio, dicere. Physica ista ipsa et mathematica et quae paulo ante ceterarum artium propria posuisti, scientiae sunt eorum, qui illa profitentur; inlustrare autem oratione si quis istas ipsas artis velit, ad oratoris ei confugiendum est facultatem. Neque enim, si Philonem illum architectum, qui Atheniensibus armamentarium fecit, constat perdiserte populo rationem operis sui reddidisse, existimandum est architecti potius artificio disertum quam oratoris fuisse. Nec, si huic M. Antonio pro Hermodoro fuisset de navalium opere dicendum, non, cum ab illo causam didicisset, ipse ornate de alieno artificio copioseque dixisset. Neque vero Asclepiades, is quo nos medico amicoque usi sumus, cum eloquentia vincebat ceteros medicos in eo ipso, quod ornate dicebat, medicinae facultate utebatur, non eloquentiae. Atque illud est probabilius, neque tamen verum, quod Socrates dicere solebat, omnis in eo, quod scirent, satis esse eloquentis; illud verius, neque quemquam in eo disertum esse posse, quod nesciat, neque, si optime sciat ignarusque sit faciundae ac poliendae orationis, diserte id ipsum, de quo sciat, posse dicere.

XV. Quam ob rem, si quis universam et propriam oratoris vim definire complectique vult, is orator erit mea sententia hoc tam gravi dignus nomine, qui, quaecumque res inciderit, quae sit dictione explicanda, prudenter et composite et ornate et memoriter dicet

cum quadam actionis etiam dignitate. Sin cuipiam nimis infinitum videtur, quod ita posui 'quacumque de re,' licet hinc quantum cuique videbitur circumcidat atque amputet, tamen illud tenebo, si, quae ceteris in artibus aut studiis sita sunt, orator ignoret tantumque ea teneat, quae sint in disceptationibus atque in usu forensi, tamen his de rebus ipsis si sit ei dicendum, cum cognoverit ab eis, qui tenent, quae sint in quaque re, multo oratorem melius quam ipsos illos, quorum eae sint artes, esse dicturum. Ita si de re militari dicendum huic erit Sulpicio, quaeret a C. Mario adfini nostro et, cum acceperit, ita pronuntiabit, ut ipsi C. Mario paene hic melius, quam ipse, illa scire videatur; sin de iure civili, tecum communicabit teque hominem prudentissimum et peritissimum in eis ipsis rebus, quas abs te didicerit, dicendi arte superabit. Sin quae res inciderit, in qua de natura, de vitiis hominum, de cupiditatibus, de modo, de continentia, de dolore, de morte dicendum sit, forsitan, si ei sit visum, — etsi haec quidem nosse debet orator, — cum Sex. Pompeio, erudito homine in philosophia, communicarit, hoc profecto efficiet, ut, quamcumque rem a quoquo cognoverit, de ea multo dicat ornatius quam ille ipse, unde cognorit. Sed si me audiet, quoniam philosophia in tris partis est tributa, in naturae obscuritatem, in disserendi subtilitatem, in vitam atque mores, duo illa relinquamus atque largiamur inertiae nostrae; tertium vero, quod semper oratoris fuit, nisi tenebimus, nihil oratori, in quo magnus esse possit, relinquemus. Qua re hic locus de vita et moribus totus est oratori perdiscendus; cetera si non didicerit, tamen poterit, si quando opus erit, ornare dicendo, si modo ad eum erunt delata et ei tradita.

XVI. Etenim si constat inter doctos, hominem ignarum astrologiae ornatissimis atque optimis versibus Aratum de caelo stellisque dixisse; si de rebus rusticis hominem ab agro remotissimum Nicandrum Colophonium poëtica quadam facultate, non rustica,

scripsisse praeclare, quid est cur non orator de rebus eis eloquentissime dicat, quas ad certam causam tempusque cognorit? Est enim finitimus oratori poëta, numeris astrictior paulo, verborum autem licentia liberior, multis vero ornandi generibus socius ac paene par; in hoc quidem certe prope idem, nullis ut terminis circumscribat aut definiat ius suum, quo minus ei liceat eadem illa facultate et copia vagari qua velit. Nam quod illud, Scaevola, negasti te fuisse laturum, nisi in meo regno esses, quod in omni genere sermonis, in omni parte humanitatis dixerim oratorem perfectum esse debere? Numquam mehercule hoc dicerem, si eum, quem fingo, me ipsum esse arbitrarer. Sed, ut solebat C. Lucilius saepe dicere, homo tibi subiratus, mihi propter eam ipsam causam minus, quam volebat, familiaris, sed tamen et doctus et perurbanus, sic sentio neminem esse in oratorum numero habendum, qui non sit omnibus eis artibus, quae sunt libero dignae, perpolitus; quibus ipsis si in dicendo non utimur, tamen apparet atque exstat, utrum simus earum rudes an didicerimus. Ut qui pila ludunt, non utuntur in ipsa lusione artificio proprio palaestrae, sed indicat ipse motus, didicerintne palaestram an nesciant, et qui aliquid fingunt, etsi tum pictura nihil utuntur, tamen, utrum sciant pingere an nesciant, non obscurum est, sic in orationibus hisce ipsis iudiciorum, contionum, senatus, etiam si proprie ceterae non adhibeantur artes, tamen facile declaratur, utrum is, qui dicat, tantummodo in hoc declamatorio sit opere iactatus an ad dicendum omnibus ingenuis artibus instructus accesserit.'

XVII. Tum ridens Scaevola: 'non luctabor tecum,' inquit 'Crasse, amplius. Id enim ipsum, quod contra me locutus es, artificio quodam es consecutus, ut et mihi, quae ego vellem non esse oratoris, concederes et ea ipsa nescio quo modo rursus detorqueres atque oratori propria traderes. Quae, cum ego praetor Rhodum venissem et cum illo summo doctore istius disciplinae Apollonio ea, quae a Panaetio acceperam,

contulissem, inrisit ille quidem, ut solebat, philosophiam atque contempsit multaque non tam graviter dixit quam facete. Tua autem fuit oratio eius modi, non ut ullam artem doctrinamve contemneres, sed ut omnis comites ac ministratrices oratoris esse diceres. Quas ego si quis sit unus complexus omnis idemque si ad eas facultatem istam ornatissimae orationis adiunxerit, non possum dicere eum non egregium quendam hominem atque admirandum fore; sed is, si quis esset aut si etiam umquam fuisset aut vero si esse posset, tu esses unus profecto, qui et meo iudicio et omnium vix ullam ceteris oratoribus — pace horum dixerim — laudem reliquisti. Verum si tibi ipsi nihil deest, quod in forensibus rebus civilibusque versetur, quin scias, neque eam tamen scientiam, quam adiungis oratori, complexus es, videamus ne plus ei tribuamus, quam res et veritas ipsa concedat.' Hic Crassus 'memento' inquit 'me non de mea, sed de oratoris facultate dixisse. Quid enim nos aut didicimus aut scire potuimus, qui ante ad agendum, quam ad cognoscendum venimus; quos in foro, quos in ambitione, quos in re publica, quos in amicorum negotiis res ipsa ante confecit, quam possemus aliquid de rebus tantis suspicari? Quodsi tibi tantum in nobis videtur esse, quibus etiamsi ingenium, ut tu putas, non maxime defuit, doctrina certe et otium et hercule etiam studium illud discendi acerrimum defuit, quid censes, si ad alicuius ingenium vel maius illa, quae ego non attigi, accesserint, qualem illum et quantum oratorem futurum?'

XVIII. Tum Antonius 'probas mihi' inquit 'ista, Crasse, quae dicis, nec dubito quin multo locupletior in dicendo futurus sit, si quis omnium rerum atque artium rationem naturamque comprehenderit. Sed primum id difficile est factu, praesertim in hac nostra vita nostrisque occupationibus; deinde illud etiam verendum est ne abstrahamur ab hac exercitatione et consuetudine dicendi populari et forensi. Aliud enim mihi quoddam orationis genus esse videtur eorum hominum, de quibus paulo ante dixisti, quamvis illi

ornate et graviter aut de natura rerum aut de humanis rebus loquantur. Nitidum quoddam genus est verborum et laetum, et palaestrae magis et olei, quam huius civilis turbae ac fori. Namque egomet, qui sero ac leviter Graecas litteras attigissem, tamen cum pro consule in Ciliciam proficiscens venissem Athenas, compluris tum ibi dies sum propter navigandi difficultatem commoratus; sed, cum cotidie mecum haberem homines doctissimos, eos fere ipsos, qui abs te modo sunt nominati, cum hoc nescio quo modo apud eos increbruisset, me in causis maioribus sicuti te solere versari, pro se quisque quae poterat de officio et de ratione oratoris disputabat. Horum alii, sicuti iste ipse Mnesarchus, hos, quos nos oratores vocaremus, nihil esse dicebat nisi quosdam operarios lingua celeri et exercitata; oratorem autem, nisi qui sapiens esset, esse neminem, atque ipsam eloquentiam, quod ex bene dicendi scientia constaret, unam quandam esse virtutem et qui unam virtutem haberet, omnis habere easque esse inter se aequalis et paris; ita, qui esset eloquens, eum virtutes omnis habere atque esse sapientem. Sed haec erat spinosa quaedam et exilis oratio longeque a nostris sensibus abhorrebat. Charmadas vero multo uberius eisdem de rebus loquebatur, non quo aperiret sententiam suam; hic enim mos erat patrius Academiae adversari semper omnibus in disputando; sed cum maxime tamen hoc significabat, eos, qui rhetores nominarentur et qui dicendi praecepta traderent, nihil plane tenere neque posse quemquam facultatem adsequi dicendi, nisi qui philosophorum inventa didicisset.

XIX. Disputabant contra diserti homines Athenienses et in re publica causisque versati, in quîs erat etiam is, qui nuper Romae fuit, Menedemus, hospes meus. Qui cum diceret esse quandam prudentiam, quae versaretur in perspiciendis rationibus constituendarum et regendarum rerum publicarum, excitabatur homo promptus *atque* omni abundanti doctrina et quadam incredibili varietate rerum atque copia.

Omnis enim partis illius ipsius prudentiae petendas esse a philosophia docebat neque ea, quae statuerentur in re publica de dis immortalibus, de disciplina iuventutis, de iustitia, de patientia, de temperantia, de modo rerum omnium, ceteraque, sine quibus civitates aut esse aut bene moratae esse non possent, usquam in eorum inveniri libellis. Quodsi tantam vim rerum maximarum arte sua rhetorici illi doctores complecterentur, quaerebat, cur de prooemiis et de epilogis et de huius modi nugis — sic enim appellabat — referti essent eorum libri, de civitatibus instituendis, de scribendis legibus, de aequitate, de iustitia, de fide, de frangendis cupiditatibus, de conformandis hominum moribus littera nulla in eorum libris inveniretur. Ipsa vero praecepta sic inludere solebat, ut ostenderet non modo eos expertis esse illius prudentiae, quam sibi asciscerent, sed ne hanc quidem ipsam dicendi rationem ac viam nosse. Caput enim arbitrabatur esse oratoris, ut et ipse eis, apud quos ageret, talis, qualem se esse optaret, videretur; id fieri vitae dignitate, de qua nihil rhetorici isti doctores in praeceptis suis reliquissent: et uti ei qui audirent, sic adficerentur animis, ut eos adfici vellet orator; quod item fieri nullo modo posse, nisi cognosset is, qui diceret, quot modis hominum mentes et quibus et quo genere orationis in quamque partem moverentur; haec autem esse penitus in media philosophia retrusa atque abdita, quae isti rhetores ne primoribus quidem labris attigissent. Ea Menedemus exemplis magis quam argumentis conabatur refellere. Memoriter enim multa ex orationibus Demostheni praeclare scripta pronuntians docebat illum in animis vel iudicum vel populi in omnem partem dicendo permovendis non fuisse ignarum, quibus ea rebus consequeretur, quae negaret ille sine philosophia quemquam nosse posse.

XX. Huic respondebat non se negare Demosthenem summam prudentiam summamque vim habuisse dicendi, sed sive ille hoc ingenio potuisset sive, id quod

constaret, Platonis studiosus audiendi fuisset, non quid ille potuisset, sed quid isti docerent esse quaerendum. Saepe etiam in eam partem ferebatur oratione, ut omnino disputaret nullam artem esse dicendi; idque cum argumentis docuerat, quod ita nati essemus, ut et blandiri eis subtiliter, a quibus esset petendum, et adversarios minaciter terrere possemus et rem gestam exponere et id, quod intenderemus, confirmare, et quod contra diceretur, refellere, ad extremum deprecari aliquid et conqueri, quibus in rebus omnis oratorum versaretur facultas; et quod consuetudo exercitatioque et intellegendi prudentiam acueret et eloquendi celeritatem incitaret; tum etiam exemplorum copia nitebatur. Nam primum quasi dedita opera neminem scriptorem artis ne mediocriter quidem disertum fuisse dicebat, cum repeteret usque a Corace nescio quo et Tisia, quos artis illius inventores et principes fuisse constaret; eloquentissimos autem homines, qui ista nec didicissent nec omnino scire curassent, innumerabilis quosdam nominabat; in quibus etiam, sive ille inridens sive quod ita putaret atque ita audisset, me in illo numero, qui illa non didicissem et tamen, ut ipse dicebat, possem aliquid in dicendo, proferebat. Quorum ego alterum illi facile adsentiebar, nihil me didicisse, in altero autem me inludi ab eo aut etiam ipsum errare arbitrabar. Artem vero negabat esse ullam, nisi quae cognitis penitusque perspectis et in unum exitum spectantibus et numquam fallentibus rebus contineretur. Haec autem omnia, quae tractarentur ab oratoribus, dubia esse et incerta; quoniam et dicerentur ab eis, qui omnia ea non plane tenerent, et audirentur ab eis, quibus non scientia esset tradenda, sed exigui temporis aut falsa aut certe obscura opinio. Quid multa? sic mihi tum persuadere videbatur neque artificium ullum esse dicendi neque quemquam posse, nisi qui illa, quae a doctissimis hominibus in philosophia dicerentur, cognosset, aut callide aut copiose dicere. In quibus Charmadas solebat inge-

nium tuum, Crasse, vehementer admirari: me sibi perfacilem in audiendo, te perpugnacem in disputando esse visum.

XXI. 'Itaque ego hac eadem opinione adductus scripsi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente et invito excidit et pervenit in manus hominum, disertos cognosse me nonnullos, eloquentem adhuc neminem, quod eum statuebam disertum, qui posset satis acute atque dilucide apud mediocris homines ex communi quadam opinione hominum dicere, eloquentem vero, qui mirabilius et magnificentius augere posset atque ornare quae vellet, omnisque omnium rerum, quae ad dicendum pertinerent, fontis animo ac memoria contineret. Id si est difficile nobis, quod ante quam ad discendum ingressi sumus, obruimur ambitione et foro, sit tamen in re positum atque natura. Ego enim, quantum auguror coniectura quantaque ingenia in nostris hominibus esse video, non despero fore aliquem aliquando, qui et studio acriore, quam nos sumus atque fuimus, et otio ac facultate discendi maiore ac maturiore et labore atque industria superiore, cum se ad audiendum legendum scribendumque dederit, exsistat talis orator, qualem quaerimus, qui iure non solum disertus, sed etiam eloquens dici possit; qui tamen mea sententia aut hic est iam Crassus aut, si quis pari fuerit ingenio pluraque quam hic et audierit et lectitarit et scripserit, paulum huic aliquid poterit addere.'

Hoc loco Sulpicius 'insperanti' inquit 'mihi et Cottae, sed valde optanti utrique nostrum cecidit, ut in istum sermonem, Crasse, delaberemini. Nobis enim huc venientibus satis iucundum fore videbatur, si, cum vos de rebus aliis loqueremini, tamen nos aliquid ex sermone vestro memoria dignum excipere possemus; ut vero penitus in eam ipsam totius huius vel studii vel artificii vel facultatis disputationem paene intimam veniretis, vix optandum nobis videbatur. Ego enim, qui ab ineunte aetate incensus essem studio utriusque vestrum, Crassi vero etiam amore, cum ab

eo nusquam discederem, verbum ex eo numquam elicere potui de vi ac ratione dicendi, cum et per memet ipsum egissem et per Drusum saepe temptassem; quo in genere tu, Antoni,— vere loquar — numquam mihi percontanti aut quaerenti aliquid defuisti et persaepe me, quae soleres in dicendo observare, docuisti. Nunc, quoniam uterque vestrum patefecit earum ipsarum rerum aditum, quas quaerimus, et quoniam princeps Crassus eius sermonis ordiendi fuit, date nobis hanc veniam, ut ea, quae sentitis de omni genere dicendi, subtiliter persequamini. Quod quidem si erit a vobis impetratum, magnam habebo, Crasse, huic palaestrae et Tusculano tuo gratiam et longe Academiae illi ac Lycio tuum hoc suburbanum gymnasium anteponam.'

XXII. Tum ille 'immo vero,' inquit 'Sulpici, rogemus Antonium, qui et potest facere, quod requiris, et consuevit, ut te audio dicere. Nam me quidem fateor semper a genere hoc toto sermonis refugisse et tibi cupienti atque instanti saepissime negasse, ut tute paulo ante dixisti. Quod ego non superbia neque inhumanitate faciebam neque quo tuo studio rectissimo atque optimo non obsequi vellem, praesertim cum te unum ex omnibus ad dicendum maxime natum aptumque cognossem, sed mehercule istius disputationis insolentia atque earum rerum, quae quasi in arte traduntur, inscitia.' Tum Cotta: 'quoniam id, quod difficillimum nobis videbatur, ut omnino de his rebus, Crasse, loquerere, adsecuti sumus, de reliquo iam nostra culpa fuerit, si te, nisi omnia, quae percontati erimus, explicaris, dimiserimus.' 'De eis, credo, rebus,' inquit Crassus 'ut in cretionibus scribi solet: QUIBUS SCIAM POTEROQUE.' Tum ille: 'nam quod tu non poteris aut nescies, quis nostrum tam impudens est qui se scire aut posse postulet?' 'Iam vero ista conditione, dum mihi liceat negare posse quod non potero et fateri nescire quod nesciam, licet' inquit Crassus 'vestro arbitratu percontemini.' 'Atqui' inquit Sulpicius 'hoc ex te, de quo modo An-

tonius exposuit, quid sentias, quaerimus, existimesne artem aliquam esse dicendi?' 'Quid? mihi vos nunc' inquit Crassus 'tamquam alicui Graeculo otioso et loquaci et fortasse docto atque erudito quaestiunculam, de qua meo arbitratu loquar, ponitis? Quando enim me ista curasse aut cogitasse arbitramini et non semper inrisisse potius eorum hominum impudentiam, qui cum in schola adsedissent ex magna hominum frequentia, dicere iuberent, si quis quid quaereret? Quod primum ferunt Leontinum fecisse Gorgiam, qui permagnum quiddam suscipere ac profiteri videbatur, cum se ad omnia, de quibus quisque audire vellet, esse paratum denuntiaret. Postea vero volgo hoc facere coeperunt hodieque faciunt, ut nulla sit res neque tanta neque tam improvisa neque tam nova, de qua se non omnia, quae dici possint, profiteantur esse dicturos. Quodsi te, Cotta, arbitrarer aut te, Sulpici, de eis rebus audire velle, adduxissem huc Graecum aliquem, qui nos istius modi disputationibus delectaret; quod ne nunc quidem difficile factu est. Est enim apud M. Pisonem adulescentem huic studio deditum, summo hominem ingenio nostrique cupidissimum, Peripateticus Staseas homo nobis sane familiaris et, ut inter homines peritos constare video, in illo suo genere omnium princeps.'

XXIII. 'Quem tu mihi' inquit Mucius 'Staseam, quem Peripateticum narras? Gerendus est tibi mos adulescentibus, Crasse, qui non Graeci alicuius cotidianam loquacitatem sine usu neque ex scholis cantilenam requirunt, sed ex homine omnium sapientissimo atque eloquentissimo atque ex eo, qui non in libellis, sed in maximis causis et in hoc domicilio imperii et gloriae sit consilio linguaque princeps, cuius vestigia persequi cupiunt, eius sententiam sciscitantur. Equidem te cum in dicendo semper putavi deum, tum vero tibi numquam eloquentiae maiorem tribui laudem quam humanitatis; qua nunc uti vel maxime decet te neque defugere eam disputationem, ad quam te duo excellentes ingeniis adulescentes cupiunt accedere.'

'Ego vero' inquit 'istis obsequi studeo neque gravabor breviter meo more, quid quaque de re sentiam, dicere. Ac primum illud — quoniam auctoritatem tuam neglegere, Scaevola, fas mihi non esse puto — respondeo, mihi dicendi aut nullam artem aut pertenuem videri, sed omnem esse contentionem inter homines doctos in verbi controversia positam. Nam si ars ita definitur, ut paulo ante exposuit Antonius, ex rebus penitus perspectis planeque cognitis atque ab opinionis arbitrio seiunctis scientiaque comprehensis, non mihi videtur ars oratoris esse ulla. Sunt enim varia et ad volgarem popularemque sensum adcommodata omnia genera huius forensis nostrae dictionis. Sin autem ea, quae observata sunt in usu ac tractatione dicendi, haec ab hominibus callidis ac peritis animadversa ac notata, verbis definita, generibus inlustrata, partibus distributa sunt — id quod video potuisse fieri, — non intellego, quam ob rem non, si minus illa subtili definitione, at hac volgari opinione ars esse videatur. Sed sive est ars sive artis quaedam similitudo, non est ea quidem neglegenda; verum intellegendum est alia quaedam ad consequendam eloquentiam esse maiora.'

XXIV. Tum Antonius vehementer se adsentiri Crasso dixit, quod neque ita amplecteretur artem, ut ei solerent, qui omnem vim dicendi in arte ponerent, neque rursus eam totam, sicut plerique philosophi facerent, repudiaret. 'Sed existimo' inquit 'gratum te his, Crasse, facturum, si ista exposueris, quae putas ad dicendum plus, quam ipsam artem posse prodesse.' 'Dicam equidem, quoniam institui, petamque a vobis,' inquit 'ne has meas ineptias efferatis; quamquam moderabor ipse, ne ut quidam magister atque artifex, sed quasi unus e togatorum numero atque ex forensi usu homo mediocris neque omnino rudis videar non ipse a me aliquid promisisse, sed fortuito in sermonem vestrum incidisse. Equidem cum peterem magistratum, solebam in prensando dimittere a me Scaevolam, cum ita ei dicerem, me velle esse ineptum, id erat,

petere blandius, quod, nisi inepte fieret, bene non posset fieri; — hunc autem [semper iudicavi] esse unum hominem ex omnibus, quo praesente ego ineptum esse me minime vellem; — quem quidem nunc mearum ineptiarum testem et spectatorem fortuna constituit. Nam quid est ineptius, quam de dicendo dicere, cum ipsum dicere numquam sit non ineptum, nisi cum est necessarium?' 'Perge vero, Crasse,' inquit Mucius. 'Istam enim culpam, quam vereris, ego praestabo.'

XXV. 'Sic igitur' inquit Crassus 'sentio, naturam primum atque ingenium ad dicendum vim adferre maximam; neque vero istis, de quibus paulo ante dixit Antonius, scriptoribus artis rationem dicendi et viam, sed naturam defuisse. Nam et animi atque ingenii celeres quidam motus esse debent, qui et ad excogitandum acuti et ad explicandum ornandumque sint uberes et ad memoriam firmi atque diuturni; et si quis est, qui haec putet arte accipi posse,— quod falsum est; praeclare enim res se habet, si haec accendi aut commoveri arte possunt, inseri quidem et donari ab arte non possunt; omnia sunt enim illa dona naturae — quid de illis dicam, quae certe cum ipso homine nascuntur, linguae solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quaedam et figura totius oris et corporis? Neque haec ita dico, ut ars aliquos limare non possit — neque enim ignoro, et quae bona sint, fieri meliora posse doctrina et, quae non optima, aliquo modo acui tamen et corrigi posse,— sed sunt quidam aut ita lingua haesitantes aut ita voce absoni aut ita voltu motuque corporis vasti atque agrestes, ut, etiamsi ingeniis atque arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non possint. Sunt autem quidam ita in eisdem rebus habiles, ita naturae muneribus ornati, ut non nati, sed ab aliquo deo ficti esse videantur. Magnum quoddam est onus atque munus suscipere atque profiteri se esse, omnibus silentibus, unum maximis de rebus magno in conventu hominum audiendum. Adest enim fere nemo, quin acutius at-

que acrius vitia in dicente, quam recta videat. Ita quicquid est, in quo offenditur, id etiam illa, quae laudanda sunt, obruit. Neque haec in eam sententiam disputo, ut homines adulescentis, si quid naturale forte non habeant, omnino a dicendi studio deterream. Quis enim non videt C. Caelio, aequali meo, magno honori fuisse, homini novo, illam ipsam, quamcumque adsequi potuerit, in dicendo mediocritatem? Quis vestrum aequalem, Q. Varium, vastum hominem atque foedum, non intellegit illa ipsa facultate, quamcumque habuit, magnam esse in civitate gratiam consecutum?

XXVI. 'Sed quia de oratore quaerimus, fingendus est nobis oratione nostra detractis omnibus vitiis orator atque omni laude cumulatus. Neque enim, si multitudo litium, si varietas causarum, si haec turba et barbaria forensis dat locum vel vitiosissimis oratoribus, idcirco nos hoc, quod quaerimus, omittemus. Itaque in eis artibus, in quibus non utilitas quaeritur necessaria, sed animi libera quaedam oblectatio, quam diligenter et quam prope fastidiose iudicamus! Nullae enim lites neque controversiae sunt, quae cogant homines sicut in foro non bonos oratores, item in theatro actores malos perpeti. Est igitur oratori diligenter providendum, non uti eis satis faciat, quibus necesse est, sed ut eis admirabilis esse videatur, quibus libere liceat iudicare. Ac, si quaeritis, plane quid sentiam enuntiabo apud homines familiarissimos, quod adhuc semper tacui et tacendum putavi. Mihi etiam qui optime dicunt quique id facillime atque ornatissime facere possunt, tamen, nisi timide ad dicendum accedunt et in exordienda oratione perturbantur, paene impudentes videntur; — tametsi id accidere non potest. Ut enim quisque optime dicit, ita maxime dicendi difficultatem variosque eventus orationis exspectationemque hominum pertimescit. Qui vero nihil potest dignum re, dignum nomine oratoris, dignum hominum auribus efficere atque edere, is mihi, etiamsi commovetur in dicendo, tamen impu-

dens videtur. Non enim pudendo, sed non faciendo id, quod non decet, impudentiae nomen effugere debemus. Quem vero non pudet,—id quod in plerisque video — hunc ego non reprehensione solum, sed etiam poena dignum puto. Equidem et in vobis animadvertere soleo et in me ipso saepissime experior, ut et exalbescam in principiis dicendi et tota mente atque artubus omnibus contremiscam. Adulescentulus vero sic initio accusationis exanimatus sum, ut hoc summum beneficium Q. Maximo debuerim, quod continuo consilium dimiserit, simul ac me fractum ac debilitatum metu viderit.' Hic omnes adsensi significare inter sese et conloqui coeperunt. Fuit enim mirificus quidam in Crasso pudor, qui tamen non modo non obesset eius orationi, sed etiam probitatis commendatione prodesset.

XXVII. Tum Antonius 'saepe, ut dicis,' inquit 'animadverti, Crasse, et te et ceteros oratores summos, quamquam tibi par mea sententia nemo umquam fuit, in dicendi exordio permoveri. Cuius quidem rei cum causam quaererem, quidnam esset, cur, ut in quoque oratore plurimum esset, ita maxime is pertimesceret, has causas inveniebam duas: unam, quod intellegerent ei, quos usus ac natura docuisset, non numquam summis oratoribus non satis ex sententia eventum dicendi procedere; ita non iniuria, quotienscumque dicerent, id, quod aliquando posset accidere, ne tum ipsum accideret, timere. Altera est haec, de qua queri saepe soleo, quod ceterarum homines artium spectati et probati, si quando aliquid minus bene fecerunt, quam solent, aut noluisse aut valetudine impediti non potuisse consequi id, quod scirent, putantur: 'noluit' inquiunt 'hodie agere Roscius;' aut: 'crudior fuit'; oratoris peccatum, si quod est animadversum, stultitiae peccatum videtur. Stultitia autem excusationem non habet, quia nemo videtur, aut quia crudus fuerit aut quod ita maluerit, stultus fuisse. Quo etiam gravius iudicium in dicendo subimus. Quotiens enim dicimus, totiens de nobis iudicatur; et, qui semel in gestu peccavit, non continuo existimatur nescire ges-

tum; cuius autem in dicendo quid reprehensum est, aut aeterna in eo aut certe diuturna valet opinio tarditatis.

XXVIII. Illud vero, quod a te dictum est, esse permulta, quae orator nisi haberet a natura, non multum a magistro adiuvaretur, valde tibi adsentior; inque eo vel maxime probavi summum illum doctorem, Alabandensem Apollonium, qui cum mercede doceret, tamen non patiebatur eos, quos iudicabat non posse oratores evadere, operam apud sese perdere, dimittebatque et ad quam quemque artem putabat esse aptum, ad eam impellere atque hortari solebat. Satis est enim in ceteris artificiis percipiendis tantum modo similem esse hominis et id, quod tradatur vel etiam inculcetur, si qui forte sit tardior, posse percipere animo et memoria custodire. Non quaeritur mobilitas linguae, non celeritas verborum, non denique ea, quae nobis non possumus fingere, facies, voltus, sonus. In oratore autem acumen dialecticorum, sententiae philosophorum, verba prope poëtarum, memoria iuris consultorum, vox tragoedorum, gestus paene summorum actorum est requirendus. Quam ob rem nihil in hominum genere rarius perfecto oratore inveniri potest. Quae enim singularum rerum artifices singula si mediocriter adepti sunt, probantur, ea nisi omnia sunt in oratore summa, probari non potest.' Tum Crassus: 'atqui vide' inquit 'in artificio perquam tenui et levi quanto plus adhibeatur diligentiae, quam in hac re, quam constat esse maximam. Saepe enim soleo audire Roscium, cum ita dicat, se adhuc reperire discipulum, quem quidem probaret, potuisse neminem, non quo non essent quidam probabiles, sed quia, si aliquid modo esset vitii, id ferre ipse non posset. Nihil est enim tam insigne nec tam ad diuturnitatem memoriae stabile, quam id, in quo aliquid offenderis. Itaque ut ad hanc similitudinem huius histrionis oratoriam laudem derigamus, videtisne quam nihil ab eo nisi perfecte, nihil nisi cum summa venustate fiat, nisi ita, ut deceat et uti omnis moveat

atque delectet? Itaque hoc iam diu est consecutus, ut, in quo quisque artificio excelleret, is in suo genere Roscius diceretur. Hanc ego absolutionem perfectionemque in oratore desiderans, a qua ipse longe absum, facio impudenter; mihi enim volo ignosci, ceteris ipse non ignosco. Nam qui non potest, qui vitiose facit, quem denique non decet, hunc, ut Apollonius iubebat, ad id, quod facere possit, detrudendum puto.'

XXIX. 'Num tu igitur' inquit Sulpicius 'me aut hunc Cottam ius civile aut rem militarem iubes discere? Nam quis ad ista summa atque in omni genere perfecta potest pervenire?' Tum ille: 'ego vero,' inquit 'quod in vobis egregiam quandam ac praeclaram indolem ad dicendum esse cognovi, idcirco haec exposui omnia; nec magis ad eos deterrendos, qui non possent, quam ad vos, qui possetis, exacuendos adcommodavi orationem meam; et quamquam in utroque vestrum summum esse ingenium studiumque perspexi, tamen haec, quae sunt in specie posita, de quibus plura fortasse dixi, quam solent Graeci dicere, in te, Sulpici, divina sunt. Ego enim neminem nec motu corporis neque ipso habitu atque forma aptiorem nec voce pleniorem aut suaviorem mihi videor audisse; quae quibus a natura minora data sunt, tamen illud adsequi possunt, ut eis, quae habent, modice et scienter utantur et ut ne dedeceat. Id enim est maxime vitandum et de hoc uno minime est facile praecipere non mihi modo, qui sicut unus paterfamilias his de rebus loquor, sed etiam ipsi illi Roscio, quem saepe audio dicere caput esse artis decere; quod tamen unum id esse, quod tradi arte non possit. Sed, si placet, sermonem alio transferamus et nostro more aliquando, non rhetorico, loquamur.' 'Minime vero,' inquit Cotta. 'Nunc enim te iam exoremus necesse est, (quoniam retines nos in hoc studio nec ad aliam dimittis artem,) ut nobis explices, quicquid est istud, quod tu in dicendo potes, — neque enim sumus nimis avidi; ista tua mediocri eloquentia contenti sumus — idque ex te quaerimus, (ut ne plus nos adsequa-

mur, quam quantulum tu in dicendo adsecutus es) quoniam, quae a natura expetenda sunt, ea dicis non nimis deesse nobis, quid praeterea esse adsumendum putes?'

XXX. Tum Crassus adridens: 'quid censes,' inquit 'Cotta, nisi studium et ardorem quendam amoris? sine quo cum in vita nihil quicquam egregium, tum certe hoc, quod tu expetis, nemo umquam adsequetur. Neque vero vos ad eam rem video esse cohortandos, quos, (cum mihi quoque sitis molesti,) nimis etiam flagrare intellego cupiditate. Sed profecto studia nihil prosunt perveniendi aliquo, nisi illud, quod eo, quo intendas, ferat deducatque, cognoris. Qua re quoniam mihi levius quoddam onus imponitis neque ex me de oratoris arte, sed de hac mea, quantulacumque est, facultate quaeritis, exponam vobis non quandam aut perreconditam aut valde difficilem aut magnificam aut gravem rationem consuetudinis meae, qua quondam solitus sum uti, cum mihi in isto studio versari adulescenti licebat.' Tum Sulpicius: 'O diem, Cotta, nobis' inquit 'optatum! Quod enim neque precibus umquam nec insidiando nec speculando adsequi potui, ut, quid Crassus ageret meditandi aut dicendi causa, non modo videre mihi, sed ex eius scriptore et lectore Diphilo suspicari liceret, id spero nos esse adeptos omniaque iam ex ipso, quae diu cupimus, cognituros.'

XXXI. Tum Crassus: 'atqui arbitror, Sulpici, cum audieris, non tam te haec admiraturum, quae dixero, quam existimaturum tum, cum ea audire cupiebas, causam cur cuperes non fuisse. Nihil enim dicam reconditum, nihil exspectatione vestra dignum, nihil aut inauditum vobis aut cuiquam novum. Nam principio, id quod est homine ingenuo liberaliterque educato dignum, non negabo me ista omnium communia et contrita praecepta didicisse: primum oratoris officium esse dicere ad persuadendum adcommodate; deinde esse omnem orationem aut de infinitae rei quaestione sine designatione personarum et tempo-

rum aut de re certis in personis ac temporibus locata; in utraque autem re quicquid in controversiam veniat, in eo quaeri solere aut factumne sit aut, si est factum, quale sit aut etiam quo nomine vocetur aut, quod non nulli addunt, rectene factum esse videatur; exsistere autem controversias etiam ex scripti interpretatione, in quo aut ambigue quid sit scriptum aut contrarie aut ita, ut a sententia scriptura dissentiat; his autem omnibus partibus subiecta quaedam esse argumenta propria; sed causarum, quae sint a communi quaestione seiunctae, partim in iudiciis versari, partim in deliberationibus; esse etiam genus tertium, quod in laudandis aut vituperandis hominibus poneretur; certosque esse locos, quibus in iudiciis uteremur, in quibus aequitas quaereretur; alios in deliberationibus, quae omnes ad utilitatem dirigerentur eorum, quibus consilium daremus; alios item in laudationibus, in quibus ad personarum dignitatem omnia referrentur; cumque esset omnis oratoris vis ac facultas in quinque partis distributa, ut deberet reperire primum quid diceret, deinde inventa non solum ordine, sed etiam momento quodam atque iudicio dispensare atque componere; tum ea denique vestire atque ornare oratione; post memoria saepire; ad extremum agere cum dignitate ac venustate: etiam illa cognoram et acceperam, ante quam de re diceremus, initio conciliandos eorum esse animos, qui audirent; deinde rem demonstrandam; postea controversiam constituendam; tum id, quod nos intenderemus, confirmandum; post, quae contra dicerentur, refellenda; extrema autem oratione ea, quae pro nobis essent, amplificanda et augenda, quaeque essent pro adversariis, infirmanda atque frangenda.

XXXII. Audieram etiam quae de orationis ipsius ornamentis traderentur; in qua praecipitur primum, ut pure et Latine loquamur; deinde ut plane et dilucide; tum ut ornate; post ad rerum dignitatem apte et quasi decore; singularumque rerum praecepta cognoram. Quin etiam, quae maxime propria essent na-

turae, tamen his ipsis artem adhiberi videram. Nam de actione et de memoria quaedam brevia, sed magna cum exercitatione praecepta gustaram. In his enim fere rebus omnis istorum artificum doctrina versatur, quam ego si nihil dicam adiuvare, mentiar. Habet enim quaedam quasi ad commonendum oratorem, quo quidque referat et quo intuens ab eo, quodcumque sibi proposuerit, minus aberret. Verum ego hanc vim intellego esse in praeceptis omnibus, non ut ea secuti oratores eloquentiae laudem sint adepti, sed, quae sua sponte homines eloquentes facerent, ea quosdam observasse atque conlegisse; sic esse non eloquentiam ex artificio, sed artificium ex eloquentia natum; quod tamen, ut ante dixi, non eicio; est enim, etiam si minus necessarium ad bene dicendum, tamen ad cognoscendum non inliberale. Et exercitatio quaedam suscipienda vobis est; quamquam vos quidem iam pridem estis in cursu: sed eis, qui ingrediuntur in stadium, quique ea, quae agenda sunt in foro tamquam in acie, possunt etiam nunc exercitatione quasi ludicra praedis-cere ac meditari.' 'Hanc ipsam' inquit Sulpicius 'nosse volumus: ac tamen ista, quae abs te breviter de arte decursa sunt, audire cupimus, quamquam sunt nobis quoque non inaudita. Verum illa mox; nunc de ipsa exercitatione quid sentias quaerimus.'

XXXIII. 'Equidem probo ista,' Crassus inquit 'quae vos facere soletis, ut, causa aliqua posita consimili causarum earum, quae in forum deferuntur, dicatis quam maxime ad veritatem adcommodate; sed plerique in hoc vocem modo, neque eam scienter, et viris exercent suas et linguae celeritatem incitant verborumque frequentia delectantur. In quo fallit eos, quod audierunt, dicendo homines, ut dicant, efficere solere. Vere enim etiam illud dicitur, perverse dicere, homines perverse dicendo facillime consequi. Quam ob rem in istis ipsis exercitationibus, etsi utile est etiam subito saepe dicere, tamen illud utilius, sumpto spatio ad cogitandum paratius atque adcuratius dicere. Caput autem est, (quod, ut vere dicam,

minime facimus, est enim magni laboris, quem plerique fugimus,) quam plurimum scribere. Stilus optimus et praestantissimus dicendi effector ac magister; neque iniuria. Nam si subitam et fortuitam orationem commentatio et cogitatio facile vincit, hanc ipsam profecto adsidua ac diligens scriptura superabit. Omnes enim, sive artis sunt loci sive ingenii cuiusdam ac prudentiae, qui modo insunt in ea re, de qua scribimus, anquirentibus nobis omnique acie ingenii contemplantibus ostendunt se et occurrunt; omnesque sententiae verbaque omnia, quae sunt cuiusque generis maxime inlustria, sub acumen stili subeant et succedant necesse est; tum ipsa conlocatio conformatioque verborum perficitur in scribendo, non poëtico, sed quodam oratorio numero et modo. Haec sunt, quae clamores et admirationes in bonis oratoribus efficiunt; neque ea quisquam, nisi diu multumque scriptitarit, etiamsi vehementissime se in his subitis dictionibus exercuerit, consequetur. Et qui a scribendi consuetudine ad dicendum venit, hanc adfert facultatem, ut, etiam subito si dicat, tamen illa, quae dicantur, similia scriptorum esse videantur; atque etiam, si quando in dicendo scriptum attulerit aliquid, cum ab eo discesserit, reliqua similis oratio consequatur. Ut concitato navigio, cum remiges inhibuerunt, retinet tamen ipsa navis motum et cursum suum intermisso impetu pulsuque remorum, sic in oratione perpetua, cum scripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua cursum scriptorum similitudine et vi concitata.

XXXIV. In cotidianis autem commentationibus equidem mihi adulescentulus proponere solebam illam exercitationem maxime, qua C. Carbonem nostrum illum inimicum solitum esse uti sciebam, ut aut versibus propositis quam maxime gravibus aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria possem comprehendere, eam rem ipsam, quam legissem, verbis aliis quam maxime possem lectis, pronuntiarem. Sed post animadverti hoc esse in hoc vitii, quod ea verba,

quae maxime cuiusque rei propria quaeque essent ornatissima atque optima, occupasset aut Ennius, si ad eius versus me exercerem, aut Gracchus, si eius orationem mihi forte proposuissem: ita, si eisdem verbis uterer, nihil prodesse; si aliis, etiam obesse, cum minus idoneis uti consuescerem. Postea mihi placuit, eoque sum usus adulescens, ut summorum oratorum Graecas orationes explicarem. Quibus lectis hoc adsequebar, ut, cum ea, quae legeram Graece, Latine redderem, non solum optimis verbis uterer et tamen usitatis, sed etiam exprimerem quaedam verba imitando, quae nova nostris essent, dum modo essent idonea. Iam vocis et spiritus et totius corporis et ipsius linguae motus et exercitationes non tam artis indigent quam laboris; quibus in rebus habenda est ratio diligenter, quos imitemur, quorum similes velimus esse. Intuendi nobis sunt non solum oratores, sed etiam actores, ne mala consuetudine ad aliquam deformitatem pravitatemque veniamus. Exercenda est etiam memoria ediscendis ad verbum quam plurimis et nostris scriptis et alienis. Atque in ea exercitatione non sane mihi displicet adhibere, si consueris, etiam istam locorum simulacrorumque rationem, quae in arte traditur. Educenda deinde dictio est ex hac domestica exercitatione et umbratili medium in agmen, in pulverem, in clamorem, in castra atque in aciem forensem; subeundus visus hominum et periclitandae vires ingenii, et illa commentatio inclusa in veritatis lucem proferenda est. Legendi etiam poëtae, cognoscendae historiae, omnium bonarum artium doctores atque scriptores legendi et pervolutandi et exercitationis causa laudandi, interpretandi, corrigendi, vituperandi, refellendi; disputandumque de omni re in contrarias partis et, quicquid erit in quaque re, quod probabile videri possit, eliciendum [atque dicendum]; perdiscendum ius civile, cognoscendae leges, percipienda omnis antiquitas, senatoria consuetudo, disciplina rei publicae, iura sociorum, foedera, pactiones, causa imperii cognoscenda est; libandus

est etiam ex omni genere urbanitatis facetiarum quidam lepos, quo tamquam sale perspergatur omnis oratio. Effudi vobis omnia quae sentiebam, quae fortasse, quemcumque patremfamilias adripuissetis ex aliquo circulo, eadem vobis percontantibus respondisset.'

XXXV. Haec cum Crassus dixisset, silentium est consecutum. Sed quamquam satis eis, qui aderant, ad id, quod erat propositum, dictum videbatur, tamen sentiebant celerius esse multo, quam ipsi vellent, ab eo peroratum. Tum Scaevola: 'quid est, Cotta?' inquit 'quid tacetis? Nihilne vobis in mentem venit, quod praeterea ab Crasso requiratis?' 'Id mehercule' inquit 'ipsum attendo. Tantus enim cursus verborum fuit et sic evolavit oratio, ut eius vim et incitationem aspexerim, vestigia ingressumque vix viderim; et, tamquam in aliquam locupletem ac refertam domum venerim, non explicata veste neque proposito argento neque tabulis et signis propalam conlocatis, sed his omnibus multis magnificisque rebus constructis ac reconditis, sic modo in oratione Crassi divitias atque ornamenta eius ingenii per quaedam involucra atque integumenta perspexi, sed ea contemplari cum cuperem, vix aspiciendi potestas fuit. Itaque nec hoc possum dicere, me omnino ignorare, quid possideat, neque plane nosse atque vidisse.' 'Quin tu igitur facis idem,' inquit Scaevola 'quod faceres, si in aliquam domum plenam ornamentorum villamve venisses? Si ea seposita, ut dicis, essent, tu, qui valde spectandi cupidus esses, non dubitares rogare dominum, ut proferri iuberet, praesertim si esses familiaris: similiter nunc petes a Crasso, ut illam copiam ornamentorum suorum, (quam constructam uno in loco quasi per transennam praetereuntes strictim aspeximus), in lucem proferat et suo quidque in loco conlocet.' 'Ego vero' inquit Cotta 'a te peto, Scaevola: — me enim et hunc Sulpicium impedit pudor ab homine omnium gravissimo, qui genus huius modi disputationis semper contempserit, haec, quae isti for-

sitan puerorum elementa videantur, exquirere: — sed tu hanc nobis veniam, Scaevola, da: perfice, ut Crassus haec, quae coartavit et peranguste refersit in oratione sua, dilatet nobis atque explicet.' 'Ego mehercule' inquit Mucius 'antea vestra magis hoc causa volebam, quam mea; neque enim tanto opere hanc a Crasso disputationem desiderabam, quanto opere eius in causis oratione delector; nunc vero, Crasse, mea quoque iam causa rogo, ut, quoniam tantum habemus otii, quantum iam diu nobis non contigit, ne graveris exaedificare id opus, quod instituisti. Formam enim totius negotii opinione meliorem maioremque video; quam vehementer probo.'

XXXVI. 'Enimvero' inquit Crassus 'mirari satis non queo etiam te haec, Scaevola, desiderare, quae neque ego ita teneo, uti ei, qui docent; neque sunt eius generis, ut, si optime tenerem, digna essent ista sapientia ac tuis auribus.' 'Ain tu?' inquit ille. 'Si de istis communibus et pervagatis vix huic aetati audiendum putas, etiamne illa neglegere possumus, quae tu oratori cognoscenda esse dixisti, de naturis hominum, de moribus, de rationibus eis, quibus hominum mentes et incitarentur et reprimerentur, de historia, de antiquitate, de administratione rei publicae, denique de nostro ipso iure civili? Hanc enim ego omnem scientiam et copiam rerum in tua prudentia sciebam inesse; in oratoris vero instrumento tam lautam supellectilem numquam videram.' 'Potes igitur,' inquit Crassus 'ut alia omittam innumerabilia et immensa et ad ipsum civile ius tuum veniam, oratores putare eos, quos multas horas exspectavit, cum in campum properaret, et ridens et stomachans Scaevola, cum Hypsaeus maxima voce, plurimis verbis a M. Crasso praetore contenderet, ut ei, quem defendebat, causa cadere liceret, Cn. autem Octavius, homo consularis, non minus longa oratione recusaret, ne adversarius causa caderet ac ne is, pro quo ipse diceret, turpi tutelae iudicio atque omni molestia, stultitia adversarii liberaretur?' 'Ego vero istos,' inquit — 'me-

mini enim mihi narrare Mucium — non modo oratoris nomine, sed ne foro quidem dignos putarim.' 'Atqui non defuit illis patronis' inquit Crassus 'eloquentia neque dicendi ratio aut copia, sed iuris civilis scientia: quod alter plus lege agendo petebat, quam quantum lex in XII. Tabulis permiserat; quod cum impetrasset, causa caderet; alter iniquum putabat plus secum agi, quam quod erat in actione; neque intellegebat, si ita esset actum, litem adversarium perditurum.

XXXVII. Quid? in his paucis diebus nonne nobis in tribunali Q. Pompeii praetoris urbani familiaris nostri sedentibus homo ex numero disertorum postulabat, ut illi, unde peteretur, vetus atque usitata exceptio daretur CUIUS PECUNIAE DIES FUISSET? Quod petitoris causa comparatum esse non intellegebat: ut, si ille infitiator probasset iudici ante petitam esse pecuniam, quam esset coepta deberi, petitor rursus cum peteret, ne exceptione excluderetur, QUOD EA RES IN IUDICIUM ANTE VENISSET. Quid ergo hoc fieri turpius aut dici potest, quam eum, qui hanc personam susceperit, ut amicorum controversias causasque tueatur, laborantibus succurrat, aegris medeatur, adflictos excitet, hunc in minimis tenuissimisque rebus ita labi, ut aliis miserandus, aliis inridendus esse videatur? Equidem propinquum nostrum, P. Crassum [illum Divitem] cum multis aliis rebus elegantem hominem et ornatum cum praecipue in hoc efferendum et laudandum puto, quod, cum P. Scaevolae frater esset, solitus est ei persaepe dicere neque illum in iure civili satis [illi arti] facere posse, nisi dicendi copiam adsumpsisset, (quod quidem hic, qui mecum consul fuit, filius eius est consecutus,) neque se ante causas amicorum tractare atque agere coepisse, quam ius civile didicisset. Quid vero ille M. Cato? nonne et eloquentia tanta fuit, quantam illa tempora atque illa aetas in hac civitate ferre maximam potuit, et iuris civilis omnium peritissimus? Verecundius hac de re iam dudum loquor, quod adest vir in dicendo summus, quem ego unum oratorem maxime admiror;

sed tamen idem hoc semper ius civile contempsit. Verum, quoniam sententiae atque opinionis meae voluistis esse participes, nihil occultabo et, quoad potero, vobis exponam, quid de quaque re sentiam.

XXXVIII. Antonii incredibilis quaedam et prope singularis et divina vis ingenii videtur, etiamsi hac scientia iuris nudata sit, posse se facile ceteris armis prudentiae causas tueri atque defendere. Quam ob rem hic nobis sit exceptus; ceteros vero non dubitabo primum inertiae condemnare sententia mea, post etiam impudentiae. Nam volitare in foro, haerere in iure ac praetorum tribunalibus, iudicia privata magnarum rerum obire, in quibus saepe non de facto, sed de aequitate ac iure certetur, iactare se in causis centumviralibus, in quibus usucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, adluvionum, circumluvionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamentorum ruptorum aut ratorum ceterarumque rerum innumerabilium iura versentur, cum omnino, quid suum, quid alienum, qua re denique civis aut peregrinus, servus aut liber quispiam sit, ignoret, insignis est impudentiae. Illa vero deridenda adrogantia est, in minoribus navigiis rudem esse se confiteri, quinqueremis aut etiam maiores gubernare didicisse. Tu mihi cum in circulo decipiare adversarii stipulatiuncula et cum obsignes tabellas clientis tui, quibus in tabellis id sit scriptum, quo ille capiatur, ego tibi ullam causam maiorem committendam putem? Citius hercule is, qui duorum scalmorum naviculam in portu everterit, in Euxino ponto Argonautarum navem gubernarit. Quid? si ne parvae quidem causae sunt, sed saepe maximae, in quibus certatur de iure civili, quod tandem os est eius patroni, qui ad eas causas sine ulla scientia iuris audet accedere? Quae potuit igitur esse causa maior, quam illius militis, de cuius morte cum domum falsus ab exercitu nuntius venisset et pater eius re credita testamentum mutasset et, quem ei visum esset, fecisset heredem essetque ipse mortuus, res delata est ad cen-

tumviros, cum miles domum revenisset egissetque lege in hereditatem paternam testamento exheres filius? Nempe in ea causa quaesitum est de iure civili, possetne paternorum bonorum exheres esse filius, quem pater testamento neque heredem neque exheredem scripsisset nominatim?

XXXIX. Quid? qua de re inter Marcellos et Claudios patricios centumviri iudicarunt, cum Marcelli ab liberti filio stirpe, Claudii patricii eiusdem hominis hereditatem gente ad se dicerent redisse, nonne in ea causa fuit oratoribus de toto stirpis et gentilitatis iure dicendum? Quid? quod item in centumvirali iudicio certatum esse accepimus, cum Romam in exsilium venisset, cui Romae exsulare ius esset, si se ad alium quasi patronum applicavisset intestatoque esset mortuus; nonne in ea causa ius applicationis obscurum sane et ignotum patefactum in iudicio atque inlustratum est a patrono? Quid? nuper, cum ego C. Sergii Oratae contra hunc nostrum Antonium iudicio privato causam defenderem, nonne omnis nostra in iure versata defensio est? Cum enim M. Marius Gratidianus aedis Oratae vendidisset neque servire quandam earum aedium partem in mancipii lege dixisset, defendebamus, quicquid fuisset incommodi in mancipio, id si venditor scisset neque declarasset, praestare debere. Quo quidem in genere familiaris noster M. Buculeius, homo neque meo iudicio stultus et suo valde sapiens et ab iuris studio non abhorrens, simili in re quodam modo nuper erravit. Nam cum aedis L. Fufio venderet, in mancipio lumina, uti tum essent, ita recepit. Fufius autem, simul atque aedificari coeptum est in quadam parte urbis, quae modo ex illis aedibus conspici posset, egit statim cum Buculeio, quod, cuicumque particulae caeli officeretur, quamvis esset procul, mutari lumina putabat. Quid vero? clarissima M' Curii causa Marcique Coponii nuper apud centumviros quo concursu hominum, qua exspectatione defensa est? cum Q. Scaevola, aequalis et conlega meus, homo omnium et disciplina iuris civilis erudi-

tissimus et ingenio prudentiaque acutissimus et oratione maxime limatus atque subtilis atque, ut ego soleo dicere, iuris peritorum eloquentissimus, eloquentium iuris peritissimus, ex scripto testamentorum iura defenderet negaretque, nisi postumus et natus et, antequam in suam tutelam veniret, mortuus esset, heredem eum esse posse, qui esset secundum postumum et natum et mortuum heres institutus; ego autem defenderem eum hac tum mente fuisse, qui testamentum fecisset, ut, si filius non esset, qui in suam tutelam veniret, M' Curius esset heres. Num destitit uterque nostrum in ea causa in auctoritatibus, in exemplis, in testamentorum formulis, hoc est, in medio iure civili versari?

XL. Omitto iam plura exempla causarum amplissimarum, quae sunt innumerabilia: capitis nostri saepe potest accidere ut causae versentur in iure. Etenim si C. Mancinum, nobilissimum atque optimum virum atque consularem, cum eum propter invidiam Numantini foederis pater patratus ex S. C. Numantinis dedidisset eumque illi non recepissent posteaque Mancinus domum revenisset neque in senatum introire dubitasset, P. Rutilius, M. filius, tribunus plebis, iussit educi, quod eum civem negaret esse, quia memoria sic esset proditum, quem pater suus aut populus vendidisset aut pater patratus dedidisset, ei nullum esse postliminium: quam possumus reperire ex omnibus rebus civilibus causam contentionemque maiorem quam de ordine, de civitate, de libertate, de capite hominis consularis praesertim cum haec non in crimine aliquo, quod ille posset infitiari, sed in civili iure consisteret? Similique in genere, inferiore ordine, si quis apud nos servisset ex populo foederato seseque liberasset et postea domum revenisset, quaesitum est apud maiores nostros, num is ad suos postliminio redisset et amisisset hanc civitatem. Quid? de libertate, quo iudicium gravius esse nullum potest, nonne ex iure civili potest esse contentio, cum quaeritur, is, qui domini voluntate census sit, continuone, an, ubi lustrum sit conditum, liber sit? Quid? quod

usu memoria patrum venit, ut paterfamilias, qui ex Hispania Romam venisset, cum uxorem praegnantem in provincia reliquisset Romaeque alteram duxisset neque nuntium priori remisisset, mortuus esset intestato et ex utraque filius natus esset: mediocrisne res in controversiam adducta est? cum quaereretur de duobus civium capitibus et de puero, qui ex posteriore natus erat, et de eius matre; quae, si iudicaretur certis quibusdam verbis, non novis nuptiis fieri cum superiore divortium, in concubinae locum duceretur. Haec igitur et horum similia iura suae civitatis ignorantem erectum et celsum, alacri et prompto ore ac voltu, huc atque illuc intuentem, vagari cum magna caterva toto foro, praesidium clientibus atque opem amicis et prope cunctis civibus lucem ingenii et consilii sui porrigentem atque tendentem nonne in primis flagitiosum putandum est?

XLI. Et quoniam de impudentia dixi, castigemus etiam segnitatem hominum atque inertiam. Nam si esset ista cognitio iuris magna atque difficilis, tamen utilitatis magnitudo deberet homines ad suscipiendum discendi laborem impellere. Sed, O di immortales, non dicerem hoc, audiente Scaevola, nisi ipse dicere soleret nullius artis faciliorem sibi cognitionem videri. Quod quidem certis de causis a plerisque aliter existimatur; primum, quia veteres illi, qui huic scientiae praefuerunt, obtinendae atque augendae potentiae suae causa pervolgari artem suam noluerunt; deinde, posteaquam est editum, expositis a Cn. Flavio primum actionibus, nulli fuerunt, qui illa artificiose digesta generatim componerent. Nihil est enim, quod ad artem redigi possit, nisi ille prius, qui illa tenet, quorum artem instituere volt, habeat illam scientiam, ut ex eis rebus, quarum ars nondum sit, artem efficere possit. Hoc video, dum breviter voluerim dicere, dictum a me esse paulo obscurius: sed experiar et dicam, si potero, planius.

XLII. Omnia fere, quae sunt conclusa nunc artibus, dispersa et dissipata quondam fuerunt; ut in mu-

sicis numeri et voces et modi; in geometria lineamenta, formae, intervalla, magnitudines; in astrologia caeli conversio, ortus, obitus motusque siderum; in grammaticis poëtarum pertractatio, historiarum cognitio, verborum interpretatio, pronuntiandi quidam sonus; in hac denique ipsa ratione dicendi excogitare, ornare, disponere, meminisse, agere disiecta quondam omnibus et diffusa late videbantur. Adhibita est igitur ars quaedam extrinsecus ex alio genere quodam; quod sibi totum philosophi adsumunt, quae rem dissolutam divolsamque conglutinaret et ratione quadam constringeret. Sit ergo in iure civili finis hic: legitimae atque usitatae in rebus causisque civium aequabilitatis conservatio. Tum sunt notanda genera et ad certum numerum paucitatemque revocanda. Genus autem est id, quod sui similis communione quadam, specie autem differentis, duas aut pluris complectitur partis. Partes autem sunt, quae generibus eis, ex quibus manant, subiciuntur; omniaque, quae sunt vel generum vel partium nomina, definitionibus, quam vim habeant, est exprimendum. Est enim definitio rerum earum, quae sunt eius rei propriae, quam definire volumus, brevis et circumscripta quaedam explicatio. Hisce ego rebus exempla adiungerem, nisi apud quos haec haberetur oratio, cernerem. Nunc complectar, quod proposui, brevi. Si enim aut mihi facere licuerit, quod iam diu cogito, aut alius quispiam aut me impedito occuparit aut mortuo effecerit, ut primum omne ius civile in genera digerat, quae perpauca sunt, deinde eorum generum quasi quaedam membra dispertiat, tum propriam cuiusque vim definitione declaret, perfectam artem iuris civilis habebitis, magis magnam atque uberem, quam difficilem et obscuram. Atque interea tamen, dum haec, quae dispersa sunt, cogantur, vel passim licet carpentem et conligentem undique repleri iusta iuris civilis scientia.

XLIII. Nonne videtis equitem Romanum, hominem acutissimo omnium ingenio, sed minime ceteris artibus eruditum, C. Aculeonem, qui mecum vivit semperque

vixit, ita tenere ius civile, ut ei, cum ab hoc discesseritis, nemo de eis, qui peritissimi sunt, anteponatur? Omnia sunt enim posita ante oculos, conlocata in usu cotidiano, in congressione hominum atque in foro; neque ita multis litteris aut voluminibus magnis continentur. Eadem enim elata sunt primum a pluribus; deinde paucis verbis commutatis etiam ab eisdem scriptoribus scripta sunt saepius. Accedit vero, quo facilius percipi cognoscique ius civile possit, quod minime plerique arbitrantur, mira quaedam in cognoscendo suavitas et delectatio. Nam, sive quem haec Aeliana studia delectant, plurima est et in omni iure civili et in pontificum libris et in XII tabulis antiquitatis effigies, quod et verborum vetustas prisca cognoscitur et actionum genera quaedam maiorum consuetudinem vitamque declarant; sive quis civilem scientiam *consectatur*, quam Scaevola non putat oratoris esse propriam, sed cuiusdam ex alio genere prudentiae, totam hanc, descriptis omnibus civitatis utilitatibus ac partibus XII tabulis contineri videbit; sive quem praepotens ista et gloriosa philosophia delectat, — dicam audacius — hosce habet fontis omnium disputationum suarum, qui iure civili et legibus continentur. Ex his enim et dignitatem maxime expetendam videmus, quoniam virtus atque honestus labor honoribus, praemiis, splendore decoratur, vitia autem hominum atque fraudes damnis, ignominiis, vinclis, verberibus, exsiliis, morte multantur; et docemur non infinitis concertationumque plenis disputationibus, sed auctoritate nutuque legum domitas habere libidines, coërcere omnis cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentis, oculos, manus abstinere.

XLIV. Fremant omnes licet, dicam quod sentio: bibliothecas mehercule omnium philosophorum unus mihi videtur XII tabularum libellus, si quis legum fontis et capita viderit, et auctoritatis pondere et utilitatis ubertate superare. Ac si nos, id quod maxime debet, nostra patria delectat, cuius rei tanta est vis ac tanta natura, ut Ithacam illam in asperrimis

saxulis tamquam nidulum adfixam sapientissimus vir immortalitati anteponeret: quo amore tandem inflammati esse debemus in eius modi patriam, quae una in omnibus terris domus est virtutis, imperii, dignitatis? Cuius primum nobis mens, mos, disciplina nota esse debet, vel quia est patria parens omnium nostrum vel quia tanta sapientia fuisse in iure constituendo putanda est, quanta fuit in his tantis opibus imperii comparandis. Percipietis etiam illam ex cognitione iuris laetitiam et voluptatem, quod, quantum praestiterint nostri maiores prudentia ceteris gentibus, tum facillime intellegetis, si cum illorum Lycurgo et Dracone et Solone nostras leges conferre volueritis. Incredibile est enim, quam sit omne ius civile praeter hoc nostrum inconditum ac paene ridiculum; de quo multa soleo in sermonibus cotidianis dicere, cum hominum nostrorum prudentiam ceteris omnibus et maxime Graecis antepono. His ego de causis dixeram, Scaevola, eis, qui perfecti oratores esse vellent, iuris civilis cognitionem esse necessariam.

XLV. Iam vero ipsa per sese quantum adferat eis, qui ei praesunt, honoris, gratiae, dignitatis, quis ignorat? Itaque, ut apud Graecos infimi homines mercedula adducti ministros se praebent in iudiciis oratoribus, ei, qui apud illos πραγματικοὶ vocantur, sic in nostra civitate contra amplissimus quisque et clarissimus vir, ut ille, qui propter hanc iuris civilis scientiam sic appellatus a summo poëta est:

Egregie cordatus homo, catus Aelius Sextus,

multique praeterea, [qui,] cum ingenio sibi auctore dignitatem peperissent, perfecerunt, ut in respondendo iure auctoritate plus etiam quam ipso ingenio valerent. Senectuti vero celebrandae et ornandae quod honestius potest esse perfugium, quam iuris interpretatio? Equidem mihi hoc subsidium iam inde ab adulescentia comparavi, non solum ad causarum usum forensem, sed etiam ad decus atque ornamentum senectutis, ut, cum me vires, quod fere iam tempus adventat, deficere

coepissent, ista ab solitudine domum meam vindicarem Quid est enim praeclarius, quam honoribus et rei publicae muneribus perfunctum senem posse suo iure dicere idem, quod apud Ennium dicat ille Pythius Apollo, se esse eum, unde sibi, si non populi et reges, at omnes sui cives consilium expetant,

> *summarum rerum incerti: quos ego ope mea*
> *ex incertis certos compotesque consili*
> *dimitto, ut ne res temere tractent turbidas.*

Est enim sine dubio domus iuris consulti totius oraculum civitatis. Testis est huiusce Q. Mucii ianua et vestibulum, quod in eius infirmissima valetudine adfectaque iam aetate maxima cotidie frequentia civium ac summorum hominum splendore celebratur.

XLVI. Iam illa non longam orationem desiderant, quam ob rem existimem publica quoque iura, quae sunt propria civitatis atque imperii, tum monumenta rerum gestarum et vetustatis exempla oratori nota esse debere. Nam ut in rerum privatarum causis atque iudiciis depromenda saepe oratio est ex iure civili et idcirco, ut ante diximus, oratori iuris civilis scientia necessaria est, sic in causis publicis iudiciorum, contionum, senatus omnis haec et antiquitatis memoria et publici iuris auctoritas et regendae rei publicae ratio ac scientia tamquam aliqua materies eis oratoribus, qui versantur in re publica, subiecta esse debet. Non enim causidicum nescio quem neque clamatorem aut rabulam hoc sermone nostro conquirimus, sed eum virum, qui primum sit eius artis antistes, cuius cum ipsa natura magnam homini facultatem daret, tamen dedisse deus putatur, ut id ipsum, quod erat hominis proprium, non partum per nos, sed divinitus ad nos delatum videretur; deinde, qui possit non tam caduceo quam nomine oratoris ornatus incolumis vel inter hostium tela versari; tum, qui scelus fraudemque nocentis possit dicendo subicere odio civium supplicioque constringere; idemque ingenii praesidio innocentiam iudiciorum poena liberare;

idemque languentem labentemque populum aut ad decus excitare aut ab errore deducere aut inflammare in improbos aut incitatum in bonos mitigare; qui denique, quemcumque in animis hominum motum res et causa postulet, eum dicendo vel excitare possit vel sedare. Hanc vim si quis existimat aut ab eis, qui de dicendi ratione scripserunt, expositam esse aut a me posse exponi tam brevi, vehementer errat neque solum inscientiam meam, sed ne rei quidem magnitudinem perspicit. Equidem vobis, quoniam ita voluistis, fontis, unde hauriretis, atque itinera ipsa ita putavi esse demonstranda, non ut ipse dux essem, quod et infinitum est et non necessarium, sed ut commonstrarem tantum viam et, ut fieri solet, digitum ad fontis intenderem.'

XLVII. 'Mihi vero' inquit Mucius 'satis superque abs te videtur istorum studiis, si modo sunt studiosi, esse factum. Nam, ut Socratem illum solitum aiunt dicere perfectum sibi opus esse, si qui satis esset concitatus cohortatione sua ad studium cognoscendae percipiendaeque virtutis; quibus enim id persuasum esset, ut nihil mallent esse se, quam bonos viros, eis reliquam facilem esse doctrinam: sic ego intellego, si in haec, quae patefecit oratione sua Crassus, intrare volueritis, facillime vos ad ea, quae cupitis, perventuros, ab hoc aditu ianuaque patefacta.' 'Nobis vero' inquit Sulpicius 'ista sunt pergrata perque iucunda; sed pauca etiam requirimus in primisque ea, quae valde breviter a te, Crasse, de ipsa arte percursa sunt, cum illa te et non contemnere et didicisse confiterere. Ea si paulo latius dixeris, expleris omnem exspectationem diuturni desiderii nostri. Nam nunc, quibus studendum rebus esset accepimus, quod ipsum est tamen magnum; sed vias earum rerum rationemque cupimus cognoscere.' 'Quid? si,' inquit Crassus 'quoniam ego, quo facilius vos apud me tenerem, vestrae potius obsecutus sum voluntati, quam aut consuetudini aut naturae meae, petimus ab Antonio, ut ea, quae continet neque adhuc protulit, ex quibus unum

libellum sibi excidisse iam dudum questus est, explicet nobis et illa dicendi mysteria enuntiet?' 'Ut videtur,' inquit Sulpicius; 'nam Antonio dicente etiam quid tu sentias, intellegemus.' 'Peto igitur' inquit Crassus 'a te, quoniam id nobis, Antoni, hominibus id aetatis oneris ab horum adulescentium studiis imponitur, ut exponas, quid eis de rebus, quas a te quaeri vides, sentias.'

XLVIII. 'Deprehensum equidem me' inquit Antonius 'plane video atque sentio, non solum quod ea requiruntur a me, quorum sum ignarus atque insolens, sed quia, quod in causis valde fugere soleo, ne tibi, Crasse, succedam, id me nunc isti vitare non sinunt. Verum hoc ingrediar ad ea, quae voltis, audacius, quod idem mihi spero usu esse venturum in hac disputatione, quod in dicendo solet, ut nulla exspectetur ornata oratio. Neque enim sum de arte dicturus, quam numquam didici, sed de mea consuetudine; ipsaque illa, quae in commentarium meum rettuli, sunt eius modi, non aliqua mihi doctrina tradita, sed in rerum usu causisque tractata; quae si vobis, hominibus eruditissimis, non probabuntur, vestram iniquitatem accusatote, qui ex me ea quaesieritis, quae ego nescirem: meam facilitatem laudatote, cum vobis non meo iudicio, sed vestro studio inductus non gravate respondero.' Tum Crassus: 'perge modo,' inquit 'Antoni. Nullum est enim periculum, ne quid tu eloquare nisi ita prudenter, ut neminem nostrum paeniteat ad hunc te sermonem impulisse.'

'Ego vero,' inquit, 'pergam et id faciam, quod in principio fieri in omnibus disputationibus oportere censeo, ut, quid illud sit, de quo disputetur, explanetur, ne vagari et errare cogatur oratio, si ei, qui inter se dissenserint, non idem [esse] illud, de quo agitur, intellegant. Nam si forte quaereretur quae esset ars imperatoris, constituendum putarem principio, quis esset imperator; qui cum esset constitutus administrator quidam belli gerendi, tum adiungeremus de exercitu, de castris, de agminibus, de signorum conlationi-

bus, de oppidorum oppugnationibus, de commeatu, de insidiis faciendis atque vitandis, de reliquis rebus, quae essent propriae belli administrandi; quarum qui essent animo et scientia compotes, eos esse imperatores dicerem, utererque exemplis Africanorum et Maximorum, Epaminondam atque Hannibalem atque eius generis homines nominarem. Sin autem quaereremus quis esset is, qui ad rem publicam moderandam usum et scientiam et studium suum contulisset, definirem hoc modo: qui quibus rebus utilitas rei publicae pareretur augereturque, teneret eisque uteretur, hunc rei publicae rectorem et consilii publici auctorem esse habendum, praedicaremque P. Lentulum principem illum et Ti. Gracchum patrem et Q. Metellum et P. Africanum et C. Laelium et innumerabilis alios cum ex nostra civitate tum ex ceteris. Sin autem quaereretur quisnam iuris consultus vere nominaretur, eum dicerem, qui legum et consuetudinis eius, qua privati in civitate uterentur, et ad respondendum et ad agendum et ad cavendum peritus esset, et ex eo genere Sex. Aelium, M' Manilium, P. Mucium nominarem.

XLIX. Atque, ut iam ad leviora artium studia veniam, si musicus, si grammaticus, si poëta quaeratur, possim similiter explicare, quid eorum quisque profiteatur et quo non amplius ab quoque sit postulandum. Philosophi denique ipsius, qui de sua vi ac sapientia unus omnia paene profitetur, est tamen quaedam descriptio, ut is, qui studeat omnium rerum divinarum atque humanarum vim, naturam causasque nosse et omnem bene vivendi rationem tenere et persequi, nomine hoc appelletur. Oratorem autem, quoniam de eo quaerimus, equidem non facio eundem, quem Crassus, qui mihi visus est omnem omnium rerum atque artium scientiam comprehendere uno oratoris officio ac nomine; atque eum puto esse, qui et verbis ad audiendum iucundis et sententiis ad probandum accommodatis uti possit in causis forensibus atque communibus. Hunc ego appello oratorem eumque esse praeterea instructum voce et actione et lepore quodam

volo. Crassus vero mihi noster visus est oratoris facultatem non illius artis terminis, sed ingenii sui finibus immensis paene describere. Nam et civitatum regendarum oratori gubernacula sententia sua tradidit, in quo per mihi mirum visum est, Scaevola, te hoc illi concedere, cum saepissime tibi senatus breviter impoliteque dicenti maximis sit de rebus adsensus. M. vero Scaurus, quem non longe ruri apud se esse audio, vir regendae rei publicae scientissimus, si audierit hanc auctoritatem gravitatis et consilii sui vindicari a te, Crasse, quod eam oratoris propriam esse dicas, iam, credo, huc veniat et hanc loquacitatem nostram voltu ipso aspectuque conterreat; qui quamquam est in dicendo minime contemnendus, prudentia tamen rerum magnarum magis quam dicendi arte nititur. Neque vero, si quis utrumque potest, aut ille consilii publici auctor ac senator bonus ob eam ipsam causam orator est aut hic disertus atque eloquens, si est idem in procuratione civitatis egregius, illam scientiam dicendi copia est consecutus. Multum inter se distant istae facultates longeque sunt diversae atque seiunctae neque eadem ratione ac via M. Cato, P. Africanus, Q. Metellus, C. Laelius, qui omnes eloquentes fuerunt, orationem suam et rei publicae dignitatem exornabant.

L. Neque enim est interdictum aut a rerum natura aut a lege aliqua atque more, ut singulis hominibus ne amplius quam singulas artis nosse liceat. Qua re non, si eloquentissimus Athenis Pericles idemque in ea civitate plurimos annos princeps consilii publici fuit, idcirco eiusdem hominis atque artis utraque facultas existimanda est, nec, si P. Crassus idem fuit eloquens et iuris peritus, ob eam causam inest in facultate dicendi iuris civilis scientia. Nam si ut quisque in aliqua arte et facultate excellens aliam quoque artem sibi adsumpserit, is perficiet, ut, quod praeterea sciet, id eius, in quo excellet, pars quaedam esse videatur, licet ista ratione dicamus pila bene et duodecim scriptis ludere proprium esse iuris civilis, quoniam utrum-

que eorum P. Mucius optime fecerit; eademque ratione dicantur et, quos φυσικοὺς Graeci nominant, eidem poëtae, quoniam Empedocles physicus egregium poëma fecerit. Ac hoc ne philosophi quidem ipsi, qui omnia sicut propria sua esse atque a se possideri volunt, dicere audent, geometriam aut musicam philosophi esse, quia Platonem omnes in illis artibus praestantissimum fuisse fateantur. Ac si iam placet omnis artis oratori subiungere, tolerabilius est sic potius dicere, ut, quoniam dicendi facultas non debeat esse ieiuna atque nuda, sed aspersa atque distincta multarum rerum iucunda quadam varietate, sit boni oratoris multa auribus accepisse, multa vidisse, multa animo et cogitatione, multa etiam legendo percucurrisse, neque ea ut sua possedisse, sed ut aliena libasse. Fateor enim callidum quendam hunc et nulla in re tironem ac rudem nec peregrinum atque hospitem in agendo esse debere.

LI. Neque vero istis tragoediis tuis, quibus uti philosophi maxime solent, Crasse, perturbor, quod ita dixisti, neminem posse eorum mentis, qui audirent, aut inflammare dicendo aut inflammatas restinguere, cum eo maxime vis oratoris magnitudoque cernatur, nisi qui rerum omnium naturam, mores hominum atque rationes penitus perspexerit, in quo philosophia sit oratori necessario percipienda; quo in studio hominum quoque ingeniosissimorum otiosissimorumque totas aetates videmus esse contritas; quorum ego copiam magnitudinemque cognitionis atque artis non modo non contemno, sed etiam vehementer admiror; nobis tamen, qui in hoc populo foroque versamur, satis est ea de motibus animorum et scire et dicere quae non abhorrent ab hominum moribus. Quis enim umquam orator magnus et gravis, cum iratum adversario iudicem facere vellet, haesitavit ob eam causam, quod nesciret, quid esset iracundia, fervorne mentis an cupiditas puniendi doloris? Quis, cum ceteros animorum motus aut iudicibus aut populo dicendo miscere atque agitare vellet, ea dixit, quae a philosophis dici solent?

qui partim omnino motus negant in animis ullos esse debere, quique eos in iudicum mentibus concitent, scelus eos nefarium facere; partim, qui tolerabiliores volunt esse et ad veritatem vitae propius accedere, permediocris ac potius levis motus debere esse dicunt. Orator autem omnia haec, quae putantur in communi vitae consuetudine mala ac molesta et fugienda, multo maiora et acerbiora verbis facit; itemque ea, quae volgo expetenda atque optabilia videntur, dicendo amplificat atque ornat, neque volt ita sapiens inter stultos videri, ut ei, qui audiant, aut illum ineptum et Graeculum putent, aut, etiamsi valde probent ingenium, oratoris sapientiam admirentur, se esse stultos moleste ferant; sed ita peragrat per animos, ita sensus hominum mentisque pertractat, ut non desideret philosophorum descriptiones neque exquirat oratione, summum illud bonum in animone sit an in corpore, virtute an voluptate definiatur; an haec inter se iungi copularique possint; an vero, ut quibusdam visum, nihil certum sciri, nihil plane cognosci et percipi possit. Quarum rerum fateor magnam multiplicemque esse disciplinam et multas copiosas variasque rationes; sed aliud quiddam, longe aliud, Crasse, quaerimus. Acuto homine nobis opus est et natura usuque callido, qui sagaciter pervestiget, quid sui cives eique homines, quibus aliquid dicendo persuadere velit, cogitent, sentiant, opinentur, exspectent.

LII. Teneat oportet venas cuiusque generis, aetatis, ordinis, et eorum, apud quos aliquid aget aut erit acturus, mentis sensusque degustet; philosophorum autem libros reservet sibi ad huiusce modi Tusculani requiem atque otium, ne, si quando ei dicendum erit de iustitia et fide, mutuetur a Platone; qui, cum haec exprimenda verbis arbitraretur, novam quandam finxit in libris civitatem; usque eo illa, quae dicenda de iustitia putabat, a vitae consuetudine et a civitatum moribus abhorrebant. Quodsi ea probarentur in populis atque in civitatibus, quis tibi, Crasse, concessisset, clarissimo viro et amplissimo et principi civitatis, ut

illa diceres in maxima contione tuorum civium, quae dixisti? 'Eripite nos ex miseriis, eripite ex faucibus eorum, quorum crudelitas nisi nostro sanguine non potest expleri; nolite sinere nos cuiquam servire, nisi vobis universis, quibus et possumus et debemus.' Omitto miserias, in quibus, ut illi aiunt, vir fortis esse non potest; omitto faucis, ex quibus te eripi vis, ne iudicio iniquo exsorbeatur sanguis tuus, quod sapienti negant accidere posse: servire vero non modo te, sed universum senatum, cuius tum causam agebas, ausus es dicere? Potestne virtus, Crasse, servire istis auctoribus, quorum tu praecepta oratoris facultate complecteris? quae et semper et sola libera est quaeque, etiamsi corpora capta sint armis aut constricta vinculis, tamen suum ius atque omnium rerum impunitam libertatem tenere debet. Quae vero addidisti, non modo senatum servire posse populo, sed etiam debere, quis hoc philosophus tam mollis, tam languidus, tam enervatus, tam omnia ad voluptatem corporis doloremque referens probare posset, senatum servire populo, cui populus ipse moderandi et regendi sui potestatem quasi quasdam habenas tradidisset?

LIII. Itaque haec cum a te divinitus ego dicta arbitrarer, P. Rutilius Rufus, homo doctus et philosophiae deditus, non modo parum commode, sed etiam turpiter et flagitiose dicta esse dicebat. Idemque Servium Galbam, quem hominem probe commeminisse se aiebat, pergraviter reprehendere solebat, quod is, L. Scribonio quaestionem in eum ferente, populi misericordiam concitasset, cum M. Cato, Galbae gravis atque acer inimicus, aspere apud populum Romanum et vehementer esset locutus, quam orationem in Originibus suis exposuit ipse. Reprehendebat igitur Galbam Rutilius, quod is C. Sulpicii Gali propinqui sui Q. pupillum filium ipse paene in umeros suos extulisset, qui patris clarissimi recordatione et memoria fletum populo moveret, et duos filios suos parvos tutelae populi commendasset ac se, tamquam in procinctu testamentum faceret sine libra atque tabulis, populum Ro-

manum tutorem instituere dixisset illorum orbitati. Itaque, cum et invidia et odio populi tum Galba premeretur, his eum tragoediis liberatum ferebat; quod item apud Catonem scriptum esse video, nisi pueris et lacrimis usus esset, poenas eum daturum fuisse. Haec Rutilius valde vituperabat et huic humilitati dicebat vel exsilium fuisse vel mortem anteponendam. Neque vero hoc solum dixit, sed ipse et sensit et fecit. Nam cum esset ille vir exemplum, ut scitis, innocentiae cumque illo nemo neque integrior esset in civitate neque sanctior, non modo supplex iudicibus esse noluit, sed ne ornatius quidem aut liberius causam dici suam, quam simplex ratio veritatis ferebat. Paulum huic Cottae tribuit partium, disertissimo adulescenti, sororis suae filio. Dixit item causam illam quadam ex parte Q. Mucius, more suo, nullo apparatu, pure et dilucide. Quodsi tu tunc, Crasse, dixisses, qui subsidium oratori ex illis disputationibus, quibus philosophi utuntur, ad dicendi copiam petendum esse paulo ante dicebas; et, si tibi pro P. Rutilio non philosophorum more, sed tuo licuisset dicere, quamvis scelerati illi fuissent, sicuti fuerunt, pestiferi cives supplicioque digni, tamen omnem eorum importunitatem ex intimis mentibus evellisset vis orationis tuae: nunc talis vir amissus est, dum causa ita dicitur, ut si in illa commenticia Platonis civitate res ageretur. Nemo ingemuit, nemo inclamavit patronorum, nihil cuiquam doluit, nemo est questus, nemo rem publicam imploravit, nemo supplicavit. Quid multa? pedem nemo in illo iudicio supplosit, credo, ne Stoicis renuntiaretur.

LIV. Imitatus est homo Romanus et consularis veterem illum Socratem, qui, cum omnium sapientissimus esset sanctissimeque vixisset, ita in iudicio capitis pro se ipse dixit, ut non supplex aut reus, sed magister aut dominus videretur esse iudicum. Quin etiam, cum ei scriptam orationem disertissimus orator Lysias attulisset, quam, si ei videretur, edisceret, ut ea pro se in iudicio uteretur, non invitus legit et commode scriptam esse dixit; 'sed' inquit 'ut, si mihi

calceos Sicyonios attulisses, non uterer, quamvis essent habiles et apti ad pedem, quia non essent viriles,' sic illam orationem disertam sibi et oratoriam videri, fortem et virilem non videri. Ergo ille quoque damnatus est; neque solum primis sententiis, quibus tantum statuebant iudices, damnarent an absolverent, sed etiam illis, quas iterum legibus ferre debebant. Erat enim Athenis reo damnato, si fraus capitalis non esset, quasi poenae aestimatio; et sententia cum iudicibus daretur, interrogabatur reus, quam [quasi aestimationem] commeruisse se maxime confiteretur; quod cum interrogatus Socrates esset, respondit sese meruisse ut amplissimis honoribus et praemiis decoraretur et ut ei victus cotidianus in Prytaneo publice praeberetur, qui honos apud Graecos maximus habetur. Cuius responso iudices sic exarserunt, ut capitis hominem innocentissimum condemnarent. Qui quidem si absolutus esset, quod mehercule, etiamsi nihil ad nos pertinet, tamen propter eius ingenii magnitudinem vellem, quonam modo istos philosophos ferre possemus, qui nunc, cum ille damnatus est nullam aliam ob culpam nisi propter dicendi inscientiam, tamen a se oportere dicunt peti praecepta dicendi? Quibuscum ego non pugno, utrum sit melius aut verius: tantum dico et aliud illud esse atque hoc et hoc sine illo summum esse posse.

LV. Nam quod ius civile, Crasse, tam vehementer amplexus es, video quid egeris; tum, cum dicebas, videbam. Primum Scaevolae te dedisti, quem omnes amare meritissimo pro eius eximia suavitate debemus; cuius artem cum indotatam esse et incomptam videres, verborum eam dote locupletasti et ornasti. Deinde quod in ea tu plus operae laborisque consumpseras, cum eius studii tibi et hortator et magister esset domi, veritus es, nisi istam artem oratione exagerasses, ne operam perdidisses. Sed ego ne cum ista quidem arte pugno. Sit sane tanta, quantam tu illam esse vis. Etenim sine controversia et magna est et late patet et ad multos pertinet et summo in honore

semper fuit et clarissimi cives ei studio etiam hodie praesunt; sed vide, Crasse, ne, dum novo et alieno ornatu velis ornare iuris civilis scientiam, suo quoque eam concesso et tradito spolies atque denudes. Nam, si ita diceres, qui iuris consultus esset, esse eum oratorem, itemque qui esset orator, iuris eundem esse consultum, praeclaras duas artis constitueres atque inter se paris et eiusdem socias dignitatis. Nunc vero iuris consultum sine hac eloquentia, de qua quaerimus, fateris esse posse fuisseque plurimos; oratorem negas, nisi illam scientiam adsumpserit, esse posse. Ita est tibi iuris consultus ipse per se nihil nisi leguleius quidam cautus et acutus, praeco actionum, cantor formularum, auceps syllabarum; sed quia saepe utitur orator subsidio iuris in causis, idcirco istam iuris scientiam eloquentiae tamquam ancillulam pedisequamque adiunxisti.

LVI. Quod vero impudentiam admiratus es eorum patronorum, qui aut, cum parva nescirent, magna profiterentur aut ea, quae maxima essent in iure civili, tractare auderent in causis, cum ea nescirent numquamque didicissent, utriusque rei facilis est et prompta defensio. Nam neque illud est mirandum, qui, quibus verbis coëmptio fiat, nesciat, eundem eius mulieris, quae coëmptionem fecerit, causam posse defendere; nec, si parvi navigii et magni eadem est in gubernando scientia, idcirco qui, quibus verbis herctum cieri oporteat, nesciat, idem herciscundae familiae causam agere non possit. Nam, quod maximas centumviralis causas in iure positas protulisti, quae tandem earum [causa] fuit, quae ab homine eloquenti iuris imperito non ornatissime potuerit dici? Quibus quidem in causis omnibus, sicut in ipsa M' Curii, quae abs te nuper est dicta, et in C. Hostilii Mancini controversia atque in eo puero, qui ex altera natus erat uxore, non remisso nuntio superiori, fuit inter peritissimos homines summa de iure dissensio. Quaero igitur, quid adiuverit oratorem in his causis iuris scientia, cum hic iuris consultus superior fuerit discessurus, qui esset non suo

artificio, sed alieno hoc est, non iuris scientia, sed eloquentia sustentatus. Equidem hoc saepe audivi: cum aedilitatem P. Crassus peteret eumque maior natu et iam consularis Ser. Galba adsectaretur, quod C. filiam G. filio suo despondisset, accessisse ad Crassum consulendi causa quendam rusticanum, qui cum Crassum seduxisset atque ad eum rettulisset responsumque ab eo verum magis, quam ad suam rem accommodatum abstulisset, ut eum tristem Galba vidit, nomine appellavit quaesivitque, qua de re ad Crassum rettulisset. Ex quo ut audivit commotumque ut vidit hominem, 'suspenso' inquit 'animo et occupato Crassum tibi respondisse video:' deinde ipsum Crassum manu prehendit et 'heus tu,' inquit 'quid tibi in mentem venit ita respondere?' Tum ille fidenter homo peritissimus confirmare ita se rem habere, ut respondisset, nec dubium esse posse. Galba autem adludens varie et copiose multas similitudines adferre multaque pro aequitate contra ius dicere; atque illum, cum disserendo par esse non posset — quamquam fuit Crassus in numero disertorum, sed par Galbae nullo modo — ad auctores confugisse et id, quod ipse diceret, et in P. Mucii fratris sui libris et in Sex. Aelii commentariis scriptum protulisse ac tamen concessisse Galbae disputationem sibi probabilem et prope veram videri.

LVII. Ac tamen, quae causae sunt eius modi, ut de earum iure dubium esse non possit, omnino in iudicium vocari non solent. Num quis eo testamento, quod paterfamilias ante fecit, quam ei filius natus esset, hereditatem petit? Nemo, quia constat agnascendo rumpi testamentum. Ergo in hoc genere iuris iudicia nulla sunt. Licet igitur impune oratori omnem hanc partem iuris in controversiis ignorare, quae pars sine dubio multo maxima est: in eo autem iure, quod ambigitur inter peritissimos, non est difficile oratori eius partis, quamcumque defendet, auctorem aliquem invenire; a quo cum amentatas hastas acceperit, ipse eas oratoris lacertis viribusque torquebit. Nisi vero — bona venia huius optimi viri dixerim

— Scaevolae tu libellis aut praeceptis soceri tui causam M' Curii defendisti, non adripuisti patrocinium aequitatis et defensionem testamentorum ac voluntatis mortuorum. Ac mea quidem sententia — frequens enim te audivi atque adfui — multo maiorem partem sententiarum sale tuo et lepore et politissimis facetiis pellexisti, cum et illud nimium acumen inluderes et admirarere ingenium Scaevolae, qui excogitasset nasci prius oportere quam emori; cumque multa conligeres et ex legibus et ex senatus consultis et ex vita ac sermone communi non modo acute, sed etiam ridicule ac facete, ubi si verba, non rem sequeremur, confici nihil posset. Itaque hilaritatis plenum iudicium ac laetitiae fuit; in quo quid tibi iuris civilis exercitatio profuerit, non intellego; dicendi vis egregia summa festivitate et venustate coniuncta profuit. Ipse ille Mucius paterni iuris defensor et quasi patrimonii propugnator sui, quid in illa causa, cum contra te diceret, attulit, quod de iure civili depromptum videretur? quam legem recitavit? quid patefecit dicendo, quod fuisset imperitis occultius? Nempe eius omnis oratio versata est in eo, ut scriptum plurimum valere oportere defenderet. At in hoc genere pueri apud magistros exercentur omnes, cum in eius modi causis alias scriptum, alias aequitatem defendere docentur. Et, credo, in illa militis causa, si tu aut heredem aut militem defendisses, ad Hostilianas te actiones, non ad tuam vim et oratoriam facultatem contulisses. Tu vero, vel si testamentum defenderes, sic ageres, ut omne omnium testamentorum ius in eo iudicio positum videretur, vel si causam ageres militis, patrem eius, ut soles, dicendo a mortuis excitasses; statuisses ante oculos; complexus esset filium flensque eum centumviris commendasset; lapides mehercule omnis flere ac lamentari coëgisses, ut totum illud UTI LINGUA NUNCUPASSIT non in XII tabulis, quas tu omnibus bibliothecis anteponis, sed in magistri carmine scriptum videretur.

LVIII. Nam quod inertiam accusas adulescentium, qui istam artem primum facillimam non ediscant,

[quae] quam sit facilis, illi viderint, qui eius artis adrogantia, quasi difficillima sit, ita subnixi ambulant, deinde etiam tu ipse videris, qui eam artem facilem esse dicis, quam concedis adhuc artem omnino non esse, sed aliquando, si quis aliam artem didicerit, ut hanc artem efficere possit, tum esse illam artem futuram; deinde, quod sit plena delectationis; in quo tibi remittunt omnes istam voluptatem et ea se carere patiuntur; nec quisquam est eorum, qui, si iam sit ediscendum sibi aliquid, non Teucrum Pacuvii malit quam Manilianas venalium vendendorum leges ediscere. Tum autem quod amore patriae censes nos nostrorum maiorum inventa nosse debere, non vides veteres leges aut ipsas sua vetustate consenuisse aut novis legibus esse sublatas? Quod vero viros bonos iure civili fieri putas, quia legibus et praemia proposita sint virtutibus et supplicia vitiis, equidem putabam virtutem hominibus, si modo tradi ratione possit, instituendo et persuadendo, non minis et vi ac metu tradi. Nam ipsum quidem illud etiam sine cognitione iuris, quam sit bellum cavere malum, scire possumus. De me autem ipso, cui uni tu concedis, ut sine ulla iuris scientia tamen causis satis facere possim, tibi hoc, Crasse, respondeo, neque me umquam ius civile didicisse neque tamen in eis causis, quas in iure possem defendere, umquam istam scientiam desiderasse. Aliud est enim esse artificem cuiusdam generis atque artis, aliud in communi vita et volgari hominum consuetudine nec hebetem nec rudem. Cui nostrum licet fundos nostros obire aut res rusticas vel fructus causa vel delectationis invisere? tamen nemo tam sine oculis, tam sine mente vivit, ut quid sit sementis ac messis, quid arborum putatio ac vitium, quo tempore anni aut quo modo ea fiant omnino nesciat. Num igitur si qui fundus inspiciendus aut si mandandum aliquid procuratori de agri cultura aut imperandum vilico est, Magonis Karthaginiensis sunt libri perdiscendi, an hac communi intellegentia contenti esse possumus? Cur ergo non eidem in iure

civili, praesertim cum in causis et in negotiis et in foro conteramur, satis instructi esse possumus ad hoc dumtaxat, ne in nostra patria peregrini atque advenae esse videamur? Ac si iam sit causa aliqua ad nos delata obscurior, difficile, credo, sit, cum hoc Scaevola communicare; quamquam ipsi omnia, quorum negotium est, consulta ad nos et exquisita deferunt. An vero, si de re ipsa, si de finibus, cum in rem praesentem venimus, si de tabulis et perscriptionibus controversia est, contortas res et saepe difficilis necessario perdiscimus: si leges nobis aut si hominum peritorum responsa cognoscenda sunt, veremur ne ea, si ab adulescentia iuri civili minus studuerimus, non queamus cognoscere?

LIX. Nihilne igitur prodest oratori iuris civilis scientia? Non possum negare prodesse ullam scientiam, ei praesertim, cuius eloquentia copia rerum debeat esse ornata; sed multa et magna et difficilia sunt ea, quae sunt oratori necessaria, ut eius industriam in plura studia distrahere nolim. Quis neget opus esse oratori in hoc oratorio motu statuque Roscii gestum et venustatem? Tamen nemo suaserit studiosis dicendi adulescentibus in gestu discendo histrionum more elaborare. Quid est oratori tam necessarium quam vox? Tamen me auctore nemo dicendi studiosus Graecorum more tragoedorum voci serviet, qui et annos compluris sedentes declamitant et cotidie, ante quam pronuntient, vocem cubantes sensim excitant eandemque, cum egerunt, sedentes ab acutissimo sono usque ad gravissimum sonum recipiunt et quasi quodam modo conligunt. Hoc nos si facere velimus, ante condemnentur ei, quorum causas receperimus, quam totiens, quotiens praescribitur, paeanem aut hymnum recitarimus. Quodsi in gestu, qui multum oratorem adiuvat, et in voce, quae una maxime eloquentiam vel commendat vel sustinet, elaborare nobis non licet ac tantum in utroque adsequi possumus, quantum in hac acie cotidiani muneris spatii nobis datur: quanto minus est ad iuris civilis perdi-

scendi occupationem descendendum? quod et summatim percipi sine doctrina potest et hanc habet ab illis rebus dissimilitudinem, quod vox et gestus subito sumi et aliunde adripi non potest, iuris utilitas ad quamque causam quamvis repente vel a peritis vel de libris depromi potest. Itaque illi disertissimi homines ministros habent in causis iuris peritos, cum ipsi sint imperitissimi, ei qui, ut abs te paulo ante dictum est, pragmatici vocantur, in quo nostri omnino melius multo, quod clarissimorum hominum auctoritate leges et iura tecta esse voluerunt. Sed tamen non fugisset hoc Graecos homines, si ita necesse esse arbitrati essent oratorem ipsum erudire in iure civili, non ei pragmaticum adiutorem dare.

LX. Nam quod dicis senectutem a solitudine vindicari iuris civilis scientia: fortasse etiam pecuniae magnitudine. Sed nos non quid nobis utile, verum quid oratori necessarium sit, quaerimus. Quamquam, quoniam multa ad oratoris similitudinem ab uno artifice sumimus, solet idem Roscius dicere se, quo plus sibi aetatis accederet, eo tardiores tibicinis modos et cantus remissiores esse facturum. Quodsi ille astrictus certa quadam numerorum moderatione et pedum tamen aliquid ad requiem senectutis excogitat, quanto facilius nos non laxare modos, sed totos mutare possumus? Neque enim hoc te, Crasse, fallit, quam multa sint et quam varia genera dicendi, id quod haud sciam, an tu primus ostenderis, qui iam diu multo dicis remissius et lenius, quam solebas; neque minus haec tamen tua gravissimi sermonis lenitas, quam illa summa vis et contentio probatur: multique oratores fuerunt, ut illum Scipionem audimus et Laelium, qui omnia sermone conficerent paulo intentiore, numquam, ut Ser. Galba, lateribus aut clamore contenderent. Quodsi iam hoc facere non poteris aut noles, vereris ne tua domus talis et viri et civis, si a litigiosis hominibus non colatur, a ceteris deseratur? Equidem tantum absum ab ista sententia, ut non modo non arbitrer subsidium senectutis in eorum, qui consultum veniant,

multitudine esse ponendum, sed tamquam portum aliquem exspectem istam, quam tu times, solitudinem. Subsidium enim bellissimum existimo esse senectuti otium.

Reliqua vero etiamsi adiuvant, historiam dico et prudentiam iuris publici et antiquitatis memoriam et exemplorum copiam, si quando opus erit, a viro optimo et istis rebus instructissimo, familiari meo Congo mutuabor. Neque repugnabo, quo minus, id quod modo hortatus es, omnia legant, omnia audiant, in omni recto studio atque humanitate versentur; sed mehercule non ita multum spatii mihi habere videntur, si modo ea facere et persequi volent, quae a te, Crasse, praecepta sunt; qui mihi prope iam nimis duras leges imponere visus es huic aetati, sed tamen ad id, quod cupiunt, adipiscendum prope necessarias. Nam et subitae ad propositas causas exercitationes et adcuratae ac meditatae commentationes ac stilus ille tuus, quem tu vere dixisti perfectorem dicendi esse ac magistrum, multi sudoris est; et illa orationis suae cum scriptis alienis comparatio et de alieno scripto subita vel laudandi vel vituperandi vel comprobandi vel refellendi causa disputatio non mediocris contentionis est vel ad memoriam vel ad imitandum.

LXI. Illud vero fuit horribile, quod mehercule vereor ne maiorem vim ad deterrendum habuerit quam ad cohortandum. Voluisti enim in suo genere unum quemque nostrum quasi quendam esse Roscium: dixistique non tam ea, quae recta essent, probari, quam quae prava, fastidiis adhaerescere; quod ego non tam fastidiose in nobis quam in histrionibus spectari puto. Itaque nos raucos saepe attentissime audiri video; tenet enim res ipsa atque causa: at Aesopum, si paulum irrauserit, explodi. A quibus enim nihil praeter voluptatem aurium quaeritur, in eis offenditur, simul atque imminuitur aliquid de voluptate: in eloquentia autem multa sunt quae teneant, quae si omnia summa non sunt et pleraque tamen magna sunt, necesse est ea ipsa, quae sunt, mirabilia videri.

Ergo, ut ad primum illud revertar, sit orator nobis is, qui, ut Crassus descripsit, adcommodate ad persuadendum possit dicere. Is autem concludatur in ea, quae sunt in usu civitatum volgari ac forensi, remotisque ceteris studiis, quamvis ea sint amplà atque praeclara, in hoc uno opere, ut ita dicam, noctis et dies urgeatur; imiteturque illum, cui sine dubio summa vis dicendi conceditur, Atheniensem Demosthenem, in quo tantum studium fuisse tantusque labor dicitur, ut primum impedimenta naturae diligentia industriaque superaret; cumque ita balbus esset, ut eius ipsius artis, cui studeret, primam litteram non posset dicere, perfecit meditando, ut nemo planius esse locutus putaretur; deinde cum spiritus eius esset angustior, tantum continenda anima in dicendo est adsecutus, ut una continuatione verborum, id quod eius scripta declarant, binae ei contentiones vocis et remissiones continerentur; qui etiam, ut memoriae proditum est, coniectis in os calculis, summa voce versus multos uno spiritu pronuntiare consuescebat; neque is consistens in loco, sed inambulans atque ascensu ingrediens arduo. Hisce ego cohortationibus, Crasse, ad studium et ad laborem incitandos iuvenis vehementer adsentior; cetera, quae conlegisti ex variis et diversis studiis et artibus, tametsi ipse es omnia consecutus, tamen ab oratoris proprio officio atque munere seiuncta esse arbitror.'

LXII. Haec cum Antonius dixisset, sane dubitare visus est Sulpicius et Cotta, utrius oratio propius ad veritatem videretur accedere. Tum Crassus: 'operarium nobis quendam, Antoni, oratorem facis atque haud scio an aliter sentias et utare tua illa mirifica ad refellendum consuetudine, qua tibi nemo umquam praestitit; cuius quidem ipsius facultatis exercitatio oratorum propria est, sed iam in philosophorum consuetudine versatur maximeque eorum, qui de omni re proposita in utramque partem solent copiosissime dicere. Verum ego non solum arbitrabar, his praesertim audientibus, a me informari oportere, qualis esse posset is, qui habitaret in subselliis neque quic-

quam amplius adferret, quam quod causarum necessitas postularet; sed maius quiddam videbam, cum censebam oratorem, praesertim in nostra re publica, nullius ornamenti expertem esse oportere. Tu autem, quoniam exiguis quibusdam finibus totum oratoris munus circumdedisti, hoc facilius nobis expones ea, quae abs te de officiis praeceptisque oratoris quaesita sunt; sed opinor secundum hunc diem. Satis enim multa a nobis hodie dicta sunt. Nunc et Scaevola, quoniam in Tusculanum ire constituit, paulum requiescet, dum se calor frangat; et nos ipsi, quoniam id temporis est, valetudini demus operam.' Placuit sic omnibus. Tum Scaevola: 'sane' inquit 'vellem non constituissem in Tusculanum me hodie venturum esse L. Aelio. Libenter audirem Antonium.' Et, cum exsurgeret, simul adridens: 'neque enim' inquit 'tam mihi molestus fuit, quod ius nostrum civile pervellit, quam iucundus, quod se id nescire confessus est.'

M. TULLII CICERONIS

DE ORATORE AD QUINTUM FRATREM.

LIBER SECUNDUS.

I. Magna nobis pueris, Quinte frater, si memoria tenes, opinio fuit L. Crassum non plus attigisse doctrinae, quam quantum prima illa puerili institutione potuisset; M. autem Antonium omnino omnis eruditionis expertem atque ignarum fuisse; erantque multi qui, quamquam non ita se rem habere arbitrarentur, tamen, quo facilius nos incensos studio discendi a doctrina deterrerent, libenter id, quod dixi, de illis oratoribus praedicarent, ut, si homines non eruditi summam essent prudentiam atque incredibilem eloquentiam consecuti, inanis omnis noster esse labor et stultum in nobis erudiendis patris nostri, optimi ac prudentissimi viri, studium videretur. Quos tum, ut pueri, refutare domesticis testibus patre et C. Aculeone propinquo nostro et L. Cicerone patruo solebamus, quod de Crasso pater et Aculeo, quocum erat nostra matertera, quem Crassus dilexit ex omnibus plurimum, et patruus, qui cum Antonio in Ciliciam profectus una decesserat, multa nobis de eius studio doctrinaque saepe narravit; cumque nos cum consobrinis nostris, Aculeonis filiis, et ea disceremus, quae Crasso placerent, et ab eis doctoribus, quibus ille uteretur, erudiremur, etiam illud saepe intelleximus, [cum essemus eius domi,] quod vel pueri sentire poteramus, illum et Graece sic loqui, nullam ut nosse aliam linguam vide-

retur, et doctoribus nostris ea ponere in percontando eaque ipsum omni in sermone tractare, ut nihil esse ei novum, nihil inauditum videretur. De Antonio vero, quamquam saepe ex humanissimo homine patruo nostro acceperamus, quem ad modum ille vel Athenis vel Rhodi se doctissimorum hominum sermonibus dedisset, tamen ipse adulescentulus, quantum illius ineuntis aetatis meae patiebatur pudor, multa ex eo saepe quaesivi. Non erit profecto tibi, quod scribo, hoc novum; nam iam tum ex me audiebas mihi illum ex multis variisque sermonibus nullius [rei], quae quidem esset in his artibus, de quibus aliquid existimare possem, rudem aut ignarum esse visum. Sed fuit hoc in utroque eorum, ut Crassus non tam existimari vellet non didicisse, quam illa despicere et nostrorum hominum in omni genere prudentiam Graecis anteferre; Antonius autem probabiliorem hoc populo orationem fore censebat suam, si omnino didicisse numquam putaretur; atque ita se uterque graviorem fore, si alter contemnere, alter ne nosse quidem Graecos videretur. Quorum consilium quale fuerit, nihil sane ad hoc tempus; illud autem est huius institutae scriptionis ac temporis, neminem eloquentia non modo sine dicendi doctrina, sed ne sine omni quidem sapientia florere umquam et praestare potuisse.

II. Etenim ceterae fere artes se ipsae per se tuentur singulae; bene dicere autem, quod est scienter et perite et ornate dicere, non habet definitam aliquam regionem, cuius terminis saepta teneatur. Omnia, quaecumque in hominum disceptationem cadere possunt, bene sunt ei dicenda, qui hoc se posse profitetur, aut eloquentiae nomen relinquendum est. Qua re equidem et in nostra civitate et in ipsa Graecia, quae semper haec summa duxit, multos [et ingeniis et] magna laude dicendi sine summa rerum omnium scientia fuisse fateor; talem vero exsistere eloquentiam, qualis fuit in Crasso et Antonio, non cognitis rebus omnibus, quae ad tantam prudentiam pertinerent, tantamque dicendi copiam, quanta in illis fuit, non

potuisse confirmo. Quo etiam feci libentius, ut eum sermonem, quem illi quondam inter se de his rebus habuissent, mandarem litteris, vel ut illa opinio, quae semper fuisset, tolleretur, alterum non doctissimum, alterum plane indoctum fuisse; vel ut ea, quae existimarem a summis oratoribus de eloquentia divinitus esse dicta, custodirem litteris, si ullo modo adsequi complectique potuissem; vel mehercule etiam ut laudem eorum iam prope senescentem, quantum ego possem, ab oblivione hominum atque a silentio vindicarem. Nam si ex scriptis cognosci ipsi suis potuissent, minus hoc fortasse mihi esse putassem laborandum; sed cum alter non multum, quod quidem exstaret, et id ipsum adulescens, alter nihil admodum scripti reliquisset, deberi hoc a me tantis hominum ingeniis putavi, ut, cum etiam nunc vivam illorum memoriam teneremus, hanc immortalem redderem, si possem. Quod hoc etiam spe adgredior maiore ad probandum, quia non de Ser. Galbae aut C. Carbonis eloquentia scribo aliquid, in quo liceat mihi fingere, si quid velim, nullius memoria iam me refellente, sed edo haec eis cognoscenda, qui eos ipsos, de quibus loquor, saepe audierunt; ut duos summos viros eis, qui neutrum illorum viderint, eorum, quibus ambo illi oratores cogniti sint, vivorum et praesentium memoria teste commendemus.

III. Nec vero te, carissime frater atque optime, rhetoricis nunc quibusdam libris, quos tu agrestis putas, insequor ut erudiam — quid enim tua potest oratione aut subtilius aut ornatius esse? — sed sive iudicio, ut soles dicere, sive, ut ille pater eloquentiae de se [Isocrates] scripsit ipse, pudore a dicendo et timiditate ingenua quadam refugisti, sive, ut ipse iocari soles, unum putasti satis esse non modo in una familia rhetorem, sed paene in tota civitate, non tamen arbitror tibi hos libros in eo fore genere, quod merito propter eorum, qui de dicendi ratione disputarunt, ieiunitatem bonarum artium possit inludi. Nihil enim mihi quidem videtur in Crassi et Antonii sermone esse praeteritum, quod quisquam summis ingeniis, acerri-

mis studiis, optima doctrina, maximo usu cognosci ac percipi potuisse arbitraretur, quod tu facillime poteris iudicare, qui prudentiam rationemque dicendi per te ipsum, usum autem per nos percipere voluisti. Sed quo citius hoc, quod suscepimus, non mediocre munus conficere possimus, omissa nostra adhortatione ad eorum, quos proposuimus, sermonem disputationemque veniamus.

Postero igitur die, quam illa erant acta, hora fere secunda, cum etiam tum in lecto Crassus esset et apud eum Sulpicius sederet, Antonius autem inambularet cum Cotta in porticu, repente eo Q. Catulus senex cum C. Iulio fratre venit. Quod ubi audivit, commotus Crassus surrexit omnesque admirati maiorem aliquam esse causam eorum adventus suspicati sunt. Qui cum inter se, ut ipsorum usus ferebat, amicissime consalutassent: 'quid vos tandem?' Crassus 'numquidnam' inquit 'novi?' 'Nihil sane,' inquit Catulus: 'etenim vides esse ludos; sed — vel tu nos ineptos licet' inquit 'vel molestos putes — cum ad me in Tusculanum [inquit] heri vesperi venisset Caesar de Tusculano suo, dixit mihi a se Scaevolam hinc euntem esse conventum, ex quo mira quaedam se audisse dicebat; te, quem ego totiens omni ratione temptans ad disputandum elicere non potuissem, permulta de eloquentia cum Antonio disseruisse et tamquam in schola prope ad Graecorum consuetudinem disputasse. Ita me frater exoravit ne ipsum quidem a studio audiendi nimis abhorrentem, sed mehercule verentem, ne molesti vobis interveniremus, ut huc secum venirem. Etenim Scaevolam ita dicere aiebat, bonam partem sermonis in hunc diem esse dilatam. Hoc tu si cupidius factum existimas, Caesari attribues; si familiarius, utrique nostrum. Nos quidem, nisi forte molesti intervenimus, venisse delectat.'

IV. Tum Crassus: 'equidem, quaecumque vos causa huc attulisset, laetarer, cum apud me viderem homines mihi carissimos et amicissimos; sed tamen, vere dicam, quaevis mallem fuisset, quam ista, quam dicis. Ego

enim, ut, quem ad modum sentiam, loquar, numquam mihi minus quam hesterno die placui; magis adeo id facilitate quam alia ulla culpa mea contigit, qui, dum obsequor adulescentibus, me senem esse oblitus sum fecique id, quod ne adulescens quidem feceram, ut eis de rebus, quae doctrina aliqua continerentur, disputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportune, quod transactis iam meis partibus ad Antonium audiendum venistis.' Tum Caesar: 'equidem,' inquit 'Crasse, ita sum cupidus in illa longiore te ac perpetua disputatione audiendi, ut, si id mihi minus contingat, vel hoc sim cotidiano tuo sermone contentus. Itaque experiar equidem [illud] ut ne Sulpicius familiaris meus aut Cotta plus quam ego apud te valere videantur, et te exorabo profecto, ut mihi quoque et Catulo tuae suavitatis aliquid impertias. Sin tibi id minus licebit, non te urgebo neque committam, ut, dum vereare tu ne sis ineptus, me esse iudices.' [Tum ille:] 'ego mehercule' inquit Caesar 'ex omnibus Latinis verbis huius verbi vim vel maximam semper putavi. Quem enim nos ineptum vocamus, is mihi videtur ab hoc nomen habere ductum, quod non sit aptus, idque in sermonis nostri consuetudine perlate patet. Nam qui aut tempus quid postulet non videt aut plura loquitur aut se ostentat aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis vel commodi rationem non habet aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, is ineptus esse dicitur. Hoc vitio cumulata est eruditissima illa Graecorum natio. Itaque quod vim huius mali Graeci non vident, ne nomen quidem ei vitio imposuerunt. Ut enim quaeras omnia, quo modo Graeci ineptum appellent, non reperies. Omnium autem ineptiarum, quae sunt innumerabiles, haud scio an nulla sit maior, quam, ut illi solent, quocumque in loco, quoscumque inter homines visum est, de rebus aut difficillimis aut non necessariis argutissime disputare. Hoc nos ab istis [adulescentibus] facere inviti et recusantes heri coacti sumus.'

V. Tum Catulus: 'ne Graeci quidem,' inquit 'Crasse,

qui in civitatibus suis clari et magni fuerunt, sicuti tu es nosque omnes in nostra re publica volumus esse, horum Graecorum, qui se inculcant auribus nostris, similes fuerunt, nec in otio sermones huius modi disputationesque fugiebant. Ac si tibi videntur, qui temporis, qui loci, qui hominum rationem non habent, inepti, sicut debent videri, num tandem aut locus hic non idoneus videtur, in quo porticus haec ipsa, ubi nunc ambulamus, et palaestra et tot locis sessiones gymnasiorum et Graecorum disputationum memoriam quodam modo commovent? aut num importunum tempus in tanto otio, quod et raro datur et nunc peroptato nobis datum est? aut homines ab hoc genere disputationis alieni, qui omnes ei sumus, ut sine his studiis vitam nullam esse ducamus?' 'Omnia ista' inquit Crassus 'ego alio modo interpretor, qui primum palaestram et sedes et porticus etiam ipsos, Catule, Graecos exercitationis [et delectationis] causa [non disputationis] invenisse arbitror. Nam et saeculis multis ante gymnasia inventa sunt, quam in eis philosophi garrire coeperunt, et hoc ipso tempore, cum omnia gymnasia philosophi teneant, tamen eorum auditores discum audire quam philosophum malunt; qui simul ut increpuit, in media oratione de maximis rebus et gravissimis disputantem philosophum omnes unctionis causa relinquunt. Ita levissimam delectationem gravissimae, ut ipsi ferunt, utilitati anteponunt. Otium autem quod dicis esse, adsentior; verum otii fructus est non contentio animi, sed relaxatio.

VI. Saepe ex socero meo audivi, cum is diceret socerum suum Laelium semper fere cum Scipione solitum rusticari eosque incredibiliter repuerascere esse solitos, cum rus ex urbe tamquam e vinclis evolavissent. Non audeo dicere de talibus viris, sed tamen ita solet narrare Scaevola, conchas eos et umbilicos ad Caietam et ad Laurentum legere consuesse et ad omnem animi remissionem ludumque descendere. Sic enim res sese habet, ut, quem ad modum volucris videmus procreationis atque utilitatis suae causa effingere

et constituere nidos, easdem autem, cum aliquid effecerint, levandi laboris sui causa passim ac libere solutas opere volitare, sic nostri animi negotiis forensibus atque urbano opere defessi gestiant ac volitare cupiant vacui cura ac labore. Itaque illud ego, quod in causa Curiana Scaevolae dixi, non dixi secus ac sentiebam. 'Nam si,' inquam 'Scaevola, nullum erit testamentum recte factum, nisi quod tu scripseris, omnes ad te cives cum tabulis veniemus, omnium testamenta tu scribes unus. Quid igitur?' inquam 'quando ages negotium publicum? quando amicorum? quando tuum? quando denique nihil ages?' Tum illud addidi: 'mihi enim liber esse non videtur, qui non aliquando nihil agit.' In qua permaneo, Catule, sententia meque, cum huc veni, hoc ipsum nihil agere et plane cessare delectat. Nam, quod addidisti tertium, vos esse eos, qui vitam insuavem sine his studiis putaretis, id me non modo non hortatur ad disputandum, sed etiam deterret. Nam ut C. Lucilius [homo doctus et perurbanus] dicere solebat [ea, quae scriberet] neque se ab indoctissimis neque a doctissimis legi velle, quod alteri nihil intellegerent, alteri plus fortasse quam ipse; de quo etiam scripsit: 'Persium non curo legere,' — hic fuit enim, ut non ignoramus, omnium fere nostrorum hominum doctissimus — 'Laelium Decumum volo,' quem cognovimus virum bonum et non inlitteratum, sed nihil ad Persium: sic ego, si iam mihi disputandum sit de his nostris studiis, nolim equidem apud rusticos, sed multo minus apud vos; malo enim non intellegi orationem meam quam reprehendi.'

VII. Tum Caesar: 'equidem,' inquit 'Catule, iam mihi videor navasse operam, quod huc venerim. Nam haec ipsa recusatio disputationis disputatio quaedam fuit mihi quidem periucunda. Sed cur impedimus Antonium? cuius audio esse partis, ut de tota elocquentia disserat, quemque iam dudum et Cotta et Sulpicius exspectat?' 'Ego vero' inquit Crassus 'neque Antonium verbum facere patiar et ipse obmutescam, nisi prius a vobis impetraro' — 'quidnam?' inquit

Catulus. 'Ut hic sitis hodie.' Tum, cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiserat, 'Ego' inquit Iulius 'pro utroque respondeo: sic faciemus; atque ista quidem conditione, vel ut verbum nullum faceres, me teneres.' Hic Catulus adrisit et simul: 'praecisa' inquit 'mihi quidem est dubitatio, quoniam neque domi imperaram et hic, apud quem eram futurus, sine mea sententia tam facile promisit.'

Tum omnes oculos in Antonium coniecerunt, et ille 'audite vero, audite,' inquit. 'Hominem enim audietis de schola atque a magistro et Graecis litteris eruditum. Et eo quidem loquar confidentius, quod Catulus auditor accessit, cui non solum nos Latini sermonis, sed etiam Graeci ipsi solent suae linguae subtilitatem elegantiamque concedere. Sed quia tamen hoc totum, quidquid est, sive artificium sive studium dicendi, nisi accessit os, nullum potest esse, docebo vos, discipuli, [id] quod ipse non didici, quid de omni genere sentiam.' Hic posteaquam adriserunt, 'res mihi videtur esse' inquit 'facultate praeclara, arte mediocris. Ars enim earum rerum est, quae sciuntur; oratoris autem omnis actio opinionibus, non scientia, continetur. Nam et apud eos dicimus, qui nesciunt, et ea dicimus, quae nescimus ipsi. Itaque et illi alias aliud eisdem de rebus et sentiunt et iudicant et nos contrarias saepe causas dicimus, non modo ut Crassus contra me dicat aliquando aut ego contra Crassum, cum alterutri necesse sit falsum dicere, sed etiam ut uterque nostrum eadem de re alias aliud defendat, cum plus uno verum esse non possit. Ut igitur in eius modi re, quae mendacio nixa sit, [quae ad scientiam non saepe perveniat,] quae opiniones hominum et saepe errores aucupetur, ita dicam, si causam putatis esse, cur audiatis.'

VIII. 'Nos vero et valde quidem' Catulus inquit 'putamus atque eo magis, quod nulla mihi ostentatione videris esse usurus. Exorsus es enim non gloriose; magis a veritate, ut tu putas, quam a nescio qua dignitate.' 'Ut igitur de ipso genere sum con-

fessus,' inquit Antonius 'artem esse non maximam, sic illud adfirmo, praecepta posse quaedam dari peracuta ad pertractandos animos hominum et ad excipiendas eorum voluntates. Huius rei scientiam si quis volet magnam quandam artem esse dicere, non repugnabo. Etenim cum plerique temere ac nulla ratione causas in foro dicant, non nulli autem propter exercitationem aut propter consuetudinem aliquam callidius id faciant, non est dubium quin, si quis animadverterit, quid sit, qua re alii melius quam alii dicant, id possit notare. Ergo id qui toto in genere fecerit, is si non plane artem, at quasi artem quandam invenerit. Atque utinam, ut mihi illa videor videre in foro atque in causis, item nunc, quem ad modum ea reperirentur, possem vobis exquirere! Sed de me videro; nunc hoc propono, quod mihi persuasi, quamvis ars non sit, tamen nihil esse perfecto oratore praeclarius. Nam ut usum dicendi omittam, qui in omni pacata et libera civitate dominatur, tanta oblectatio est in ipsa facultate dicendi, ut nihil hominum aut auribus aut mentibus iucundius percipi possit. Qui enim cantus moderata oratione dulcior inveniri potest? quod carmen artificiosa verborum conclusione aptius? qui actor imitanda quam orator suscipienda veritate iucundior? Quid autem subtilius quam crebrae acutaeque sententiae? quid admirabilius quam res splendore inlustrata verborum? quid plenius quam omni genere rerum cumulata oratio? Neque ulla non propria oratoris res est, quae quidem ornate dici graviterque debet.

IX. Huius est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia; eiusdem et languentis populi incitatio et effrenati moderatio; eadem facultate et fraus hominum ad perniciem et integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentius, quis a vitiis acrius revocare, quis vituperare improbos asperius, quis laudare bonos ornatius, quis cupiditatem vehementius frangere accusando potest? quis maerorem levare mitius consolando? Historia vero

testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis, qua voce alia nisi oratoris immortalitati commendatur? Nam si qua est ars alia, quae verborum aut faciendorum aut legendorum scientiam profiteatur; aut si quisquam dicitur nisi orator formare orationem eamque variare et distinguere quasi quibusdam verborum sententiarumque insignibus; aut si via ulla nisi ab hac una arte traditur aut argumentorum aut sententiarum aut denique descriptionis atque ordinis, fateamur aut hoc, quod haec ars profiteatur, alienum esse aut cum alia aliqua arte esse commune. At si in hac una est ea ratio atque doctrina, non, si qui aliarum artium bene locuti sunt, eo minus id est huius unius proprium; sed ut orator de eis rebus, quae ceterarum artium sunt, si modo eas cognovit, ut heri Crassus dicebat, optime potest dicere, sic ceterarum artium homines ornatius illa sua dicunt, si quid ab hac arte didicerunt. Neque [enim] si de rusticis rebus agricola quispiam aut etiam, id quod multi, medicus de morbis aut si de pingendo pictor aliquis diserte scripserit aut dixerit, idcirco illius artis putanda est eloquentia; in qua quia vis magna est in hominum ingeniis, eo multi etiam sine doctrina aliquid omnium generum atque artium consequuntur; sed, quid cuiusque sit proprium, etsi ex eo iudicari potest, cum videris, quid quaeque doceat, tamen hoc certius esse nihil potest, quam quod omnes artes aliae sine eloquentia suum munus praestare possunt, orator sine ea nomen obtinere suum non potest; ut ceteri, si diserti sint, aliquid ab hoc habeant, hic, nisi domesticis se instruxerit copiis, aliunde dicendi copiam petere non possit.'

X. Tum Catulus: 'etsi,' inquit 'Antoni, minime impediendus est interpellatione iste cursus orationis tuae, patiere tamen mihique ignosces. "Non enim possum, quin exclamem," ut ait ille in Trinummo: ita oratoris mihi vim cum exprimere subtiliter visus es, tum laudare copiosissime; quod quidem eloquentem vel optime facere oportet, ut eloquentiam laudet;

debet enim ad eam laudandam ipsam illam adhibere, quam laudat. Sed perge porro; tibi enim adsentior vestrum esse hoc totum diserte dicere, idque si quis in alia arte faciat, eum adsumpto aliunde uti bono, non proprio nec suo.' Et Crassus: 'nox te' inquit 'nobis, Antoni, expolivit hominemque reddidit. Nam hesterno sermone unius cuiusdam operis, ut ait Caecilius, remigem aliquem aut baiulum nobis oratorem descripseras, inopem quendam humanitatis atque inurbanum.' Tum Antonius: 'heri enim' inquit 'hoc mihi proposueram, ut, si te refellissem, hos abs te discipulos abducerem; nunc, Catulo audiente et Caesare, videor debere non tam pugnare tecum quam quid ipse sentiam dicere. Sequitur igitur, quoniam nobis est hic, de quo loquimur, in foro atque in oculis civium constituendus, ut videamus, quid ei negotii demus cuique eum muneri velimus esse praepositum. Nam Crassus heri, cum vos, Catule et Caesar, non adessetis, posuit breviter in artis distributione idem, quod Graeci plerique posuerunt, neque sane quid ipse sentiret, sed quid ab illis diceretur, ostendit: duo prima genera quaestionum esse, in quibus eloquentia versaretur, unum infinitum, alterum certum. Infinitum mihi videbatur id dicere, in quo aliquid generatim quaereretur, hoc modo: expetendane esset eloquentia? expetendine honores? certum autem, in quo quid in personis et in constituta re et definita quaereretur; cuius modi sunt, quae in foro atque in civium causis disceptationibusque versantur. Ea mihi videntur aut in lite oranda aut in consilio dando esse posita. Nam illud tertium, quod et a Crasso tactum est et, ut audio, ille ipse Aristoteles, qui haec maxime inlustravit, adiunxit, etiamsi opus est, minus est tamen necessarium.' 'Quidnam?' inquit Catulus 'an laudationes? Id enim video poni genus tertium.'

XI. 'Ita,' inquit Antonius 'et in eo quidem genere scio et me et omnis, qui adfuerunt, delectatos esse vehementer, cum a te est Popilia, mater vestra, laudata, cui primum mulieri hunc honorem in nostra civitate

tributum puto. Sed non omnia, quaecumque loquimur, mihi videntur ad artem et ad praecepta esse revocanda. Ex eis enim fontibus, unde omnia ornamenta dicendi sumuntur, licebit etiam laudationem ornare neque illa elementa desiderare, quae ut nemo tradat, quis est qui nesciat, quae sint in homine laudanda? Posita enim in eis *sunt* rebus, quas Crassus in illius orationis suae, quam contra conlegam censor habuit, principio dixit: quae natura aut fortuna daretur hominibus, in eis rebus se vinci posse animo aequo pati; quae ipsi sibi homines parare possent, in eis rebus se pati non posse vinci; *itaque* qui laudabit quempiam, intelleget exponenda sibi esse fortunae bona. Ea sunt generis, pecuniae, propinquorum, amicorum, opum, valetudinis, formae, virium, ingenii et ceterarum rerum, quae sunt aut corporis aut extraneae; si habuerit, bene rebus eis usum; si non habuerit, sapienter caruisse; si amiserit, moderate tulisse. Deinde, quid sapienter is, quem laudet, quid liberaliter, quid fortiter, quid iuste, quid magnifice, quid pie, quid grate, quid humaniter, quid denique cum aliqua virtute aut fecerit aut tulerit. Haec et quae sunt eius generis facile videbit, qui volet laudare; et qui vituperare, contraria.' 'Cur igitur dubitas,' inquit Catulus, 'facere hoc tertium genus, quoniam inest in ratione rerum? Non enim, si est facilius, eo de numero quoque est excerpendum.' 'Quia nolo,' inquit, 'omnia, quae cadunt aliquando in oratorem, quamvis exigua sint, ea sic tractare, quasi nihil possit dici sine praeceptis suis. Nam et testimonium saepe dicendum est ac non numquam etiam adcuratius, ut mihi etiam necesse fuit in Sex. Titium, seditiosum civem et turbulentum; explicavi in eo testimonio dicendo omnia consilia consulatus mei, quibus illi tribuno plebis pro re publica restitissem, quaeque ab eo contra rem publicam facta arbitrarer, exposui; diu retentus sum, multa audivi, multa respondi. Num igitur placet, cum de eloquentia praecipias, aliquid etiam de testimoniis dicendis quasi in arte tradere?'

XII. 'Nihil sane' inquit Catulus 'necesse est.' 'Quid si, quod saepe summis viris accidit, mandata sint exponenda aut in senatu ab imperatore aut ad imperatorem aut ad regem aut ad populum aliquem a senatu, num quia genere orationis in eius modi causis adcuratiore est utendum, idcirco pars etiam haec causarum numeranda videtur aut propriis praeceptis instruenda?' 'Minime vero,' inquit Catulus. 'Non enim deerit homini diserto in eius modi rebus facultas ex ceteris rebus et causis comparata.' 'Ergo item' inquit 'illa, quae saepe diserte agenda sunt et quae ego paulo ante, cum eloquentiam laudarem, dixi oratoris esse, neque habent suum locum ullum in divisione partium neque certum praeceptorum genus et agenda sunt non minus diserte, quam quae in lite dicuntur, obiurgatio, cohortatio, consolatio, quorum nihil est, quod non summa dicendi ornamenta desideret; sed ex artificio res istae praecepta non quaerunt.' 'Plane' inquit Catulus 'adsentior.' 'Age vero,' inquit Antonius 'qualis oratoris et quanti hominis in dicendo putas esse historiam scribere?' 'Si, ut Graeci scripserunt, summi,' inquit Catulus; 'si, ut nostri, nihil opus est oratore; satis est non esse mendacem.' 'Atqui, ne nostros contemnas,' inquit Antonius 'Graeci quoque ipsi sic initio scriptitarunt, ut noster Cato, ut Pictor, ut Piso. Erat enim historia nihil aliud nisi annalium confectio, cuius rei memoriaeque publicae retinendae causa ab initio rerum Romanarum usque ad P. Mucium pontificem maximum res omnis singulorum annorum mandabat litteris pontifex maximus referebatque in album et proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi, [ei] qui etiam nunc annales maximi nominantur. Hanc similitudinem scribendi multi secuti sunt, qui sine ullis ornamentis monumenta solum temporum, hominum, locorum gestarumque rerum reliquerunt. Itaque qualis apud Graecos Pherecydes, Hellanicus, Acusilas fuit aliique permulti, talis noster Cato et Pictor et Piso, qui neque tenent, quibus rebus ornetur oratio — modo

enim huc ista sunt importata — et, dum intellegatur quid dicant, unam dicendi laudem putant esse brevitatem. Paulum se erexit et addidit maiorem historiae sonum [vocis] vir optimus, Crassi familiaris, Antipater. Ceteri non exornatores rerum, sed tantummodo narratores fuerunt.'

XIII. 'Est,' inquit Catulus 'ut dicis. Sed iste ipse Caelius neque distinxit historiam varietate colorum neque verborum conlocatione et tractu orationis leni et aequabili perpolivit illud opus; sed ut homo neque doctus neque maxime aptus ad dicendum, sicut potuit, dolavit; vicit tamen, ut dicis, superiores.' 'Minime mirum,' inquit Antonius 'si ista res adhuc nostra lingua inlustrata non est. Nemo enim studet elo-quentiae nostrorum hominum, nisi ut in causis atque in foro eluceat; apud Graecos autem eloquentissimi homines remoti a causis forensibus cum ad ceteras res inlustris tum ad historiam scribendam se applicaverunt. Namque et Herodotum illum, qui princeps genus hoc ornavit, in causis nihil omnino versatum esse accepimus. Atqui tanta est eloquentia, ut me quidem, quantum [ego Graece scripta] intellegere possum, magno opere delectet; et post illum Thucydides omnis dicendi artificio mea sententia [facile] vicit; qui ita creber est rerum frequentia, ut verborum prope numerum sententiarum numero consequatur; ita porro verbis est aptus et pressus, ut nescias, utrum res oratione an verba sententiis inlustrentur. Atqui ne hunc quidem, quamquam est in re publica versatus, ex numero accepimus eorum, qui causas dictitarent; et hos ipsos libros tum scripsisse dicitur, cum a re publica remotus atque, id quod optimo cuique Athenis accidere solitum est, in exsilium pulsus esset. Hunc consecutus est Syracusius Philistus, qui, cum Dionysii tyranni familiarissimus esset, otium suum consumpsit in historia scribenda maximeque Thucydidem est, sicut mihi videtur, imitatus. Postea vero ex clarissima quasi rhetorum officina duo praestantes ingenio, Theopompus et Ephorus [ab Isocrate magistro impulsi] se ad

historiam contulerunt; causas omnino numquam attigerunt.

XIV. Denique etiam a philosophia profectus princeps Xenophon, Socraticus ille, post ab Aristotele Callisthenes, comes Alexandri, scripsit historiam, et is quidem rhetorico paene more; ille autem superior leniore quodam sono est usus, et qui illum impetum oratoris non habeat, vehemens fortasse minus, sed aliquanto tamen est, ut mihi quidem videtur, dulcior. Minimus natu horum omnium Timaeus, quantum autem iudicare possum, longe eruditissimus et rerum copia et sententiarum varietate abundantissimus et ipsa compositione verborum non impolitus magnam eloquentiam ad scribendum attulit, sed nullum usum forensem.' Haec cum ille dixisset, 'quid est,' inquit 'Catule?' Caesar 'ubi sunt, qui Antonium Graece negant scire? quot historicos nominavit! quam scienter, quam proprie de uno quoque dixit!' 'Id mehercule' inquit Catulus 'admirans illud iam mirari desino, quod multo magis ante mirabar, hunc, cum haec nesciret, in dicendo posse tantum.' 'Atqui, Catule,' inquit Antonius 'non ego utilitatem aliquam ad dicendum aucupans horum libros et non nullos alios, sed delectationis causa, cum est otium, legere soleo. Quid ergo? est, fatebor, aliquid tamen; ut, cum in sole ambulem, etiamsi ego ob aliud ambulem, fieri natura tamen, ut colorer, sic, cum istos libros ad Misenum — nam Romae vix licet — studiosius legerim, sentio illorum tactu orationem meam quasi colorari. Sed ne latius hoc vobis patere videatur, haec dumtaxat in Graecis intellego, quae ipsi, qui scripserunt, voluerunt volgo intellegi: in philosophos vestros si quando incidi, deceptus indicibus librorum, qui sunt fere inscripti de rebus notis et inlustribus, de virtute, de iustitia, de honestate, de voluptate, verbum prorsus nullum intellego; ita sunt angustis et concisis disputationibus inligati. Poëtas omnino quasi alia quadam lingua locutos non conor attingere. Cum his me, ut dixi, oblecto, qui res gestas aut orationes scripserunt

suas aut qui ita loquuntur, ut videantur voluisse esse nobis, qui non sumus eruditissimi, familiares.

XV. Sed illuc redeo: videtisne, quantum munus sit oratoris historia? Haud scio an flumine orationis et varietate maximum; neque eam reperio usquam separatim instructam rhetorum praeceptis; sita sunt enim ante oculos. Nam quis nescit primam esse historiae legem, ne quid falsi dicere audeat? deinde ne quid veri non audeat? ne quae suspitio gratiae sit in scribendo? ne quae simultatis? Haec scilicet fundamenta nota sunt omnibus. Ipsa autem exaedificatio posita est in rebus et verbis. Rerum ratio ordinem temporum desiderat, regionum descriptionem; volt etiam, quoniam in rebus magnis memoriaque dignis consilia primum, deinde acta, postea eventus exspectentur, et de consiliis significari quid scriptor probet et in rebus gestis declarari non solum quid actum aut dictum sit, sed etiam quo modo; et cum de eventu dicatur, ut causae explicentur omnes vel casus vel sapientiae vel temeritatis hominumque ipsorum non solum res gestae, sed etiam, qui fama ac nomine excellant, de cuiusque vita atque natura. Verborum autem ratio et genus orationis fusum atque tractum et cum lenitate quadam aequabili profluens sine hac iudiciali asperitate et sine sententiarum forensibus aculeis persequendum est. Harum tot tantarumque rerum videtisne ulla esse praecepta, quae in artibus rhetorum reperiantur? In eodem silentio multa alia oratorum officia iacuerunt, [cohortationis praecepta consolationis admonita;] quae tractanda sunt omnia disertissime, sed locum suum in his artibus, quae traditae sunt, habent nullum. Atque in hoc genere illa quoque est infinita silva, quod oratori plerique, ut etiam Crassus ostendit, duo genera ad dicendum dederunt: unum de certa definitaque causa, quales sunt, quae in litibus, quae in deliberationibus versantur; addat, si quis volet, etiam laudationes; alterum, quod appellant omnes fere scriptores, explicat nemo, infinitam generis sine tempore et sine persona quaestionem.

Hoc quid et quantum sit, cum dicunt, intellegere mihi non videntur. Si enim est oratoris, quaecumque res infinite posita sit, de ea posse dicere, dicendum erit ei, quanta sit solis magnitudo, quae forma terrae; de mathematicis, de musicis rebus non poterit quin dicat hoc onere suscepto recusare. Denique ei, qui profitetur esse suum non solum de eis controversiis, quae temporibus et personis notatae sunt, hoc est, de omnibus forensibus, sed etiam de generum infinitis quaestionibus dicere, nullum potest esse genus orationis, quod sit exceptum.

XVI. Sed si illam quoque partem quaestionum oratori volumus adiungere vagam et liberam et late patentem, ut de rebus bonis aut malis, expetendis aut fugiendis, honestis aut turpibus, utilibus aut inutilibus, de virtute, de iustitia, de continentia, de prudentia, de magnitudine animi, de liberalitate, de pietate, de amicitia, de officio, de fide, de ceteris virtutibus contrariisque vitiis dicendum oratori putemus; itemque de re publica, de imperio, de re militari, de disciplina civitatis, de hominum moribus, adsumamus eam quoque partem, sed ita, ut sit circumscripta modicis regionibus. Equidem omnia, quae pertinent ad usum civium, morem hominum, quae versantur in consuetudine vitae, in ratione rei publicae, in hac societate civili, in sensu hominis communi, in natura, in moribus, comprehendenda esse oratori puto; si minus, ut separatim de his rebus philosophorum more respondeat, at certe, ut in causa prudenter possit interere; hisce autem ipsis de rebus ut ita loquatur, uti ei, qui iura, qui leges, qui civitates constituerunt, locuti sunt, simpliciter et splendide, sine ulla serie disputationum et sine iciuna concertatione verborum. Hoc loco ne qua sit admiratio, si tot tantarumque rerum nulla a me praecepta ponentur, sic statuo: ut in ceteris artibus, cum tradita sint cuiusque artis difficillima, reliqua, quia aut faciliora aut similia sint, tradi non necesse esse; ut in pictura, qui hominis unius speciem pingere perdidicerit, posse eum cuiusvis vel formae vel aetatis,

etiamsi non didicerit, pingere, neque esse periculum, qui leonem aut taurum pingat egregie, ne idem in multis aliis quadrupedibus facere non possit — neque est omnino ars ulla, in qua omnia, quae illa arte effici possint, a doctore tradantur, sed qui primarum et certarum rerum genera ipsa didicerunt, reliqua [non incommode] per se adsequentur — similiter arbitror in hac sive ratione sive exercitatione dicendi, qui illam vim adeptus sit, ut eorum mentis, qui aut de re publica aut de ipsius rebus aut de eis, contra quos aut pro quibus dicat, cum aliqua statuendi potestate audiant, ad suum arbitrium movere possit, illum de toto illo genere reliquarum orationum non plus quaesiturum esse, quid dicat, quam Polyclitum illum, cum Herculem fingebat, quem ad modum pellem aut hydram fingeret, etiamsi haec numquam separatim facere didicisset.'

XVII. Tum Catulus: 'praeclare mihi videris, Antoni, posuisse' inquit 'ante oculos, quid discere oporteret eum, qui orator esset futurus, quid, etiamsi non didicisset, ex eo, quod didicisset, adsumeret. Deduxisti enim totam hanc rem in duo genera solum causarum, cetera innumerabilia exercitationi et similitudini reliquisti. Sed vide ne in istis duobus generibus hydra tibi sit et pellis, Hercules autem et alia opera maiora in illis rebus, quas praetermittis, relinquantur. Non enim mihi minus operis videtur de universis generibus rerum quam de singulorum causis ac multo etiam maius de natura deorum quam de hominum litibus dicere.' 'Non est ita,' inquit Antonius. 'Dicam enim tibi, Catule, non tam doctus quam, id quod est maius, expertus. Omnium ceterarum rerum oratio, mihi crede, ludus est homini non hebeti neque inexercitato neque communium litterarum et politioris humanitatis experti; in causarum contentionibus magnum est quoddam opus atque haud sciam an de humanis operibus longe maximum; in quibus vis oratoris plerumque ab imperitis exitu et victoria iudicatur; ubi adest armatus adversarius, qui sit et feriendus et repellendus; ubi saepe is, qui rei dominus futurus est,

alienus atque iratus aut etiam amicus adversario et inimicus tibi est; cum aut docendus is est aut dedocendus aut reprimendus aut incitandus aut omni ratione ad tempus, ad causam oratione moderandus; in quo saepe benevolentia ad odium, odium autem ad benevolentiam deducendum est; aut tamquam machinatione aliqua tum ad severitatem tum ad remissionem animi, tum ad tristitiam tum ad laetitiam est contorquendus; omnium sententiarum gravitate, omnium verborum ponderibus est utendum; accedat oportet actio varia, vehemens, plena animi, plena spiritus, plena doloris, plena veritatis. In his operibus si quis illam artem comprehenderit, ut tamquam Phidias Minervae signum efficere possit, non sane, quem ad modum in clipeo idem artifex minora illa opera facere discat, laborabit.'

XVIII. Tum Catulus: 'quo ista maiora ac mirabiliora fecisti, eo me maior exspectatio tenet quibusnam rationibus quibusque praeceptis ea tanta vis comparetur; non quo mea quidem iam intersit — neque enim aetas id mea desiderat et aliud genus quoddam dicendi nos secuti sumus, qui numquam sententias de manibus iudicum vi quadam orationis extorsimus ac potius placatis eorum animis tantum, quantum ipsi patiebantur, accepimus — sed tamen ista tua nullum ad usum meum, tantum cognoscendi studio adductus requiro. Nec mihi opus est Graeco aliquo doctore, qui mihi pervolgata praecepta decantet, cum ipse numquam forum, numquam ullum iudicium aspexerit; ut Peripateticus ille dicitur Phormio, cum Hannibal Karthagine expulsus Ephesum ad Antiochum venisset exsul proque eo, quod eius nomen erat magna apud omnis gloria, invitatus esset ab hospitibus suis, ut eum, quem dixi, si vellet, audiret; cumque is se non nolle dixisset, locutus esse dicitur homo copiosus aliquot horas de imperatoris officio et de re militari. Tum, cum ceteri, qui illum audierant, vehementer essent delectati, quaerebant ab Hannibale, quidnam ipse de illo philosopho iudicaret. Hic Poenus non optime Graece, sed tamen libere re-

spondisse fertur, multos se deliros senes saepe vidisse, sed qui magis, quam Phormio deliraret, vidisse neminem. Neque mehercule iniuria. Quid enim aut adrogantius aut loquacius fieri potuit quam Hannibali, qui tot annis de imperio cum populo Romano omnium gentium victore certasset, Graecum hominem, qui numquam hostem, numquam castra vidisset, numquam denique minimam partem ullius publici muneris attigisset, praecepta de re militari dare? Hoc mihi facere omnes isti, qui de arte dicendi praecipiunt, videntur; quod enim ipsi experti non sunt, id docent ceteros. Sed hoc minus fortasse errant, quod non te, ut Hannibalem, sed pueros aut adulescentulos docere conantur.'

XIX. 'Erras, Catule,' inquit Antonius. 'Nam egomet in multos iam Phormiones incidi. Quis enim est istorum Graecorum, qui quemquam nostrum quicquam intellegere arbitretur? Ac mihi quidem non ita molesti sunt; facile omnis perpetior et perfero. Nam aut aliquid adferunt, quod mihi non displiceat, aut efficiunt, ut me non didicisse minus paeniteat. Dimitto autem eos non tam contumeliose quam philosophum illum Hannibal, et eo fortasse plus habeo etiam negotii. Sed tamen est eorum doctrina, quantum ego iudicare possum, perridicula. Dividunt enim totam rem in duas partis, in causae controversiam et in quaestionis. Causam appellant rem positam in disceptatione reorum et controversia; quaestionem autem rem positam in infinita dubitatione. De causa praecepta dant; de altera parte dicendi mirum silentium est. Deinde quinque faciunt quasi membra eloquentiae, invenire quid dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis, post memoriae mandare, tum ad extremum agere ac pronuntiare; rem sane non reconditam. Quis enim hoc non sua sponte viderit, neminem posse dicere, nisi et quid diceret et quibus verbis et quo ordine diceret haberet et ea meminisset? Atque haec ego non reprehendo, sed ante oculos posita esse dico, ut eas item quattuor, quinque, sexve partis vel etiam septem, quoniam aliter ab aliis digeruntur, in quas est

ab his omnis oratio distributa. Iubent enim exordiri ita, ut eum, qui audiat, benevolum nobis faciamus et docilem et attentum; deinde rem narrare ita, ut veri similis narratio sit, ut aperta, ut brevis; post autem dividere causam aut proponere; nostra confirmare argumentis ac rationibus; deinde contraria refutare. Tum autem alii conclusionem orationis et quasi perorationem conlocant, alii iubent, antequam peroretur, ornandi aut augendi causa digredi; deinde concludere ac perorare. Ne haec quidem reprehendo; sunt enim concinne distributa; sed tamen, id quod necesse fuit ab hominibus expertibus veritatis, non perite. Quae enim praecepta principiorum et narrationum esse voluerunt, ea in totis orationibus sunt conservanda. Nam ego mihi benevolum iudicem facilius facere possum, cum sum in cursu orationis, quam cum omnia sunt inaudita; docilem autem non cum polliceor me demonstraturum, sed tum, cum doceo et explano; attentum vero crebro tota actione [excitandis mentibus iudicum], non prima denuntiatione [efficere possumus]. Iam vero narrationem quod iubent veri similem esse et apertam et brevem, recte nos admonent; quod haec narrationis magis putant esse propria quam totius orationis, valde mihi videntur errare; omninoque in hoc omnis est error, quod existimant artificium esse hoc quoddam non dissimile ceterorum, cuius modi de ipso iure civili hesterno die Crassus componi posse dicebat: ut genera rerum primum exponerentur, in quo vitium est, si genus ullum praetermittitur; deinde singulorum partes generum, in quo et deesse aliquam partem et superare mendosum est; tum verborum omnium definitiones, in quibus neque abesse quicquam decet neque redundare.

XX. Sed hoc si in iure civili, si etiam in parvis aut mediocribus rebus doctiores adsequi possunt, non idem sentio tanta hac in re tamque immensa posse fieri. Sin autem qui arbitrantur, deducendi sunt ad eos, qui haec docent: omnia iam explicata et perpolita adsequentur; sunt enim innumerabiles de his rebus libri

neque abditi neque obscuri. Sed videant quid velint: ad ludendumne an ad pugnandum arma sint sumpturi. Aliud enim pugna et acies, aliud ludus campusque noster desiderat. Attamen ars ipsa ludicra armorum et gladiatori et militi prodest aliquid; sed animus acer et praesens et acutus idem atque versutus invictos viros efficit [non difficilius arte coniuncta]. Qua re ego tibi oratorem sic iam instituam, si potero, ut quid efficere possit ante perspiciam. Sit enim mihi tinctus litteris; audierit aliquid, legerit, ista ipsa praecepta acceperit; temptabo quid deceat, quid voce, quid viribus, quid spiritu, quid lingua efficere possit. Si intellegam posse ad summos pervenire, non solum hortabor, ut elaboret, sed etiam, si vir quoque bonus mihi videbitur esse, obsecrabo. Tantum ego in excellenti oratore et eodem bono viro pono esse ornamenti universae civitati. Sin videbitur, cum omnia summa fecerit, tamen ad mediocris oratores esse venturus, permittam ipsi quid velit; molestus magno opere non ero. Sin plane abhorrebit et erit absurdus, ut se contineat aut ad aliud studium transferat, admonebo. Nam neque is, qui optime potest, deserendus ullo modo est a cohortatione nostra neque is, qui aliquid potest, deterrendus: quod alterum divinitatis mihi cuiusdam videtur, alterum, vel non facere quod non optime possis, vel facere quod non pessime facias, humanitatis, tertium vero illud, clamare contra quam deceat et quam possit, hominis est, ut tu, Catule, de quodam clamatore dixisti, stultitiae suae quam plurimos testis domestico praeconio conligentis. De hoc igitur, qui erit talis, ut cohortandus adiuvandusque sit, ita loquamur, ut ei tradamus ea dumtaxat, quae nos usus docuit, ut nobis ducibus veniat eo, quo sine duce ipsi pervenimus, quoniam meliora docere non possumus.

XXI. Atque ut a familiari nostro exordiar, hunc ego, Catule, Sulpicium primum in causa parvula adulescentulum audivi voce et forma et motu corporis et reliquis rebus aptis ad hoc munus, de quo quaerimus, oratione autem celeri et concitata, quod erat ingenii,

et verbis effervescentibus et paulo nimium redundantibus, quod erat aetatis. Non sum aspernatus; volo enim se efferat in adulescente fecunditas. Nam sicut facilius in vitibus revocantur ea, quae sese nimium profuderunt, quam, si nihil valet materies, nova sarmenta cultura excitantur, item volo esse in adulescente, unde aliquid amputem. Non enim potest in eo esse sucus diuturnus, quod nimis celeriter est maturitatem adsecutum. Vidi statim indolem neque dimisi tempus et eum sum cohortatus, ut forum sibi ludum putaret esse ad discendum, magistrum autem, quem vellet, eligeret: me quidem si audiret, L. Crassum. Quod iste adripuit et ita sese facturum confirmavit atque etiam addidit, gratiae scilicet causa, me quoque sibi magistrum futurum. Vix annus intercesserat ab hoc sermone cohortationis meae, cum iste accusavit C. Norbanum, defendente me. Non est credibile quid interesse mihi sit visum inter eum, qui tum erat et qui anno ante fuerat. Omnino in illud genus eum Crassi magnificum atque praeclarum natura ipsa ducebat, sed ea non satis proficere potuisset, nisi eodem studio atque imitatione intendisset atque ita dicere consuesset, ut tota mente Crassum atque omni animo intueretur.

XXII. Ergo hoc sit primum in praeceptis meis, ut demonstremus, quem imitetur [atque ita, ut, quae maxime excellent in eo, quem imitabitur, ea diligentissime persequatur]; tum accedat exercitatio, qua illum, quem delegerit, imitando effingat atque exprimat, non ut multos imitatores saepe cognovi, qui aut ea, quae facilia sunt, aut etiam illa, quae insignia ac paene vitiosa, consectantur imitando. Nihil est facilius, quam amictum imitari alicuius aut statum aut motum. Si vero etiam vitiosi aliquid est, id sumere et in eo ambitiosum esse non magnum est, ut ille, qui nunc etiam, amissa voce, furit in re publica, Fufius, nervos in dicendo C. Fimbriae, quos tamen habuit ille, non adsequitur, oris pravitatem et verborum latitudinem imitatur. Sed tamen ille nec deligere scivit, cuius potissimum similis esset, et in eo ipso, quem delegerat,

imitari etiam vitia voluit. Qui autem ita faciet, ut oportet, primum vigilet necesse est in deligendo; deinde, quem probavit, in eo, quae maxime excellent, ea diligentissime persequatur. Quid enim causae censetis esse, cur aetates extulerint singulae prope genera dicendi? Quod non tam facile in nostris oratoribus possumus iudicare, quia scripta, ex quibus iudicium fieri posset, non multa sane reliquerunt, quam in Graecis, ex quorum scriptis, cuiusque aetatis quae dicendi ratio voluntasque fuerit, intellegi potest. Antiquissimi fere sunt, quorum quidem scripta constent, Pericles atque Alcibiades et eadem aetate Thucydides, subtiles, acuti, breves, sententiis magis quam verbis abundantes. Non potuisset accidere, ut unum genus esset omnium, nisi aliquem sibi proponerent ad imitandum. Consecuti sunt hos Critias, Theramenes, Lysias. Multa Lysiae scripta sunt; non nulla Critiae; de Theramene audimus. Omnes etiam tum retinebant illum Pericli sucum; sed erant paulo uberiore filo. Ecce tibi est exortus Isocrates, [magister istorum omnium] cuius e ludo tamquam ex equo Troiano meri principes exierunt; sed eorum partim in pompa, partim in acie inlustres esse voluerunt.

XXIII. Atqui et illi, Theopompi, Ephori, Philisti, Naucratae multique alii naturis differunt, voluntate autem similes sunt [et] inter sese [magistri]; et ei, qui se ad causas contulerunt, ut Demosthenes, Hyperides, Lycurgus, Aeschines, Dinarchus aliique complures, etsi inter se pares non fuerunt, tamen omnes sunt in eodem veritatis imitandae genere versati, quorum quamdiu mansit imitatio, tamdiu genus illud dicendi studiumque vixit: posteaquam exstinctis his omnis eorum memoria sensim obscurata est et evanuit, alia quaedam dicendi molliora ac remissiora genera viguerunt. Inde Democharis, quem aiunt sororis filium fuisse Demostheni; tum Phalereus ille Demetrius omnium istorum mea sententia politissimus, aliique horum similes exstiterunt. Quae si volemus usque ad hoc tempus persequi, intellegemus, ut hodie Alabandensem

illum Meneclem et eius fratrem Hieroclem, quos ego audivi, tota imitatur Asia, sic semper fuisse aliquem, cuius se similis plerique esse vellent. Hanc igitur similitudinem qui imitatione adsequi volet, cum exercitationibus crebris atque magnis tum scribendo maxime persequatur. Quod si hic noster Sulpicius faceret, multo eius oratio esset pressior; in qua nunc interdum, ut in herbis rustici solent dicere in summa ubertate, inest luxuries quaedam, quae stilo depascenda est.' Hic Sulpicius 'me quidem' inquit 'recte mones, idque mihi gratum est; sed ne te quidem, Antoni, multum scriptitasse arbitror.' Tum ille 'quasi vero' inquit 'non ea praecipiam aliis, quae mihi ipsi desint: sed tamen ne tabulas quidem conficere existimor. Verum et in hoc ex re familiari mea et in illo ex eo, quod dico, quantulum id cumque est, quid faciam iudicari potest. Atque esse tamen [multos] videmus, qui neminem imitentur et suapte natura, quod velint, sine cuiusquam similitudine consequantur; quod et in vobis animadverti recte potest, Caesar et Cotta; quorum alter inusitatum nostris quidem oratoribus leporem quendam et salem, alter acutissimum et subtilissimum dicendi genus est consecutus; neque vero vester aequalis Curio, patre mea sententia vel eloquentissimo temporibus illis, quemquam mihi magno opere videtur imitari; qui tamen verborum gravitate et elegantia et copia suam quandam expressit quasi formam figuramque dicendi; quod ego maxime iudicare potui in ea causa, quam ille contra me apud centumviros pro fratribus Cossis dixit; in qua nihil illi defuit, quod non modo copiosus, sed etiam sapiens orator habere deberet.

XXIV. Verum ut aliquando ad causas deducamus illum, quem instituimus, et eas quidem, in quibus plusculum negotii est, iudiciorum atque litium — riserit aliquis fortasse hoc praeceptum; est enim non tam acutum quam necessarium magisque monitoris non fatui quam eruditi magistri —: hoc ei primum praecipiemus, quascumque causas erit tractaturus, ut eas

diligenter penitusque cognoscat. Hoc in ludo non praecipitur; faciles enim causae ad pueros deferuntur. Lex peregrinum vetat in murum ascendere; ascendit; hostis reppulit: accusatur. Nihil est negotii eius modi causam cognoscere: recte igitur nihil de causa discenda praecipiunt; [haec est enim in ludo causarum formula fere.] At vero in foro tabulae, testimonia, pacta, conventa, stipulationes, cognationes, adfinitates, decreta, responsa, vita denique eorum, qui in causa versantur, tota cognoscenda est; quarum rerum neglegentia plerasque causas et maxime privatas — sunt enim multo saepe obscuriores — videmus amitti. Ita non nulli, dum operam suam multam existimari volunt, ut toto foro volitare et a causa ad causam ire videantur, causas dicunt incognitas. In quo est illa quidem magna offensio vel neglegentiae, susceptis rebus, vel perfidiae, receptis; sed etiam illa maior opinione, quod nemo potest de ea re, quam non novit, non turpissime dicere. Ita dum inertiae vituperationem, quae maior est, contemnunt, adsequuntur etiam illam, quam magis ipsi fugiunt, tarditatis. Equidem soleo dare operam, ut de sua quisque re me ipse doceat et ut ne quis alius adsit, quo liberius loquatur, et agere adversarii causam, ut ille agat suam et quicquid de sua re cogitarit in medium proferat. Itaque cum ille discessit, tris personas unus sustineo summa animi aequitate, meam, adversarii, iudicis. Qui locus est talis, ut plus habeat adiumenti quam incommodi, hunc iudico esse dicendum; ubi plus mali quam boni reperio, id totum abdico atque eicio. Ita adsequor, ut alio tempore cogitem quid dicam et alio dicam; quae duo plerique ingenio freti simul faciunt. Sed certe eidem illi melius aliquanto dicerent, si aliud sumendum sibi tempus ad cogitandum, aliud ad dicendum putarent. Cum rem penitus causamque cognovi, statim occurrit animo, quae sit causa ambigendi. Nihil est enim, quod inter homines ambigatur, [sive ex crimine causa constat, ut facinoris, sive ex controversia, ut hereditatis, sive ex deliberatione, ut belli, sive ex persona, ut laudis, sive

ex disputatione, ut de ratione vivendi ;] in quo non aut quid factum sit aut fiat futurumve sit quaeratur aut quale sit aut quid vocetur.

XXV. Ac nostrae fere causae, quae quidem sunt criminum, plerumque infitiatione defenduntur. Nam et de pecuniis repetundis quae maximae sunt, neganda fere sunt omnia ; et de ambitu raro illud datur, ut possis liberalitatem atque benignitatem ab ambitu atque largitione seiungere. De sicariis, de veneficiis, de peculatu infitiari necesse est. Id est igitur genus primum causarum in iudiciis ex controversia facti ; in deliberationibus plerumque ex futuri, raro ex instantis aut facti. Saepe etiam res non sit necne, sed qualis sit quaeritur ; ut cum L. Opimii causam defendebat apud populum, audiente me, C. Carbo consul, nihil de C. Gracchi nece negabat, sed id iure pro salute patriae factum esse dicebat ; ut eidem Carboni tribuno plebis alia tum mente rem publicam capessenti P. Africanus de Ti. Graccho interroganti responderat iure caesum videri. Iure autem omnia defenduntur, quae sunt eius generis, ut aut oportuerit aut licuerit aut necesse fuerit aut imprudentia aut casu facta esse videantur. Iam quid vocetur, quaeritur, cum quo verbo quid appellandum sit, contenditur ; ut mihi ipsi cum hoc Sulpicio fuit in Norbani causa summa contentio. Pleraque enim de eis, quae ab isto obiciebantur, cum confiterer, tamen ab illo maiestatem minutam negabam, ex quo verbo lege Appuleia tota illa causa pendebat. Atque in hoc genere causarum non nulli praecipiunt, ut verbum illud, quod causam facit, dilucide breviterque uterque definiat. Quod mihi quidem perquam puerile videri solet. Alia est enim, cum inter doctos homines de eis ipsis rebus, quae versantur in artibus, disputatur, verborum definitio, ut cum quaeritur, quid sit ars, quid sit lex, quid sit civitas. In quibus hoc praecipit ratio atque doctrina, ut vis eius rei, quam definias, sic exprimatur, ut neque absit quicquam neque supersit. Quod quidem in illa causa neque Sulpicius fecit neque ego facere conatus sum.

Nam quantum uterque nostrum potuit, omni copia dicendi dilatavit, quid esset maiestatem minuere. Etenim definitio primum reprehenso verbo uno aut addito aut dempto saepe extorquetur e manibus; deinde genere ipso doctrinam redolet exercitationemque paene puerilem; tum in sensum et in mentem iudicis intrare non potest. Ante enim praeterlabitur, quam percepta est.

XXVI. Sed in eo genere, in quo quale sit quid, ambigitur, exsistit etiam ex scripti interpretatione saepe contentio, in quo nulla potest esse nisi ex ambiguo controversia. Nam illud ipsum, quod scriptum a sententia discrepat, genus quoddam habet ambigui: quod tum explicatur, cum ea verba, quae desunt, suggesta sunt; quibus additis defenditur sententiam scripti perspicuam fuisse; ex contrariisque scriptis si quid ambigitur, non novum genus nascitur, sed superioris generis causa duplicatur. Idque aut numquam diiudicari poterit aut ita diiudicabitur, ut referendis praeteritis verbis id scriptum, quodcumque defendemus, suppleatur. Ita fit, ut unum genus in eis causis, quae propter scriptum ambiguntur, relinquatur, si est scriptum aliquid ambigue. Ambiguorum autem cum plura genera sunt, quae mihi videntur ei melius nosse, qui dialectici appellantur, hi autem nostri ignorare, qui non minus nosse debeant: tum illud est frequentissimum in omni consuetudine vel sermonis vel scripti, cum idcirco aliquid ambigitur, quod aut verbum aut verba sint praetermissa. Iterum autem peccant, cum genus hoc causarum, quod in scripti interpretatione versatur, ab illis causis, in quibus, qualis quaeque res sit, disceptatur, seiungunt. Nusquam enim tam quaeritur, quale sit genus ipsum rei quam in scripto, quod totum a facti controversia separatum est. Ita tria sunt omnino genera, quae in disceptationem et controversiam cadere possint: Quid fiat factum futurumve sit; aut: Quale sit; aut: Quo modo nominetur. Nam illud quidem, quod quidam Graeci adiungunt: 'rectene factum sit,' totum in eo est: 'quale sit.'

XXVII. Sed iam ad institutum revertar meum. Cum igitur accepta causa et genere cognito rem tractare coepi, nihil prius constituo, quam quid sit illud, quo mihi sit referenda omnis illa oratio, quae sit propria quaestionis et iudicii; deinde illa duo diligentissime considero, quorum alterum commendationem habet nostram aut eorum, quos defendimus, alterum est adcommodatum ad eorum animos, apud quos dicimus, ad id, quod volumus, commovendos. Ita omnis ratio dicendi tribus ad persuadendum rebus est nixa: ut probemus vera esse, quae defendimus; ut conciliemus eos nobis, qui audiunt; ut animos eorum, ad quemcumque causa postulabit motum, vocemus. Ad probandum autem duplex est oratori subiecta materies: una rerum earum, quae non excogitantur ab oratore, sed in re positae ratione tractantur: ut tabulae, testimonia, pacta, conventa, quaestiones, leges, senatus consulta, res iudicatae, decreta, responsa, reliqua, si quae sunt, quae non ab oratore pariuntur, sed ad oratorem [a causa atque] a reis deferuntur; altera est, quae tota in disputatione et in argumentatione oratoris conlocata est. Ita in superiore genere de tractandis argumentis, in hoc autem etiam de inveniendis cogitandum est. Atque isti quidem, qui docent, cum causas in plura genera secuerunt, singulis generibus argumentorum copiam suggerunt. Quod etiamsi ad instituendos adulescentulos magis aptum est, ut, simulac posita causa sit, habeant quo se referant, unde statim expedita possint argumenta depromere, tamen et tardi ingenii est rivulos consectari, fontis rerum non videre, et iam aetatis est ususque nostri a capite quod velimus arcessere et unde omnia manent videre. Et primum genus illud earum rerum, quae ad oratorem deferuntur, meditatum nobis in perpetuum ad omnem usum similium rerum esse debebit. Nam et pro tabulis et contra tabulas et pro testibus et contra testis et pro quaestionibus et contra quaestiones et item de ceteris rebus eiusdem generis vel separatim dicere solemus de genere universo vel definite de singulis tem-

poribus, hominibus, causis; quos quidem locos — vobis hoc, Cotta et Sulpici, dico — multa commentatione atque meditatione paratos atque expeditos habere debetis. Longum est enim nunc me explicare, qua ratione aut confirmare aut infirmare testis, tabulas, quaestiones oporteat. Haec sunt omnia ingenii vel mediocris, exercitationis autem maximae; artem quidem et praecepta dumtaxat hactenus requirunt, ut certis dicendi luminibus ornentur. Itemque illa, quae sunt alterius generis, quae tota ab oratore pariuntur, excogitationem non habent difficilem, explicationem magis inlustrem perpolitamque desiderant. Itaque cum haec duo nobis quaerenda sint in causis, primum quid, deinde quo modo dicamus; alterum, quod totum arte tinctum videtur, tametsi artem requirit, tamen prudentiae est paene mediocris quid dicendum sit videre; alterum est, in quo oratoris vis illa divina virtusque cernitur, ea, quae dicenda sunt, ornate, copiose varieque dicere.

XXVIII. Qua re illam partem superiorem, quoniam semel ita vobis placuit, non recusabo quo minus perpoliam atque conficiam — quantum consequar, vos iudicabitis — quibus ex locis ad eas tris res, quae ad fidem faciendam solae valent, ducatur oratio, ut et concilientur animi et doceantur et moveantur; [haec sunt enim tria.] Ea vero quem ad modum inlustrentur, praesto est, qui omnis docere possit, qui hoc primus in nostros mores induxit, qui maxime auxit, qui solus effecit. Namque ego, Catule, — dicam enim non reverens adsentandi suspicionem — neminem esse oratorem paulo inlustriorem arbitror [neque Graecum neque Latinum] quem aetas nostra tulerit, quem non et saepe et diligenter audierim. Itaque si quid est in me — quod iam sperare videor, quoniam quidem vos, his ingeniis homines, tantum operae mihi ad audiendum datis — ex eo est, quod nihil quisquam umquam me audiente egit [orator], quod non in memoria mea penitus insederit. Itaque ego is, qui sum, quantuscumque sum ad iudicandum, omnibus auditis oratoribus, sine ulla dubitatione sic statuo et iudico, neminem

omnium tot et tanta, quanta sint in Crasso, habuisse ornamenta dicendi. Quam ob rem, si vos quoque hoc idem existimatis, non erit, ut opinor, iniqua partitio, si, cum ego hunc [oratorem], quem nunc fingo, ut institui, crearo, aluero, confirmaro, tradam eum Crasso et vestiendum et ornandum.' Tum Crassus: 'tu vero,' inquit 'Antoni, perge, ut instituisti. Neque enim est boni neque liberalis parentis, quem procrearis et eduxeris, eum non et vestire et ornare, praesertim cum te locupletem esse negare non possis. Quod enim ornamentum, quae vis, qui animus, quae dignitas illi oratori defuit, qui in causa peroranda non dubitavit excitare reum consularem et eius diloricare tunicam et iudicibus cicatrices adversas senis imperatoris ostendere? qui idem, hoc accusante Sulpicio, cum hominem seditiosum furiosumque defenderet, non dubitavit seditiones ipsas ornare ac demonstrare gravissimis verbis multos saepe impetus populi non iniustos esse, quos praestare nemo posset; multas etiam e re publica seditiones saepe esse factas, ut cum reges essent exacti, ut cum tribunicia potestas constituta; illam Norbani seditionem ex luctu civium et ex Caepionis odio, qui exercitum amiserat, neque reprimi potuisse et iure esse conflatam? Potuit hic locus tam anceps, tam inauditus, tam lubricus, tam novus sine quadam incredibili vi ac facultate dicendi tractari? Quid ego de Cn. Mallii, quid de Q. Regis commiseratione dicam? quid de aliis innumerabilibus? in quibus non hoc maxime enituit, quod tibi omnes dant, acumen quoddam singulare, sed haec ipsa, quae nunc ad me delegare vis: ea semper in te eximia et praestantia fuerunt.'

XXIX. Tum Catulus: 'ego vero' inquit 'in vobis hoc maxime admirari soleo, quod, cum inter vos in dicendo dissimillimi sitis, ita tamen uterque vestrum dicat, ut ei nihil neque a natura denegatum neque a doctrina non delatum esse videatur. Qua re, Crasse, neque tu tua suavitate nos privabis, ut, si quid ab Antonio aut praetermissum aut relictum sit, non explices;

neque te, Antoni, si quid non dixeris, existimabimus non potuisse potius quam a Crasso dici maluisse.' Hic Crassus: 'quin tu,' inquit 'Antoni, omittis ista, quae proposuisti, quae nemo horum desiderat; quibus ex locis ea, quae dicenda sunt in causis, reperiantur. Quae quamquam abs te novo quodam modo praeclareque dicuntur, sunt tamen et re faciliora et praeceptis pervagata; illa deprome nobis unde adferas, quae saepissime tractas semperque divinitus.'

'Depromam equidem,' inquit 'et quo facilius id a te exigam, quod petam, nihil tibi a me postulanti recusabo. Meae totius orationis et istius ipsius [in dicendo] facultatis, quam modo Crassus in caelum verbis extulit, tres sunt rationes, ut ante dixi: una conciliandorum hominum, altera docendorum, tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, secunda acumen, tertia vim desiderat. Nam hoc necesse est, ut is, qui nobis causam adiudicaturus sit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos aut defensionis argumentis adducatur aut animi permotione cogatur. Sed quoniam illa pars, in qua rerum ipsarum explicatio ac defensio posita est, videtur omnem huius generis quasi doctrinam continere, de ea primum loquemur et pauca dicemus. Pauca enim sunt, quae usu iam tractata et animo quasi notata habere videamur.

XXX. Ac tibi sapienter monenti, Crasse, libenter adsentiemur, ut singularum causarum defensiones, quas solent magistri pueris tradere, relinquamus, aperiamus autem capita ea, unde omnis ad omnem et causam et orationem disputatio ducitur. Neque enim, quotiens verbum aliquod est scribendum nobis, totiens eius verbi litterae sunt cogitatione conquirendae; nec quotiens causa dicenda est, totiens ad eius causae seposita argumenta revolvi nos oportet, sed habere certos locos, qui, ut litterae ad verbum scribendum, sic illi ad causam explicandam statim occurrant. Sed hi loci ei demum oratori prodesse possunt, qui est versatus in rebus vel usu, quem aetas denique adfert, vel

auditione et cogitatione, quae studio et diligentia praccurrit aetatem. Nam si tu mihi quamvis eruditum hominem adduxeris, quamvis acrem et acutum in cogitando, quamvis ad pronuntiandum expeditum, si erit idem in consuetudine civitatis, in exemplis, in institutis, in moribus ac voluntatibus civium suorum hospes, non multum ei loci proderunt illi, ex quibus argumenta promuntur. Subacto mihi ingenio opus est, ut agro non semel arato, sed novato et iterato, quo meliores fetus possit et grandiores edere. Subactio autem est usus, auditio, lectio, litterae. Ac primum naturam causae videat, quae numquam latet, factumne sit quaeratur, an quale sit, an quod nomen habeat; quo perspecto statim occurrit naturali quadam prudentia, non his subductionibus, quas isti docent, quid faciat causam, id est, quo sublato controversia stare non possit; deinde quid veniat in iudicium, quod isti sic iubent quaerere: interfecit Opimius Gracchum. Quid facit causam? quod rei publicae causa, cum ex senatus consulto ad arma vocasset. Hoc tolle, causa non erit. At id ipsum negat contra leges licuisse Decius. Veniet igitur in iudicium: Licueritne ex senatus consulto servandae rei publicae causa. Perspicua sunt haec quidem et in volgari prudentia sita; sed illa quaerenda, quae et ab accusatore et a defensore argumenta ad id, quod in iudicium venit, spectantia debeant adferri.

XXXI. Atque hic illud videndum est, in quo summus est error istorum magistrorum, ad quos liberos nostros mittimus, non quo hoc quidem ad dicendum magno opere pertineat, sed tamen ut videatis, quale sit genus hoc eorum, qui sibi eruditi videntur [hebes atque impolitum]: constituunt enim in partiendis orationum modis duo genera causarum: unum appellant, in quo sine personis atque temporibus de universo genere quaeratur; alterum, quod personis certis et temporibus definiatur; ignari omnis controversias ad universi generis vim et naturam referri. Nam in ea ipsa causa, de qua ante dixi, nihil pertinet ad oratoris locos Opimii persona, nihil Decii. De ipso enim universo

genere infinita quaestio est, num poena videatur esse adficiendus, qui civem ex senatus consulto patriae conservandae causa interemerit, cum id per leges non liceret. Nulla denique est causa, in qua id, quod in iudicium venit, reorum personis ac non generum ipsorum universa dubitatione quaeratur. Quin etiam in eis ipsis, ubi de facto ambigitur, ceperitne pecunias contra leges P. Decius, argumenta et criminum et defensionis revocentur oportet ad genus et ad naturam universam; quod sumptuosus, de luxurie; quod alieni appetens, de avaritia; quod seditiosus, de turbulentis et malis civibus; quod a multis arguitur, de genere testium; contraque, quae pro reo dicentur, omnia necessario a tempore atque homine ad communis rerum et generum summas revolventur. Atque haec forsitan homini non omnia, quae sunt in natura rerum, celeriter animo comprehendenti permulta videantur, quae veniant in iudicium tum, cum de facto quaeratur; sed tamen criminum multitudo est et defensionum, non locorum infinita.

XXXII. Quae vero, cum de facto non ambigitur, quaeruntur, qualia sint, ea si ex reis numeres, et innumerabilia sunt et obscura; si ex rebus, valde et modica et inlustria. Nam si Mancini causam in uno Mancino ponimus, quotienscumque is, quem pater patratus dediderit, receptus non erit, totiens causa nova nascetur. Sin illa controversia causam facit, videaturne ei, quem pater patratus dediderit, si is non sit receptus, postliminium esse, nihil ad artem dicendi nec ad argumenta defensionis Mancini nomen pertinet. Ac, si quid adfert praeterea hominis aut dignitas aut indignitas, extra quaestionem est et ea tamen ipsa oratio ad universi generis disputationem referatur necesse est. Haec ego non eo consilio disputo, ut homines eruditos redarguam; quamquam reprehendendi sunt qui in genere definiendo istas causas scribunt in personis et in temporibus positas esse. Nam etsi incurrunt tempora et personae, tamen intellegendum est, non ex eis, sed ex genere quaestionis pendere cau-

sas. Sed hoc nihil ad me; nullum enim nobis certamen cum istis esse debet. Tantum satis est intellegi ne hoc quidem eos consecutos, quod in tanto otio etiam sine hac forensi exercitatione efficere potuerunt, ut genera rerum discernerent eaque paulo subtilius explicarent. Verum hoc, ut dixi, nihil ad me. Illud ad me ac multo etiam magis ad vos, Cotta noster et Sulpici; quo modo nunc se istorum artes habent, pertimescenda est multitudo causarum; est enim infinita, si in personis ponitur; quot homines, tot causae; sin ad generum universas quaestiones referuntur, ita modicae et paucae sunt, ut eas omnis diligentes et memores et sobrii oratores percursas animo et prope dicam decantatas habere debeant; nisi forte existimatis a M' Curio causam didicisse L. Crassum et ea re multa attulisse, quam ob rem postumo non nato Curium tamen heredem Coponii esse oporteret. Nihil ad copiam argumentorum neque ad causae vim ac naturam nomen Coponii aut Curii pertinuit; in genere erat universo rei negotiique, non in tempore ac nominibus, omnis quaestio. Cum scriptum ita sit SI MIHI FILIUS GENITUR, ISQUE PRIUS MORITUR, et cetera, TUM MIHI ILLE SIT HERES, si natus filius non sit, videaturne is, qui filio mortuo institutus heres sit, heres esse: perpetui iuris et universi generis quaestio non hominum nomina, sed rationem dicendi et argumentorum fontis desiderat.

XXXIII. In quo etiam isti nos iuris consulti impediunt a discendoque deterrent. Video enim in Catonis et in Bruti libris nominatim fere referri, quid alicui de iure viro aut mulieri responderit; credo, ut putaremus in hominibus, non in re consultationis aut dubitationis causam aliquam fuisse; ut, quod homines innumerabiles essent, [debilitati a iure cognoscendo] voluntatem discendi simul cum spe perdiscendi abiceremus. Sed haec Crassus aliquando nobis expediet et exponet discripta generatim. Est enim, ne forte nescias, heri nobis ille hoc, Catule, pollicitus, ius civile, quod nunc diffusum et dissipatum esset, in certa genera

coacturum et ad artem facilem redacturum.' 'Et quidem' inquit Catulus 'haudquaquam id est difficile Crasso, qui et, quod disci potuit de iure, didicit et, quod eis, qui eum docuerunt, defuit, ipse adferet; ut, quae sint in iure, vel acute describere vel ornate illustrare possit.' 'Ergo ista' inquit Antonius 'tum a Crasso discemus, cum se de turba et a subselliis in otium, ut cogitat, soliumque contulerit.' 'Iam id quidem saepe' inquit Catulus 'ex eo audivi, cum diceret sibi certum esse a iudiciis causisque discedere; sed, ut ipsi soleo dicere, non licebit. Neque enim auxilium suum saepe a viris bonis frustra implorari patietur neque id aequo animo feret civitas; quae si voce L. Crassi carebit, ornamento quodam sese spoliatam putabit.' 'Nam hercle,' inquit Antonius 'si haec vere a Catulo dicta sunt, tibi mecum in eodem est pistrino, Crasse, vivendum; et istam oscitantem [et dormitantem] sapientiam Scaevolarum et ceterorum beatorum otio concedamus.' Adrisit hic Crassus leniter et 'pertexe modo,' inquit 'Antoni, quod exorsus es. Me tamen ista oscitans sapientia, simul atque ad eam confugero, in libertatem vindicabit.'

XXXIV. 'Huius quidem loci, quem modo sum exorsus, hic est finis,' inquit Antonius, 'quoniam intellegeretur non in hominum innumerabilibus personis neque in infinita temporum varietate, sed in generum causis atque naturis omnia sita esse, quae in dubium vocarentur, genera autem esse definita non solum numero, sed etiam paucitate, ut eam materiem orationis, quae cuiusque esset generis, studiosi qui essent dicendi, omnibus locis discriptam, instructam ornatamque comprehenderent rebus dico et sententiis. Ea vi sua verba pariet, quae semper satis ornata mihi quidem videri solent, si eius modi sunt, ut ea res ipsa peperisse videatur. Ac si verum quaeritis, quod mihi quidem videatur — nihil enim aliud adfirmare possum nisi sententiam et opinionem meam: — hoc instrumentum causarum et generum universorum in forum deferre debemus neque, ut quaeque res delata ad nos erit, tum

denique scrutari locos, ex quibus argumenta eruamus; quae quidem omnibus, qui ea mediocriter modo considerarint, studio adhibito et usu pertractata esse possunt; sed tamen animus referendus est ad ea capita et ad illos, quos saepe iam appellavi, locos, ex quibus omnia ad omnem orationem inventa ducuntur. Atque hoc totum est sive artis sive animadversionis sive consuetudinis nosse regiones, intra quas venere et pervestiges, quod quaeras. Ubi eum locum omnem cogitatione saepseris, si modo usu rerum percallueris, nihil te effugiet atque omne, quod erit in re, occurret atque incidet.

XXXV. Et sic, cum ad inveniendum in dicendo tria sint: acumen, deinde ratio, quam licet, si volumus, appellemus artem, tertium diligentia, non possum equidem non ingenio primas concedere; sed tamen ipsum ingenium diligentia etiam ex tarditate incitat: diligentia, inquam, quae cum omnibus in rebus tum in causis defendendis plurimum valet. Haec praecipue colenda est nobis; haec semper adhibenda; haec nihil est quod non adsequatur. Causa ut penitus, quod initio dixi, nota sit, diligentia est; ut adversarium attente audiamus atque ut eius non solum sententias, sed etiam verba omnia excipiamus, voltus denique perspiciamus omnis, qui sensus animi plerumque indicant, diligentia est: [id tamen dissimulanter facere, ne sibi ille aliquid proficere videatur, prudentia est;] deinde ut in eis locis, quos proponam paulo post, pervolvatur animus, ut penitus insinuet in causam, ut sit cura et cogitatione intentus, diligentia est: [ut his rebus adhibeat tamquam lumen aliquod memoriam, ut vocem, ut viris, diligentia est.] Inter ingenium quidem et diligentiam perpaulum loci reliquum est arti. Ars demonstrat tantum, ubi quaeras, atque ubi sit illud, quod studeas invenire; reliqua sunt in cura, attentione animi, cogitatione, vigilantia, adsiduitate, labore; complectar uno verbo, quo saepe iam usi sumus, diligentia; qua una [virtute omnes] virtutes reliquae continentur. Nam orationis quidem copia

videmus ut abundent philosophi, qui, ut opinor — sed tu haec, Catule, melius — nulla dant praecepta dicendi nec idcirco minus, quaecumque res proposita est, suscipiunt, de qua copiose et abundanter loquantur.'

XXXVI. Tum Catulus: 'est,' inquit 'ut dicis, Antoni, ut plerique philosophi nulla tradant praecepta dicendi et habeant paratum tamen quid de quaque re dicant. Sed Aristoteles, is, quem ego maxime admiror, posuit quosdam locos, ex quibus omne argumentum non modo ad philosophorum disputationem, sed etiam ad hanc orationem, qua in causis utimur, inveniretur; a quo quidem homine iam dudum, Antoni, non aberrat oratio tua, sive tu similitudine illius divini ingenii in eadem incurris vestigia sive etiam illa ipsa legisti atque didicisti, quod quidem mihi magis veri simile videtur. Plus enim te operae Graecis dedisse rebus video, quam putaramus.' Tum ille 'verum' inquit 'ex me audies, Catule. Semper ego existimavi iucundiorem et probabiliorem huic populo oratorem fore, qui primum quam minimam artificii alicuius, deinde nullam Graecarum rerum significationem daret. Atqui ego idem existimavi pecudis esse, non hominis, cum tantas res Graeci susciperent, profiterentur, agerent seseque et videndi res obscurissimas et bene vivendi et copiose dicendi rationem daturos hominibus pollicerentur, non admovere aurem et, si palam audire eos non auderes, ne minueres apud tuos civis auctoritatem tuam, subauscultando tamen excipere voces eorum et procul quid narrarent attendere. Itaque feci, Catule, et istorum omnium summatim causas et genera ipsa gustavi.'

XXXVII. 'Valde hercule' inquit Catulus 'timide tamquam ad aliquem libidinis scopulum sic tuam mentem ad philosophiam appulisti, quam haec civitas aspernata numquam est. Nam et referta quondam Italia Pythagoreorum fuit tum, cum erat in hac gente magna illa Graecia: ex quo etiam quidam Numam Pompilium, regem nostrum, fuisse Pythagoreum ferunt; qui annis ante permultis fuit quam ipse Pythag-

oras: quo etiam maior vir habendus est, cum illam sapientiam constituendae civitatis duobus prope saeculis ante cognovit, quam eam Graeci natam esse senserunt; et certe non tulit ullos haec civitas aut gloria clariores aut auctoritate graviores aut humanitate politiores P. Africano, C. Laelio, L. Furio, qui secum eruditissimos homines ex Graecia palam semper habuerunt. Atque ego hoc ex eis saepe audivi, cum dicerent pergratum Atheniensis et sibi fecisse et multis principibus civitatis, quod, cum ad senatum legatos de suis maximis rebus mitterent, tris illius aetatis nobilissimos philosophos misissent, Carneadem et Critolaum et Diogenem. Itaque eos, dum Romae essent, et a se et ab aliis frequenter auditos; quos tum cum haberes auctores, Antoni, miror cur philosophiae sicut Zethus ille Pacuvianus prope bellum indixeris.' 'Minime,' inquit Antonius 'ac sic decrevi philosophari potius, ut Neoptolemus apud Ennium "paucis: nam omnino haud placet." Sed tamen haec est mea sententia, quam videbar exposuisse: ego ista studia non improbo, moderata modo sint: opinionem istorum studiorum et suspitionem artificii apud eos, qui res iudicent, oratori adversariam esse arbitror. Imminuit enim et oratoris auctoritatem et orationis fidem.

XXXVIII. Sed, ut eo revocetur, unde [huc] declinavit oratio, ex tribus istis clarissimis philosophis, quos Romam venisse dixisti, videsne Diogenem eum fuisse, qui diceret artem se tradere bene disserendi et vera ac falsa diiudicandi, quam verbo Graeco διαλεκτικὴν appellaret? In hac arte, si modo est haec ars, nullum est praeceptum, quo modo verum inveniatur, sed tantum est, quo modo iudicetur. Nam omne, quod eloquimur sic, ut id aut esse dicamus aut non esse, et, si simpliciter dictum sit, suscipiunt dialectici, ut iudicent, verumne sit an falsum; et, si coniuncte sit elatum et adiuncta sint alia, iudicant, rectene adiuncta sint et verane summa sit unius cuiusque rationis et ad extremum ipsi se compungunt suis acuminibus et multa quaerendo reperiunt non modo ea, quae iam non pos-

sint ipsi dissolvere, sed etiam quibus ante exorsa et potius detexta prope retexantur. Hic nos igitur Stoicus iste nihil adiuvat, quoniam, quem ad modum inveniam quid dicam, non docet; atque idem etiam impedit, quod et multa reperit, quae negat ullo modo posse dissolvi, et genus sermonis adfert non liquidum, non fusum ac profluens, sed exile, aridum, concisum atque minutum. Quod si qui probabit, ita probabit, ut oratori tamen aptum non esse fateatur. Haec enim nostra oratio multitudinis est auribus adcommodanda, ad oblectandos animos, ad impellendos, ad ea probanda, quae non aurificis statera, sed populari quadam trutina examinantur. Qua re istam artem totam dimittemus, quae in excogitandis argumentis muta nimium est, in iudicandis nimium loquax. Critolaum istum, quem cum Diogene venisse commemoras, puto plus huic nostro studio prodesse potuisse. Erat enim ab isto Aristotele, a cuius inventis tibi ego videor non longe aberrare. Atque inter hunc [Aristotelem], cuius et illum legi librum, in quo exposuit dicendi artis omnium superiorum, et illos, in quibus ipse sua quaedam [de eadem arte] dixit, et hos germanos huius artis magistros hoc mihi visum est interesse, quod ille eadem acie mentis, qua rerum omnium vim naturamque viderat, haec quoque aspexit, quae ad dicendi artem, quam [ille] despiciebat, pertinebant. Illi autem, qui hoc solum colendum ducebant, habitarunt in hac una ratione tractanda non eadem prudentia, qua ille, sed usu in hoc uno genere studioque maiore. Carneadi vero vis incredibilis illa dicendi et varietas perquam esset optanda nobis: qui nullam umquam in illis suis disputationibus rem defendit, quam non probarit; nullam oppugnavit, quam non everterit. Sed hoc maius est quiddam, quam ab eis, qui haec tradunt et docent, postulandum sit.

XXXIX. Ego autem, si quem nunc rudem plane institui ad dicendum velim, his potius tradam adsiduis uno opere eandem incudem diem noctemque tundentibus, qui omnis tenuissimas particulas atque omnia

minima mansa ut nutrices infantibus pueris in os inserant. Sin sit is, qui et doctrina liberaliter institutus et aliquo iam imbutus usu et satis acri ingenio esse videatur, illuc eum rapiam, ubi non seclusa aliqua aquula teneatur, sed unde universum flumen erumpat; qui illi sedis et quasi domicilia omnium argumentorum commonstret et ea breviter inlustret verbisque definiat. Quid enim est, in quo haereat, qui viderit omne, quod sumatur in oratione probandum [refellendum] aut ex sua sumi vi atque natura aut adsumi foris? Ex sua vi, cum aut res quae sit tota quaeritur, aut pars eius aut vocabulum quod habeat aut quippiam, rem illam quod attingat; extrinsecus autem, cum ea, quae sunt foris neque inhaerent in rei natura, conliguntur. Si res tota quaeritur, definitione universa explicanda est, sic: 'si maiestas est amplitudo ac dignitas civitatis, is eam minuit, qui exercitum hostibus populi Romani tradidit, non qui eum, qui id fecisset, populi Romani potestati tradidit.' Sin pars, partitione, hoc modo: 'aut senatui parendum de salute rei publicae fuit aut aliud consilium instituendum aut sua sponte faciendum; aliud consilium, superbum; suum, adrogans; utendum igitur fuit consilio senatus.' Si ex vocabulo, ut Carbo: 'si consul est, qui consulit patriae, quid aliud fecit Opimius?' sin ab eo, quod rem attingit, plures sunt argumentorum sedes ac loci. Nam et coniuncta quaeremus et genera et partis generibus subiectas et similitudines et dissimilitudines et contraria et consequentia et consentanea et quasi praecurrentia et repugnantia et causas rerum vestigabimus et ea, quae ex causis orta sint, et maiora, paria, minora quaeremus.

XL. Ex coniunctis sic argumenta ducuntur: 'si pietati summa tribuenda laus est, debetis moveri, cum Q. Metellum tam pie lugere videatis.' Ex genere autem: 'si magistratus in populi Romani esse potestate debent, quid Norbanum accusas, cuius tribunatus voluntati paruit civitatis?' Ex parte autem ea, quae est subiecta generi: 'si omnes, qui rei publicae con-

sulunt, cari nobis esse debent, certe in primis imperatores, quorum consiliis, virtute, periculis retinemus et nostram salutem et imperii dignitatem.' Ex similitudine autem: 'si ferae partus suos diligunt, qua nos in liberos nostros indulgentia esse debemus?' At ex dissimilitudine: 'si barbarorum est in diem vivere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent.' Atque utroque in genere et similitudinis et dissimilitudinis exempla sunt ex aliorum factis aut dictis aut eventis et fictae narrationes saepe ponendae. Iam ex contrario: 'si Gracchus nefarie, praeclare Opimius.' Ex consequentibus: 'si et ferro interfectus ille et tu inimicus eius cum gladio cruento comprehensus in illo ipso loco et nemo praeter te ibi visus est et causa nemini et tu semper audax, quid est quod de facinore dubitare possimus?' Ex consentaneis * * * ex praecurrentibus * * * ex repugnantibus, ut olim Crassus adulescens: 'non si Opimium defendisti, Carbo, idcirco te isti bonum civem putabunt. Simulasse te et aliquid quaesisse perspicuum est, quod Ti. Gracchi mortem saepe in contionibus deplorasti, quod P. Africani necis socius fuisti, quod eam legem in tribunatu tulisti, quod semper a bonis dissedisti.' Ex causis autem rerum sic: 'avaritiam si tollere voltis, mater eius est tollenda, luxuries.' Ex eis autem, quae sunt orta de causis: 'si aerarii copiis et ad belli adiumenta et ad ornamenta pacis utimur, vectigalibus serviamus.' Maiora autem et minora et paria comparabimus sic: ex maiore: 'si bona existimatio divitiis praestat et pecunia tanto opere expetitur, quanto gloria magis est expetenda!' ex minore:

'hic parvae consuetudinis
causa huius mortem tam fert familiariter:
quid si ipse amasset? quid hic mihi faciet patri?'

Ex pari: 'est eiusdem et eripere et contra rem publicam largiri pecunias.' Foris autem adsumuntur ea, quae non sua vi, sed extranea sublevantur, ut haec: 'hoc verum est; dixit enim Q. Lutatius. Hoc falsum

est; habita enim quaestio est. Hoc sequi necesse est; recito enim tabulas.' De quo genere toto paulo ante dixi.

XLI. Haec, ut brevissime dici potuerunt, ita a me dicta sunt. Ut enim si aurum cui, quod esset multifariam defossum, commonstrare vellem, satis esse deberet, si signa et notas ostenderem locorum, quibus cognitis ipse sibi foderet et id, quod vellet, parvo labore, nullo errore, inveniret; sic has ego argumentorum novi notas quaerenti demonstravi, [ubi sint:] reliqua cura et cogitatione eruuntur. Quod autem argumentorum genus cuique causarum generi maxime conveniat, non est artis exquisitae praescribere, sed est mediocris ingenii iudicare. Neque enim nunc id agimus, ut artem aliquam dicendi explicemus, sed ut doctissimis hominibus usus nostri quasi quaedam monita tradamus. His igitur locis in mente et cogitatione defixis et in omni re ad dicendum posita excitatis, nihil erit quod oratorem effugere possit non modo in forensibus disceptationibus, sed omnino in ullo genere dicendi. [Si vero adsequetur, ut talis videatur, qualem se videri velit, et animos eorum ita adficiat, apud quos aget, ut eos, quocumque velit, vel trahere vel rapere possit, nihil profecto praeterea ad dicendum requiret.]

Iam illud videmus nequaquam satis esse, reperire quid dicas, nisi id inventum tractare possis. Tractatio autem varia esse debet, ne aut cognoscat artem qui audiat aut defatigetur similitudinis satietate. Proponi oportet quid adferas et qua re ita sit ostendere; ex eisdem illis locis interdum concludere, relinquere alias alioque transire; saepe non proponere ac ratione ipsa adferenda quid proponendum fuerit, declarare; si cui quid simile dicas, prius [ut simile dicas] confirmes: deinde quod agitur, adiungas; interpuncta argumentorum plerumque occulas, ne quis ea numerare possit, ut re distinguantur, verbis confusa esse videantur.

XLII. Haec et properans ut apud doctos et semidoctus ipse percurro, ut aliquando ad illa maiora veniamus. Nihil est enim in dicendo, Catule, maius,

quam ut faveat oratori is, qui audiet, utique ipse sic moveatur, ut impetu quodam animi et perturbatione magis quam iudicio aut consilio regatur. Plura enim multo homines iudicant odio aut amore aut cupiditate aut iracundia aut dolore aut laetitia aut spe aut timore aut errore aut aliqua permotione mentis quam veritate aut praescripto aut iuris norma aliqua aut iudicii formula aut legibus. Qua re, nisi quid vobis aliud placet, ad illa pergamus.' 'Paulum' inquit Catulus 'etiam nunc deesse videtur eis rebus, Antoni, quas exposuisti, quod sit tibi ante explicandum, quam illuc proficiscare, quo te dicis intendere.' 'Quidnam?' inquit. 'Qui ordo tibi placeat' inquit Catulus 'et quae dispositio argumentorum, in qua tu mihi semper deus videri soles.' 'Vide quam sim' inquit 'deus in isto genere, Catule. Non hercule mihi nisi admonito venisset in mentem; ut possis existimare me in ea, in quibus non numquam aliquid efficere videor, usu solere in dicendo vel casu potius incurrere. Ac res quidem ista, quam ego, quasi non norim, sic tamquam ignotum hominem praeteribam, tantum potest in dicendo, ut ad vincendum nulla plus possit; sed tamen mihi videris ante tempus a me rationem ordinis et disponendarum rerum requisisse. Nam si ego omnem vim oratoris in argumentis et in re ipsa per se comprobanda posuissem, tempus esset iam de ordine argumentorum et de conlocatione aliquid dicere; sed cum tria sint a me proposita, de uno dictum, cum de duobus reliquis dixero, tum erit denique de disponenda tota oratione quaerendum.

XLIII. Valet igitur multum ad vincendum probari mores et instituta et facta et vitam eorum, qui agent causas, et eorum, pro quibus, et item improbari adversariorum, animosque eorum, apud quos agetur, conciliari quam maxime ad benevolentiam cum erga oratorem tum erga illum, pro quo dicet orator. Conciliantur autem animi dignitate hominis, rebus gestis, existimatione vitae; quae facilius ornari possunt, si modo sunt, quam fingi, si nulla sunt. Sed haec adiu-

vant in oratore: lenitas vocis, voltus pudor [is significatio], verborum comitas; si quid persequare acrius, ut invitus et coactus facere videare. Facilitatis, liberalitatis, mansuetudinis, pietatis, grati animi, non appetentis, non avidi signa proferre perutile est; eaque omnia, quae proborum, demissorum, non acrium, non pertinacium, non litigiosorum, non acerborum sunt, valde benevolentiam conciliant abalienantque ab eis, in quibus haec non sunt. Itaque eadem sunt in adversarios ex contrario conferenda. Sed genus hoc totum orationis in eis causis excellit, in quibus minus potest inflammari animus iudicis acri et vehementi quadam incitatione. Non enim semper fortis oratio quaeritur, sed saepe placida, summissa, lenis, quae maxime commendat reos. Reos autem appello non eos modo, qui arguuntur, sed omnis, quorum de re disceptatur: sic enim olim loquebantur. Horum igitur exprimere mores oratione iustos, integros, religiosos, timidos, perferentis iniuriarum mirum quiddam valet; et hoc vel in principiis vel in re narranda vel in perorando tantam habet vim, si est suaviter et cum sensu tractatum, ut saepe plus quam causa valeat. Tantum autem efficitur sensu quodam ac ratione dicendi, ut quasi mores oratoris effingat oratio. Genere enim quodam sententiarum et genere verborum, adhibita etiam actione leni facilitatemque significante efficitur, ut probi, ut bene morati, ut boni viri esse videamur.

XLIV. Huic autem est illa dispar adiuncta ratio orationis, quae alio quodam genere mentis iudicum permovet impellitque, ut aut oderint aut diligant aut invideant aut salvum velint aut metuant aut sperent aut cupiant aut abhorreant aut lactentur aut maereant aut misereantur aut punire velint aut ad eos motus deducantur, si qui finitimi sunt [de propinquis ac talibus animi permotionibus]. Atque illud optandum est oratori, ut aliquam permotionem animorum sua sponte ipsi adferant ad causam iudices ad id, quod utilitas oratoris feret, adcommodatam. Facilius est enim cur-

rentem, ut aiunt, incitare quam commovere languentem. Sin id aut non erit aut erit obscurius, sicut medico diligenti, priusquam conetur aegro adhibere medicinam, non solum morbus eius, [cui mederi volet,] sed etiam consuetudo valentis et natura corporis cognoscenda est, sic equidem cum adgredior in ancipiti causa et gravi ad animos iudicum pertractandos, omni mente in ea cogitatione curaque versor, ut odorer, quam sagacissime possim, quid sentiant, quid existiment, quid exspectent, quid velint, quo deduci oratione facillime posse videantur. Si se dant et, ut ante dixi, sua sponte, quo impellimus, inclinant atque propendent, accipio quod datur et ad id, unde aliquis flatus ostenditur, vela do. Sin est integer quietusque iudex, plus est operis. Sunt enim omnia dicendo excitanda, nihil adiuvante natura. Sed tantam vim habet illa, quae recte a bono poëta dicta est "flexanima atque omnium regina rerum oratio," ut non modo inclinantem excipere aut stantem inclinare, sed etiam adversantem ac repugnantem ut imperator fortis ac bonus capere possit.

XLV. Haec sunt illa, quae me ludens Crassus modo flagitabat, cum a me divinitus tractari solere diceret et in causa M'. Aquilii C. Norbani non nullisque aliis quasi praeclare acta laudaret; quae mehercule ego, Crasse, cum a te tractantur in causis, horrere soleo. Tanta vis animi, tantus impetus, tantus dolor oculis, voltu, gestu, digito denique isto tuo significari solet; tantum est flumen gravissimorum optimorumque verborum, tam integrae sententiae, tam verae, tam novae, tam sine pigmentis fucoque puerili, ut mihi non solum tu incendere iudicem, sed ipse incensus *esse* videaris. Neque fieri potest, ut doleat is, qui audit, ut oderit, ut invideat, ut pertimescat aliquid, ut ad fletum misericordiamque deducatur, nisi omnes illi motus, quos orator adhibere volet iudici, in ipso oratore impressi esse atque insti videbuntur. Quodsi fictus aliquis dolor suscipiendus esset et si in eius modi genere orationis nihil esset nisi falsum atque imitatione simula-

tum, maior ars aliqua forsitan esset requirenda. Nunc ego, quid tibi, Crasse, quid ceteris accidat, nescio: de me autem causa nulla est, cur apud homines prudentissimos atque amicissimos mentiar. Non me hercule umquam apud iudices aut dolorem aut misericordiam aut invidiam aut odium dicendo excitare volui quin ipse in commovendis iudicibus eis ipsis sensibus, ad quos illos adducere vellem, permoverer. Neque est enim facile perficere, ut irascatur ei, cui tu velis, iudex, si tu ipse id lente ferre videare; neque ut oderit eum, quem tu velis, nisi te ipsum flagrantem odio ante viderit; neque ad misericordiam adducetur, nisi tu ei signa doloris tui verbis, sententiis, voce, voltu, conlacrimatione denique ostenderis. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quae nisi admoto igni ignem concipere possit, sic nulla mens est tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quae possit incendi, nisi ipse inflammatus ad eam et ardens accesserit.

XLVI. Ac, ne hoc forte magnum ac mirabile esse videatur hominem totiens irasci, totiens dolere, totiens omni motu animi concitari, praesertim in rebus alienis, magna vis est earum sententiarum atque eorum locorum, quos agas tractesque dicendo, nihil ut opus sit simulatione et fallaciis. Ipsa enim natura orationis eius, quae suscipitur ad aliorum animos permovendos, oratorem ipsum magis etiam quam quemquam eorum, qui audiunt, permovet. Et ne hoc in causis, in iudiciis, in amicorum periculis, in concursu hominum, in civitate, in foro accidere miremur, cum agitur non solum ingenii nostri existimatio, nam id esset levius; quamquam, cum professus sis te id posse facere, quod pauci, ne id quidem neglegendum est; sed alia sunt maiora multo, fides, officium, diligentia, quibus rebus adducti, etiam cum alienissimos defendimus, tamen eos alienos, si ipsi viri boni volumus haberi, existimare non possumus — sed, ut dixi, ne hoc in nobis mirum esse videatur, quid potest esse tam fictum quam versus, quam scena, quam fabulae? Tamen in hoc genere

saepe ipse vidi, ut ex persona mihi ardere oculi hominis histrionis viderentur spondaulia illa dicentis:

segregare abs te ausu's aut sine illo Salamina ingredi? neque paternum aspectum es veritus?

Numquam illum aspectum dicebat, quin mihi Telamo iratus furere luctu filii videretur. At idem inflexa ad miserabilem sonum voce:

cum aetate exacta indigem
liberum lacerasti, orbasti, exstinxti; neque fratris necis,
neque eius gnati parvi, qui tibi in tutelam est traditus,

flens ac lugens dicere videbatur. Quae si ille histrio, cotidie cum ageret, tamen [recte] agere sine dolore non poterat, quid Pacuvium putatis in scribendo leni animo ac remisso fuisse? Fieri nullo modo potuit. Saepe enim audivi poëtam bonum neminem — id quod a Democrito et Platone in scriptis relictum esse dicunt — sine inflammatione animorum exsistere posse et sine quodam adflatu quasi furoris.

XLVII. Qua re nolite existimare me ipsum, qui non heroum veteres casus fictosque luctus velim imitari atque adumbrare dicendo neque actor sim alienae personae, sed auctor meae, cum mihi M' Aquilius in civitate retinendus esset, quae in illa causa peroranda fecerim, sine magno dolore fecisse. Quem enim ego consulem fuisse, imperatorem ornatum a senatu, ovantem in Capitolium ascendisse meminissem, hunc cum adflictum, debilitatum, maerentem, in summum discrimen adductum viderem, non prius sum conatus misericordiam aliis commovere, quam misericordia sum ipse captus. Sensi equidem tum magno opere moveri iudices, cum excitavi maestum ac sordidatum senem et cum ista feci, quae tu, Crasse, laudas, non arte, de qua quid loquar nescio, sed motu magno animi ac dolore, ut discinderem tunicam, ut cicatrices ostenderem. Cum C. Marius maerorem orationis meae praesens ac sedens multum lacrimis suis adiuvaret cumque ego illum crebro appellans conlegam ei suum

commendarem atque ipsum advocatum ad communem imperatorum fortunam defendendam invocarem, non fuit haec sine meis lacrimis, non sine dolore [magno] miseratio omniumque deorum et hominum et civium et sociorum imploratio. Quibus omnibus verbis, quae a me tum sunt habita, si dolor afuisset meus, non modo non miserabilis, sed etiam inridenda fuisset oratio mea. Quam ob rem hoc vos doceo, Sulpici, bonus ego videlicet atque eruditus magister, ut in dicendo irasci, ut dolere, ut flere possitis. Quamquam te quidem quid hoc doceam, qui in accusando sodali [et quaestore] meo tantum incendium non oratione solum, sed etiam multo magis vi et dolore et ardore animi concitaras, ut ego ad id restinguendum vix conarer accedere? Habueras enim tu omnia in causa superiora: vim, fugam, lapidationem, crudelitatem tribuniciam in Caepionis gravi miserabilique casu in iudicium vocabas; [deinde] principem [et] senatus et civitatis, M. Aemilium, lapide percussum esse constabat; vi pulsum e templo L. Cottam et T. Didium, cum intercedere vellent rogationi, nemo poterat negare.

XLVIII. Accedebat, ut haec tu adulescens pro re publica queri summa cum dignitate existimarere; ego, homo censorius, vix satis honeste viderer seditiosum civem et in hominis consularis calamitate crudelem posse defendere. Erant optimi cives iudices, bonorum virorum plenum forum, vix ut mihi tenuis quaedam venia daretur excusationis, quod tamen eum defenderem, qui mihi quaestor fuisset. Hic ego quid dicam me artem aliquam adhibuisse? Quid fecerim, narrabo. Si placuerit, vos meam defensionem in aliquo artis loco reponetis. Omnium seditionum genera, vitia, pericula conlegi eamque orationem ex omni rei publicae nostrae temporum varietate repetivi conclusique ita, ut dicerem, etsi omnes semper molestae seditiones fuissent, iustas tamen fuisse non nullas et prope necessarias. Tum illa, quae modo Crassus commemorabat, egi; neque reges ex hac civitate exigi neque tribunos plebis creari neque plebiscitis totiens consu-

larem potestatem minui neque provocationem, patronam illam civitatis ac vindicem libertatis, populo Romano dari sine nobilium dissensione potuisse; ac, si illae seditiones saluti huic civitati fuissent, non continuo, si quis motus populi factus esset, id C. Norbano [in nefario crimine atque] in fraude capitali esse ponendum. Quodsi umquam populo Romano concessum esset, ut iure incitatus videretur, id quod docebam saepe esse concessum, nullam illa causa iustiorem fuisse. Tum omnem orationem traduxi et converti in increpandam Caepionis fugam, in deplorandum interitum exercitus. Sic et eorum dolorem, qui lugebant suos, oratione refricabam et animos equitum Romanorum, apud quos tum [iudices] causa agebatur, ad Q. Caepionis odium, quo erant ipsi propter iudicia abalienati, renovabam.

XLIX. Quod ubi sensi me in possessionem iudicii ac defensionis meae constitisse, quod et populi benevolentiam mihi conciliaram, cuius ius etiam cum sedi-tionis coniunctione defenderam, et iudicum animos totos vel calamitate civitatis vel luctu ac desiderio propinquorum vel odio proprio in Caepionem ad causam nostram converteram, tum admiscere huic generi orationis vehementi atque atroci genus illud alterum, de quo ante disputavi, lenitatis et mansuetudinis coepi: me pro meo sodali, qui mihi in liberum loco more maiorum esse deberet, et pro mea omni fama [prope] fortunisque decernere nihil mihi ad existimationem turpius, nihil ad dolorem acerbius accidere posse, quam si is, qui saepe alienissimis a me, sed meis tamen civibus saluti existimarer fuisse, sodali meo auxilium ferre non potuissem. Petebam a iudicibus, ut illud aetati meae, ut honoribus, ut rebus gestis, si iusto, si pio dolore me esse adfectum viderent, concederent; praesertim si in aliis causis intellexissent omnia me semper pro amicorum periculis, nihil umquam pro me ipso deprecatum. Sic in illa omni defensione atque causa, quod esse in arte positum videbatur, ut de lege Appuleia dicerem, ut quid esset minuere maiestatem ex-

plicarem, perquam breviter perstrinxi atque attigi. His duabus partibus orationis, quarum altera commendationem habet, altera concitationem, quae minime praeceptis artium sunt perpolitae, omnis est a me illa causa tractata, ut et acerrimus in Caepionis invidia renovanda et in meis moribus erga meos necessarios declarandis mansuetissimus viderer. Ita magis adfectis animis iudicum quam doctis, tua, Sulpici, est a nobis tum accusatio victa.'

L. Hic Sulpicius: 'vere hercle,' inquit 'Antoni, ista commemoras. Nam ego nihil umquam vidi, quod tam e manibus elaberetur, quam mihi tum est elapsa illa ipsa causa. Cum enim, quem ad modum dixisti, tibi ego non iudicium, sed incendium tradidissem, quod tuum principium, di immortales, fuit! qui timor! quae dubitatio [quanta haesitatio] tractusque verborum! Ut illud initio, quod tibi unum ad ignoscendum homines dabant, tenuisti, te pro homine pernecessario, quaestore tuo, dicere! quam tibi primum munisti ad te audiendum viam. Ecce autem, cum te nihil aliud profecisse arbitrarer, nisi ut homines tibi civem improbum defendenti ignoscendum propter necessitudinem arbitrarentur, serpere occulte coepisti, nihil dum aliis suspicantibus, me vero iam pertimescente, ut illam non Norbani seditionem, sed populi Romani iracundiam neque eam iniustam, sed meritam ac debitam fuisse defenderes. Deinde qui locus a te praetermissus est in Caepionem? Ut tu illa omnia odio, invidia, misericordia miscuisti! Neque haec solum in defensione, sed etiam in Scauro ceterisque meis testibus, quorum testimonia non refellendo, sed ad eundem impetum populi confugiendo refutasti. Quae cum abs te modo commemorarentur, equidem nulla praecepta desiderabam; ipsam tamen istam demonstrationem defensionum tuarum [abs te ipso commemoratam] doctrinam esse non mediocrem puto.'

'Atqui, si ita placet,' inquit Antonius 'trademus etiam, quae nos sequi in dicendo quaeque maxime spectare solemus. Docuit enim iam nos longa vita

ususque rerum maximarum, ut quibus rebus animi hominum moverentur teneremus.

LI. Et primum quidem considerare soleo, postuletne causa. Nam neque parvis in rebus adhibendae sunt hae dicendi faces neque ita animatis hominibus, ut nihil ad eorum mentis oratione flectendas proficere possimus, ne aut inrisione aut odio digni putemur, si aut tragoedias agamus in nugis aut convellere adoriamur ea, quae non possint commoveri. Nam quoniam haec fere maxime sunt in iudicum animis aut, quicumque illi erunt, apud quos agemus, oratione molienda, amor, odium, iracundia, invidia, misericordia, spes, laetitia, timor, molestia: sentimus amorem conciliari, si id videare, quod sit utile ipsis, apud quos agas, defendere; aut si pro bonis viris aut certe pro eis, qui illis boni atque utiles sint, laborare. Namque haec res amorem magis conciliat, illa virtutis defensio caritatem; plusque proficit, si proponitur spes utilitatis futurae quam praeteriti beneficii commemoratio. Enitendum est, ut ostendas in ea re, quam defendas, aut dignitatem esse aut utilitatem, eumque, cui concilies hunc amorem, significes nihil ad utilitatem suam rettulisse ac nihil omnino fecisse causa sua. Invidetur enim commodis hominum ipsorum; studiis autem eorum ceteris commodandi favetur. Videndumque hoc loco est, ne, quos ob benefacta diligi volemus, eorum laudem atque gloriam, cui maxime invideri solet, nimis efferre videamur. Atque eisdem his ex locis et in alios odium struere discemus et a nobis ac nostris demovere; eademque haec genera sunt tractanda in iracundia vel excitanda vel sedanda. Nam si, quod ipsis, qui audiunt, perniciosum aut inutile sit, id factum augeas, odium creatur; sin, quod aut in bonos viros aut in eos, in quos minime quisque debuerit, aut in rem publicam, tum excitatur, si non tam acerbum odium, tamen aut invidiae aut odii non dissimilis offensio. Item timor incutitur aut ex ipsorum periculis aut ex communibus. Interior est ille proprius: sed hic quoque communis ad eandem similitudinem est perducendus.

LII. Par atque una ratio est spei, laetitiae, molestiae; sed haud sciam an acerrimus longe sit omnium motus invidiae nec minus virium opus sit in ea comprimenda quam in excitanda. Invident autem homines maxime paribus aut inferioribus, cum se relictos sentiunt, illos autem dolent evolasse; sed etiam superioribus invidetur saepe vehementer et eo magis, si intolerantius se iactant et aequabilitatem communis iuris praestantia dignitatis aut fortunae suae transcunt. Quae si inflammanda sunt, maxime dicendum est non esse virtute parta, deinde etiam vitiis atque peccatis, tum, si erunt honestiora atque graviora, tamen non esse tanta illa merita, quanta insolentia hominis quantumque fastidium. Ad sedandum autem, magno illa labore, magnis pariculis esse parta nec ad suum commodum, sed ad aliorum esse conlata; quae si quam gloriam peperisse videantur, tamenetsi ea non sit iniqua merces periculi, tamen ea non delectari totamque abicere atque deponere; omninoque perficiendum est, quoniam plerique sunt invidi maximeque hoc est commune vitium et pervagatum; invidetur autem praestanti florentique fortunae, ut haec opinio minuatur et illa excellens opinione fortuna cum laboribus et miseriis permixta videatur. Iam misericordia movetur, si is, qui audit, adduci potest, ut illa, quae de altero deplorentur, ad suas res revocet, quas aut tulerit acerbas aut timeat, ut intuens alium crebro ad se ipsum revertatur. Et cum singuli casus humanarum miseriarum graviter accipiuntur, si dicuntur dolenter, tum adflicta et prostrata virtus maxime luctuosa est.

Ut *autem* illa altera pars orationis, quae probitatis commendatione boni viri debet speciem tueri, lenis, ut saepe iam dixi, atque summissa, sic haec, quae suscipitur ab oratore ad commutandos animos atque omni ratione flectendos, intenta ac vehemens esse debet.

LIII. Sed est quaedam in his duobus generibus, quorum alterum lene, alterum vehemens esse volumus, difficilis ad distinguendum similitudo. Nam et ex illa lenitate, qua conciliamur eis, qui audiunt, ad hanc vim

acerrimam, qua eosdem excitamus, influat oportet aliquid, et ex hac vi non numquam animi aliquid inflandum est illi lenitati; neque est ulla temperatior oratio quam illa, in qua asperitas contentionis oratoris ipsius humanitate conditur, remissio autem lenitatis quadam gravitate et contentione firmatur. In utroque autem genere dicendi et illo, in quo vis atque contentio quaeritur, et hoc, quod ad vitam et mores adcommodatur, et principia tarda [sunt] et exitus item spissi et producti esse debent. Nam neque adsiliendum statim est ad genus illud orationis; abest enim totum a causa et homines prius ipsum illud, quod proprium sui iudicii est, audire desiderant; nec cum in eam rationem ingressus sis, celeriter discedendum est. Non enim, sicut argumentum, simul atque positum est, adripitur alterumque et tertium poscitur, ita misericordiam aut invidiam aut iracundiam, simul atque intuleris, possis commovere. Argumentum ratio ipsa confirmat atque simul atque emissum est, adhaerescit; illud autem genus orationis non cognitionem iudicis, sed magis perturbationem requirit, quam consequi nisi multa et varia et copiosa oratione et simili contentione actionis nemo potest. Qua re qui aut breviter aut summisse dicunt, docere iudicem possunt, commovere non possunt; in quo sunt omnia.

Iam illud perspicuum est, omnium rerum in contrarias partis facultatem ex eisdem suppeditari locis. Sed argumento resistendum est aut eis, quae comprobandi eius causa sumuntur, reprehendendis aut demonstrando, id, quod concludere illi velint, non effici ex propositis nec esse consequens, aut, si ita non refellas, adferendum est in contrariam partem, quod sit aut gravius aut aeque grave. Illa autem, quae aut conciliationis causa leniter aut permotionis vehementer aguntur, contrariis commotionibus auferenda sunt, ut odio benevolentia, misericordia invidia tollatur.

LIV. Suavis autem est et vehementer saepe utilis iocus et facetiae; quae, etiamsi alia omnia tradi arte possunt, naturae sunt propria certe neque ullam

artem desiderant. In quibus tu longe aliis mea sententia, Caesar, excellis; quo magis mihi etiam aut testis esse potes nullam esse artem salis aut, si qua est, eam [nos] tu potissimum docere.' 'Ego vero,' inquit 'omni de re facetius puto posse ab homine non inurbano, quam de ipsis facetiis disputari. Itaque cum quosdam Graecos inscriptos libros esse vidissem de ridiculis, non nullam in spem veneram posse me ex cis aliquid discere: inveni autem ridicula et salsa multa Graecorum; nam et Siculi in eo genere et Rhodii et Byzantii et praeter ceteros Attici excellunt; sed qui eius rei rationem quandam conati sunt artemque tradere, sic insulsi exstiterunt, ut nihil aliud eorum nisi ipsa insulsitas rideatur. Qua re mihi quidem nullo modo videtur doctrina ista res posse tradi. Etenim cum duo genera sint facetiarum, alterum aequabiliter in omni sermone fusum, alterum peracutum et breve, illa a veteribus superior cavillatio, haec altera dicacitas nominata est. Leve nomen habet utraque res! quippe; leve enim est [totum] hoc risum movere. Verum tamen, ut dicis, Antoni, multum in causis persaepe lepore et facetiis profici vidi. Sed cum illo in genere perpetuae festivitatis ars non desideretur: natura enim fingit homines et creat imitatores [et narratores] facetos adiuvante et voltu et voce et ipso genere sermonis, tum vero in hoc altero dicacitatis quid habet ars loci, cum ante illud facete dictum [emissum] haerere debeat, quam cogitari potuisse videatur? Quid enim hic meus frater ab arte adiuvari potuit, cum a Philippo interrogatus quid latraret, furem se videre respondit? Quid in omni oratione Crassus vel apud centumviros contra Scaevolam vel contra accusatorem Brutum, cum pro Cn. Plancio diceret? Nam id, quod tu mihi tribuis, Antoni, Crasso est omnium sententia concedendum. Non enim fere quisquam reperietur praeter hunc in utroque genere leporis excellens: et illo, quod in perpetuitate sermonis, et hoc, quod in celeritate atque dicto est. Nam haec perpetua contra Scaevolam Curiana defensio tota redundavit hilaritate

quadam et ioco; dicta illa brevia non habuit. Parcebat enim adversarii dignitati; in quo ipse conservabat suam; quod est hominibus facetis et dicacibus difficillimum, habere hominum rationem et temporum et ea, quae occurrunt, cum salsissime dici possunt, tenere. Itaque non nulli [ridiculi homines] hoc ipsum non insulse [interpretantur]. Dicere [enim] aiunt Ennium, flammam a sapiente facilius ore in ardente opprimi, quam bona dicta teneat: haec scilicet bona dicta, quae salsa sint; nam ea dicta appellantur proprio iam nomine.

LV. Sed ut in Scaevola continuit ea Crassus atque in illo altero genere, in quo nulli aculei contumeliarum inerant, causam illam disputationemque lusit, sic in Bruto, quem oderat et quem dignum contumelia iudicabat, utroque genere pugnavit. Quam multa de balneis, quas nuper ille vendiderat, quam multa de amisso patrimonio dixit! atque illa brevia: *ut*, cum ille diceret se sine causa sudare, 'minime mirum,' inquit 'modo enim existi de balneis.' Innumerabilia fuerunt, sed non minus iucunda illa perpetua. Cum enim Brutus duos lectores excitasset et alteri de colonia Narbonensi Crassi orationem legendam dedisset, alteri de lege Servilia, et cum contraria inter sese de re publica capita contulisset, hic noster facetissime tris patris Bruti de iure civili libellos tribus legendos dedit. Ex libro primo: 'forte evenit, ut in Privernati essemus.' 'Brute, testificatur pater se tibi Privernatem fundum reliquisse.' Deinde ex libro secundo: 'in Albano eramus ego et Marcus filius.' 'Sapiens videlicet homo cum primis nostrae civitatis norat hunc gurgitem; metuebat, ne, cum is nihil haberet, nihil esse ei relictum putaretur.' Tum ex libro tertio, in quo finem scribendi fecit — tot enim, ut audivi Scaevolam dicere, sunt veri Bruti libri — 'in Tiburti forte adsedimus ego et Marcus filius.' 'Ubi sunt hi fundi, Brute, quos tibi pater publicis commentariis consignatos reliquit? Quod nisi puberem te, inquit, iam haberet, quartum librum composuisset et se etiam in balneis

locutum cum filio scriptum reliquisset.' Quis est igitur, qui non fateatur, hoc lepore atque his facetiis non minus refutatum esse Brutum quam illis tragoediis, quas egit idem, cum casu in eadem causa efferretur anus Iunia. Pro di immortales, quae fuit illa, quanta vis! quam inexspectata! quam repentina! cum coniectis oculis, gestu omni et imminenti, summa gravitate et celeritate verborum: 'Brute, quid sedes? quid illam anum patri nuntiare vis tuo? quid illis omnibus, quorum imagines duci vides? quid maioribus tuis? quid L. Bruto, qui hunc populum dominatu regio liberavit? quid te agere? cui rei, cui gloriae, cui virtuti studere? patrimonione augendo? At id non est nobilitatis. Sed fac esse, nihil superest; libidines totum dissipaverunt. An iuri civili? Est paternum. Sed dicet te, cum aedis venderes, ne in rutis quidem et caesis solium tibi paternum recipisse. An rei militari? Qui numquam castra videris! An eloquentiae? Quae neque est in te, et, quicquid est vocis ac linguae, omne in istum turpissimum calumniae quaestum contulisti! Tu lucem aspicere audes? tu hos intueri? tu in foro, tu in urbe, tu in civium esse conspectu? tu illam mortuam, tu imagines ipsas non perhorrescis? quibus non modo imitandis, sed ne conlocandis quidem tibi locum ullum reliquisti.'

LVI. Sed haec tragica atque divina: faceta autem et urbana innumerabilia vel ex una contione meministis. Nec enim maior contentio umquam fuit nec apud populum gravior oratio quam huius contra conlegam in censura nuper neque lepore et festivitate conditior. Qua re tibi, Antoni, utrumque adsentior et multum facetias in dicendo prodesse saepe et eas arte nullo modo posse tradi. Illud quidem admiror, te nobis in eo genere tribuisse tantum et non huius rei quoque palmam [ut ceterarum] Crasso detulisse.' Tum Antonius: 'ego vero ita fecissem,' inquit 'nisi interdum in hoc Crasso paulum inviderem. Nam esse quamvis facetum atque salsum non nimis est per se ipsum invidendum; sed cum omnium sit venustissimus

et urbanissimus, omnium gravissimum et severissimum et esse et videri, quod isti contingit uni, [id] mihi vix ferendum videbatur.' Hic cum adrisisset ipse Crassus: 'at tamen,' inquit Antonius 'cum artem esse facetiarum, Iuli, ullam negares, aperuisti quiddam, quod praecipiendum videtur. Haberi enim dixisti rationem oportere hominum, rei, temporis, ne quid iocus de gravitate decerperet; quod quidem in primis a Crasso observari solet. Sed hoc praeceptum praetermittendarum est facetiarum, cum eis nihil opus sit. Nos autem quo modo utamur, cum opus sit, quaerimus, ut in adversarium et maxime, si eius stultitia poterit agitari; in testem stultum, cupidum, levem, si facile homines audituri videbuntur. Omnino probabiliora sunt, quae lacessiti dicimus quam quae priores. Nam et ingenii celeritas maior est, quae apparet in respondendo, et humanitatis est responsio. Videmur enim quieturi fuisse, nisi essemus lacessiti, ut in ipsa ista contione nihil fere dictum est ab hoc, quod quidem facetius dictum videretur, quod non provocatus responderit. Erat autem tanta in Domitio gravitas, tanta auctoritas, ut, quod esset ab eo obiectum, lepore magis elevandum quam contentione frangendum videretur.'

LVII. Tum Sulpicius: 'quid igitur? patiemur' inquit 'Caesarem, qui quamquam Crasso facetias concedit, tamen multo in eo studio magis ipse elaborat, non explicare nobis totum genus quale sit et unde ducatur; praesertim cum tantam vim et utilitatem salis et urbanitatis esse fateatur?' 'Quid, si' inquit Iulius 'adsentior Antonio dicenti nullam esse artem salis?' Hic cum Sulpicius reticuisset: 'quasi vero' inquit Crassus 'horum ipsorum, de quibus Antonius iam diu loquitur, ars ulla sit. Observatio quaedam est, ut ipse dixit, earum rerum, quae in dicendo valent; quae si eloquentis facere posset, quis esset non eloquens? Quis enim haec non vel facile vel certe aliquo modo posset ediscere? Sed ego in his praeceptis hanc vim et hanc utilitatem esse arbitror, non ut ad reperien-

dum quod dicamus, arte ducamur, sed ut ea, quae natura, quae studio, quae exercitatione consequimur, aut recta esse confidamus aut prava intellegamus, cum quo referenda sint didicerimus. Qua re, Caesar, ego quoque hoc a te peto, ut, si tibi videtur, disputes de hoc toto iocandi genere quid sentias, ne qua forte dicendi pars, quoniam ita voluistis, in hoc tali coetu atque in tam adcurato sermone praeterita esse videatur.' 'Ego vero,' inquit ille 'quoniam conlectam a conviva, Crasse, exigis, non committam, ut, si defugerim, causam aliquam recusandi tibi dem. Quamquam soleo saepe mirari eorum impudentiam, qui agunt in scena gestum spectante Roscio. Quis enim sese commovere potest, cuius ille vitia non videat? Sic ego nunc, Crasso audiente, primum loquar de facetiis et docebo sus, ut aiunt, oratorem eum, quem cum Catulus nuper audisset, fenum alios aiebat esse oportere.' Tum ille: 'iocabatur' inquit 'Catulus, praesertim cum ita dicat ipse, ut ambrosia alendus esse videatur. Verum te, Caesar, audiamus, ut ad Antonii reliqua redeamus.' Et Antonius: 'perpauca quidem mihi restant,' inquit; 'sed tamen defessus iam labore atque itinere disputationis meae requiescam in Caesaris sermone quasi in aliquo peropportuno deversorio.'

LVIII. 'Atqui' inquit Iulius 'non nimis liberale hospitium meum dices. Nam te in viam, simulac perpaulum gustaris, extrudam et eiciam.

Ac ne diutius vos demorer, de omni isto genere quid sentiam perbreviter exponam. De risu quinque sunt, quae quaerantur: unum, quid sit; alterum, unde sit; tertium, sitne oratoris risum velle movere; quartum, quatenus; quintum, quae sint genera ridiculi. Atque illud primum, quid sit ipse risus, quo pacto concitetur, ubi sit, quo modo exsistat atque ita repente erumpat, ut eum cupientes tenere nequeamus, et quo modo simul latera, os, venas, oculos, voltum occupet, viderit Democritus. Neque enim ad hunc sermonem hoc pertinet, et, si pertineret, nescire me tamen id non puderet, quod

ne illi quidem scirent, qui pollicerentur. Locus autem et regio quasi ridiculi — nam id proxime quaeritur — turpitudine et deformitate quadam continetur. Haec enim ridentur vel sola vel maxime, quae notant et designant turpitudinem aliquam non turpiter. Est autem, ut ad illud tertium veniam, est plane oratoris movere risum; vel quod ipsa hilaritas benevolentiam conciliat ei, per quem excitata est; vel quod admirantur omnes acumen uno saepe in verbo positum maxime respondentis, non numquam etiam lacessentis; vel quod frangit adversarium, quod impedit, quod elevat, quod deterret, quod refutat; vel quod ipsum oratorem politum esse hominem significat, quod eruditum, quod urbanum, maxime quod tristitiam ac severitatem mitigat et relaxat odiosasque res saepe, quas argumentis dilui non facile est, ioco risuque dissolvit. Quatenus autem sint ridicula tractanda oratori, perquam diligenter videndum est, id quod in quarto loco quaerendi posueramus. Nam nec insignis improbitas et scelere iuncta nec rursus miseria insignis agitata ridetur: facinorosos maiore quadam vi quam ridiculi volnerari volunt: miseros inludi nolunt, nisi se forte iactant. Parcendum autem maxime est caritati hominum, ne temere in eos dicas, qui diliguntur.

LIX. Haec igitur adhibenda est primum in iocando moderatio. Itaque ea facillime luduntur, quae neque odio magno neque misericordia maxima digna sunt. Quam ob rem materies omnis ridiculorum est in eis vitiis, quae sunt in vita hominum neque carorum neque calamitosorum neque eorum, qui ob facinus ad supplicium rapiendi videntur; eaque belle agitata ridentur. Est etiam deformitatis et corporis vitiorum satis bella materies ad iocandum; sed quaerimus idem, quod in ceteris rebus maxime quaerendum est, quatenus. In quo non illud praecipitur, ne quid insulse, sed etiam, si perridicule possis, vitandum est oratori utrumque, ne aut scurrilis iocus sit aut mimicus. Quae cuius modi sint facilius iam intellegemus, cum ad ipsa ridiculorum genera veniemus.

Duo sunt enim genera facetiarum, quorum alterum re tractatur, alterum dicto. Re, si quando quid tamquam aliqua fabella narratur, ut olim tu, Crasse, in Memmium, comedisse eum lacertum Largi, cum esset cum eo Tarracinae de amicula rixatus: salsa, ac tamen a te ipso ficta narratio. Addidisti clausulam: tota Tarracina tum omnibus in parietibus inscriptas fuisse litteras L.L.L.M.M.; cum quaereres id quid esset, senem tibi quendam [oppidanum] dixisse: 'lacerat lacertum Largi mordax Memmius.' Perspicitis genus hoc quam sit facetum, quam elegans, quam oratorium, sive habeas vere quod narrare possis, quod tamen est mendaciunculis aspergendum, sive fingas. Est autem haec huius generis virtus, ut ita facta demonstres, ut mores eius, de quo narres, ut sermo, ut voltus omnes exprimantur, ut eis, qui audiunt, tum geri illa fierique videantur. In re est item ridiculum, quod ex quadam depravata imitatione sumi solet, ut idem Crassus: 'per tuam nobilitatem, per vestram familiam!' Quid aliud fuit, in quo contio rideret, nisi illa voltus et vocis imitatio? 'Per tuas statuas!' vero cum dixit et extento brachio paululum etiam de gestu addidit, vehementius risimus. Ex hoc genere est illa Rosciana imitatio senis: 'tibi ego, Antipho, has sero, inquit; senium est, cum audio.' Atque ita est totum hoc ipso genere ridiculum, ut cautissime tractandum sit. Mimorum est enim ethologorum, si nimia est imitatio, sicut obscenitas. Orator surripiat oportet imitationem, ut is, qui audiet, cogitet plura, quam videat; praestet idem ingenuitatem et ruborem suum verborum turpitudine et rerum obscenitate vitanda.

LX. Ergo haec duo genera sunt eius ridiculi, quod in re positum est; quae sunt propria perpetuarum facetiarum, in quibus describuntur hominum mores et ita effinguntur, ut aut re narrata aliqua quales sint intelle-gantur aut imitatione brevi iniecta in aliquo insigni ad inridendum vitio reperiantur. In dicto autem ridiculum est id, quod verbi aut sententiae quodam acumine movetur. Sed ut in illo superiore genere vel

narrationis vel imitationis vitanda est mimorum ethologorum similitudo, sic in hoc scurrilis oratori dicacitas magno opere fugienda est. Qui igitur distinguemus a Crasso, a Catulo, a ceteris familiarem vestrum Granium aut Vargulam amicum meum? Non mehercule in mentem mihi quidem venit: sunt enim dicaces; Granio quidem nemo dicacior. Hoc, opinor, primum, ne, quotienscumque potuerit dictum dici, necesse habeamus dicere. Pusillus testis processit. 'Licet' inquit 'rogare?' Philippus. Tum quaesitor properans: 'modo breviter.' Hic ille: 'non accusabis. Perpusillum rogabo.' Ridicule. Sed sedebat iudex L. Aurifex brevior ipse quam testis etiam: omnis est risus in iudicem conversus; visum est totum scurrile [ridiculum]. Ergo haec, quae cadere possunt in quos nolis, quamvis sint bella, sunt tamen ipso genere scurrilia. Ut iste, qui se volt dicacem et mehercule est, Appius, sed non numquam in hoc vitium [scurrile] delabitur. 'Cenabo' inquit 'apud te,' huic lusco familiari meo, C. Sextio 'uni enim locum esse video.' Est hoc scurrile, et quod sine causa lacessivit et tamen id dixit, quod in omnis luscos conveniret; ea, quia meditata putantur esse, minus ridentur. Illud egregium Sextii et ex tempore: 'manus lava' inquit 'et cena.' Temporis igitur ratio et ipsius dicacitatis moderatio et temperantia et raritas dictorum distinguet oratorem a scurra, et quod nos cum causa dicimus, non ut ridiculi videamur, sed ut proficiamus aliquid, illi totum diem et sine causa. Quid enim est Vargula adsecutus, cum eum candidatus A. Sempronius cum M. suo fratre complexus esset: 'puer, abige muscas?' Risum quaesivit, qui est mea sententia vel tenuissimus ingenii fructus. Tempus igitur dicendi prudentia et gravitate moderabimur; quarum utinam artem aliquam haberemus! sed domina natura est.

LXI. Nunc exponamus genera ipsa summatim, quae risum maxime moveant. Haec igitur sit prima partitio, quod facete dicatur, id alias in re *hoc* habere, alias in verbo, facetiis autem homines maxime de-

lectari, si quando risus coniuncte re verboque moveatur. Sed hoc mementote, quoscumque locos attingam, unde ridicula ducantur, ex eisdem locis fere etiam gravis sententias posse duci. Tantum interest, quod gravitas honestis in rebus et severis, iocus in turpiculis et quasi deformibus ponitur, velut eisdem verbis et laudare frugi servum possumus et, si est nequam, iocari. Ridiculum est illud Neronianum vetus in furaci servo: solum esse, cui domi nihil sit nec obsignatum nec occlusum: quod idem in bono servo dici solet. [Sed hoc] eisdem verbis; ex eisdem autem locis nascuntur omnia. Nam quod Sp. Carvilio graviter claudicanti ex volnere ob rem publicam accepto et ob eam causam verecundanti in publicum prodire mater dixit: 'quin prodis, mi Spuri? quotienscumque gradum facies, totiens tibi tuarum virtutum veniet in mentem;' praeclarum et grave est: quod Calvino Glaucia claudicanti: 'ubi est vetus illud: num claudicat? At hic clodicat': hoc ridiculum est; [et] utrumque ex eo, quod in claudicatione animadverti potuit, est ductum. 'Quid hoc Naevio ignavius?' severe Scipio; at in male olentem: 'video me a te circumveniri' subridicule Philippus: [at] utrumque genus continet verbi ad litteram immutati similitudo. Ex ambiguo dicta vel argutissima putantur, sed non semper in ioco, saepe etiam in gravitate versantur. Africano illi maiori coronam sibi in convivio ad caput adcommodanti, cum ea saepius rumperetur, P. Licinius Varus: 'noli mirari,' inquit 'si non convenit; caput enim magnum est': laudabile et honestum. At ex eodem genere est: 'calvus satis est,' quod dicit parum. Ne multa: nullum genus est ioci, quo non ex eodem severa et gravia sumantur. Atque hoc etiam animadvertendum est, non esse omnia ridicula faceta. Quid enim potest esse tam ridiculum quam sannio est? Sed ore, voltu, imitandis moribus, voce, denique corpore ridetur ipso. Salsum hunc possum dicere atque ita, non ut eius modi oratorem esse velim, sed ut mimum.

LXII. Qua re primum genus hoc, quod risum vel

maxime movet, non est nostrum: morosum, superstitiosum, suspitiosum, gloriosum, stultum: naturae ridentur ipsae: quas personas agitare solemus, non sustinere. Alterum genus est imitatione admodum ridiculum, sed nobis furtim tantum *uti* licet, si quando, et cursim; aliter enim minime est liberale; tertium, oris depravatio, non digna nobis; quartum, obscenitas, non solum non foro digna, sed vix convivio liberorum. Detractis igitur tot rebus ex hoc oratorio ioco facetiae reliquae sunt, quae aut in re, ut ante divisi, positae videntur esse aut in verbo. Nam quod, quibuscumque verbis dixeris, facetum tamen est, re continetur; quod mutatis verbis salem amittit, in verbis habet leporem omnem.

Ambigua sunt in primis acuta atque in verbo posita, non in re; sed non saepe [magnum] risum movent; magis ut belle et litterate dicta laudantur; ut in illum Titium, qui cum studiose pila luderet et idem signa sacra noctu frangere putaretur gregalesque, cum in campum non venisset, requirerent, excusavit Vespa Terentius, quod eum brachium fregisse diceret; ut illud Africani, quod est apud Lucilium:

quid? Decius, Nuculam an confixum vis facere? inquit.

Ut tuus amicus, Crasse, Granius, 'non esse sextantis. Et si quaeritis, is, qui appellatur dicax, hoc genere maxime excellet; sed risus movent alia maiores. Ambiguum per se ipsum probatur id quidem, ut ante dixi, vel maxime; ingeniosi enim videtur vim verbi in aliud, atque ceteri accipiant, posse ducere; sed admirationem magis quam risum movet, nisi si quando incidit in aliud genus ridiculi. Quae genera percurram equidem.

LXIII. Sed scitis esse notissimum ridiculi genus, cum aliud exspectamus, aliud dicitur: hic nobismet ipsis noster error risum movet. Quodsi admixtum est ambiguum, etiam fit salsius; ut apud Novium videtur esse misericors ille, qui iudicatum duci videns percontatur ita: 'quanti addictus?' 'mille nummum.' Si addidisset tantummodo: 'ducas licet;' esset illud genus ridiculi

praeter exspectationem; sed quia addidit: 'nihil addo, ducas licet:' addito altero [ambiguo] genere ridiculi, fuit, ut mihi quidem videtur, salsissimus. Hoc tum est venustissimum, cum in altercatione adripitur ab adversario verbum et ex eo, ut a Catulo in Philippum, in eum ipsum aliquid, qui lacessivit, infligitur. Sed cum plura sint ambigui genera, de quibus est doctrina quaedam subtilior, attendere et aucupari verba oportebit; in quo, ut ea, quae sint frigidiora, vitemus, — etenim cavendum est, ne arcessitum dictum putetur — permulta tamen acute dicemus. Alterum genus est, quod habet parvam verbi immutationem, quod in littera positum Graeci vocant παρονομασίαν, ut 'Nobiliorem mobiliorem' Cato: aut, ut idem, cum cuidam dixisset: 'eamus deambulatum:' et ille: 'quid opus fuit de?' 'immo vero' inquit 'quid opus fuit te?' aut eiusdem responsio illa: 'si tu et adversus et aversus impudicus es.' Etiam interpretatio nominis habet acumen, cum ad ridiculum convertas, quam ob rem ita quis vocetur; ut ego nuper Nummium divisorem, ut Neoptolemum ad Troiam, sic illum in campo Martio nomen invenisse.

LXIV. Atque haec omnia verbo continentur. Saepe etiam versus facete interponitur, vel ut est vel paululum immutatus, [aut aliqua pars versus,] ut Statii a Scauro stomachante; ex quo sunt non nulli, qui tuam legem de civitate natam, Crasse, dicant:

st, tacete, quid hoc clamoris? quibu' nec mater nec pater, tanta confidentia? auferte istam enim superbiam.

Nam in Caelio sane etiam ad causam utile fuit tuum illud, Antoni, cum ille a se pecuniam profectam diceret testis et haberet filium delicatiorem, abeunte iam illo,

sentin senem esse tactum triginta minis?

in hoc genus coniciuntur proverbia, ut illud Scipionis, cum Asellus omnis provincias stipendia merentem se peragrasse gloriaretur: 'agas asellum' [et cetera].

Qua re ea quoque, quoniam mutatis verbis non possunt retinere eandem venustatem, non in re, sed in verbis posita ducantur. Est etiam in verbo positum non insulsum genus ex eo, cum ad verbum, non ad sententiam rem accipere videare; ex quo uno genere totus est Tutor, mimus vetus, oppido ridiculus. Sed abeo a mimis; tantum genus huius ridiculi insigni aliqua et nota re notari volo. Est autem ex hoc genere illud, quod tu, Crasse, nuper ei, qui te rogasset, num tibi molestus esset futurus, si ad te bene ante lucem venisset: 'tu vero' inquisti 'molestus non eris.' 'Iubebis igitur te' inquit 'suscitari?' et tu: 'certe negaram te molestum futurum.' Ex eodem hoc vetus illud est, quod aiunt Maluginensem illum [M.] Scipionem, cum ex centuria sua renuntiaret Acidinum consulem praecoque dixisset: 'dic de L. Manlio:' 'virum bonum' inquit 'egregiumque civem esse arbitror.' Ridicule etiam illud L. [Porcius] Nasica censori Catoni; cum ille: 'ex tui animi sententia tu uxorem habes?' 'non hercule' inquit 'ex mei animi sententia.' Haec aut frigida sunt aut tum salsa, cum aliud est exspectatum. Natura enim nos, ut ante dixi, noster delectat error: ex quo, cum quasi decepti sumus exspectatione, ridemus.

LXV. In verbis etiam illa sunt, quae aut ex immutata oratione ducuntur aut ex unius verbi translatione aut ex inversione verborum. Ex immutatione, ut olim Rusca cum legem ferret annalem, dissuasor M. Servilius: 'dic mihi,' inquit 'M. Pinari, num, si contra te dixero, mihi male dicturus es, ut ceteris fecisti?' 'Ut sementem feceris, ita metes' inquit. Ex translatione autem, ut, cum Scipio ille maior Corinthiis statuam pollicentibus eo loco, ubi aliorum essent imperatorum, turmalis dixit displicere. Invertuntur autem verba, ut: Crassus apud M. Perpernam iudicem pro Aculeone cum diceret, aderat contra Aculeonem Gratidiano L. Aelius Lamia, deformis, ut nostis; qui cum interpellaret odiose, 'audiamus' inquit 'pulchellum puerum' Crassus. Cum esset adrisum, 'non potui

mihi' inquit Lamia 'formam ipse fingere; ingenium potui.' Tum hic 'audiamus' inquit 'disertum.' Multo etiam adrisum est vehementius. Sunt etiam illa venusta ut in gravibus sententiis, sic in facetiis — dixi enim dudum rationem aliam esse ioci, aliam severitatis; gravium autem et iocorum unam esse materiam; — ornant igitur in primis orationem verba relata contrarie; quod idem genus saepe est etiam facetum, ut, Servius ille Galba cum iudices L. Scribonio tribuno plebis ferret familiaris suos et dixisset Libo 'quando tandem, Galba, de triclinio tuo exibis?' 'Cum tu' inquit 'de cubiculo alieno.' A quo genere ne illud quidem plurimum distat, quod Glaucia Metello: 'villam in Tiburte habes, cortem in Palatio.'

LXVI. Ac verborum quidem genera, quae sunt faceta, dixisse me puto: rerum plura sunt, eaque magis, ut dixi ante, ridentur; in quibus est narratio, res sane difficilis. Exprimenda enim sunt et ponenda ante oculos ea, quae videantur et veri similia, quod est proprium narrationis, et quae sint, quod ridiculi proprium est, subturpia; cuius exemplum, ut brevissimum, sit sane illud, quod ante posui, Crassi de Memmio. Et ad hoc genus ascribamus etiam narrationes apologorum. Trahitur etiam aliquid ex historia, ut, cum Sex. Titius se Cassandram esse diceret, 'multos' inquit Antonius 'possum tuos Aiaces Oileos nominare.' Est etiam ex similitudine, quae aut conlationem habet aut tamquam imaginem. Conlationem, ut ille Gallus olim testis in Pisonem, cum innumerabilem Magio praefecto pecuniam dixisset datam idque Scaurus tenuitate Magii redargueret: 'erras,' inquit 'Scaure; ego enim Magium non conservasse dico, sed tamquam nudus nucis legeret, in ventre abstulisse;' ut illud M. Cicero senex, huius viri optimi, nostri familiaris, pater, 'nostros homines similis esse Syrorum venalium: ut quisque optime Graece sciret, ita esse nequissimum.' Valde autem ridentur etiam imagines, quae fere in deformitatem aut in aliquod vitium corporis ducuntur cum similitudine turpioris, ut meum illud in Helvium

Manciam: 'iam ostendam cuius modi sis:' cum ille: 'ostende, quaeso;' demonstravi digito pictum Gallum in Mariano scuto Cimbrico sub Novis distortum, eiecta lingua, buccis fluentibus: risus est commotus; nihil tam Manciae simile visum est: ut cum Tito Pinario mentum in dicendo intorqueret: 'tum ut diceret, si quid vellet, si nucem fregisset.' Etiam illa, quae minuendi aut augendi causa ad incredibilem admirationem efferuntur: velut tu, Crasse, in contione: 'ita sibi ipsum magnum videri Memmium, ut in forum descendens caput ad fornicem Fabianum demitteret.' Ex quo genere etiam illud est, quod Scipio apud Numantiam, cum stomacharetur cum C. Metello, dixisse dicitur: 'si quintum pareret mater eius, asinum fuisse parituram.' Arguta est etiam significatio, cum parva re et saepe verbo res obscura et latens inlustratur; ut, cum C. Fabricio P. Cornelius, homo, ut existimabatur, avarus et furax, sed egregie fortis et bonus imperator, gratias ageret, quod se homo inimicus consulem fecisset, bello praesertim magno et gravi: 'nihil est, quod mihi gratias agas,' inquit 'si malui compilari quam venire:' ut Asello Africanus obicienti lustrum illud infelix, 'noli' inquit 'mirari; is enim, qui te ex aerariis exemit, lustrum condidit et taurum immolavit.' [Tacita suspitio est, ut religione civitatem obstrinxisse videatur Mummius, quod Asellum ignominia levarit.]

LXVII. Urbana etiam dissimulatio est, cum alia dicuntur ac sentias, non illo genere, de quo ante dixi, cum contraria dicas, ut Lamiae Crassus, sed cum toto genere orationis severe ludas, cum aliter sentias ac loquare; ut noster Scaevola Septumuleio illi Anagnino, cui pro C. Gracchi capite erat aurum repensum, roganti, ut se in Asiam praefectum duceret: 'quid tibi vis,' inquit 'insane? Tanta malorum est multitudo civium, ut tibi ego hoc confirmem, si Romae manseris, te paucis annis ad maximas pecunias esse venturum.' In hoc genere Fannius in annalibus suis Africanum hunc Aemilianum dicit fuisse *egregium* et Graeco eum

verbo appellat εἰρωνα; sed, uti ferunt, qui melius haec norunt, Socratem opinor in hac ironia dissimulantiaque longe lepore et humanitate omnibus praestitisse. Genus est perelegans et cum gravitate salsum cumque oratoriis dictionibus tum urbanis sermonibus adcommodatum. Et hercule omnia haec, quae a me de facetiis disputantur, non maiora forensium actionum quam omnium sermonum condimenta sunt. Nam sicut quod apud Catonem est — qui multa rettulit, ex quibus a me exempli causa complura ponuntur — per mihi scitum videtur, C. Publicium solitum dicere 'P. Mummium cuivis tempori hominem esse:' sic profecto se res habet, nullum ut sit vitae tempus, in quo non deceat leporem humanitatemque versari. Sed redeo ad cetera. Est huic finitimum dissimulationi, cum honesto verbo vitiosa res appellatur; ut cum Africanus censor tribu movebat eum centurionem, qui in Pauli pugna non adfuerat, cum ille se custodiae causa diceret in castris remansisse quaereretque, cur ab eo notaretur: 'non amo' inquit 'nimium diligentis.' Acutum etiam illud est, cum ex alterius oratione aliud excipias atque ille volt; ut Salinatori Maximus, cum Tarento amisso arcem tamen Livius retinuisset multaque ex ea proelia praeclara fecisset, cum aliquot post annos Maximus id oppidum recepisset rogaretque eum Salinator, ut meminisset opera sua se Tarentum recepisse: 'quidni' inquit 'meminerim? Numquam enim recepissem, nisi tu perdidisses.' Sunt etiam illa subabsurda, sed eo ipso nomine saepe ridicula, non solum mimis perapposita, sed etiam quodam modo nobis:

homo fatuus,
postquam rem habere coepit, est emortuus.

Et:

quid est tibi ista mulier! uxor. Similis me dius fidius.

Et:

quamdiu ad aquas fuit, numquam est emortuus.

LXVIII. Genus hoc levius et, ut dixi, mimicum; sed habet non numquam aliquid etiam apud nos loci, ut vel non stultus quasi stulte cum sale dicat aliquid: ut tibi, Antoni, Mancia, cum audisset te censorem a M. Duronio de ambitu postulatum, 'aliquando' inquit 'tibi tuum negotium agere licebit.' Valde haec ridentur et hercule omnia, quae a prudentibus quasi per dissimulationem [non intellegendi] subabsurde salseque dicuntur. Ex quo genere est etiam non videri intellegere quod intellegas, ut Pontidius: 'qualem existimas, qui in adulterio deprehenditur?' 'Tardum!' ut ego, qui in dilectu Metello, cum excusationem oculorum a me non acciperet et dixisset: 'tu igitur nihil vides?' 'Ego vero' inquam 'a porta Esquilina video villam tuam:' ut illud Nasicae, qui cum ad poëtam Ennium venisset eique ab ostio quaerenti Ennium ancilla dixisset domi non esse, Nasica sensit illam domini iussu dixisse et illum intus esse. Paucis post diebus cum ad Nasicam venisset Ennius et eum a ianua quaereret, exclamat Nasica se domi non esse. Tum: Ennius 'quid? ego non cognosco' inquit 'vocem tuam?' Hic Nasica: 'homo es impudens. Ego cum te quaererem, ancillae tuae credidi te domi non esse, tu mihi non credis ipsi?' est bellum illud quoque, ex quo is, qui dixit, inridetur in eo ipso genere, quo dixit; ut, cum Q. Opimius consularis, qui adulescentulus male audisset, festivo homini Egilio, qui videretur mollior nec esset, dixisset: 'quid tu, Egilia mea? quando ad me venis cum tua colu et lana?' 'Non pol' inquit 'audeo. Nam me ad famosas vetuit mater accedere.'

LXIX. Salsa sunt etiam, quae habent suspitionem ridiculi absconditam, quo in genere est Siculi illud, cui, cum familiaris quidam quereretur quod diceret uxorem suam suspendisse se de ficu, 'amabo te,' inquit 'da mihi ex ista arbore quos seram surculos.' In eodem genere est, quod Catulus dixit cuidam oratori malo; qui cum in epilogo misericordiam se movisse putaret, postquam adsedit, rogavit hunc videreturne

misericordiam movisse: 'ac magnam quidem,' inquit; 'neminem enim puto esse tam durum, cui non oratio tua miseranda visa sit.' Me quidem hercule etiam illa valde movent stomachosa et quasi submorosa ridicula, cum non a moroso dicuntur; tum enim non sal, sed natura ridetur. In quo, ut mihi videtur, persalsum illud est apud Novium:

'quid ploras, pater?'
'mirum ni cantem? condemnatus sum.'

Huic generi quasi contrarium est ridiculi genus patientis ac lenti, ut, cum Cato percussus esset ab eo, qui arcam ferebat, cum ille diceret: 'cave,' rogavit 'numquid aliud ferret praeter arcam?' Est etiam stultitiae salsa reprehensio, ut ille Siculus, cui praetor Scipio patronum causae dabat hospitem suum, hominem nobilem, sed admodum stultum: 'quaeso,' inquit 'praetor, adversario meo da istum patronum, deinde mihi neminem dederis.' Movent illa etiam, quae coniectura explanantur longe aliter atque sunt, sed acute atque concinne; ut, cum Scaurus accusaret Rutilium ambitus, cum ipse consul esset factus, ille repulsam tulisset, et in eius tabulis ostenderet litteras A. F. P. R. idque diceret esse, actum fide P. Rutilii; Rutilius autem, ante factum, post relatum; C. Canius, eques Romanus, cum Rufo adesset, exclamat, neutrum illis litteris declarari. 'Quid ergo?' inquit Scaurus; 'Aemilius fecit, plectitur Rutilius.'

LXX. Ridentur etiam discrepantia: 'quid huic abest nisi res et virtus?' Bella etiam est familiaris reprehensio quasi errantis; ut cum obiurgavit Albium Granius, quod, cum eius tabulis quiddam ab Albucio probatum videretur et valde absoluto Scaevola gauderet neque intellegeret contra suas tabulas esse iudicatum. * * * Huic similis est etiam admonitio in consilio dando familiaris, ut, cum patrono malo, cum vocem in dicendo obtudisset, suadebat Granius, ut mulsum frigidum biberet, simulac domum redisset: 'perdam' inquit 'vocem, si id fecero.' 'Melius est'

inquit 'quam reum.' Bellum etiam est, cum quid cuique sit consentaneum dicitur; ut, cum Scaurus non nullam haberet invidiam ex eo, quod Phrygionis Pompeii, locupletis hominis, bona sine testamento possederat, sederetque advocatus reo Bestiae, cum funus quoddam duceretur, accusator C. Memmius 'vide,' inquit 'Scaure, mortuus rapitur, si potes esse possessor.' Sed ex his omnibus nihil magis ridetur, quam quod est praeter exspectationem; cuius innumerabilia sunt exempla, vel Appii maioris illius, qui in senatu, cum ageretur de agris publicis et de lege Thoria et premeretur Lucilius ab eis, qui a pecore eius depasci agros publicos dicerent, 'non est' inquit 'Lucilii pecus illud: erratis:' — defendere Lucilium videbatur — 'ego liberum puto esse; qua libet pascitur.' Placet etiam mihi illud Scipionis illius, qui Ti. Gracchum perculit. Cum ei M. Flaccus multis probris obiectis P. Mucium iudicem tulisset: 'eiero,' inquit: 'iniquus est.' Cum esset admurmuratum: 'ah,' inquit 'P. C., non ego mihi illum iniquum eiero, verum omnibus.' Ab hoc vero Crasso nihil facetius: cum laesisset testis Silus Pisonem, quod se in eum audisse dixisset: 'potest fieri,' inquit 'Sile, ut is, unde te audisse dicis, iratus dixerit.' Adnuit Silus. 'Potest etiam, ut tu non recte intellexeris.' Id quoque toto capite adnuit, ut se Crasso daret. 'Potest etiam fieri,' inquit 'ut omnino, quod te audisse dicis, numquam audieris.' Hoc ita praeter exspectationem accidit, ut testem omnium risus obrueret. Huius generis est plenus Novius, et iocus est familiaris: 'sapiens si algebis, tremes' et alia permulta.

LXXI. Saepe etiam facete concedas adversario id ipsum, quod tibi ille detrahit; ut C. Laelius, cum ei quidam malo genere natus diceret, indignum esse suis maioribus. 'At hercule' inquit 'tu tuis dignus.' Saepe etiam sententiose ridicula dicuntur, ut M. Cincius, quo die legem de donis et muneribus tulit, cum C. Cento prodisset et satis contumeliose: 'quid fers, Cinciole?' quaesisset: 'ut emas,' inquit 'Gai, si uti

velis.' Saepe etiam salse, quae fieri non possunt, optantur; ut M. Lepidus, cum, ceteris in campo exercentibus, in herba ipse recubuisset, 'vellem hoc esset,' inquit 'laborare.' Salsum est etiam quaerentibus et quasi percontantibus lente respondere quod nolint; ut censor Lepidus, cum M. Antistio Pyrgensi equum ademisset amicique cum vociferarentur et quaererent, quid ille patri suo responderet, cur ademptum sibi equum diceret, cum optimus colonus, parcissimus, modestissimus, frugalissimus esset: 'me istorum' inquit 'nihil credere.' Conliguntur a Graecis alia non nulla, exsecrationes, admirationes, minationes. Sed haec ipsa nimis mihi videor in multa genera discripsisse. Nam illa, quae verbi ratione et vi continentur, certa fere ac definita sunt; quae plerumque, ut ante dixi, laudari magis quam rideri solent. Haec autem, quae sunt in re et ipsa sententia, partibus sunt innumerabilia, generibus pauca. Exspectationibus enim decipiendis et naturis aliorum inridendis [ipsorum ridicule indicandis et] similitudine turpioris et dissimulatione et subabsurda dicendo et stulta reprehendendo risus moventur. Itaque imbuendus est is, qui iocose volet dicere, quasi natura quadam apta ad haec genera et moribus, ut ad cuiusque modi genus ridiculi voltus etiam adcommodetur; qui quidem quo severior est et tristior, ut in te, Crasse, hoc illa, quae dicuntur, salsiora videri solent. Sed iam tu, Antoni, qui hoc diversorio sermonis mei libenter acquieturum te esse dixisti, tamquam in Pomptinum diverteris, neque amoenum neque salubrem locum, censeo, ut satis diu te putes requiesse et iter reliquum conficere pergas.'

'Ego vero, atque hilare quidem a te acceptus,' inquit 'et cum doctior per te, tum etiam audacior factus iam ad iocandum. Non enim vereor ne quis me in isto genere leviorem iam putet, quoniam quidem tu Fabricios mihi auctores et Africanos, Maximos, Catones, Lepidos protulisti. Sed habetis ea, quae voltis ex me audire, de quibus quidem adcuratius dicendum et cogitandum fuit. Nam cetera faciliora sunt atque ex eis, quae dicta sunt, reliqua nascuntur omnia.

LXXII. Ego enim cum ad causam sum adgressus atque omnia cogitando, quoad facere potui, persecutus, cum et argumenta causae et eos locos, quibus animi iudicum conciliantur, et illos, quibus permoventur, vidi atque cognovi, tum constituo quid habeat causa quaeque boni, quid mali. Nulla enim fere potest res in dicendi disceptationem aut controversiam vocari, quae non habeat utrumque; sed, quantum habeat, id refert. Mea autem ratio haec esse in dicendo solet, ut, boni quod habeat, id amplectar, exornem, exaggerem: ibi commorer, ibi habitem, ibi haeream; a malo autem vitioque causae ita recedam, non ut id me fugere appareat, sed ut totum bono illo ornando et augendo dissimulatum obruatur. Et, si causa est in argumentis, firmissima quaeque maxime tueor, sive plura sunt sive aliquod unum; sin autem in conciliatione aut in permotione causa est, ad eam me potissimum partem, quae maxime movere animos hominum potest, confero. Summa denique huius generis haec est, ut si in refellendo adversario firmior esse oratio quam in confirmandis nostris rebus potest, omnia in illum tela conferam; sin nostra probari facilius, quam illa redargui possunt, abducere animos a contraria defensione et ad nostram conor deducere. Duo denique illa, quae facillima videntur, quoniam quae difficiliora sunt, non possum, mihi pro meo iure sumo; unum, ut molesto aut difficili argumento aut loco non numquam omnino nihil respondeam. Quod forsitan aliquis iure inriserit: quis enim est, qui id facere non possit? Sed tamen ego de mea nunc, non de aliorum facultate disputo confiteorque me, si qua premat res vehementius, ita cedere solere, ut non modo non abiecto, sed ne reiecto quidem scuto fugere videar, sed adhibere quandam in dicendo speciem atque pompam et pugnae similem fugam; consistere vero in meo praesidio sic, ut non fugiendi hostis, sed capiendi loci causa cessisse videar. Alterum est illud, quod ego maxime oratori cavendum et providendum puto quodque me sollicitare summe solet: non tam ut prosim causis, elaborare

soleo, quam ut ne quid obsim; non quin enitendum sit in utroque, sed tamen multo est turpius oratori nocuisse videri causae quam non profuisse.

LXXIII. Sed quid hoc loco vos inter vos, Catule? an haec, ut sunt contemnenda, contemnitis?' 'Minime,' inquit ille: 'sed Caesar de isto ipso quiddam velle dicere videbatur.' 'Me vero libente' inquit Antonius 'dixerit sive refellendi causa sive quaerendi.' Tum Iulius: 'ego mehercule,' inquit 'Antoni, semper is fui, qui de te oratore sic praedicarem, unum te in dicendo mihi videri tectissimum propriumque hoc esse laudis tuae nihil a te umquam esse dictum, quod obesset ei, pro quo diceres. Idque memoria teneo, cum mihi sermo cum hoc Crasso, multis audientibus, esset institutus Crassusque plurimis verbis eloquentiam laudaret tuam, dixisse me cum ceteris tuis laudibus hanc esse vel maximam, quod non solum quod opus esset diceres, sed etiam quod non opus esset non diceres; tum illum mihi respondere memini: cetera in te summe esse laudanda, illud vero improbi esse hominis et perfidiosi, dicere quod alienum esset et noceret ei, pro quo quisque diceret. Qua re non sibi eum disertum, qui id non faceret, videri, sed improbum, qui faceret. Nunc, si tibi videtur, Antoni, demonstres velim, qua re tu hoc ita magnum putes [nihil in causa mali facere], ut nihil tibi in oratore maius esse videatur.'

LXXIV. 'Dicam equidem, Caesar,' inquit [quid intellegam;] 'sed et tu et vos hoc omnes, inquit, mementote, non me de perfecti oratoris divinitate quadam loqui, sed de exercitationis et consuetudinis meae mediocritate. Crassi quidem responsum excellentis cuiusdam est ingenii ac singularis; cui quidem portenti simile esse visum est posse aliquem inveniri oratorem, qui aliquid mali faceret dicendo obessetque ei, quem defenderet: facit enim de se coniecturam: cuius tanta vis ingenii est, ut neminem nisi consulto putet, quod contra se ipsum sit, dicere; [sed ego non de praestanti quadam et eximia, sed proprie de volgari

et communi lingua disputabam.] Ut apud Graecos fertur incredibili quadam magnitudine consilii atque ingenii Atheniensis ille fuisse Themistocles; ad quem quidam doctus homo atque in primis eruditus accessisse dicitur eique artem memoriae, quae tum primum proferebatur, pollicitus esse se traditurum; cum ille quaesisset quidnam illa ars efficere posset, dixisse illum doctorem, ut omnia meminisset; [et ei] Themistoclem respondisse gratius sibi illum esse facturum, si se oblivisci quae vellet quam si meminisse docuisset. Videsne quae vis in homine acerrimi ingenii, quam potens et quanta mens fuerit? qui ita responderit, ut intellegere possimus nihil ex illius animo, quod semel esset infusum, umquam effluere potuisse: cum quidem ei fuerit optabilius oblivisci posse potius quod meminisse nollet quam quod semel audisset vidissetve meminisse. Sed neque propter hoc Themistocli responsum memoriae nobis opera danda non est neque illa mea cautio et timiditas in causis propter praestantem prudentiam Crassi neglegenda est. Uterque enim istorum non mihi attulit aliquam, sed suam significavit facultatem. Etenim permulta sunt in causis in omni parte orationis circumspicienda, ne quid offendas, ne quo inruas. Saepe aliquis testis aut non laedit aut minus laedit, nisi lacessatur; orat reus, urgent advocati, ut invehamur, ut male dicamus, denique ut interrogemus: non moveor, non obtempero, non satisfacio; neque tamen ullam adsequor laudem. Homines enim imperiti facilius quod stulte dixeris reprehendere quam quod sapienter tacueris laudare possunt. Hic quantum fit mali, si iratum, si non stultum, si non levem testem laeseris! Habet enim et voluntatem nocendi in iracundia et vim in ingenio et pondus in vita: nec, si hoc Crassus non committit, ideo non multi et saepe committunt. Quo quidem mihi turpius videri nihil solet, [quam] cum ex oratoris dicto aliquo aut responso aut rogato sermo ille sequitur: 'occidit.' 'Adversariumne?' 'Immo vero' aiunt 'se et eum, quem defendit.'

LXXV. Hoc Crassus non putat nisi perfidia accidere posse; ego autem saepissime video in causis aliquid mali facere homines minime malos. Quid, illud, quod supra dixi, solere me cedere et, ut planius dicam, fugere ea, quae valde causam meam premerent, cum id non faciunt alii versanturque in hostium castris ac sua praesidia dimittunt, mediocriterne causis nocent, cum aut adversariorum adiumenta confirmant aut ea, quae sanare nequeunt, exulcerant? Quid, cum personarum, quas defendunt, rationem non habent, si, quae sunt in eis invidiosa, non mitigant extenuando, sed laudando et efferendo invidiosiora faciunt, quantum est in eo tandem mali? Quid, si in homines caros iudicibusque iucundos sine ulla praemunitione orationis acerbius et contumeliosius invehare, nonne a te iudices abalienes? Quid, si, quae vitia aut incommoda sunt in aliquo iudice uno aut pluribus, ea tu adversariis exprobrando non intellegas te in iudices invehi, mediocrene peccatum est? Quid, si, cum pro altero dicas, litem tuam facias aut laesus efferare iracundia, causam relinquas, nihilne noceas? — In quo ego, non quo libenter male audiam, sed quia causam non libenter relinquo, nimium patiens et lentus existimor; ut, cum te ipsum, Sulpici, obiurgabam, quod me oratorem peteres, non adversarium. Ex quo etiam illud adsequor, ut, si quis mihi male dicat, petulans aut plane insanus esse videatur. — In ipsis autem argumentis si quid posueris aut aperte falsum aut ei, quod dixeris dicturusve sis, contrarium aut genere ipso remotum ab usu iudiciorum ac foro, nihilne noceas? Quid multa? omnis cura mea solet in hoc versari semper — dicam enim saepius — si possim, ut boni efficiam aliquid dicendo; sin id minus, ut certe ne quid mali.

LXXVI. Itaque nunc illuc redeo, Catule, in quo tu me paulo ante laudabas, ad ordinem conlocationemque rerum ac locorum. Cuius ratio est duplex: altera, quam adfert natura causarum; altera, quae oratorum iudicio et prudentia comparatur. Nam ut aliquid ante rem dicamus, deinde ut rem exponamus, post ut

eam probemus nostris praesidiis confirmandis, contrariis refutandis, deinde ut concludamus atque ita peroremus, hoc dicendi natura ipsa praescribit. Ut vero statuamus ea, quae [de probandi et docendi causa] dicenda sunt, quem ad modum componamus, id est vel maxime proprium oratoris prudentiae. Multa enim occurrunt argumenta: multa, quae in dicendo profutura videantur. Sed eorum partim ita levia sunt, ut contemnenda sint; partim, etiamsi quid habent adiumenti, sunt non numquam eius modi, ut insit in eis aliquid vitii neque tanti sit illud, quod prodesse videatur, ut cum aliquo malo coniungatur. Quae autem utilia sunt atque firma, si ea tamen, ut saepe fit, valde multa sunt, ea, quae ex eis aut levissima sunt aut aliis gravioribus consimilia, secerni arbitror oportere atque ex oratione removeri. Equidem cum conligo argumenta causarum, non tam ea numerare soleo quam expendere.

LXXVII. Et quoniam, quod saepe iam dixi, tribus rebus homines ad nostram sententiam perducimus, aut docendo aut conciliando aut permovendo, una ex tribus his rebus res prae nobis est ferenda, ut nihil aliud nisi docere velle videamur; reliquae duae, sicuti sanguis in corporibus, sic illae in perpetuis orationibus fusae esse debebunt. Nam et principia et ceterae partes orationis, de quibus paulo post pauca dicemus, habere hanc vim magno opere debent, ut ad eorum mentis, apud quos agetur, movendas permanare possint. Sed his partibus orationis quae, etsi nihil docent [argumentando], [persuadendo] tamen [et commovendo] proficiunt plurimum, quamquam maxime proprius est locus et in exordiendo et in perorando, degredi tamen ab eo, quod proposueris atque agas, permovendorum animorum causa saepe utile est. Itaque vel re narrata et exposita saepe datur ad commovendos animos degrediendi locus, vel argumentis nostris confirmatis vel contrariis refutatis vel utroque loco vel omnibus, si habet eam causa dignitatem atque copiam, recte id fieri potest; eaeque causae sunt ad

agendum et ad ornandum gravissimae atque plenissimae, quae plurimos exitus dant ad eius modi digressionem, ut eis locis uti liceat, quibus animorum impetus eorum, qui audiunt, aut impellantur aut reflectantur. Atque etiam in illo reprehendo eos, qui, quae minime firma sunt, ea prima conlocant. In quo illos quoque errare arbitror, qui, si quando — id quod mihi numquam placuit — pluris adhibent patronos, ut in quoque eorum minimum putant esse, ita eum primum volunt dicere. Res enim hoc postulat, ut eorum exspectationi, qui audiunt, quam celerrime succurratur; cui si initio satisfactum non sit, multo plus sit in reliqua causa laborandum. Male enim se res habet, quae non statim, ut dici coepta est, melior fieri videtur. Ergo ut in oratore optimus quisque, sic in oratione firmissimum quodque sit primum; dum illud tamen in utroque teneatur, ut ea, quae excellent, serventur etiam ad perorandum; si qua erunt mediocria, nam vitiosis nusquam esse oportet locum, in mediam turbam atque in gregem coiciantur. Hisce omnibus rebus consideratis tum denique id, quod primum est dicendum, postremum soleo cogitare, quo utar exordio. Nam si quando id primum invenire volui, nullum mihi occurrit nisi aut exile aut nugatorium aut volgare aut commune.

LXXVIII. Principia autem dicendi semper cum adcurata et acuta et instructa sententiis, apta verbis, tum vero causarum propria esse debent. Prima est enim quasi cognitio et commendatio nostra in principio, quaeque continuo eum, qui audit, permulcere atque adlicere debet. In quo admirari soleo non equidem istos, qui nullam huic rei operam dederunt, sed hominem in primis disertum atque eruditum, Philippum, qui ita solet surgere ad dicendum, ut quod primum verbum habiturus sit, nesciat; et ait idem, cum brachium concalefecerit, tum se solere pugnare; neque attendit eos ipsos, unde hoc simile ducat, primas illas hastas ita iactare leniter, ut et venustati vel maxime serviant et reliquis viribus suis consulant.

Nec est dubium, quin exordium dicendi vehemens et pugnax non saepe esse debeat; sed si in ipso illo gladiatorio vitae certamine, quo ferro decernitur, tamen ante congressum multa fiunt, quae non ad volnus, sed ad speciem valere videantur: quanto hoc magis in oratione est spectandum, in qua non vis potius quam delectatio postulatur! Nihil est denique in natura rerum omnium, quod se universum profundat et [quod] totum repente evolvat; sic omnia, quae fiunt quaeque aguntur acerrime, lenioribus principiis natura ipsa praetexuit. Haec autem in dicendo non extrinsecus alicunde quaerenda, sed ex ipsis visceribus causae sumenda sunt. Idcirco tota causa pertemptata atque perspecta, locis omnibus inventis atque instructis considerandum est quo principio sit utendum. Sic et facile reperientur: sumentur enim ex eis rebus, quae erunt uberrimae vel in argumentis vel in eis partibus, ad quas dixi degredi saepe oportere; [ita] et momenti aliquid adferent, cum erunt paene ex intima defensione deprompta, et apparebit ea non modo non esse communia nec in alias causas posse transferri, sed penitus ex ea causa [quae tum agatur,] efflоruisse.

LXXIX. Omne autem principium aut rei totius, quae agetur, significationem habere debebit aut aditum ad causam et communitionem aut quoddam ornamentum et dignitatem. Sed oportet, ut aedibus ac templis vestibula et aditus, sic causis principia pro portione rerum praeponere. Itaque in parvis atque infrequentibus causis ab ipsa re est exordiri saepe commodius. Sed cum erit utendum principio, quod plerumque erit, aut ex reo aut ex adversario aut ex re aut ex eis, apud quos agetur, sententias duci licebit. Ex reo, [reos appello, quorum res est,] quae significent bonum virum, quae liberalem, quae calamitosum, quae misericordia dignum, quae valeant contra falsam criminationem: ex adversario eisdem ex locis fere contraria. Ex re, si crudelis, si nefanda, si praeter opinionem, si immerito, si misera, si ingrata, si indigna, si nova, si quae restitui sanarique non possit; ex eis autem, apud

quos agetur, ut benevolos beneque existimantis efficiamus: quod agendo efficitur melius quam rogando. Est id quidem in totam orationem confundendum nec minime in extremam; sed tamen multa principia ex eo genere gignuntur. — Nam et attentum monent Graeci ut principio faciamus iudicem et docilem; quae sunt utilia, sed non principii magis propria quam reliquarum partium; faciliora etiam in principiis, quod et attenti tum maxime sunt, cum omnia exspectant, et dociles magis [initiis] esse possunt. Inlustriora enim sunt, quae in principiis quam quae in mediis causis dicuntur aut arguendo aut refellendo. — Maximam autem copiam principiorum ad iudicem aut adliciendum aut incitandum ex eis locis trahemus, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in causa; quos tamen totos explicari in principio non oportebit, sed tantum impelli iudicem primo leviter, ut iam inclinato reliqua incumbat oratio.

LXXX. Conexum autem ita sit principium consequenti orationi, ut non tamquam citharoedi prooemium adfictum aliquod, sed cohaerens cum omni corpore membrum esse videatur. — Nam non nulli, cum illud meditati ediderunt, sic ad reliqua transeunt, ut audientiam fieri sibi nolle videantur. — Atque eius modi illa prolusio debet esse, non ut Samnitium, qui vibrant hastas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur, sed ut ipsis sententiis, quibus proluserint, vel pugnare possint.

Narrare vero rem quod breviter iubent, si brevitas appellanda est, cum verbum nullum redundat, brevis est L. Crassi oratio; sin tum est brevitas, cum tantum verborum est, quantum necesse est, aliquando id opus est; sed saepe obest vel maxime in narrando, non solum quod obscuritatem adfert, sed etiam quod eam virtutem, quae narrationis est maxima, ut iucunda et ad persuadendum adcurata sit, tollit. Videant illam,

nam is postquam excessit ex ephebis . . . .

Quam longa est narratio! mores adulescentis ipsius et servilis percontatio, mors Chrysidis, voltus et forma et lamentatio sororis, reliqua pervarie iucundeque narrantur. Quodsi hanc brevitatem quaesisset:

effertur, imus: ad sepulcrum venimus:
in ignem imposita est,

[fere] decem versiculis totum conficere potuisset; quamquam hoc ipsum: 'effertur, imus,' concisum est ita, ut non brevitati servitum sit, sed magis venustati. Quodsi nihil fuisset, nisi: 'in ignem imposita est,' tamen res tota cognosci facile potuisset. Sed et festivitatem habet narratio distincta personis et interpuncta sermonibus, et est et probabilius, quod gestum esse dicas, cum quem ad modum actum sit exponas, et multo apertius ad intellegendum est, si constituitur aliquando ac non ista brevitate percurritur. Apertam enim narrationem tam esse oportet quam cetera: sed hoc magis in hac elaborandum est, quod et difficilius est non esse obscurum in re narranda quam aut in principio aut in arguendo aut purgando aut perorando; et maiore etiam periculo haec pars orationis obscura est quam ceterae, vel quia, si quo alio in loco est dictum quid obscurius, tantum id perit, quod ita dictum est: narratio obscura totam caecaccat orationem; vel quod alia possis, semel si obscurius dixeris, dicere alio loco planius: narrationis unus est in causa locus. Erit autem perspicua narratio, si verbis usitatis, si ordine temporum servato, si non interrupte narrabitur.

LXXXI. Sed quando utendum sit aut non sit narratione, id est consilii. Neque enim si nota res est nec dubium quid gestum sit, narrare oportet, nec si adversarius narravit, nisi si refellemus. Ac si quando erit narrandum, nec illa, quae suspitionem et crimen efficient contraque nos erunt, acriter persequemur et, quicquid poterit, detrahemus; ne illud, quod Crassus, si quando fiat, perfidia, non stultitia fieri putat, ut causae noceamus, accidat. Nam ad summam totius

causae pertinet, caute an contra demonstrata res sit, quod omnis orationis reliquae fons est narratio.

Sequitur, ut causa ponatur, in quo videndum est, quid in controversiam veniat. Tum suggerenda sunt firmamenta causae coniuncte et infirmandis contrariis et tuis confirmandis. Namque una in causis ratio quaedam est eius orationis, quae ad probandam argumentationem valet. Ea autem et confirmationem et reprehensionem quaerit; sed quia neque reprehendi, quae contra dicuntur, possunt, nisi tua confirmes, neque haec confirmari, nisi illa reprehendas, idcirco haec et natura et utilitate et tractatione coniuncta sunt. Omnia autem concludenda plerumque rebus augendis vel inflammando iudice vel mitigando; omniaque cum superioribus orationis locis tum maxime extremo ad mentis iudicum quam maxime permovendas et ad utilitatem nostram vocandas conferenda sunt.

Neque sane iam causa videtur esse cur secernamus ea praecepta, quae de suasionibus tradenda sunt [aut laudationibus]. Sunt enim pleraque communia; sed tamen suadere aliquid aut dissuadere gravissimae mihi personae videtur esse. Nam et sapientis est consilium explicare suum de maximis rebus et honesti et diserti, ut mente providere, auctoritate probare, oratione persuadere possis.

LXXXII. Atque haec in senatu minore apparatu agenda sunt; sapiens enim est consilium multisque aliis dicendi relinquendus locus: vitanda etiam ingenii ostentationis suspitio. Contio capit omnem vim orationis et gravitatem varietatemque desiderat. Ergo in suadendo nihil est optabilius quam dignitas. Nam qui utilitatem putat, non quid maxime velit suasor, sed quid interdum magis sequatur, videt. Nemo est enim, praesertim in tam clara civitate, quin putet expetendam maxime dignitatem: sed vincit utilitas plerumque, cum subest ille timor ea neglecta ne dignitatem quidem posse retineri. Controversia autem est inter hominum sententias aut in illo, utrum sit utilius; aut etiam, cum id convenit, certatur, utrum honestati

potius an utilitati consulendum sit. Quae quia pugnare inter se saepe videntur, qui utilitatem defendit, enumerabit commoda pacis, opum, potentiae, vectigalium, praesidii militum, ceterarum rerum, quarum fructum utilitate metimur, itemque incommoda contrariorum. Qui ad dignitatem impellit, maiorum exempla [quae erunt vel cum periculo gloriosa] conliget, posteritatis immortalem memoriam augebit; utilitatem ex laude nasci defendet semperque eam cum dignitate esse coniunctam. Sed quid fieri possit aut non possit quidque etiam sit necesse aut non sit, in utraque re maxime est quaerendum. Inciditur enim omnis deliberatio, si intellegitur non posse fieri aut si necessitas adfertur; et qui id docuit non videntibus aliis, is plurimum vidit. Ad consilium autem de re publica dandum caput est nosse rem publicam; ad dicendum vero probabiliter nosse mores civitatis, qui quia crebro mutantur, genus quoque orationis est saepe mutandum. Et quamquam una fere vis est eloquentiae, tamen quia summa dignitas est populi, gravissima causa rei publicae, maximi motus multitudinis, genus quoque dicendi grandius quoddam et inlustrius esse adhibendum videtur; maximaque pars orationis admovenda est ad animorum motus non numquam aut cohortatione aut commemoratione aliqua aut in spem aut in metum aut ad cupiditatem aut ad gloriam concitandos, saepe etiam a temeritate, iracundia, spe, iniuria, invidia, crudelitate revocandos.

LXXXIII. Fit autem, ut, quia maxima oratori quasi scena videtur contio esse, natura ipsa ad ornatius dicendi genus excitemur. Habet enim multitudo vim quandam talem, ut, quem ad modum tibicen sine tibiis canere, sic orator sine multitudine audiente eloquens esse non possit. Et cum sint populares multi variique lapsus, vitanda est adclamatio adversa populi; quae aut orationis peccato aliquo excitatur, si aspere, si adroganter, si turpiter, si sordide, si quoquo animi vitio dictum esse aliquid videtur, aut hominum offensione vel invidia, quae aut iusta est aut ex crimina-

tione atque fama, aut res si displicet, aut si est in aliquo motu suae cupiditatis aut metus multitudo. His quattuor causis totidem medicinae opponuntur tum obiurgatio, si est auctoritas; tum admonitio quasi lenior obiurgatio; tum promissio, si audierint, probaturos; tum deprecatio, quod est infimum, sed non numquam utile. Nullo autem loco plus facetiae prosunt et celeritas et breve aliquod dictum nec sine dignitate et cum lepore. Nihil enim tam facile quam multitudo a tristitia et saepe ab acerbitate commode et breviter et acute et hilare dicto deducitur.

LXXXIV. Exposui fere, ut potui, vobis in utroque genere causarum quae sequi solerem, quae fugere, quae spectare quaque omnino in causis ratione versari. [Nec] illud tertium laudationis genus [est difficile, quod] ego initio quasi a praeceptis nostris secreveram; [sed] et quia multa essent orationum genera et graviora et maioris copiae, de quibus nemo fere praeciperet, et quod nos laudationibus non ita multum uti soleremus [totum hunc segregabam locum]. Ipsi enim Graeci magis legendi et delectationis aut hominis alicuius ornandi quam utilitatis huius forensis causa laudationes scriptitaverunt; quorum sunt libri, quibus Themistocles, Aristides, Agesilaus, Epaminondas, Philippus, Alexander aliique laudantur; nostrae laudationes, quibus in foro utimur, aut testimonii brevitatem habent nudam atque inornatam aut scribuntur ad funebrem contionem, quae ad orationis laudem minime adcommodata est. Sed tamen, quoniam et utendum aliquando, non numquam etiam scribendum, velut Q. Tuberoni Africanum avunculum laudanti scripsit C. Laelius, velut nosmet ipsi ornandi causa Graecorum more, si quos velimus, laudare possumus, sit a nobis quoque tractatus hic locus. Perspicuum est igitur alia esse in homine optanda, alia laudanda. Genus, forma, vires, opes, divitiae ceteraque, quae fortuna dat aut extrinsecus aut corpori, non habent in se veram laudem, quae deberi virtuti uni putatur; sed tamen, quod ipsa virtus in earum rerum usu ac mo-

deratione maxime cernitur, tractanda in laudationibus etiam haec sunt naturae et fortunae bona, in quibus est summa laus: non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecunia, non se praetulisse aliis propter abundantiam fortunae; ut opes et copiae non superbiae videantur ac libidini, sed bonitati ac moderationi facultatem et materiam dedisse. Virtus autem, quae est per se ipsa laudabilis et sine qua nihil laudari potest, tamen habet pluris partis, quarum alia est alia ad laudationem aptior. Sunt enim aliae virtutes, quae videntur in moribus hominum et quadam comitate ac beneficentia positae; aliae, quae in ingenii aliqua facultate aut animi magnitudine ac robore. Nam clementia, iustitia, benignitas, fides, fortitudo in periculis communibus iucunda est auditu in laudationibus; omnes enim hae virtutes non tam ipsis, qui eas habent, quam generi hominum fructuosae putantur. Sapientia et magnitudo animi, qua omnes res humanae tenues ac pro nihilo putantur, et in excogitando vis quaedam ingenii et ipsa eloquentia admirationis habent non minus, iucunditatis minus: ipsos enim magis videntur, quos laudamus, quam illos, apud quos laudamus, ornare ac tueri. Sed tamen in laudando iungenda sunt etiam haec genera virtutum. Ferunt enim aures hominum cum illa, quae iucunda et grata, tum etiam illa, quae mirabilia sunt in virtute, laudari.

LXXXV. Et quoniam singularum virtutum sunt certa quaedam officia ac munera et sua cuique virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude iustitiae, quid cum fide, quid cum aequabilitate, quid cum eius modi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit. Itemque in ceteris res gestae ad cuiusque virtutis genus et vim et nomen adcommodabuntur. Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quae suscepta videntur a viris fortibus sine emolumento ac praemio; quae vero etiam cum labore ac periculo ipsorum, haec habent uberrimam copiam ad laudandum, quod et dici ornatissime possunt et audiri facillime. Ea enim denique virtus esse videtur praestantis viri, quae est

fructuosa aliis, ipsi aut laboriosa aut periculosa aut certe gratuita. Magna etiam illa laus et admirabilis videri solet tulisse casus sapienter adversos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem. Neque tamen illa non ornant, habiti honores, decreta virtutis praemia, res gestae iudiciis hominum comprobatae; in quibus etiam felicitatem ipsam deorum immortalium iudicio tribui laudationis est. Sumendae autem res erunt aut magnitudine praestabiles aut novitate primae aut genere ipso singulares. Neque enim parvae neque usitatae neque volgares admiratione aut omnino laude dignae videri solent. Est etiam cum ceteris praestantibus viris comparatio in laudatione praeclara. De quo genere libitum mihi est paulo plura, quam ostenderam, dicere, non tam propter usum forensem, qui est a me omni hoc sermone tractatus, quam ut hoc videretis, si laudationes essent in oratoris officio, quod nemo negat, oratori virtutum omnium cognitionem, sine qua laudatio effici non possit, esse necessariam. Iam vituperandi praecepta contrariis ex vitiis sumenda esse perspicuum est. Simul est illud ante oculos, nec bonum virum proprie et copiose laudari sine virtutum nec improbum notari ac vituperari sine vitiorum cognitione satis insignite atque aspere posse. Atque his locis et laudandi et vituperandi saepe nobis est utendum in omni genere causarum.

Habetis de inveniendis rebus disponendisque quid sentiam. Adiungam etiam de memoria, ut labore Crassum levem neque ei quicquam aliud, de quo disserat, relinquam nisi ea, quibus haec exornentur.'

LXXXVI. 'Perge vero,' inquit Crassus. 'Libenter enim te cognitum iam artificem aliquandoque evolutum illis integumentis dissimulationis tuae nudatumque perspicio; et quod mihi nihil aut non multum relinquis, percommode facis estque mihi gratum.' 'Iam istuc quantum tibi ego reliquerim,' inquit Antonius 'erit in tua potestate. Si enim vere agere volueris, omnia tibi relinquo; sin dissimulare, tu quem ad mo-

dum his satis facias, videris. Sed, ut ad rem redeam, non sum tanto ego' inquit 'ingenio, quanto Themistocles fuit, ut oblivionis artem quam memoriae malim; gratiamque habeo Simonidi illi Ceo, quem primum ferunt artem memoriae protulisse. Dicunt enim, cum cenaret Crannone in Thessalia Simonides apud Scopam fortunatum hominem et nobilem cecinissetque id carmen, quod in eum scripsisset, in quo multa ornandi causa poëtarum more in Castorem scripta et Pollucem fuissent, nimis illum sordide Simonidi dixisse se dimidium eius ei, quod pactus esset, pro illo carmine daturum; reliquum a suis Tyndaridis, quos aeque laudasset, peteret, si ei videretur. Paulo post esse ferunt nuntiatum Simonidi, ut prodiret: iuvenis stare ad ianuam duo quosdam, qui eum magno opere evocarent; surrexisse illum, prodisse, vidisse neminem. Hoc interim spatio conclave illud, ubi epularetur Scopas, concidisse; ea ruina ipsum cum cognatis [suis] oppressum interisse. Quos cum humare vellent sui neque possent obtritos internoscere ullo modo, Simonides dicitur ex eo, quod meminisset quo eorum loco quisque cubuisset, demonstrator unius cuiusque sepeliendi fuisse. Hac tum re admonitus invenisse fertur ordinem esse maxime, qui memoriae lumen adferret. Itaque eis, qui hanc partem ingenii exercerent, locos esse capiendos et ea, quae memoria tenere vellent, effingenda animo atque in eis locis conlocanda; sic fore, ut ordinem rerum locorum ordo conservaret, res autem ipsas rerum effigies notaret atque ut locis pro cera, simulacris pro litteris uteremur.

LXXXVII. Qui sit autem oratori memoriae fructus, quanta utilitas, quanta vis, quid me attinet dicere? Tenere, quae didiceris in accipienda causa, quae ipse cogitaris? omnis fixas esse in animo sententias? omnem descriptum verborum apparatum? ita audire vel eum, unde discas, vel eum, cui respondendum sit, ut illi non infundere in auris tuas orationem, sed in animo videantur inscribere? Itaque soli qui memoria vigent, sciunt quid et quatenus et quo modo

dicturi sint, quid responderint, quid supersit; eidemque multa ex aliis causis aliquando a se acta, multa ab aliis audita meminerunt. Qua re confiteor equidem huius boni naturam esse principem, sicut earum rerum, de quibus ante locutus sum, omnium; sed haec ars tota dicendi, sive artis imago quaedam et similitudo est, habet hanc vim, non ut totum aliquid, cuius in ingeniis nostris pars nulla sit, pariat et procreet, verum ut ea, quae sunt orta iam in nobis et procreata, educet atque confirmet; verum tamen neque tam acri memoria fere quisquam est, ut, non dispositis notatisque rebus, ordinem verborum aut sententiarum complectatur; neque vero tam hebeti, ut nihil hac consuetudine et exercitatione adiuvetur. Vidit enim hoc prudenter sive Simonides sive alius quis invenit, ea maxime animis adfigi nostris, quae essent a sensu tradita atque impressa; acerrimum autem ex omnibus nostris sensibus esse sensum videndi; qua re facillime animo teneri posse ea, quae perciperentur auribus aut cogitatione, si etiam commendatione oculorum animis traderentur; ut res caecas et ab aspectus iudicio remotas conformatio quaedam et imago et figura ita notaret, ut ea, quae cogitando complecti vix possemus, intuendo quasi teneremus. His autem formis atque corporibus, sicut omnibus, quae sub aspectum veniunt, [admonetur memoria nostra atque excitatur;] sede opus est; etenim corpus intellegi sine loco non potest. Qua re ne in re nota et pervolgata multus et insolens sim, locis est utendum multis, inlustribus, explicatis, modicis intervallis; imaginibus autem agentibus, acribus, insignitis, quae occurrere celeriterque percutere animum possint. Quam facultatem [et] exercitatio dabit, ex qua consuetudo gignitur, [et] similium verborum conversa et immutata casibus aut traducta ex parte ad genus notatio et unius verbi imagine totius sententiae informatio, pictoris cuiusdam summi ratione et modo formarum varietate locos distinguentis.

LXXXVIII. Sed verborum memoria, quae minus est nobis necessaria, maiore imaginum varietate distin-

guitur. Multa enim sunt verba, quae quasi articuli conectunt membra orationis, quae formari similitudine nulla possunt; eorum fingendae sunt nobis imagines, quibus semper utamur. Rerum memoria propria est oratoris; eam singulis personis bene positis notare possumus, ut sententias imaginibus, ordinem locis comprehendamus. Neque verum est, quod ab inertibus dicitur, opprimi memoriam imaginum pondere et obscurari etiam id, quod per se natura tenere potuisset. Vidi enim ego summos homines et divina prope memoria, Athenis Charmadam, in Asia, quem vivere hodie aiunt, Scepsium Metrodorum, quorum uterque tamquam litteris in cera, sic se aiebat imaginibus in eis locis, quos haberet, quae meminisse vellet, perscribere. Qua re hac exercitatione non eruenda memoria est, si est nulla naturalis; sed certe, si latet, evocanda est.

Habetis sermonem bene longum hominis, utinam non impudentis! illud quidem certe, non nimis verecundi; qui quidem, cum te, Catule, tum etiam L. Crasso audiente, de dicendi ratione tam multa dixerim; nam istorum aetas minus me fortasse movere debuit. Sed mihi ignoscetis profecto, si modo, quae causa me ad hanc insolitam mihi loquacitatem impulerit, acceperitis.'

LXXXIX. 'Nos vero,' inquit Catulus 'etenim pro me hoc et pro meo fratre spondeo, non modo tibi ignoscimus, sed te diligimus magnamque tibi habemus gratiam; et cum humanitatem et facilitatem agnoscimus tuam, tum admiramur istam scientiam et copiam. Equidem etiam hoc me adsecutum puto, quod magno sum levatus errore et illa admiratione liberatus, quod multis cum aliis semper admirari solebam, unde esset illa tanta tua in causis divinitas. Nec enim te ista attigisse arbitrabar, quae diligentissime cognosse et undique conlegisse usuque doctum partim correxisse video, partim comprobasse. Neque eo minus eloquentiam tuam et multo magis virtutem et diligentiam admiror et simul gaudeo iudicium animi mei comprobari,

quod semper statui neminem sapientiae laudem et eloquentiae sine summo studio et labore et doctrina consequi posse. Sed tamen quidnam est quod dixisti fore, ut tibi ignosceremus, si cognossemus, quae te causa in sermonem impulisset? Quae est enim alia causa, nisi quod nobis et horum adulescentium studio, qui te attentissime audierunt, morem gerere voluisti?' Tum ille: 'adimere' inquit 'omnem recusationem Crasso volui, quem ego paulo ante sciebam vel pudentius vel invitius, nolo enim dicere de tam suavi homine fastidiosius, ad hoc genus sermonis accedere. Quid enim poterit dicere? Consularem se esse hominem et censorium? Eadem nostra causa est. An aetatem adferet? Quadriennio minor est. An se haec nescire? Quae ego sero, quae cursim adripui, quae subsicivis operis, ut aiunt, iste a puero, summo studio, summis doctoribus. Nihil dicam de ingenio, cui par nemo fuit. Etenim me dicentem qui audiret, nemo umquam tam sui despiciens fuit quin speraret aut melius aut eodem modo se posse dicere: Crasso dicente nemo tam adrogans, qui similiter se umquam dicturum esse confideret. Quam ob rem ne frustra hi tales viri venerint, te aliquando, Crasse, audiamus.'

XC. Tum ille: 'ut ita esse concedam,' inquit 'Antoni, quae sunt longe secus, quid mihi tandem hodie aut cuiquam homini quod dici possit reliquisti? Dicam enim vere, amicissimi homines, quod sentio: saepe ego doctos homines, quid dico saepe? immo non numquam; saepe enim qui potui, qui puer in forum venerim nec inde umquam diutius quam quaestor afuerim? Sed tamen audivi, ut heri dicebam, et Athenis cum essem, doctissimos viros et in Asia istum ipsum Scepsium Metrodorum, cum de his ipsis rebus disputaret. Neque vero mihi quisquam copiosius umquam visus est neque subtilius in hoc genere dicendi quam iste hodie esse versatus. Quod si esset aliter et aliquid intellegerem ab Antonio praetermissum, non essem tam inurbanus et paene inhumanus, uti in eo gravarer, quod vos cupere sentirem.' Tum Sulpicius: 'an ergo' inquit

'oblitus es, Crasse, Antonium ita partitum esse tecum, ut ipse instrumentum oratoris exponeret, tibi eius distinctionem atque ornatum relinqueret?' Hic ille: 'primum quis Antonio permisit,' inquit 'ut et mei * partis faceret et utram vellet prior ipse sumeret? Deinde, ego si recte intellexi, cum valde libenter audirem, mihi coniuncte est visus de utraque re dicere.' 'Ille vero' inquit Cotta 'ornamenta orationis non attigit neque eam laudem, ex qua eloquentia nomen suum invenit.' 'Verba igitur' inquit Crassus 'mihi reliquit Antonius, rem ipse sumpsit.' Tum Caesar: 'si, quod difficilius est, id tibi reliquit, est nobis' inquit 'causa, cur te audire cupiamus; sin, quod facilius, tibi causa non est, cur recuses.' Et Catulus: 'quid, quod dixisti,' inquit, 'Crasse, si hodie apud te maneremus, te morem nobis esse gesturum, nihilne ad fidem tuam putas pertinere?' Tum: Cotta ridens 'possem tibi,' inquit 'Crasse, concedere; sed vide ne quid Catulus attulerit religionis: hoc opus censorium est. Id autem committere vides quam homini censorio conveniat.' 'Agite vero' [ille] inquit 'ut voltis. Sed nunc quidem, quoniam est id temporis, surgendum censeo et requiescendum; post meridiem, si ita vobis est commodum, loquemur aliquid, nisi forte in crastinum differre mavoltis.' Omnes se vel statim vel si ipse post meridiem mallet, quam primum tamen audire velle dixerunt.

M. TULLII CICERONIS

DE ORATORE AD QUINTUM FRATREM.

LIBER TERTIUS.

I. Instituenti mihi, Quinte frater, eum sermonem referre et mandare huic tertio libro, quem post Antonii disputationem Crassus habuisset, acerba sane recordatio veterem animi curam molestiamque renovavit. Nam illud immortalitate dignum ingenium, illa humanitas, illa virtus L. Crassi morte exstincta subita est vix diebus decem post eum diem, qui hoc et superiore libro continetur. Ut enim Romam rediit extremo ludorum scenicorum die, vehementer commotus oratione ea, quae ferebatur habita esse in contione a Philippo, quem dixisse constabat videndum sibi esse aliud consilium; illo senatu se rem publicam gerere non posse, mane Idibus Septembribus et ille et senatus frequens vocatu Drusi in curiam venit. Ibi cum Drusus multa de Philippo questus esset, rettulit ad senatum de illo ipso, quod in eum ordinem consul tam graviter in contione esset invectus. Hic, ut saepe inter homines sapientissimos constare vidi, quamquam hoc Crasso, cum aliquid adcuratius dixisset, semper fere contigisset, ut numquam dixisse melius putaretur, tamen omnium consensu sic esse iudicatum ceteros a Crasso semper omnis, illo autem die etiam ipsum a se superatum. Deploravit enim casum atque orbitatem senatus, cuius ordinis a consule, qui quasi parens bonus aut tutor fidelis esse deberet, tamquam ab aliquo ne-

fario praedone diriperetur patrimonium dignitatis; neque vero esse mirandum, si, cum suis consiliis rem publicam profligasset, consilium senatus a re publica repudiaret. Hic cum homini et vehementi et diserto et in primis forti ad resistendum [Philippo] quasi quasdam verborum faces admovisset, non tulit ille et graviter exarsit pignoribusque ablatis Crassum instituit coërcere. Quo quidem ipso in loco multa a Crasso divinitus dicta ferebantur, cum sibi illum consulem esse negaret, cui senator ipse non esset. 'An tu, cum omnem auctoritatem universi ordinis pro pignore putaris eamque in conspectu populi Romani concideris, me his existimas pignoribus terreri? Non tibi illa sunt caedenda, si L. Crassum vis coërcere: haec tibi est excidenda lingua, qua vel evolsa spiritu ipso libidinem tuam libertas mea refutabit.'

II. Permulta tum vehementissima contentione animi, ingenii, virium ab eo dicta esse constabat sententiamque eam, quam senatus frequens secutus est ornatissimis et gravissimis verbis, ut populo Romano satis fieret, numquam senatus neque consilium rei publicae neque fidem defuisse ab eo dictam et eundem, id quod in auctoritatibus praescriptis exstat, scribendo adfuisse. Illa tamquam cycnea fuit divini hominis vox et oratio, quam quasi exspectantes post eius interitum veniebamus in curiam, ut vestigium illud ipsum, in quo ille postremum institisset, contueremur. Namque tum latus ei dicenti condoluisse sudoremque multum consecutum esse audiebamus; ex quo cum cohorruisset, cum febri domum rediit dieque septimo lateris dolore consumptus est. O fallacem hominum spem fragilemque fortunam et inanis nostras contentiones, quae medio in spatio saepe franguntur et corruunt aut ante in ipso cursu obruuntur, quam portum conspicere potuerunt! Nam quamdiu Crassi fuit ambitionis labore vita districta, tamdiu privatis magis officiis et ingenii laude floruit quam fructu amplitudinis aut rei publicae dignitate; qui autem annus ei primus ab honorum perfunctione aditum omnium concessu ad summam

auctoritatem dabat, is eius omnem spem atque omnia vitae consilia morte pervertit. Fuit hoc luctuosum suis, acerbum patriae, grave bonis omnibus; sed ei tamen rei publicae casus secuti sunt, ut mihi non erepta L. Crasso a dis immortalibus vita, sed donata mors esse videatur. Non vidit flagrantem bello Italiam, non ardentem invidia senatum, non sceleris nefarii principes civitatis reos, non luctum filiae, non exsilium generi, non acerbissimam C. Marii fugam, non illam post reditum eius caedem omnium crudelissimam, non denique in omni genere deformatam eam civitatem, in qua ipse florentissima multum omnibus [gloria] praestitisset.

III. Et quoniam attigi cogitatione vim varietatemque fortunae, non vagabitur oratio mea longius atque eis fere ipsis definietur viris, qui hoc sermone, quem referre suscepimus, continentur. Quis enim non iure beatam L. Crassi mortem illam, quae est a multis saepe defleta, dixerit, cum horum ipsorum sit, qui [tum] cum illo postremum fere conlocuti sunt, eventum recordatus? Tenemus enim memoria Q. Catulum, virum omni laude praestantem, cum sibi non incolumem fortunam, sed exsilium et fugam deprecaretur, esse coactum, ut vita se ipse privaret. Iam M. Antonii in eis ipsis Rostris, in quibus ille rem publicam constantissime consul defenderat quaeque censor imperatoriis manubiis ornarat, positum caput illud fuit, a quo erant multorum [civium] capita servata. Neque vero longe ab eo C. Iulii caput hospitis Etrusci scelere proditum cum L. Iulii fratris capite iacuit, ut ille, qui haec non vidit, et vixisse cum re publica pariter et cum illa simul exstinctus esse videatur. Neque enim propinquum suum, maximi animi virum, P. Crassum, suapte interfectum manu neque conlegae sui, pontificis maximi, sanguine simulacrum Vestae respersum esse vidit; cui maerori, qua mente ille in patriam fuit, etiam C. Carbonis, inimicissimi hominis, eodem illo die mors fuisset nefaria. Non vidit eorum ipsorum, qui tum adulescentes Crasso se dicarant, horribilis

miserosque casus. Ex quibus Cotta, quem ille florentem reliquerat, paucis diebus post mortem Crassi depulsus per invidiam tribunatu non multis ab eo tempore mensibus eiectus est e civitate; Sulpicius autem, qui in eadem invidiae flamma fuisset, quibuscum privatus coniunctissime vixerat, hos in tribunatu spoliare instituit omni dignitate; cui quidem ad summam gloriam eloquentiae efflorescenti ferro erepta vita est et poena temeritatis non sine magno rei publicae malo constituta. Ego vero te, Crasse, cum vitae flore tum mortis opportunitate divino consilio et ornatum et exstinctum esse arbitror. Nam tibi aut pro virtute animi constantiaque tua civilis ferri subeunda fuit crudelitas aut, si qua te fortuna ab atrocitate mortis vindicasset, eadem esse te funerum patriae spectatorem coëgisset; neque solum tibi improborum dominatus, sed etiam propter admixtam civium caedem bonorum victoria maerori fuisset.

IV. Mihi quidem, Quinte frater, et eorum casus, de quibus ante dixi, et ea, quae nosmet ipsi ob amorem in rem publicam incredibilia et singularia pertulimus [ac sensimus], cogitanti sententia saepe tua vera ac sapiens videri solet, qui propter tot, tantos tam praecipitisque casus clarissimorum hominum atque optimorum virorum me semper ab omni contentione ac dimicatione revocasti. Sed quoniam haec iam neque in integro nobis esse possunt et summi labores nostri magna compensati gloria mitigantur, pergamus ad ea solacia, quae non modo sedatis molestiis iucunda, sed etiam haerentibus salutaria nobis esse possint, sermonemque L. Crassi reliquum ac paene postremum memoriae prodamus, atque ei, etsi nequaquam parem illius ingenio, at pro nostro tamen studio meritam gratiam debitamque referamus. Neque enim quisquam nostrum, cum libros Platonis mirabiliter scriptos legit, in quibus omnibus fere Socrates exprimitur, non, quamquam illa scripta sunt divinitus, tamen maius quiddam de illo, de quo scripta sunt, suspicatur: quod item nos postulamus non a te quidem, qui nobis omnia

summa tribuis, sed a ceteris, qui haec in manus sument, maius ut quiddam de L. Crasso, quam quantum [a nobis] exprimetur, suspicentur. Nos enim, qui ipsi sermoni non interfuissemus et quibus C. Cotta tantummodo locos ac sententias huius disputationis tradidisset, quo in genere orationis utrumque oratorem cognoveramus, id ipsum sumus in eorum sermone adumbrare conati. Quodsi quis erit, qui ductus opinione volgi aut Antonium ieiuniorem aut Crassum pleniorem fuisse putet, quam quo modo a nobis uterque inductus est, is erit ex eis, qui aut illos non audierint aut iudicare non possint. Nam fuit uterque, ut exposui antea, cum studio atque ingenio et doctrina praestans omnibus, tum in suo genere perfectus, ut neque in Antonio deesset hic ornatus orationis neque in Crasso redundaret.

V. Ut igitur ante meridiem discesserunt paululumque requierunt, in primis hoc a se Cotta animadversum esse dicebat, omne illud tempus meridianum Crassum in acerrima atque attentissima cogitatione posuisse seseque, qui voltum eius, cum ei dicendum esset, obtutumque oculorum in cogitando probe nosset atque in maximis causis saepe vidisset, tum dedita opera quiescentibus aliis in eam exhedram venisse, in qua Crassus posito lectulo recubuisset, cumque eum defixum in cogitatione esse sensisset, statim recessisse atque in eo silentio duas horas fere esse consumptas. Deinde cum omnes inclinato iam in pomeridianum tempus die venissent ad Crassum: 'quid est, Crasse,' inquit Iulius 'imusne sessum? etsi admonitum venimus te, non flagitatum.' Tum Crassus: 'an me tam impudentem esse existimatis, ut vobis hoc praesertim munus putem diutius posse debere?' 'Quinam igitur' inquit 'ille locus? an in media silva placet? est enim is maxime et opacus et frigidus.' 'Sane,' inquit Crassus: 'etenim est in eo loco sedes huic nostro non importuna sermoni.' Cum placuisset idem ceteris, in silvam venitur et ibi magna cum audiendi exspectatione considitur.

Tum Crassus: 'cum auctoritas atque amicitia vestra

tum Antonii facilitas eripuit' inquit 'mihi in optima mea causa libertatem recusandi. Quamquam in partienda disputatione nostra, cum sibi [de eis], quae dici ab oratore oporteret, sumeret, mihi autem relinqueret, ut explicarem, quem ad modum illa ornari oporteret, ea divisit, quae seiuncta esse non possunt. Nam cum omnis ex re atque verbis constet oratio, neque verba sedem habere possunt, si rem subtraxeris, neque res lumen, si verba semoveris. Ac mihi quidem veteres illi maius quiddam animo complexi plus multo etiam vidisse videntur, quam quantum nostrorum ingeniorum acies intueri potest, qui omnia haec, quae supra et subter, unum esse et una vi atque una consensione naturae constricta esse dixerunt. Nullum est enim genus rerum, quod aut avolsum a ceteris per se ipsum constare aut quo cetera si careant, vim suam atque aeternitatem conservare possint.

VI. Sed si haec maior esse ratio videtur, quam ut hominum possit sensu aut cogitatione comprehendi, est etiam illa Platonis vera et tibi, Catule, certe non inaudita vox omnem doctrinam harum ingenuarum et humanarum artium uno quodam societatis vinculo contineri. Ubi enim perspecta vis est rationis eius, qua causae rerum atque exitus cognoscuntur, mirus quidam omnium quasi consensus doctrinarum concentusque reperitur. Sed si hoc quoque videtur esse altius, quam ut id nos humi strati suspicere possimus, illud certe tamen, quod amplexi sumus, quod profitemur, quod suscepimus, nosse et tenere debemus. Una est enim, quod et ego hesterno die dixi et [aliquot locis] antemeridiano sermone significavit Antonius, eloquentia, quascumque in oras disputationis regionesve delata est. Nam sive de caeli natura loquitur sive de terrae, sive de divina vi sive de humana, sive ex inferiore loco sive ex aequo sive ex superiore, sive ut impellat homines sive ut doceat sive ut deterreat sive ut concitet sive ut reflectat sive ut incendat sive ut leniat, sive ad paucos sive ad multos sive inter alienos sive cum suis sive secum, rivis est diducta oratio,

non fontibus, et, quocumque ingreditur, eodem est instructu ornatuque comitata. Sed quoniam oppressi iam sumus opinionibus non modo volgi, verum etiam hominum leviter eruditorum, qui, quae complecti tota nequeunt, haec facilius divolsa et quasi discerpta contrectant, et qui tamquam ab animo corpus, sic a sententiis verba seiungunt, quorum sine interitu fieri neutrum potest, non suscipiam oratione mea plus quam mihi imponitur; tantum significabo brevi neque verborum ornatum inveniri posse non partis expressisque sententiis, neque esse ullam sententiam inlustrem sine luce verborum. Sed priusquam illa conor attingere, quibus orationem ornari atque inluminari putem, proponam breviter quid sentiam de universo genere dicendi.

VII. Natura nulla est, ut mihi videtur, quae non habeat in suo genere res compluris dissimilis inter se, quae tamen consimili laude dignentur. Nam et auribus multa percipimus, quae etsi nos *numeris ac* vocibus delectant, tamen ita sunt varia saepe, ut id, quod proximum audias, iucundissimum esse videatur; et oculis conliguntur paene innumerabiles voluptates, quae nos ita capiunt, ut unum sensum dissimili genere delectent; et reliquos sensus voluptates oblectant dispares, ut sit difficile iudicium excellentis maxime suavitatis. Atque hoc idem, quod est in naturis rerum, transferri potest etiam ad artis. Una fingendi est ars, in qua praestantes fuerunt Myro, Polyclitus, Lysippus; qui omnes inter se dissimiles fuerunt, sed ita tamen, ut neminem sui velis esse dissimilem. Una est ars ratioque picturae, dissimillimi[que] tamen inter se Zeuxis, Aglaophon, Apelles, neque eorum quisquam est, cui quicquam in arte sua deesse videatur. Et si hoc in his quasi mutis artibus est mirandum et tamen verum, quanto admirabilius in oratione atque in lingua? quae cum in eisdem sententiis verbisque versetur, summas habet dissimilitudines; non sic, ut alii vituperandi sint, sed ut ei, quos constet esse laudandos, in dispari tamen genere laudentur. Atque id primum in poëtis cerni

licet, quibus est proxima cognatio cum oratoribus: quam sunt inter sese Ennius, Pacuvius Acciusque dissimiles; quam apud Graecos Aeschylus, Sophocles, Euripides, quamquam omnibus par paene laus in dissimili scribendi genere tribuitur! Aspicite nunc eos homines atque intuemini, quorum de facultate quaerimus [quid intersit inter oratorum studia atque naturas]: suavitatem Isocrates, subtilitatem Lysias, acumen Hyperides, sonitum Aeschines, vim Demosthenes habuit: quis eorum non egregius? tamen quis cuiusquam nisi sui similis? Gravitatem Africanus, lenitatem Laelius, asperitatem Galba, profluens quiddam habuit Carbo et canorum: quis horum non princeps temporibus illis fuit? et suo tamen quisque in genere princeps.

VIII. Sed quid ego vetera conquiram, cum mihi liceat uti praesentibus exemplis atque vivis? Quid iucundius auribus nostris umquam accidit huius oratione Catuli? quae est pura sic, ut Latine loqui paene solus videatur, sic autem gravis, ut in singulari dignitate omnis tamen adsit humanitas ac lepos. Quid multa? istum audiens equidem sic iudicare soleo, quicquid aut addideris aut mutaveris aut detraxeris, vitiosius et deterius futurum. Quid, noster hic Caesar nonne novam quandam rationem attulit orationis et dicendi genus induxit prope singulare? Quis umquam res praeter hunc [tragicas paene comice,] tristis remisse, severas hilare, forensis scenica prope venustate tractavit atque ita, ut neque iocus magnitudine rerum excluderetur nec gravitas facetiis minueretur? Ecce praesentes duo prope aequales Sulpicius et Cotta. Quid tam inter se dissimile? quid tam in suo genere praestans? Limatus alter et subtilis, rem explicans propriis aptisque verbis. Haeret in causa semper et quid iudici probandum sit cum acutissime vidit, omissis ceteris [argumentis] in eo mentem orationemque defigit. Sulpicius autem fortissimo quodam animi impetu, plenissima et maxima voce, summa contentione corporis et dignitate motus, verborum quoque ea gra-

vitate et copia est, ut unus ad dicendum instructissimus a natura esse videatur.

IX. Ad nosmet ipsos iam revertor, quoniam sic fuimus semper comparati, ut hominum sermonibus quasi in aliquod contentionis iudicium vocaremur: quid tam dissimile quam ego in dicendo et Antonius? cum ille is sit orator, ut nihil eo possit esse praestantius, ego autem, quamquam memet mei paenitet, cum hoc maxime tamen in comparatione coniungar. Videtisne, genus hoc quod sit Antonii? forte, vehemens, commotum in agendo, praemunitum et ex omni parte causae saeptum, acre, acutum, enucleatum, in una quaque re commorans, honeste cedens, acriter insequens, terrens, supplicans, summa orationis varietate, nulla nostrarum aurium satietate. Nos autem, quicumque in dicendo sumus, quoniam esse aliquo in numero vobis videmur, certe tamen ab huius multum genere distamus; quod quale sit, non est meum dicere, propterea quod minime sibi quisque notus est et difficillime de se quisque sentit; sed tamen dissimilitudo intellegi potest et ex motus mei mediocritate et ex eo, quod, quibus vestigiis primum institi, in eis fere soleo perorare et quod aliquanto me maior in verbis [quam in sententiis] eligendis labor et cura torquet verentem, ne, si paulo obsoletior fuerit oratio, non digna exspectatione et silentio fuisse videatur. Quodsi in nobis, qui adsumus, tantae dissimilitudines sunt, tam certae res cuiusque propriae et in ea varietate fere melius a deteriore facultate magis quam genere distinguitur atque omne laudatur, quod in suo genere perfectum est, quid censetis, si omnis, qui ubique sunt aut fuerunt oratores, amplecti voluerimus? nonne fore, ut, quot oratores, totidem paene reperiantur genera dicendi? Ex qua mea disputatione forsitan occurrat illud, si paene innumerabiles sint quasi formae figuraeque dicendi, specie dispares, genere laudabiles, non posse ea, quae inter se discrepant, eisdem praeceptis atque una institutione formari. Quod non est ita, diligentissimeque hoc est eis, qui instituunt aliquos atque erudiunt,

videndum, quo sua quemque natura maxime ferre videatur. Etenim videmus ex eodem quasi ludo summorum in suo cuiusque genere artificum [et magistrorum] exisse discipulos dissimilis inter se ac tamen laudandos, cum ad cuiusque naturam institutio doctoris adcommodaretur. Cuius est vel maxime insigne illud exemplum, ut ceteras artis omittamus, quod dicebat Isocrates [doctor singularis] se calcaribus in Ephoro, contra autem in Theopompo frenis uti solere. Alterum enim exsultantem verborum audacia reprimebat, alterum cunctantem et quasi verecundantem incitabat. Neque eos similis effecit inter se, sed tantum alteri adfinxit, de altero limavit, ut id conformaret in utroque, quod utriusque natura pateretur.

X. Haec eo mihi praedicenda fuerunt, ut, si non omnia, quae proponentur a me, ad omnium vestrum studium et ad genus id, quod quisque vestrum in dicendo probaret, adhaerescerent, id a me genus exprimi sentiretis, quod maxime mihi ipsi probaretur.

Ergo haec et agenda sunt ab oratore, quae explicavit Antonius, et dicenda quodam modo. Quinam igitur dicendi est modus melior, nam de actione post videro, quam ut Latine, ut plane, ut ornate, ut ad id, quodcumque agetur, apte congruenterque dicamus? Atque eorum quidem, quae duo prima dixi, rationem non arbitror exspectari a me puri dilucidique sermonis. Neque enim conamur docere eum dicere, qui loqui nesciat; nec sperare, qui Latine non possit, hunc ornate esse dicturum; neque vero, qui non dicat quod intellegamus, hunc posse quod admiremur dicere. Linquamus igitur haec, quae cognitionem habent facilem, usum necessarium. Nam alterum traditur litteris doctrinaque puerili, alterum adhibetur ob eam causam, ut intellegatur quid quisque dicat, quod videmus ita esse necessarium, ut tamen eo minus nihil esse possit. Sed omnis loquendi elegantia, quamquam expolitur scientia litterarum, tamen augetur legendis oratoribus et poëtis. Sunt enim illi veteres, qui ornare nondum poterant ea, quae dicebant, omnes prope prae-

clare locuti; quorum sermone adsuefacti qui erunt, ne cupientes quidem poterunt loqui nisi Latine. Neque tamen erit utendum verbis eis, quibus iam consuetudo nostra non utitur, nisi quando ornandi causa parce [quod ostendam]; sed usitatis ita poterit uti, lectissimis ut utatur, is, qui in veteribus erit scriptis studiose et multum volutatus.

XI. Atque, ut Latine loquamur, non solum videndum est, ut et verba efferamus ea, quae nemo iure reprehendat, et ea sic et casibus et temporibus et genere et numero conservemus, ut ne quid perturbatum ac discrepans aut praeposterum sit, sed etiam lingua et spiritus et vocis sonus est ipse moderandus. Nolo exprimi litteras putidius, nolo obscurari neglegentius; nolo verba exiliter animata exire, nolo inflata et quasi anhelata gravius. Nam de voce nondum ea dico, quae sunt actionis, sed hoc, quod mihi cum sermone quasi coniunctum videtur. Sunt enim certa vitia, quae nemo est quin effugere cupiat: mollis vox ut muliebris aut quasi extra modum absona atque absurda. Est autem [vitium], quod non nulli de industria consectantur. Rustica vox et agrestis quosdam delectat, quo magis antiquitatem, si ita sonet, eorum sermo retinere videatur; ut tuus, Catule, sodalis, L. Cotta, gaudere mihi videtur gravitate linguae sonoque vocis agresti et illud, quod loquitur, priscum visum iri putat, si plane fuerit rusticanum. Me autem tuus sonus et subtilitas ista delectat, omitto verborum, quamquam est caput; verum id adfert ratio, docent litterae, confirmat consuetudo et legendi et loquendi; sed hanc dico suavitatem, quae exit ex ore; quae quidem ut apud Graecos Atticorum, sic in Latino sermone huius est urbis maxime propria. Athenis iam diu doctrina ipsorum Atheniensium interiit, domicilium tantum in illa urbe remanet studiorum, quibus vacant cives, peregrini fruuntur capti quodam modo nomine urbis et auctoritate; tamen eruditissimos homines Asiaticos quivis Atheniensis indoctus non verbis, sed sono vocis nec tam bene quam suaviter loquendo facile superabit.

Nostri minus student litteris quam Latini. Tamen ex istis, quos nostis, [urbanis,] in quibus minimum est litterarum, nemo est quin litteratissimum togatorum omnium, Q. Valerium Soranum, lenitate vocis atque ipso oris pressu et sono facile vincat.

XII. Qua re cum sit quaedam certa vox Romani generis urbisque propria, in qua nihil offendi, nihil displicere, nihil animadverti possit, [nihil sonare aut olere peregrinum,] hanc sequamur neque solum rusticam asperitatem, sed etiam peregrinam insolentiam fugere discamus. Equidem cum audio socrum meam Laeliam — facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conservant, quod multorum sermonis expertes ea tenent semper, quae prima didicerunt — sed eam sic audio, ut Plautum mihi aut Naevium videar audire: sono ipso vocis ita recto et simplici est, ut nihil ostentationis aut imitationis adferre videatur; ex quo sic locutum esse eius patrem iudico, sic maiores; non aspere ut ille, quem dixi, non vaste, non rustice, non hiulce, sed presse et aequabiliter et leniter. Qua re Cotta noster, cuius tu illa lata, Sulpici, non numquam imitaris, ut Iota litteram tollas et E plenissimum dicas, non mihi oratores antiquos, sed messores videtur imitari.' Hic cum adrisisset ipse Sulpicius, 'sic agam vobiscum,' inquit Crassus 'ut quoniam me loqui voluistis, aliquid de vestris vitiis audiatis.' 'Utinam quidem!' inquit ille: 'id enim ipsum volumus, idque si feceris, multa, ut arbitror, hic hodie vitia ponemus.' 'At enim non sine meo periculo' Crassus inquit 'possum, Sulpici, te reprehendere, quoniam Antonius mihi te simillimum dixit sibi videri.' 'Tu vero,' inquit ille, 'quoniam monuit idem, ut ea, quae in quoque maxima essent, imitaremur; ex quo vereor ne nihil sim tui nisi supplosionem pedis imitatus et pauca quaedam verba et aliquem, si forte, motum.' 'Ergo ista,' inquit Crassus 'quae habes a me, non reprehendo, ne me ipsum inrideam — sunt autem ea multo et plura et maiora, quam dicis —: quae autem sunt tua plane aut imitatione ex aliquo expressa, de eis te, si qui me forte locus admonuerit, commonebo.

XIII. Praetereamus igitur praecepta Latine loquendi, quae puerilis doctrina tradit et subtilior cognitio ac ratio litterarum, alit [aut] consuetudo sermonis cotidiani ac domestici, confirmat lectio veterum oratorum et poëtarum. Neque vero in illo altero diutius commoremur, ut disputemus, quibus rebus adsequi possimus, ut ea, quae dicamus, intellegantur: Latine scilicet dicendo, verbis usitatis ac proprie demonstrantibus ea, quae significari ac declarari volemus, sine ambiguo verbo aut sermone, non nimis longa continuatione verborum, non valde productis eis, quae similitudinis causa ex aliis rebus transferuntur, non discerptis sententiis, non praeposteris temporibus, non confusis personis, non conturbato ordine. Quid multa? tam facilis est tota res, ut mihi permirum saepe videatur, cum difficilius intellegatur, quid patronus velit dicere, quam si ipse ille, qui patronum adhibet, de re sua diceret. Ei enim, qui ad nos causas deferunt, ita nos plerumque ipsi docent, ut non desideres planius dici; easdem res autem simulac Fufius aut vester aequalis Pomponius agere coepit, non aeque quid dicant, nisi admodum attendi, intellego; ita confusa est oratio, ita perturbata, nihil ut sit primum, nihil ut secundum, tantaque insolentia ac turba verborum, ut oratio, quae lumen adhibere rebus debet, ea obscuritatem et tenebras adferat atque ut quodam modo ipsi sibi in dicendo obstrepere videantur. Verum, si placet, quoniam haec satis spero vobis quidem certe maioribus molesta et putida videri, ad reliqua aliquanto odiosiora pergamus.'

XIV. 'Atqui vides,' inquit Antonius 'quam alias res agamus, [quam te inviti audiamus,] qui adduci possimus — de me enim conicio — relictis ut rebus omnibus te sectemur; ita de horridis rebus nitida, de ieiunis plena, de pervolgatis nova quaedam est oratio tua.' 'Faciles enim,' inquit 'Antoni, partes eae fuerunt duae, quas modo percucurri vel potius paene praeterii, Latine loquendi planeque dicendi; reliquae sunt magnae, implicatae, variae, graves, quibus omnis

admiratio ingenii, omnis laus eloquentiae continetur. Nemo enim umquam est oratorem, quod Latine loqueretur, admiratus; si [est] aliter, inrident, neque eum oratorem tantummodo, sed hominem non putant. Nemo extulit eum verbis, qui ita dixisset, ut, qui adessent, intellegerent quid diceret, sed contempsit eum, qui minus id facere potuisset. In quo igitur homines exhorrescunt? quem stupefacti dicentem intuentur? in quo exclamant? quem deum, ut ita dicam, inter homines putant? Qui distincte, qui explicate, qui abundanter, qui inluminate et rebus et verbis dicunt et in ipsa oratione quasi quendam numerum versumque conficiunt: id est, quod dico, ornate. Qui idem ita moderantur, ut rerum, ut personarum dignitates ferunt, ei sunt in eo genere laudandi laudis, quod ego aptum et congruens nomino. Qui ita dicerent, eos negavit adhuc se vidisse Antonius et eis hoc nomen dixit eloquentiae solis esse tribuendum. Qua re omnis istos me auctore deridete atque contemnite, qui se horum, qui nunc ita appellantur, rhetorum praeceptis omnem oratoriam vim complexos esse arbitrantur neque adhuc quam personam teneant aut quid profiteantur intellegere potuerunt. Vero enim oratori, quae sunt in hominum vita, quandoquidem in ea versatur orator atque ea est ei subiecta materies, omnia quaesita, audita, lecta, disputata, tractata, agitata esse debent. Est enim eloquentia una quaedam de summis virtutibus; quamquam sunt omnes virtutes aequales et pares, sed tamen est specie alia magis alia formosa et inlustris; sicut haec vis, quae scientiam complexa rerum sensa mentis et consilia sic verbis explicat, ut eos, qui audiant, quocumque incubuerit, possit impellere; quae quo maior est [vis], hoc est magis probitate iungenda summaque prudentia; quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores effecerimus, sed furentibus quaedam arma dederimus.

XV. Hanc, inquam, cogitandi pronuntiandique rationem vimque dicendi veteres Graeci sapientiam

nominabant. Hinc illi Lycurgi, hinc Pittaci, hinc Solones atque ab hac similitudine Coruncanii nostri, Fabricii, Catones, Scipiones fuerunt, non tam fortasse docti, sed impetu mentis simili et voluntate. Eadem autem alii prudentia, sed consilio ad vitae studia dispari quietem atque otium secuti, ut Pythagoras, Democritus, Anaxagoras, a regendis civitatibus totos se ad cognitionem rerum transtulerunt; quae vita propter tranquillitatem et propter ipsius scientiae suavitatem, qua nihil est hominibus iucundius, pluris, quam utile fuit rebus publicis, delectavit. Itaque, ut ei studio se excellentissimis ingeniis homines dediderunt, ex ea summa facultate vacui ac liberi temporis multo plura, quam erat necesse, [doctissimi homines otio nimio et ingeniis uberrimis adfluentes] curanda sibi esse ac quaerenda et investiganda duxerunt. Nam vetus quidem illa doctrina eadem videtur et recte faciendi et bene dicendi magistra; neque disiuncti doctores, sed eidem erant vivendi praeceptores atque dicendi, ut ille apud Homerum Phoenix, qui se a Peleo patre Achilli iuveni comitem esse datum dicit ad bellum, ut efficeret oratorem verborum actoremque rerum. Sed ut homines labore adsiduo et cotidiano adsueti, cum tempestatis causa opere prohibentur, ad pilam se aut ad talos aut ad tesseras conferunt aut etiam novum sibi ipsi aliquem excogitant in otio ludum, sic illi a negotiis publicis tamquam ab opere aut temporibus exclusi aut voluntate sua feriati totos se alii ad poëtas, alii ad geometras, alii ad musicos contulerunt, alii etiam, ut dialectici, novum sibi ipsi studium ludumque pepererunt atque in eis artibus, quae repertae sunt, ut puerorum mentes ad humanitatem fingerentur atque virtutem, omne tempus atque aetates suas consumpserunt.

XVI. Sed quod erant quidam eique multi, qui aut in re publica propter ancipitem, quae non potest esse seiuncta, faciendi dicendique sapientiam florerent, ut Themistocles, ut Pericles, ut Theramenes, aut, qui minus ipsi in re publica versarentur, sed huius tamen

eiusdem sapientiae doctores essent, ut Gorgias, Thrasymachus, Isocrates, inventi sunt, qui, cum ipsi doctrina et ingenio abundarent, a re autem civili et a negotiis animi quodam iudicio abhorrerent, hanc dicendi exercitationem exagitarent atque contemnerent. Quorum princeps Socrates [fuit, is, qui] omnium eruditorum testimonio totiusque iudicio Graeciae cum prudentia et acumine et venustate et subtilitate tum vero eloquentia, varietate, copia, quam se cumque in partem dedisset [omnium fuit facile princeps], eis, qui haec, quae nunc nos quaerimus, tractarent, agerent, docerent, cum nomine appellarentur uno, quod omnis rerum optimarum cognitio atque in eis exercitatio philosophia nominaretur, hoc commune nomen eripuit sapienterque sentiendi et ornate dicendi scientiam re cohaerentis disputationibus suis separavit; cuius ingenium variosque sermones immortalitati scriptis suis Plato tradidit, cum ipse litteram [Socrates] nullam reliquisset. Hinc discidium illud exstitit quasi linguae atque cordis, absurdum sane et inutile et reprehendendum, ut alii nos sapere, alii dicere docerent. Nam cum essent plures orti fere a Socrate, quod ex illius variis et diversis et in omnem partem diffusis disputationibus alius aliud apprehenderat, prosemi-natae sunt quasi familiae dissentientes inter se et multum disiunctae et dispares, cum tamen omnes se philosophi Socraticos et dici vellent et esse arbitrarentur.

XVII. Ac primo ab ipso Platone Aristoteles et Xenocrates, quorum alter Peripateticorum, alter Academiae nomen obtinuit, deinde ab Antisthene, qui patientiam et duritiam in Socratico sermone maxime adamarat, Cynici primum, deinde Stoici, tum ab Aristippo, quem illae magis voluptariae disputationes delectarant, Cyrenaica philosophia manavit, quam ille et eius posteri simpliciter defenderunt, hi, qui nunc voluptate omnia metiuntur, dum verecundius id agunt, nec dignitati satis faciunt, quam non aspernantur, nec voluptatem tuentur, quam amplexari volunt. Fuerunt etiam alia genera philosophorum, qui se omnes

fere Socraticos esse dicebant, Eretricorum, Erilliorum, Megaricorum, Pyrrhoneorum; sed ea [horum vi et disputationibus] sunt iam diu fracta et exstincta. Ex illis autem, quae remanent, ea philosophia, quae suscepit patrocinium voluptatis, etsi cui vera videatur, procul abest tamen ab eo viro, quem quaerimus et quem auctorem publici consilii et regendae civitatis ducem et sententiae [atque eloquentiae] principem in senatu, in populo, in causis publicis esse volumus. Nec ulla tamen ei philosophiae fiet iniuria a nobis; non enim repelletur inde, quo adgredi cupiet, sed in hortulis quiescet suis, ubi volt, ubi etiam recubans molliter et delicate nos avocat a Rostris, a iudiciis, a curia, fortasse sapienter, hac praesertim re publica. Verum ego non quaero nunc, quae sit philosophia verissima, sed quae oratori coniuncta maxime. Qua re istos sine ulla contumelia dimittamus; sunt enim et boni viri et, quoniam sibi ita videntur, beati; tantum[que] eos admoneamus, ut illud, etiamsi sit verissimum, tacitum tamen tamquam mysterium teneant, quod negant versari in re publica esse sapientis. Nam si hoc nobis atque optimo cuique persuaserint, non poterunt ipsi esse, id quod maxime cupiunt, otiosi.

XVIII. Stoicos autem, quos minime improbo, dimitto tamen nec eos iratos vereor, quoniam omnino irasci nesciunt; atque hanc eis habeo gratiam, quod soli ex omnibus eloquentiam virtutem ac sapientiam esse dixerunt. Sed utrumque est in his, quod ab hoc, quem instruimus [oratore], valde abhorreat; vel quod omnis, qui sapientes non sint, servos, latrones, hostis, insanos esse dicunt, neque tamen quemquam esse sapientem. Valde autem est absurdum ei contionem aut senatum aut ullum coetum hominum committere, cui nemo illorum, qui adsint, sanus, nemo civis, nemo liber esse videatur. Accedit quod orationis etiam genus habent fortasse subtile et certe acutum, sed, ut in oratore, exile, inusitatum, abhorrens ab auribus volgi, obscurum, inane, ieiunum, ac totum eius modi, quo uti ad volgus nullo modo possis. Alia enim et bona et

mala videntur Stoicis et ceteris civibus vel potius gentibus; alia vis honoris, ignominiae, praemii, supplicii; vere an secus nihil ad hoc tempus; sed ea si sequamur, nullam umquam rem dicendo expedire possimus. Reliqui sunt Peripatetici et Academici; quamquam Academicorum nomen est unum, sententiae duae. Nam Speusippus Platonis sororis filius et Xenocrates, qui Platonem audierat, et qui Xenocratem Polemo et Crantor, nihil ab Aristotele, qui una audierat Platonem, magno opere dissenserunt; copia fortasse et varietate dicendi pares non fuerunt. Arcesilas primum, qui Polemonem audierat, ex variis Platonis libris sermonibusque Socraticis hoc maxime adripuit, nihil esse [certi] quod aut sensibus aut animo percipi possit; quem ferunt eximio quodam usum lepore dicendi aspernatum esse omne animi sensusque iudicium primumque instituisse — quamquam id fuit Socraticum maxime —, non quid ipse sentiret ostendere, sed contra id, quod quisque se sentire dixisset, disputare. Hinc haec recentior Academia manavit, in qua exstitit divina quadam celeritate ingenii dicendique copia Carneades; cuius ego etsi multos auditores cognovi Athenis, tamen auctores certissimos laudare possum et socerum meum Scaevolam, qui eum Romae audivit adulescens, et Q. Metellum L. F. familiarem meum, clarissimum virum, qui illum a se adulescente Athenis iam adfectum senectute multos dies auditum esse dicebat.

XIX. Haec autem, ut ex Apennino fluminum, sic ex communi sapientium iugo sunt doctrinarum facta divortia, ut philosophi tamquam in superum mare [Ionium] defluerent [Gr]aecum quoddam et portuosum, oratores autem in inferum hoc [Tuscum et barbarum] scopulosum atque infestum laberentur, in quo etiam ipse Ulixes errasset. Qua re, si hac eloquentia atque hoc oratore contenti sumus, qui sciat aut negare oportere, quod arguare, aut, si id non possis, tum ostendere, quod is fecerit, qui insimuletur, aut recte factum aut alterius culpa vel iniuria aut ex lege aut non contra

legem aut imprudentia aut necessario, aut non eo nomine usurpandum, quo arguatur, aut non ita agi, ut debuerit ac licuerit; et, si satis esse putatis ea, quae isti scriptores artis docent, discere, quae multo tamen ornatius, quam ab illis dicuntur, et uberius explicavit Antonius — sed, si his contenti estis atque eis etiam, quae dici voluistis a me, ex ingenti quodam oratorem immensoque campo in exiguum sane gyrum compellitis. Sin veterem illum Periclem aut hunc etiam, qui familiarior nobis propter scriptorum multitudinem est, Demosthenem sequi voltis et si illam praeclaram et eximiam speciem [oratoris perfecti] et pulcritudinem adamastis, aut vobis haec Carneadia aut illa Aristotelia vis comprehendenda est. Namque, ut ante dixi, veteres illi usque ad Socratem omnem omnium rerum, quae ad mores hominum, quae ad vitam, quae ad virtutem, quae ad rem publicam pertinebant, cognitionem et scientiam cum dicendi ratione iungebant; postea dissociati, ut exposui, a Socrate [diserti a doctis] et deinceps a Socraticis item omnibus philosophi eloquentiam despexerunt, oratores sapientiam; neque quicquam ex alterius parte tetigerunt, nisi quod illi ab his aut ab illis hi mutuarentur; ex quo promisce haurirent, si manere in pristina communione voluissent; sed ut pontifices veteres propter sacrificiorum multitudinem tris viros epulones esse voluerunt, cum essent ipsi a Numa, ut etiam illud ludorum epulare sacrificium facerent, instituti, sic Socratici a se causarum actores et a communi philosophiae nomine separaverunt, cum veteres dicendi et intellegendi [mirificam] societatem esse voluissent.

XX. Quae cum ita sint, paululum equidem de me deprecabor et petam a vobis, ut ea, quae dicam, non de memet ipso, sed de oratore dicere putetis. Ego enim sum is, qui cum summo studio patris in pueritia doctus essem et in forum ingenii tantum, quantum ipse sentio, non tantum, quantum [ipse] forsitan vobis videar, detulissem, non possim dicere me haec, quae nunc complector, perinde, ut dicam discenda esse, didi-

cisse; quippe qui omnium maturrime ad publicas causas accesserim annosque natus unum et viginti nobilissimum hominem et eloquentissimum in iudicium vocarim, cui disciplina fuerit forum, magister usus et leges et instituta populi Romani mosque maiorum. Paulum sitiens istarum artium, de quibus loquor, gustavi, quaestor in Asia cum essem, aequalem fere meum ex Academia rhetorem nactus, Metrodorum illum, de cuius memoria commemoravit Antonius; et inde decedens Athenis, ubi ego diutius essem moratus, nisi Atheniensibus, quod mysteria non referrent, ad quae biduo serius veneram, suscensuissem. Qua re hoc, quod complector tantam scientiam vimque doctrinae, non modo non pro me, sed contra me est potius — non enim quid ego, sed quid orator possit disputo — atque hos omnis, qui artis rhetoricas exponunt [perridiculos]. Scribunt enim de litium genere et de principiis et de narrationibus; illa vis autem eloquentiae tanta est, ut omnium rerum, virtutum, officiorum omnisque naturae, quae mores hominum, quae animos, quae vitam continet, originem, vim mutationesque teneat, eadem mores, leges, iura describat, rem publicam regat, omnia, quae ad quamcumque rem pertineant, ornate copioseque dicat. In quo genere nos quidem versamur tantum, quantum possumus, quantum ingenio, quantum mediocri doctrina, quantum usu valemus; neque tamen istis, qui in una philosophia quasi tabernaculum vitae suae conlocarunt, multum sane in disputatione concedimus.

XXI. Quid enim meus familiaris C. Velleius adferre potest, quam ob rem voluptas sit summum bonum, quod ego non copiosius possim vel tutari, si velim, vel refellere ex illis locis, quos exposuit Antonius, hac dicendi exercitatione, in qua Velleius est rudis, unus quisque nostrum versatus? Quid est, quod aut Sex. Pompeius aut duo Balbi aut meus amicus, qui cum Panaetio vixit, M. Vigellius de virtute [homines Stoici] possint dicere, qua in disputatione ego his debeam aut vestrum quisquam concedere? Non est enim philoso-

phia similis artium reliquarum. Nam quid faciet in geometria qui non didicerit? quid in musicis? Aut taceat oportebit aut ne sanus quidem iudicetur. Haec vero, quae sunt in philosophia, ingeniis eruuntur ad id, quod in quoque veri simile est, eliciendum acutis atque acribus [eaque exercitata oratione poliuntur]. Hic noster volgaris orator, si minus erit doctus, attamen in dicendo exercitatus, hac ipsa exercitatione communi istos quidem [nostros] verberabit neque se ab eis contemni ac despici sinet. Sin aliquis exstiterit aliquando, qui Aristotelio more de omnibus rebus in utramque partem possit dicere et in omni causa duas contrarias orationes, praeceptis illius cognitis, explicare aut hoc Arcesilae modo et Carneadi contra omne, quod propositum sit, disserat, quique ad eam rationem adiungat hunc [rhetoricum] usum [moremque] exercitationemque dicendi, is erit verus, is perfectus, is solus orator. Nam neque sine forensibus nervis satis vehemens et gravis nec sine varietate doctrinae satis politus et sapiens esse orator potest. Qua re Coracem istum veterem patiamur nos quidem pullos suos excludere in nido, qui evolent clamatores odiosi ac molesti, Pamphilumque nescio quem sinamus in infulis tantam rem tamquam puerilis delicias aliquas depingere; nosque ipsi hac tam exigua disputatione hesterni et hodierni diei totum oratoris munus explicemus, dum modo illa res tanta sit, ut omnibus philosophorum libris, quos nemo rhetorum istorum umquam attigit, comprehensa esse videatur.'

XXII. Tum Catulus: 'haudquaquam hercule,' inquit 'Crasse, mirandum est esse in te tantam dicendi vel vim vel suavitatem vel copiam; quem quidem antea natura rebar ita dicere, ut mihi non solum orator summus, sed etiam sapientissimus homo viderere: nunc intellego illa te semper etiam potiora duxisse, quae ad sapientiam spectarent, atque ex his hanc dicendi copiam fluxisse. Sed tamen cum omnis gradus aetatis recordor tuae cumque vitam tuam ac studia considero, neque, quo tempore ista didiceris, video, nec magno

opere te istis studiis, hominibus, libris intellego deditum. Neque tamen possum statuere, utrum magis mirer te illa, quae mihi persuades maxima esse adiumenta, potuisse in tantis tuis occupationibus perdiscere, an, si non potueris, posse isto modo dicere.' Hic Crassus: 'hoc tibi,' inquit 'Catule, primum persuadeas velim, me non multo secus facere, cum de oratore disputem, ac facerem, si esset mihi de histrione dicendum; negarem enim posse eum satis facere in gestu, nisi palaestram, nisi saltare didicisset; neque, ea cum dicerem, me esse histrionem necesse esset, sed fortasse non stultum alieni artificii existimatorem. Similiter nunc de oratore vestro impulsu loquor, summo scilicet; semper enim, quacumque de arte aut facultate quaeritur, de absoluta et perfecta quaeri solet. Qua re si iam me voltis esse oratorem, si etiam sat bonum, si bonum denique, non repugnabo. Quid enim nunc sim ineptus? ita me existimari scio: Quod si ita est, summus tamen certe non sum; neque enim apud homines res est ulla difficilior neque maior neque quae plura adiumenta doctrinae desideret. Attamen, quoniam de oratore nobis disputandum est, de summo oratore dicam necesse est; vis enim et natura rei, nisi perfecta ante oculos ponitur, qualis et quanta sit intellegi non potest. Me autem, Catule, fateor neque hodie in istis libris et cum istis hominibus vivere nec vero, id quod tu recte commeministi, ullum umquam habuisse sepositum tempus ad discendum ac tantum tribuisse doctrinae temporis, quantum mihi puerilis aetas, forenses feriae concesserint.

XXIII. Ac, si quaeris, Catule, de doctrina ista quid ego sentiam, non tantum ingenioso homini et ei, qui forum, qui curiam, qui causas, qui rem publicam spectet, opus esse arbitror temporis, quantum sibi ei sumpserunt, quos discentis vita defecit. Omnes enim artes aliter ab eis tractantur, qui eas ad usum transferunt, aliter ab eis, qui ipsarum artium tractatu delectati nihil in vita sunt aliud acturi. Magister hic Samnitium summa iam senectute est et cotidie com-

mentatur, nihil enim curat aliud; at Q. Velocius puer addidicerat, sed quod erat aptus ad illud totumque cognorat, fuit, ut est apud Lucilium,

quamvis bonus ipse
Samnis in ludo ac rudibus cuivis satis asper.

Sed plus operae foro tribuebat, amicis, rei familiari. Valerius cotidie cantabat; erat enim scenicus: quid faceret aliud? at Numerius Furius, noster familiaris, cum est commodum, cantat; est enim paterfamilias, est eques Romanus: puer didicit quod discendum fuit. Eadem ratio est harum artium maximarum: dies et noctis virum summa virtute et prudentia videbamus, philosopho cum operam daret, Q. Tuberonem; at eius avunculum vix intellegeres id agere, cum ageret tamen, Africanum. Ista discuntur facile, si et tantum sumas, quantum opus sit, et habeas qui docere fideliter possit et scias etiam ipse discere. Sed si tota vita nihil velis aliud agere, ipsa tractatio et quaestio cotidie ex se gignit aliquid, quod cum desidiosa delectatione vestiges. Ita fit, ut agitatio rerum sit infinita, cognitio facilis, si usus doctrinam confirmet, mediocris opera tribuatur, memoria studiumque permaneat. Libet autem semper discere; ut si velim ego talis optime ludere aut pilae studio tenear, etiam fortasse, si adsequi non possim; at alii, quia praeclare faciunt, vehementius, quam causa postulat, delectantur, ut Titius pila, Brulla talis. Qua re nihil est quod quisquam magnitudinem artium ex eo, quod senes discunt, pertimescat; namque aut senes ad eas accesserunt aut usque ad senectutem in studiis detinentur aut sunt tardissimi. Res quidem se mea sententia sic habet, ut, nisi quod quisque cito potuerit, numquam omnino possit perdiscere.'

XXIV. 'Iam, iam,' inquit Catulus 'intellego, Crasse, quid dicas; et hercule adsentior; satis video tibi homini ad perdiscendum acerrimo ad ea cognoscenda, quae dicis, fuisse temporis.' 'Pergisne' inquit Crassus 'me, quae dicam, de me, non de re putare dicere? Sed iam, si placet, ad instituta redeamus.' 'Mihi vero' Catulus inquit 'placet.'

Tum Crassus: 'quorsum igitur haec spectat' inquit 'tam longa et tam alte repetita oratio? Hae duae partes, quae mihi supersunt, inlustrandae orationis ac totius eloquentiae cumulandae, quarum altera dici postulat ornate, altera apte, hanc habent vim, ut sit quam maxime iucunda, quam maxime in sensus eorum, qui audiunt, influat et quam plurimis sit rebus instructa. Instrumentum autem hoc forense, litigiosum, acre, tractum ex volgi opinionibus exiguum saneque mendicum est. Illud rursus ipsum, quod tradunt isti, qui profitentur se dicendi magistros, non multum est maius quam illud volgare ac forense. Apparatu nobis opus est et rebus exquisitis, undique conlectis, arcessitis, comportatis, ut tibi, Caesar, faciendum est ad annum; ut ego [in aedilitate] laboravi, quod cotidianis et vernaculis rebus satis facere me posse huic populo non putabam. Verborum eligendorum et conlocandorum et concludendorum facilis est vel ratio vel sine ratione ipsa exercitatio; rerum est silva magna, quam cum Graeci iam non tenerent ob eamque causam iuventus nostra dedisceret paene discendo, etiam Latini, si dis placet, hoc biennio magistri dicendi exstiterunt; quos ego censor edicto meo sustuleram, non quo, ut nescio quos dicere aiebant, acui ingenia adulescentium nollem, sed contra ingenia obtundi nolui, conroborari impudentiam. Nam apud Graecos, cuicuimodi essent, videbam tamen esse praeter hanc exercitationem linguae doctrinam aliquam et humanitate dignam scientiam; hos vero novos magistros nihil intellegebam posse docere, nisi ut auderent; quod etiam cum bonis rebus coniunctum per se ipsum est magno opere fugiendum. Hoc cum unum traderetur et cum impudentiae ludus esset, putavi esse censoris, ne longius id serperet, providere. Quamquam non haec ita statuo atque decerno, ut desperem Latine ea, de quibus disputavimus, tradi ac perpoliri *posse;* patitur enim et lingua nostra et natura rerum veterem illam excellentemque prudentiam Graecorum ad nostrum usum moremque transferri; sed hominibus opus est

eruditis, qui adhuc in hoc quidem genere nostri nulli fuerunt; sin quando exstiterint, etiam Graecis erunt anteponendi.

XXV. Ornatur igitur oratio genere primum et quasi colore quodam et suco suo. Nam ut gravis, ut suavis, ut erudita sit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, ut sensus, ut doloris habeat quantum opus sit, non est singulorum articulorum; in toto spectantur haec corpore. Ut porro conspersa sit quasi verborum sententiarumque floribus, id non debet esse fusum aequabiliter per omnem orationem, sed ita distinctum, ut sint quasi in ornatu disposita quaedam insignia et lumina. Genus igitur dicendi est eligendum, quod maxime teneat eos, qui audiant, et quod non solum delectet, sed etiam sine satietate delectet; non enim a me iam exspectari puto, ut moneam, ut caveatis, ne exilis, ne inculta sit vestra oratio, ne volgaris, ne obsoleta; aliud quiddam maius et ingenia me hortantur vestra et aetates. Difficile enim dictu est, quaenam causa sit, cur ea, quae maxime sensus nostros impellunt voluptate et specie prima acerrime commovent, ab eis celerrime fastidio quodam et satietate abalienemur. Quanto colorum pulcritudine et varietate floridiora sunt in picturis novis pleraque quam in veteribus! quae tamen, etiamsi primo aspectu nos ceperunt, diutius non delectant; cum eidem nos in antiquis tabulis illo ipso horrido obsoletoque teneamur. Quanto molliores sunt et delicatiores in cantu flexiones et falsae voculae quam certae et severae! quibus tamen non modo austeri, sed, si saepius fiunt, multitudo ipsa reclamat. Licet hoc videre in reliquis sensibus, unguentis minus diu nos delectari summa et acerrima suavitate conditis quam his moderatis, et magis laudari quod terram quam quod crocum sapere videatur; in ipso tactu esse modum et mollitudinis et levitatis; quin etiam gustatus, qui est sensus ex omnibus maxime voluptarius quique dulcitudine praeter ceteros sensus commovetur, quam cito id, quod valde dulce est, aspernatur ac respuit! quis potione uti aut cibo dulci

diutius potest? cum utroque in genere ea, quae leviter sensum voluptate moveant, facillime fugiant satietatem. Sic omnibus in rebus voluptatibus maximis fastidium finitimum est; quo hoc minus in oratione miremur [in qua vel ex poëtis vel oratoribus possumus iudicare] concinnam, distinctam, ornatam, festivam, sine intermissione, sine reprehensione, sine varietate, quamvis claris sit coloribus picta [vel poësis vel oratio], non posse in delectatione esse diuturna. Atque eo citius in oratoris [aut in poëtae] cincinnis ac fuco offenditur, quod sensus in nimia voluptate natura, non mente satiantur; in scriptis et in dictis non aurium solum, sed animi iudicio etiam magis infucata [vitia] noscuntur.

XXVI. Qua re 'bene et praeclare' quamvis nobis saepe dicatur; 'belle et festive' nimium saepe nolo; quamquam illa ipsa exclamatio: 'non potest melius' sit velim crebra; sed habeat tamen illa in dicendo admiratio ac summa laus umbram aliquam et recessum, quo magis id, quod erit inluminatum, exstare atque eminere videatur. Numquam agit hunc versum Roscius eo gestu, quo potest:

Nam sapiens virtuti honorem praemium, haud praedam petit:

sed abicit prorsus, ut in proximo:

Set quid video? ferro saeptus possidet sedis sacras,

incidat, aspiciat, admiretur, stupescat. Quid, ille alter:

Quid petam praesidi?

quam leniter, quam remisse, quam non actuose! instat enim

O pater, O patria, O Priami domus!

in quo tanta commoveri actio non posset, si esset consumpta superiore motu et exhausta. Neque id actores prius viderunt quam ipsi poëtae, quam denique illi etiam, qui fecerunt modos, a quibus utrisque summittitur aliquid, deinde augetur, extenuatur, inflatur,

variatur, distinguitur. Ita sit nobis igitur ornatus et suavis orator — nec tamen potest aliter esse — ut suavitatem habeat austeram et solidam, non dulcem atque decoctam. Nam ipsa ad ornandum praecepta, quae dantur, eius modi sunt, ut ea quamvis vitiosissimus orator explicare possit. Qua re, ut ante dixi, primum silva rerum [ac sententiarum] comparanda est, qua de parte dixit Antonius; haec formanda filo ipso et genere orationis, inluminanda verbis, varianda sententiis. Summa autem laus eloquentiae est amplificare rem ornando, quod valet non solum ad augendum aliquid et tollendum altius dicendo, sed etiam ad extenuandum atque abiciendum.

XXVII. Id desideratur omnibus eis in locis, quos ad fidem orationis faciendam adhiberi dixit Antonius, vel cum explanamus aliquid vel cum conciliamus animos vel cum concitamus; sed in hoc, quod postremum dixi, amplificatio potest plurimum, eaque una laus oratoris est [et] propria maxime. Etiam maior est illa exercitatio quam extremo sermone instruxit Antonius, primo reiciebat, laudandi et vituperandi; nihil est enim ad exaggerandam et amplificandam orationem adcommodatius, quam utrumque horum cumulatissime facere posse. Consequentur etiam illi loci, qui quamquam proprii causarum et inhaerentes in earum nervis esse debent, tamen quia de universa re tractari solent, communes a veteribus nominati sunt; quorum partim habent vitiorum et peccatorum acrem quandam cum amplificatione incusationem aut querellam, contra quam dici nihil solet nec potest, ut in depeculatorem, in proditorem, in parricidam; quibus uti confirmatis criminibus oportet, aliter enim ieiuni sunt atque inanes; alii autem habent deprecationem aut miserationem; alii vero ancipitis disputationes, in quibus de universo genere in utramque partem disseri copiose licet. Quae exercitatio nunc propria duarum philosophiarum, de quibus ante dixi, putatur, apud antiquos erat eorum, a quibus omnis de rebus forensibus dicendi ratio et copia petebatur; de virtute enim,

de officio, de aequo et bono, de dignitate, utilitate, honore, ignominia, praemio, poena similibusque de rebus in utramque partem dicendi animos et vim et artem habere debemus. Sed quoniam de nostra possessione depulsi in parvo et eo litigioso praediolo relicti sumus et aliorum patroni nostra tenere tuerique non potuimus, ab eis, quod indignissimum est, qui in nostrum patrimonium inruperunt, quod opus est nobis mutuemur.

XXVIII. Dicunt igitur nunc quidem illi, qui ex particula parva urbis ac loci nomen habent et Peripatetici philosophi aut Academici nominantur, olim autem propter eximiam rerum maximarum scientiam a Graecis politici philosophi appellati universarum rerum publicarum nomine vocabantur, omnem civilem orationem in horum alterutro genere versari: aut de finita controversia certis temporibus ac reis; hoc modo: Placeatne a Karthaginiensibus captivos nostros redditis suis recuperari? aut infinite de universo genere quaerentis: Quid omnino de captivo statuendum ac sentiendum sit? Atque horum superius illud genus causam aut controversiam appellant eamque tribus, lite aut deliberatione aut laudatione, definiunt; haec autem altera quaestio infinita et quasi proposita consultatio nominatur. Atque [hactenus loquuntur] hac etiam in instituendo divisione utuntur, sed ita, non ut iure aut iudicio, vi denique recuperare amissam possessionem, sed ut [iure civili] surculo defringendo usurpare videantur. Nam illud alterum genus, quod est temporibus, locis, reis definitum, obtinent, atque id ipsum lacinia — nunc enim apud Philonem, quem in Academia vigere audio, etiam harum iam causarum cognitio exercitatioque celebratur — alterum vero tantummodo in prima arte tradenda nominant et oratoris esse dicunt; sed neque vim neque naturam eius nec partis nec genera proponunt, ut praeteriri omnino fuerit satius quam attemptatum deseri; nunc enim inopia reticere intelleguntur, tum iudicio viderentur.

XXIX. Omnis igitur res eandem habet naturam

ambigendi, [de qua quaeri et disceptari potest,] sive in infinitis consultationibus disceptatur sive in eis causis, quae in civitate et forensi disceptatione versantur; neque est ulla, quae non aut ad cognoscendi aut ad agendi vim rationemque referatur. Nam aut ipsa cognitio rei scientiaque perquiritur, ut: virtus suamne propter dignitatem an propter fructum aliquem expetatur; aut agendi consilium exquiritur, ut: sitne sapienti capessenda res publica. Cognitionis autem tres modi, coniectura, definitio et, ut ita dicam, consecutio. Nam quid in re sit, coniectura quaeritur, ut illud: sitne in humano genere sapientia; quam autem vim quaeque res habeat, definitio explicat, ut si quaeratur, quid sit sapientia; consecutio autem tractatur, cum quid quamque rem sequatur, anquiritur, ut illud: sitne aliquando mentiri boni viri. Redeunt rursus ad coniecturam eamque in quattuor genera dispertiunt. Nam aut quid sit quaeritur, hoc modo: naturane sit ius inter homines an in opinionibus; aut, quae sit origo cuiusque rei, ut: quod sit initium legum aut rerum publicarum; aut causa et ratio, ut si quaeratur: cur doctissimi homines de maximis rebus dissentiant; aut de immutatione, ut, si disputetur, num interire virtus in homine aut num in vitium possit convertere. Definitionis autem sunt disceptationes aut, cum quaeritur, quid in communi mente quasi impressum sit, ut si disseratur: idne sit ius, quod maximae parti sit utile; aut, cum quid cuiusque sit proprium exquiritur, ut: ornate dicere propriumne sit oratoris an id etiam aliquis praeterea possit, aut, cum res distribuitur in partis, ut si quaeratur: quot sint genera rerum expetendarum, ut: sintne tria, corporis, animi externarumque rerum, aut, cum, quae forma et quasi naturalis nota cuiusque sit, describitur, ut si quaeratur avari species, seditiosi, gloriosi. Consecutionis autem duo prima quaestionum genera ponuntur. Nam aut simplex est disceptatio, ut si disseratur, expetendane sit gloria, aut ex comparatione: laus an divitiae magis expetendae sint. Simplicium

autem sunt tres modi: de expetendis fugiendisve rebus, ut: expetendine honores sint, num fugienda paupertas; de aequo aut iniquo, ut: aequumne sit ulcisci iniurias etiam propinquorum; de honesto aut turpi, ut hoc: sitne honestum gloriae causa mortem obire. Comparationis autem duo sunt modi: unus, cum idemne sit an aliquid intersit quaeritur; ut metuere et vereri, ut rex et tyrannus, ut adsentator et amicus; alter, cum quid praestet aliud alii quaeritur, ut illud: optimine cuiusque sapientes an populari laude ducantur. Atque hae quidem disceptationes, quae ad cognitionem referuntur, sic fere a doctissimis hominibus describuntur.

XXX. Quae vero referuntur ad agendum, aut in officii disceptatione versantur, quo in genere, quid rectum faciendumque sit quaeritur, cui loco omnis virtutum et vitiorum est silva subiecta, aut in animorum aliqua permotione aut gignenda aut sedanda tollendave tractantur. Huic generi subiectae sunt cohortationes, obiurgationes, consolationes, miserationes omnisque ad omnem animi motum et impulsio et, si ita res feret, mitigatio. Explicatis igitur his generibus ac modis disceptationum omnium nihil sane ad rem pertinet, si qua in re discrepavit ab Antonii divisione nostra partitio: eadem sunt membra in utriusque disputatione, sed paulo secus a me atque ab illo partita ac tributa. Nunc ad reliqua progrediar meque ad meum munus pensumque revocabo. Nam ex illis locis, quos exposuit Antonius, omnia sunt ad quaeque genera quaestionum argumenta sumenda; sed aliis generibus alii loci magis erunt apti; de quo non tam quia longum est quam quia perspicuum est, dici nihil est necesse. Ornatissimae sunt igitur orationes eae, quae latissime vagantur et a privata [et a singulari] controversia se ad universi generis vim explicandam conferunt [et convertunt], ut ei, qui audiunt, natura et genere et universa re cognita de singulis reis et criminibus et litibus statuere possint. Hanc ad consuetudinem exercitationis vos, adulescentes, est

cohortatus Antonius atque a minutis angustisque concertationibus ad omnem vim varietatemque vos disserendi traducendos putavit. Qua re non est paucorum libellorum hoc munus, ut ei, qui scripserunt de dicendi ratione, arbitrantur, neque Tusculani atque huius ambulationis antemeridianae aut nostrae pomeridianae sessionis; non enim solum acuenda nobis neque procudenda lingua est, sed onerandum complendumque pectus maximarum rerum et plurimarum suavitate, copia, varietate.

XXXI. Nostra est enim — si modo nos oratores, si in civium disceptationibus, si in periculis, si in deliberationibus publicis adhibendi auctores et principes sumus — nostra est, inquam, omnis ista prudentiae doctrinaeque possessio, in quam homines quasi caducam atque vacuam abundantes otio, nobis occupatis, involaverunt atque etiam aut inridentes oratorem, ut ille in Gorgia Socrates, cavillantur aut aliquid de oratoris arte paucis praecipiunt libellis eosque rhetoricos inscribunt, quasi non illa sint propria rhetorum, quae ab eisdem de iustitia, de officio, de civitatibus instituendis et regendis, de omni vivendi [denique etiam de naturae] ratione dicuntur. Quae quoniam iam aliunde non possumus, sumenda sunt nobis ab eis ipsis, a quibus expilati sumus; dum modo illa ad hanc civilem scientiam, quo pertinent et quam intuentur, transferamus, neque, ut ante dixi, omnem teramus in his discendis rebus aetatem; sed cum fontis viderimus, quos nisi qui celeriter cognorit, numquam cognoscet omnino, tum, quotienscumque opus erit, ex eis tantum, quantum res petet, hauriemus. Nam neque tam est acris acies in naturis hominum et ingeniis, ut res tantas quisquam nisi monstratas possit videre, neque tanta tamen in rebus obscuritas, ut eas non penitus acri vir ingenio cernat, si modo aspexerit. In hoc igitur tanto tam immensoque campo cum liceat oratori vagari libere atque ubicumque constiterit, consistere in suo, facile suppeditat omnis apparatus ornatusque dicendi. Rerum enim copia verborum copiam gignit; et, si est

honestas in rebus ipsis, de quibus dicitur, exsistit [ex re] naturalis quidam splendor in verbis. Sit modo is, qui dicet aut scribet, institutus liberaliter educatione doctrinaque puerili et flagret studio et a natura adiuvetur et in universorum generum infinitis disceptationibus exercitatus ornatissimos scriptores oratoresque ad cognoscendum imitandumque delegerit, ne ille haud sane, quem ad modum verba struat et inluminet, a magistris istis requiret: ita facile in rerum abundantia ad orationis ornamenta sine duce, natura ipsa, si modo est, excitabitur.'

XXXII. Hic Catulus: 'di immortales,' inquit 'quantam rerum varietatem, quantam vim, quantam copiam, Crasse, complexus es quantisque ex angustiis oratorem educere ausus es et in maiorum suorum regno conlocare! Namque illos veteres doctores auctoresque dicendi nullum genus disputationis a se alienum putasse accepimus semperque esse in omni orationis ratione versatos; ex quibus Eleus Hippias, cum Olympiam venisset maxima illa quinquennali celebritate ludorum, gloriatus est cuncta paene audiente Graecia nihil esse ulla in arte rerum omnium quod ipse nesciret; nec solum has artis, quibus liberales doctrinae atque ingenuae continerentur, geometriam, musicam, litterarum cognitionem et poëtarum atque illa, quae de naturis rerum, quae de hominum moribus, quae de rebus publicis dicerentur, sed anulum, quem haberet, pallium, quo amictus, soccos, quibus indutus esset, sua manu confecisse. Scilicet nimis hic quidem est progressus, sed ex eo ipso est coniectura facilis, quantum sibi illi oratores de praeclarissimis artibus appetierint, qui ne sordidiores quidem repudiarint. Quid de Prodico Ceo, de Thrasymacho Calchedonio, de Protagora Abderita loquar? quorum unus quisque plurimum temporibus illis etiam de natura rerum et disseruit et scripsit. Ipse ille Leontinus Gorgias, quo patrono, ut Plato voluit, philosopho succubuit orator, qui aut non est victus umquam a Socrate neque sermo ille Platonis verus est; aut, si est [victus], eloquentior videlicet

fuit et disertior Socrates et, ut tu appellas, copiosior et melior orator — sed hic in illo ipso Platonis libro de omni re, quaecumque in disceptationem quaestionemque vocetur, se copiosissime dicturum esse profitetur; isque princeps ex omnibus ausus est in conventu poscere qua de re quisque vellet audire; cui tantus honos habitus est a Graecia, soli ut ex omnibus Delphis non inaurata statua, sed aurea statueretur. Sed hi, quos nominavi, multique praeterea summi dicendi doctores uno tempore fuerunt; ex quibus intellegi potest ita se rem habere, ut tu, Crasse, dicis, oratorisque nomen apud antiquos in Graecia maiore quadam vel copia vel gloria floruisse. Quo quidem magis dubito tibine plus laudis an Graecis vituperationis statuam esse tribuendum: cum tu in alia lingua ac moribus natus occupatissima in civitate vel privatorum negotiis paene omnibus vel orbis terrae procuratione ac summi imperii gubernatione districtus tantam vim rerum cognitionemque comprehenderis eamque omnem cum eius, qui consilio et oratione in civitate valeat, scientia atque exercitatione sociaris; illi nati in litteris ardentesque his studiis, otio vero diffluentes, non modo nihil acquisierint, sed ne relictum quidem et traditum et suum conservaverint.'

XXXIII. Tum Crassus: 'non in hac' inquit 'una, Catule, re, sed in aliis etiam compluribus distributione partium ac separatione magnitudines sunt artium diminutae. An tu existimas, cum esset Hippocrates ille Cous, fuisse tum alios medicos, qui morbis, alios, qui volneribus, alios, qui oculis mederentur? Num geometriam Euclide aut Archimede, num musicam Damone aut Aristoxeno, num ipsas litteras Aristophane aut Callimacho tractante tam discerptas fuisse, ut nemo genus universum complecteretur atque ut alius aliam sibi partem in qua elaboraret seponeret? Eqidem saepe hoc audivi de patre et de socero meo, nostros quoque homines, qui excellere sapientiae gloria vellent, omnia, quae quidem tum haec civitas nosset, solitos esse complecti. Meminerant illi Sex. Aelium; M'

vero Manilium nos etiam transverso vidimus ambulantem foro; quod erat insigne eum, qui id faceret, facere civibus suis omnibus consilii sui copiam; ad quos olim et ita ambulantis et in solio sedentis domi sic adibatur, non solum ut de iure civili ad eos, verum etiam de filia conlocanda, de fundo emendo, [de agro colendo,] de omni denique aut officio aut negotio referretur. Haec fuit P. Crassi illius veteris, haec Ti. Coruncanii, haec proavi generi mei, Scipionis prudentissimi hominis sapientia, qui omnes pontifices maximi fuerunt, ut ad eos de omnibus divinis atque humanis rebus referretur; eidemque et in senatu et apud populum et in causis amicorum et domi et militiae consilium suum fidemque praestabant. Quid enim M. Catoni praeter hanc politissimam doctrinam transmarinam atque adventiciam defuit? Num, quia ius civile didicerat, causas non dicebat? aut quia poterat dicere, iuris scientiam neglegebat? Utroque in genere et elaboravit et praestitit. Num propter hanc ex privatorum negotiis conlectam gratiam tardior in re publica capessenda fuit? Nemo apud populum fortior, nemo melior senator; idem facile optimus imperator; denique nihil in hac civitate temporibus illis sciri discive potuit, quod ille non cum investigarit et scierit tum etiam conscripserit. Nunc contra plerique ad honores adipiscendos et ad rem publicam gerendam nudi veniunt atque inermes, nulla cognitione rerum, nulla scientia ornati. Sin aliquis excellit unus e multis, effert se, si unum aliquid adfert, aut bellicam virtutem aut usum aliquem militarem; quae sane nunc quidem obsoleverunt; aut iuris scientiam, ne eius quidem universi; nam pontificium, quod est coniunctum, nemo discit; aut eloquentiam, quam in clamore et in verborum cursu positam putant; omnium vero bonarum artium, denique virtutum ipsarum societatem cognationemque non norunt.

XXXIV. Sed ut ad Graecos referam orationem, quibus carere hoc quidem sermonis genere non possumus — nam ut virtutis a nostris, sic doctrinae sunt ab

illis exempla petenda — septem fuisse dicuntur uno tempore, qui sapientes et haberentur et vocarentur: hi omnes praeter Milesium Thalen civitatibus suis praefuerunt. Quis doctior eisdem temporibus illis aut cuius eloquentia litteris instructior fuisse traditur quam Pisistrati? qui primus Homeri libros confusos antea sic disposuisse dicitur, ut nunc habemus: non fuit ille quidem civibus suis utilis, sed ita eloquentia floruit, ut litteris doctrinaque praestaret. Quid Pericles? de cuius dicendi vi sic accepimus, ut, cum contra voluntatem Atheniensium loqueretur pro salute patriae severius, tamen id ipsum, quod ille contra popularis homines diceret, populare omnibus et iucundum videretur; cuius in labris veteres comici, etiam cum illi male dicerent (quod tum Athenis fieri licebat,) leporem habitasse dixerunt tantamque in eodem vim fuisse, ut in eorum mentibus, qui audissent, quasi aculeos quosdam relinqueret. At hunc non declamator aliquis ad clepsydram latrare docuerat, sed, ut accepimus, Clazomenius ille Anaxagoras vir summus in maximarum rerum scientia. Itaque hic doctrina, consilio, eloquentia excellens quadraginta annis praefuit Athenis et urbanis eodem tempore et bellicis rebus. Quid Critias? quid Alcibiades? civitatibus quidem suis non boni, sed certe docti atque eloquentes, nonne Socraticis erant disputationibus eruditi? Quis Dionem Syracosium doctrinis omnibus expolivit? non Plato? atque cum idem ille non linguae solum, verum etiam animi ac virtutis magister ad liberandam patriam impulit, instruxit, armavit. Aliisne igitur artibus hunc Dionem instituit Plato, aliis Isocrates clarissimum virum Timotheum Cononis praestantissimi imperatoris filium, summum ipsum imperatorem hominemque doctissimum? aut aliis Pythagorius ille Lysis Thebanum Epaminondam, haud scio an summum virum unum omnis Graeciae? aut Xenophon Agesilaum? aut Philolaus Archytam Tarentinum? aut ipse Pythagoras totam illam veterem Italiae Graeciam, quae quondam magna vocitata est?

XXXV. Equidem non arbitror; sic enim video, unam quandam omnium rerum, quae essent homine erudito dignae atque eo, qui in re publica vellet excellere, fuisse doctrinam; quam qui accepissent, si eidem ingenio [ad pronuntiandum] valuissent et se ad dicendum quoque non repugnante natura dedissent, eloquentia praestitisse. Itaque ipse Aristoteles cum florere Isocratem nobilitate discipulorum videret, [quod ipse suas disputationes a causis forensibus et civilibus ad inanem sermonis elegantiam transtulisset,] mutavit repente totam formam prope disciplinae suae versumque quendam Philoctetae paulo secus dixit: ille enim turpe sibi ait esse tacere, cum barbaros, hic autem, cum Isocratem pateretur dicere. Itaque ornavit et inlustravit doctrinam illam omnem rerumque cognitionem cum orationis exercitatione coniunxit. Neque vero hoc fugit sapientissimum regem Philippum, qui hunc Alexandro filio doctorem accierit, a quo eodem ille et agendi acciperet praecepta et eloquendi. Nunc sive qui volet, eum philosophum, qui copiam nobis rerum orationisque tradat, per me appellet oratorem licet; sive hunc oratorem, quem ego dico sapientiam iunctam habere eloquentiae, philosophum appellare malet, non impediam; dum modo hoc constet, neque infantiam eius, qui rem norit, sed eam explicare dicendo non queat, neque inscientiam illius, cui res non suppetat, verba non desint, esse laudandam; quorum si alterum sit optandum, malim equidem indisertam prudentiam quam stultitiam loquacem; sin quaerimus quid unum excellat ex omnibus, docto oratori palma danda est; quem si patiuntur eundem esse philosophum, sublata controversia est; sin eos diiungent, hoc erunt inferiores, quod in oratore perfecto inest illorum omnis scientia, in philosophorum autem cognitione non continuo inest eloquentia; quae quamvis contemnatur ab eis, necesse est tamen aliquem cumulum illorum artibus adferre videatur.' Haec cum Crassus dixisset, parumper et ipse conticuit et ceteris silentium fuit.

XXXVI. Tum Cotta: 'equidem,' inquit 'Crasse, non possum queri, quod mihi videare aliud quiddam et non id, quod susceperis, disputasse; plus enim aliquanto attulisti, quam tibi erat attributum a nobis ac denuntiatum; sed certe ut eae partes fuerunt tuae, de inlustranda oratione ut diceres, et eras ipse iam ingressus atque in quattuor partis omnem orationis laudem discripseras, cum de duabus primis nobis quidem satis, sed, ut ipse dicebas, celeriter exigueque dixisses, duas tibi reliquas feceras, quem ad modum primum ornate, deinde etiam apte diceremus. Quo cum ingressus esses, repente te quasi quidam aestus ingenii tui procul a terra abripuit atque in altum a conspectu paene hominum abstraxit. Omnem enim rerum scientiam complexus non tu quidem eam nobis tradidisti; neque enim fuit tam exigui temporis: sed apud hos quid profeceris nescio, me quidem in Academiam totum compulisti. In qua velim sit illud, quod saepe posuisti, ut non necesse sit consumere aetatem atque ut possit is illa omnia cernere, qui tantummodo aspexerit; sed etiamsi est aliquando spissius aut si ego sum tardior, profecto numquam conquiescam neque defatigabor ante, quam illorum ancipitis vias rationesque et pro omnibus et contra omnia disputandi percepero.' Tum Caesar: 'unum' inquit 'me ex tuo sermone maxime, Crasse, commovit, quod eum negasti, qui non cito quid didicisset, numquam omnino posse perdiscere; ut mihi non sit difficile periclitari et aut statim percipere ista, quae tu verbis ad caelum extulisti, aut, si non potuerim, tempus non perdere, cum tamen his nostris possim esse contentus.' Hic Sulpicius: 'ego vero,' inquit 'Crasse, neque Aristotelem istum neque Carneadem nec philosophorum quemquam desidero, vel me licet existimes desperare ista posse perdiscere vel, id quod facio, contemnere: mihi rerum forensium et communium volgaris haec cognitio satis magna est ad eam, quam specto, eloquentiam; ex qua ipsa tamen permulta nescio; quae tum denique, cum causa aliqua, quae a me dicenda est, desiderat,

quaero. Quam ob rem, nisi forte es iam defessus et si tibi non graves sumus, refer ad illa te, quae ad ipsius orationis laudem splendoremque pertinent; quae ego ex te audire volui, non ut desperarem me eloquentiam consequi posse, sed ut aliquid addiscerem.'

XXXVII. Tum Crassus: 'pervolgatas res requiris' inquit 'et tibi non incognitas, Sulpici; quis enim de isto genere non docuit, non instituit, non scriptum etiam reliquit? Sed geram morem et ea dumtaxat, quae mihi nota sunt, breviter exponam tibi; censebo tamen ad eos, qui auctores et inventores sunt harum sane minutarum rerum, revertendum.

Omnis igitur oratio conficitur ex verbis; quorum primum nobis ratio simpliciter videnda est, deinde coniuncte. Nam est quidam ornatus orationis, qui ex singulis verbis est; alius, qui ex continuatis [coniunctis] constat. Ergo utemur verbis aut eis, quae propria sunt et certa quasi vocabula rerum, paene una nata cum rebus ipsis; aut eis, quae transferuntur et quasi alieno in loco conlocantur; aut eis, quae novamus et facimus ipsi. In propriis igitur est [verbis] illa laus oratoris, ut abiecta atque obsoleta fugiat, lectis atque inlustribus utatur, in quibus plenum quiddam et sonans inesse videatur. Sed in hoc verborum genere [propriorum] delectus est habendus quidam atque is aurium quodam iudicio ponderandus est; in quo consuetudo etiam bene loquendi valet plurimum. Itaque hoc, quod volgo de oratoribus ab imperitis dici solet: 'bonis hic verbis,' aut: 'aliquis non bonis utitur,' non arte aliqua perpenditur, sed quodam quasi naturali sensu iudicatur: in quo non magna laus est vitare vitium, quamquam est magnum, verum tamen hoc quasi solum quoddam atque fundamentum est, verborum usus et copia bonorum. Sed quid ipse aedificet orator et in quo adiungat artem, id esse nobis quaerendum [atque explicandum] videtur.

XXXVIII. Tria sunt igitur in verbo simplici, quae orator adferat ad inlustrandam atque exornandam orationem: aut inusitatum verbum aut novatum aut

translatum. Inusitata sunt prisca fere ac vetustate ab usu cotidiani sermonis iam diu intermissa, quae sunt poëtarum licentiae liberiora quam nostrae; sed tamen raro habet etiam in oratione poëticum aliquod verbum dignitatem. Neque enim illud fugerim dicere, ut Caelius: 'qua tempestate Poenus in Italiam venit,' nec 'prolem' aut 'subolem' aut 'fari' aut 'nuncupare' aut, ut tu soles, Catule, 'non rebar' aut 'opinabar;' aut alia multa, quibus loco positis grandior atque antiquior oratio saepe videri solet. Novantur autem verba, quae ab eo, qui dicit, ipso gignuntur ac fiunt, vel coniungendis verbis, ut haec:

Tum pavor sapientiam omnem mi exanimato expectorat.
Num non vis huius me versutiloquas malitias . . . . .

videtis enim et 'versutiloquas' et 'expectorat' ex coniunctione facta esse verba, non nata; vel [saepe] sine coniunctione [verba novantur] ut 'ille senius ne desertus,' ut 'di genitales,' ut 'bacarum ubertate incurvescere.' Tertius ille modus transferendi verbi late patet, quem necessitas genuit inopia coacta et angustiis, post autem iucunditas delectatioque celebravit. Nam ut vestis frigoris depellendi causa reperta primo, post adhiberi coepta est ad ornatum etiam corporis et dignitatem, sic verbi translatio instituta est inopiae causa, frequentata delectationis. Nam gemmare vitis, luxuriem esse in herbis, laetas segetes etiam rustici dicunt; quod enim declarari vix verbo proprio potest, id translato cum est dictum, inlustrat id, quod intellegi volumus, eius rei, quam alieno verbo posuimus, similitudo. Ergo hae translationes quasi mutuationes sunt, cum quod non habeas aliunde sumas: illae paulo audaciores, quae non inopiam indicant, sed orationi splendoris aliquid arcessunt; quarum ego quid vobis aut inveniendi rationem aut genera ponam?

XXXIX. Similitudinis est ad verbum unum contracta brevitas, quod verbum in alieno loco tamquam in suo positum si agnoscitur, delectat, si simile nihil

habet, repudiatur. Sed ea transferri oportet, quae aut clariorem faciunt rem, ut illa [omnia]:

inhorrescit mare,
Tenebrae conduplicantur, noctisque et nimbûm occaecat nigror,
Flamma inter nubis coruscat, caelum tonitru contremit,
Grando mixta imbri largifico subita praecipitans cadit,
Undique omnes venti erumpunt, saevi exsistunt turbines,
Fervit aestu pelagus:

omnia fere, quo essent clariora, translatis per similitudinem verbis dicta sunt; aut quo significatur magis res tota sive facti alicuius sive consilii, ut ille, qui occultantem consulto, ne id, quod ageretur, intellegi posset, duobus translatis verbis similitudine ipsa indicat:

Quandoquidem is se circumvestit dictis, saepit se dolo.

Non numquam etiam brevitas translatione conficitur, ut illud: 'si telum manu fugit.' Imprudentia teli missi brevius propriis verbis exprimi non potuit, quam est uno significata translato. Hoc in genere persaepe mihi admirandum videtur quid sit, quod omnes translatis et alienis magis delectentur verbis quam propriis et suis.

XL. Nam si res suum nomen et vocabulum proprium non habet, ut pes in navi, ut nexum, quod per libram agitur, ut in uxore divortium, necessitas cogit, quod non habeas, aliunde sumere: sed in suorum verborum maxima copia tamen homines aliena multo magis, si sunt ratione translata, delectant. Id accidere credo, vel quod ingenii specimen est quoddam transilire ante pedes posita et alia longe repetita sumere; vel quod is, qui audit, alio ducitur cogitatione neque tamen aberrat, quae maxima est delectatio; vel quod singulis verbis res ac totum simile conficitur; vel quod omnis translatio, quae quidem sumpta ratione est, ad sensus ipsos admovetur, maxime oculorum, qui est sensus acerrimus. Nam et odor urbanitatis et mol-

litudo humanitatis et murmur maris et dulcitudo orationis sunt ducta a ceteris sensibus; illa vero oculorum multo acriora, quae paene ponunt in conspectu animi, quae cernere et videre non possumus. Nihil est enim in rerum natura, cuius nos non in aliis rebus possimus uti vocabulo et nomine; unde enim simile duci potest, potest autem ex omnibus, indidem verbum unum, quod similitudinem continet, translatum lumen adferre orationi. Quo in genere primum est fugienda dissimilitudo: 'caeli ingentes fornices.' Quamvis sphaeram in scenam, ut dicitur, attulerit Ennius, tamen in sphaera fornicis similitudo non potest inesse.

Vive, Ulixes; dum licet:
oculis postremum lumen radiatum rape!

non dixit 'cape,' non 'pete' — haberet enim moram sperantis diutius esse victurum — sed 'rape:' hoc verbum est ad id aptatum, quod ante dixerat, 'dum licet.'

XLI. Deinde videndum est ne longe simile sit ductum: 'Syrtim patrimonii,' scopulum libentius dixerim; 'Charybdim bonorum,' voraginem potius; facilius enim ad ea, quae visa, quam ad illa, quae audita sunt, mentis oculi feruntur. Et quoniam haec vel summa laus est in verbis transferendis, ut sensum feriat id, quod translatum sit, fugienda est omnis turpitudo earum rerum, ad quas eorum animos, qui audient, trahet similitudo. Nolo dici morte Africani 'castratam' esse rem publicam; nolo 'stercus curiae' dici Glauciam: quamvis sit simile, tamen est in utroque deformis cogitatio similitudinis. Nolo esse aut maius, quam res postulet: 'tempestas comissationis;' aut minus: 'comissatio tempestatis.' Nolo esse verbum angustius id, quod translatum sit, quam fuisset illud proprium ac suum:

Quidnam est, obsecro? Quid te adirier abnutas?

melius esset vetas, prohibes, absterres; quoniam ille dixerat:

ilico istic,
Ne contagio mea bonis umbrave obsit . . . .

Atque etiam, si vereare, ne paulo durior translatio esse videatur, mollienda est praeposito saepe verbo; ut si olim, M. Catone mortuo, 'pupillum' senatum quis relictum diceret, paulo durius; sin, 'ut ita dicam, pupillum,' aliquanto mitius: etenim verecunda debet esse translatio, ut deducta esse in alienum locum, non inrupisse, atque ut precario, non vi, venisse videatur. Modus autem nullus est florentior in singulis verbis nec qui plus luminis adferat orationi; nam illud, quod ex hoc genere profluit, non est in uno verbo translato, sed ex pluribus continuatis conectitur, ut aliud dicatur, aliud intellegendum sit:

Neque me patiar
Iterum ad unum scopulum ut olim classem Achivom offendere.

Atque illud,

Erras, erras; nam exsultantem te et praefidentem tibi
Reprimunt validae legum habenae atque imperi insistent iugo.

Sumpta re simili verba illius rei propria deinceps in rem aliam, ut dixi, transferuntur.

XLII. Est hoc magnum ornamentum orationis, in quo obscuritas fugienda est; etenim hoc fere genere fiunt ea, quae dicuntur aenigmata. Non est autem in verbo modus hic, sed in oratione, id est, in continuatione verborum. Ne illa quidem traductio atque immutatio in verbo quandam fabricationem habet [sed in oratione]:

Africa terribili tremit horrida terra tumultu;

[pro Afris est sumpta Africa.] Neque enim factum est verbum, ut: 'mare saxifragis undis;' neque

translatum, ut 'mollitur mare;' sed ornandi causa proprium proprio commutatum.

Desine, Roma, tuos hostis . . . .

et:

Testes sunt campi magni . . . . .

Gravis est modus in ornatu orationis et saepe sumendus; ex quo genere haec sunt, Martem belli esse communem, Cererem pro frugibus, Liberum appellare pro vino, Neptunum pro mari, curiam pro senatu, campum pro comitiis, togam pro pace, arma ac tela pro bello; quo item in genere et virtutes et vitia pro ipsis, in quibus illa sunt, appellantur: 'luxuries quam in domum inrupit,' et: 'quo avaritia penetravit;' aut: 'fides valuit, iustitia confecit.' Videtis profecto genus hoc totum, cum inflexo commutatoque verbo res eadem enuntiatur ornatius; cui sunt finitima illa minus ornata, sed tamen non ignoranda, cum intellegi volumus aliquid aut ex parte totum, ut pro aedificiis cum parietes aut tecta dicimus; aut ex toto partem, ut cum unam turmam equitatum populi Romani dicimus; aut ex uno pluris:

At Romanus homo, tamenetsi res bene gesta est
Corde suo trepidat;

aut cum ex pluribus intellegitur unum:

Nos sumu' Romani, qui fuvimus ante Rudini.

Aut quocumque modo, non ut dictum est, in eo genere intellegitur, sed ut sensum est.

XLIII. Abutimur saepe etiam verbo non tam eleganter quam in transferendo, sed etiamsi licentius, tamen [interdum] non impudenter; ut cum grandem orationem pro longa, minutum animum pro parvo dicimus. Verum illa videtisne esse non verbi, sed orationis, quae ex pluribus, ut exposui, translationibus conexa sunt? haec autem, quae aut immutata esse dixi aut aliter intellegenda ac dicerentur, sunt

translata quodam modo. Ita fit, ut omnis singulorum verborum virtus atque laus tribus exsistat ex rebus: si aut vetustum verbum sit, quod tamen consuetudo ferre possit; aut factum vel coniunctione vel novitate, in quo item est auribus consuetudinique parcendum; aut translatum, quod maxime tamquam stellis quibusdam notat et inluminat orationem.

Sequitur continuatio verborum, quae duas res maxime, conlocationem primum, deinde modum quendam formamque desiderat. Conlocationis est componere et struere verba sic, ut neve asper eorum concursus neve hiulcus sit, sed quodam modo coagmentatus et levis. In quo [lepide] soceri mei persona lusit is, qui elegantissime id facere potuit [Lucilius]:

Quam lepide λέξεις compostae! ut tesserulae omnes
Arte pavimento atque emblemate vermiculato.

Quae cum dixisset in Albucium inludens, ne a me quidem abstinuit:

Crassum habeo generum, ne rhetoricotero' tu sis.

Quid ergo? iste Crassus, quoniam eius abuteris nomine, quid efficit? illud quidem; scilicet, ut ille volt et ego vellem, melius aliquanto quam Albucius. Verum in me quidem lusit ille, ut solet. Sed est tamen haec conlocatio servanda verborum, de qua loquor; quae iunctam orationem efficit, quae cohaerentem, quae levem, quae aequabiliter fluentem. [Id adsequemini] si [verba] extrema cum consequentibus primis ita iungentur, ut neve aspere concurrant neve vastius diducantur.

XLIV. Hanc diligentiam subsequitur modus etiam et forma verborum, quod iam vereor ne huic Catulo videatur esse puerile. Versus enim veteres illi in hac soluta oratione propemodum, hoc est, numeros quosdam nobis esse adhibendos putaverunt: interspirationis enim, non defatigationis nostrae neque librariorum notis, sed verborum et sententiarum modo in-

terpunctas clausulas in orationibus esse voluerunt; idque princeps Isocrates instituisse fertur, ut inconditam antiquorum dicendi consuetudinem delectationis atque aurium causa, quem ad modum scribit discipulus eius Naucrates, numeris astringeret. Nam quae [haec duo] musici, qui erant quondam idem poëtae, machinati ad voluptatem sunt, versum atque cantum, ut et verborum numero et vocum modo [delectatione] vincerent aurium satietatem: — haec igitur duo, vocis dico moderationem et verborum conclusionem, quoad orationis severitas pati posset, a poëtica ad eloquentiam traducenda duxerunt. In quo illud est maximum, quod versus in oratione si efficitur coniunctione verborum, vitium est, et tamen eam coniunctionem sicuti versum numerose cadere et quadrare et perfici volumus. Neque est ex multis res una, quae magis oratorem ab imperito dicendi ignaroque distinguat, quam quod ille rudis incondite fundit [quantum potest] et id, quod dicit, spiritu, non arte determinat, orator autem sic inligat sententiam verbis, ut eam numero quodam complectatur et astricto et soluto. Nam cum vinxit forma et modis, relaxat et liberat immutatione ordinis, ut verba neque adligata sint quasi certa aliqua lege versus neque ita soluta, ut vagentur.

XLV. Quonam igitur modo [tantum munus insistemus, ut] arbitramur nos hanc vim numerose dicendi consequi posse? Non est res tam difficilis quam necessaria; nihil est enim tam tenerum neque tam flexibile neque quod tam facile sequatur quocumque ducas quam oratio: ex hac versus, ex hac eadem dispares numeri conficiuntur; ex hac haec etiam soluta variis modis multorumque generum oratio. Non enim sunt alia sermonis, alia contentionis verba, neque ex alio genere ad usum cotidianum, alio ad scenam pompamque sumuntur; sed ea nos cum iacentia sustulimus e medio, sicut mollissimam ceram ad nostrum arbitrium formamus et fingimus. Itaque tum graves sumus, tum subtiles, tum medium quiddam tenemus; sic institutam nostram sententiam sequitur orationis genus idque ad

omnem aurium voluptatem et animorum motum mutatur et vertitur. Sed ut in plerisque rebus incredibiliter hoc natura est ipsa fabricata, sic in oratione, ut ea, quae maximam utilitatem in se continerent, plurimum eadem haberent vel dignitatis vel saepe etiam venustatis. Incolumitatis ac salutis omnium causa videmus hunc statum esse huius totius mundi atque naturae, rotundum ut caelum terraque ut media sit eaque sua vi nutuque teneatur, sol ut circumferatur, ut accedat ad brumale signum et inde sensim ascendat in diversam partem; ut luna accessu et recessu [suo] solis lumen accipiat; ut eadem spatia quinque stellae dispari motu cursuque conficiant. Haec tantam habent vim, paulum ut immutata cohaerere non possint, tantam pulcritudinem, ut nulla species ne cogitari quidem possit ornatior. Referte nunc animum ad hominum vel etiam ceterarum animantium formam et figuram: nullam partem corporis sine aliqua necessitate adfictam totamque formam quasi perfectam repe-
rietis arte, non casu.

XLVI. Quid in arboribus, in quibus non truncus, non rami, non folia sunt denique nisi ad suam retinendam conservandamque naturam? nusquam tamen est ulla pars nisi venusta. Linquamus naturam artisque videamus. Quid tam in navigio necessarium quam latera, quam cavernae, quam prora, quam puppis, quam antennae, quam vela, quam mali? quae tamen hanc habent in specie venustatem, ut non solum salutis, sed etiam voluptatis causa inventa esse videantur. Columnae templa et porticus sustinent; tamen habent non plus utilitatis quam dignitatis. Capitolii fastigium illud et ceterarum aedium non venustas, sed necessitas ipsa fabricata est: tamen, cum esset habita ratio, quem ad modum ex utraque tecti parte aqua delaberetur, utilitatem templi fastigii dignitas consecuta est; ut, etiamsi in caelo Capitolium statueretur, ubi imber esse non posset, nullam sine fastigio dignitatem habiturum fuisse videatur. Hoc in omnibus item partibus orationis evenit, ut utilitatem ac prope

necessitatem suavitas quaedam et lepos consequatur; clausulas enim atque interpuncta verborum animae interclusio atque angustiae spiritus attulerunt: id inventum ita est suave, ut, si cui sit infinitus spiritus datus, tamen eum perpetuare verba nolimus. Id enim auribus nostris gratum est [inventum], quod hominum lateribus non tolerabile solum, sed etiam facile esse posset.

XLVII. Longissima est igitur complexio verborum, quae volvi uno spiritu potest; sed hic naturae modus est, artis alius. Iam cum sint numeri plures, iambum et trochaeum frequentem segregat ab oratore Aristoteles, Catule, vester, qui natura tamen incurrunt ipsi in orationem sermonemque nostrum; sed sunt insignes percussiones eorum numerorum et minuti pedes. Qua re primum ad heroum nos [dactyli et anapaesti et spondei pedem] invitat: in quo impune progredi licet duo dumtaxat pedes aut paulo plus, ne plane in versum aut similitudinem versuum incidamus. 'Altae sunt geminae, quibus' hi tres [heroi] pedes in principia continuandorum verborum satis decore cadunt. Probatur autem ab eodem illo maxime paeon, qui est duplex: nam aut a longa oritur, quam tres breves consequuntur, ut haec verba 'desinite, incipite, comprimite;' aut a brevibus deinceps tribus, extrema producta atque longa, sicut illa sunt 'domuerant, sonipedes.' Atque illi [philosopho] ordiri placet a superiore paeone, posteriore finire. Est autem paeon hic [posterior] non syllabarum numero, sed aurium mensura, quod est acrius iudicium et certius, par fere cretico, qui est ex longa et brevi et longa: ut

Quid petam praesidi, aut exsequar? quove nunc . . . .

A quo numero exorsus est Fannius: 'si, Quirites, minas illius.' Hunc ille clausulis aptiorem putat, quas volt longa plerumque syllaba terminari.

XLVIII. Neque vero haec tam acrem curam diligentiamque desiderant, quam est illa poëtarum, quos necessitas cogit et ipsi numeri ac modi sic verba versu

includere, ut nihil sit ne spiritu quidem minimo brevius aut longius, quam necesse est. Liberior est oratio et plane, ut dicitur, sic est vere soluta, non ut fugiat tamen aut erret, sed ut sine vinculis sibi ipsa moderetur. Namque ego illud adsentior Theophrasto, qui putat orationem, quae quidem sit polita atque facta quodam modo, non astricte, sed remissius numerosam esse oportere. Etenim, sicut ille suspicatur, ex istis modis, quibus hic usitatus versus efficitur, post anapaestus, procerior quidam numerus, effloruit; inde ille licentior et divitior fluxit dithyrambus, cuius membra et pedes, ut ait idem, sunt in omni locupleti oratione diffusa. Et, si numerosum est in omnibus sonis atque vocibus, quod habet quasdam impressiones et quod metiri possumus intervallis aequalibus, recte genus hoc numerorum, dum modo ne continuum sit, in orationis laude ponetur. Nam si rudis et impolita putanda est illa sine intervallis loquacitas perennis et profluens, quid est aliud causae cur repudietur, nisi quod hominum auribus vocem natura modulatur ipsa? Quod fieri, nisi inest numerus in voce, non potest. Numerus autem in continuatione nullus est; distinctio et aequalium et saepe variorum intervallorum [percussio] numerum conficit; quem in cadentibus guttis, quod intervallis distinguuntur, notare possumus, in amni praecipitante non possumus. Quodsi continuatio verborum haec soluta multo est aptior atque iucundior, si est articulis membrisque distincta, quam si continuata ac producta, membra illa modificata esse debebunt, quae si in extremo breviora sunt, infringitur ille quasi verborum ambitus: sic enim has orationis conversiones Graeci nominant. Qua re aut paria esse debent posteriora superioribus, et extrema primis aut, quod etiam est melius et iucundius, longiora.

XLIX. Atque haec quidem ab eis philosophis, quos tu maxime diligis, Catule, dicta sunt; quod eo saepius testificor, ut auctoribus laudandis ineptiarum crimen effugiam.' 'Quarum tandem?' inquit Catulus, 'aut quid disputatione ista adferri potest elegantius aut

omnino dici subtilius?' 'At enim vereor,' inquit Crassus 'ne haec aut difficiliora istis ad persequendum esse videantur aut, quia non traduntur in volgari ista disciplina, nos ea maiora ac difficiliora videri velle videamur.' Tum Catulus: 'erras,' inquit 'Crasse, si aut me aut horum quemquam putas a te haec opera cotidiana et pervagata exspectare. Ista, quae dicis, dici volumus; neque tam dici quam isto dici modo; neque tibi hoc pro me solum, sed pro his omnibus sine ulla dubitatione respondeo.' 'Ego vero' inquit Antonius 'inveni iam, quem negaram in eo, quem scripsi, libello me invenisse [eloquentem]. Sed eo te ne laudandi quidem causa interpellavi, ne quid de hoc tam exiguo sermonis tui tempore verbo uno meo deminueretur.' 'Hanc igitur' Crassus inquit 'ad legem cum exercitatione tum stilo, qui et alia et hoc maxime ornat ac limat, formanda nobis oratio est. Neque tamen hoc tanti laboris est, quanti videtur; nec sunt haec rhythmicorum aut musicorum acerrima norma dirigenda: efficiendum est illud modo nobis, ne fluat oratio, ne vagetur, ne insistat interius, ne excurrat longius, ut membris distinguatur, ut conversiones habeat absolutas. Neque semper utendum est perpetuitate et quasi conversione verborum, sed saepe carpenda membris minutioribus oratio est, quae tamen ipsa membra sunt numeris vincienda. Neque vos paeon aut herous ille conturbet. Ipsi occurrent orationi; ipsi, inquam, se offerent et respondebunt non vocati. Consuetudo modo illa sit scribendi atque dicendi, ut [sententiae verbis finiantur eorumque] verborum iunctio nascatur a proceris numeris ac liberis, maxime heroo aut paeone priore aut cretico, sed varie distincteque considat. Notatur enim maxime similitudo in conquiescendo. Et, si primi et postremi [illi] pedes sunt hac ratione servati, medii possunt latere, modo ne circuitus ipse verborum sit aut brevior, quam aures exspectent, aut longior, quam vires atque anima patiatur.

L. Clausulas autem diligentius etiam servandas esse

arbitror quam superiora, quod in eis maxime perfectio atque absolutio iudicatur. Nam versus aeque prima et media et extrema pars attenditur, qui debilitatur, in quacumque est parte titubatum; in oratione autem pauci prima cernunt, postrema plerique: quae quoniam apparent et intelleguntur, varianda sunt, ne aut animorum iudiciis repudientur aut aurium satietate. Duo enim aut tres fere sunt extremi servandi et notandi pedes, si modo non breviora et praecisa erunt superiora; quos aut choreos aut heroos aut alternos esse oportebit aut in paeone illo posteriore, quem Aristoteles probat, aut ei pari cretico. Horum vicissitudines efficient, ut neque ei satientur, qui audient, fastidio similitudinis, nec nos id, quod faciemus, opera dedita facere videamur. Quodsi Antipater ille Sidonius, quem tu probe, Catule, meministi, solitus est versus hexametros aliosque variis modis atque numeris fundere ex tempore tantumque hominis ingeniosi ac memoris valuit exercitatio, ut, cum se mente ac voluntate coniecisset in versum, verba sequerentur; quanto id facilius in oratione, exercitatione et consuetudine adhibita, consequemur!

Illud autem ne quis admiretur, quonam modo haec volgus imperitorum in audiendo notet: cum in omni genere tum in hoc ipso magna quaedam est vis incredibilisque naturae. Omnes enim tacito quodam sensu sine ulla arte aut ratione quae sint in artibus ac rationibus recta ac prava diiudicant; idque cum faciunt in picturis et in signis et in aliis operibus, ad quorum intellegentiam a natura minus habent instrumenti, tum multo ostendunt magis in verborum, numerorum vocumque iudicio; quod ea sunt in communibus infixa sensibus nec earum rerum quemquam funditus natura esse voluit expertem. Itaque non solum verbis arte positis moventur omnes, verum etiam numeris ac vocibus. Quotus enim quisque est qui teneat artem numerorum ac modorum? At in his si paulum modo offensum est, ut aut contractione brevius fieret aut productione longius, theatra tota reclamant. Quid,

hoc non idem fit in vocibus, ut a multitudine et populo non modo catervae atque concentus, sed etiam ipsi sibi singuli discrepantes eiciantur?

LI. Mirabile est, cum plurimum in faciendo intersit inter doctum et rudem, quam non multum differat in iudicando. Ars enim cum a natura profecta sit, nisi natura moveat ac delectet, nihil sane egisse videatur. Nihil est autem tam cognatum mentibus nostris quam numeri atque voces, quibus et excitamur et incendimur et lenimur et languescimus et ad hilaritatem et ad tristitiam saepe deducimur; quorum illa summa vis carminibus est aptior et cantibus, non neglecta, ut mihi videtur, a Numa rege doctissimo maioribusque nostris, ut epularum sollemnium fides ac tibiae Saliorumque versus indicant; maxime autem a Graecia vetere celebrata. [Quibus utinam similibusque de rebus disputari quam de puerilibus his verborum translationibus maluissetis!] Verum ut in versu volgus, si est peccatum, videt, sic, si quid in nostra oratione claudicat, sentit. Sed poëtae non ignoscit, nobis concedit; tacite tamen omnes non esse illud, quod diximus, aptum perfectumque cernunt. Itaque illi veteres, sicut hodie etiam non nullos videmus, cum circuitum et quasi orbem verborum conficere non possent, nam id quidem nuper vel posse vel audere coepimus, terna aut bina aut non nulli singula etiam verba dicebant; qui in illa infantia naturale illud, quod aures hominum flagitabant, tenebant tamen, ut et illa essent paria, quae dicerent, et aequalibus interspirationibus uterentur.

LII. Exposui fere, ut potui, quae maxime ad ornatum orationis pertinere arbitrabar. Dixi enim de singulorum laude verborum, dixi de coniunctione eorum, dixi de numero atque forma. Sed si habitum [etiam] orationis et quasi colorem aliquem requiritis, est et plena quaedam, sed tamen teres, et tenuis, non sine nervis ac viribus, et ea, quae particeps utriusque generis quadam mediocritate laudatur. His tribus figuris insidere quidam venustatis non fuco inlitus,

sed sanguine diffusus debet color. [Tum] denique hic nobis [orator] ita conformandus est et verbis et sententiis, ut, quem ad modum qui utuntur armis aut palaestra, non solum sibi vitandi aut feriendi rationem esse habendam putant, sed etiam, ut cum venustate moveantur, sic verbis quidem ad aptam compositionem et decentiam, sententiis vero ad gravitatem orationis utatur [ut ei, qui in armorum tractatione versantur]. Quod quidem vos etsi facitis, tamen admonendos puto, ne quid esse aliud oratoris putetis, quod quidem sit egregium atque mirabile, nisi in singulis verbis illa tria tenere, ut translatis utamur frequenter, interdum factis, raro autem etiam [per]vetustis. In perpetua autem oratione, cum et coniunctionis levitatem et numerorum, quam dixi, rationem tenuerimus, tum est quasi luminibus distinguenda et frequentanda omnis oratio sententiarum atque verborum. Formantur autem et verba et sententiae paene innumerabiliter, quod satis scio notum esse vobis; sed inter conformationem verborum et sententiarum hoc interest, quod verborum tollitur, si verba mutaris, sententiarum permanet, quibuscumque verbis uti velis.

LIII. Nam et commoratio una in re permultum movet et inlustris explanatio rerumque, quasi geratur, sub aspectum paene subiectio, quae et in exponenda re plurimum valet et ad inlustrandum id, quod exponitur, et ad amplificandum, ut eis, qui audient, illud, quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantum esse videatur; et huic contraria saepe percursio est et plus ad intellegendum, quam dixeris, significatio et distincte concisa brevitas et extenuatio et huic adiuncta inlusio a praeceptis Caesaris non abhorrens; et ab re digressio, in qua cum fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus et concinnus esse debebit; propositioque quid sis dicturus et ab eo, quod est dictum, seiunctic et reditus ad propositum et iteratio et rationis apta conclusio; tum augendi minuendive causa veritatis superlatio atque traiectio; et rogatio atque huic finitima quasi percontatio expositioque

sententiae suae; tum illa, quae maxime quasi inrepit in hominum mentis, alia dicentis ac significantis dissimulatio; quae est periucunda, cum in oratione non contentione, sed sermone tractatur; deinde dubitatio, tum distributio, tum correctio vel ante vel postquam dixeris vel cum aliquid a te ipso reicias; praemunitio etiam est ad id, quod adgrediare, et traiectio in alium; communicatio, quae est quasi cum eis ipsis, apud quos dicas, deliberatio; morum ac vitae imitatio vel in personis vel sine illis, magnum quoddam ornamentum orationis et aptum ad animos conciliandos vel maxime, saepe autem etiam ad commovendos; personarum ficta inductio vel gravissimum lumen augendi; descriptio, erroris inductio, ad hilaritatem impulsio, anteoccupatio; tum duo illa, quae maxime movent, similitudo et exemplum; digestio, interpellantis coërcitio, reticentia, comminatio; vox quaedam libera atque etiam effrenatio augendi causa; iracundia, obiurgatio, promissio, deprecatio, obsecratio, declinatio brevis a proposito, non ut superior illa digressio, purgatio, conciliatio, laesio, optatio atque exsecratio. His fere luminibus inlustrant orationem sententiae.

LIV. Orationis autem ipsius tamquam armorum est vel ad usum comminatio et quasi petitio vel ad venustatem ipsa tractatio. Nam et geminatio verborum habet interdum vim, leporem alias; et paulum immutatum verbum atque deflexum et eiusdem verbi crebra tum a primo repetitio, tum in extremum conversio et in eadem verba impetus et concursio et adiunctio et progressio et eiusdem verbi crebrius positi quaedam distinctio et revocatio [verbi] et illa, quae similiter desinunt aut quae cadunt similiter aut quae paribus paria referuntur aut quae sunt inter se similia. Est etiam gradatio quaedam et conversio et verborum concinna transgressio, et contrarium et dissolutum et declinatio et reprehensio et exclamatio et imminutio, et quod in multis casibus ponitur, et quod de singulis rebus propositis ductum refertur ad singula, et ad propositum subiecta ratio et item in distributis supposita

ratio, et permissio et rursum alia dubitatio, et improvisum quiddam, et dinumeratio et alia correctio, et dissipatio, et continuatum et interruptum, et imago, et sibi ipsi responsio, et immutatio et diiunctio et ordo et relatio et digressio et circumscriptio. Haec enim sunt fere atque horum similia [vel plura etiam esse possunt], quae sententiis orationem verborumque conformationibus inluminant.'

LV. 'Quae quidem te, Crasse, video,' inquit Cotta 'quod nota esse nobis putes, sine definitionibus et sine exemplis effudisse.' 'Ego vero' inquit Crassus 'ne illa quidem, quae supra dixi, nova vobis esse arbitrabar, sed voluntati vestrum omnium parui. His autem de rebus sol me ille admonuit, ut brevior essem, qui ipse iam praecipitans me quoque haec praecipitem paene evolvere coëgit. Sed tamen huius generis demonstratio est et doctrina ipsa volgaris; usus autem gravissimus et in hoc toto dicendi studio difficillimus. Quam ob rem quoniam de ornatu omni orationis sunt omnes, si non patefacti, at certe commonstrati loci, nunc quid aptum sit, hoc est, quid maxime deceat in oratione videamus. Quamquam id quidem perspicuum est, non omni causae nec auditori neque personae neque tempori congruere orationis unum genus. Nam et causae capitis alium quendam verborum sonum requirunt, alium rerum privatarum atque parvarum; et aliud dicendi genus deliberationes, aliud laudationes, [aliud iudicia,] aliud sermones, aliud consolatio, aliud obiurgatio, aliud disputatio, aliud historia desiderat. Refert etiam qui audiant, senatus an populus an iudices; frequentes an pauci an singuli, et quales; ipsique oratores qua sint aetate, honore, auctoritate, debet videri; tempus, pacis an belli, festinationis an otii. Itaque hoc loco nihil sane est quod praecipi posse videatur, nisi ut figuram orationis plenioris et tenuioris et item illius mediocris ad id, quod agemus, adcommodatam deligamus. Ornamentis eisdem uti fere licebit alias contentius, alias summissius; omnique in re posse quod deceat facere artis et naturae est, scire quid quandoque deceat prudentiae.

LVI. Sed haec omnia perinde sunt, ut aguntur. Actio, inquam, in dicendo una dominatur. Sine hac summus orator esse in numero nullo potest, mediocris hac instructus summos saepe superare. Huic primas dedisse Demosthenes dicitur, cum rogaretur, quid in dicendo esset primum; huic secundas, huic tertias. Quo mihi melius etiam illud ab Aeschine dictum videri solet; qui cum propter ignominiam iudicii cessisset Athenis et se Rhodum contulisset, rogatus a Rhodiis legisse fertur orationem illam egregiam, quam in Ctesiphontem contra Demosthenem dixerat; qua perlecta petitum ab eo est postridie, ut legeret illam etiam, quae erat contra ab Demosthene pro Ctesiphonte dicta: quam cum suavissima et maxima voce legisset, admirantibus omnibus 'quanto' inquit 'magis mirare-mini, si audissetis ipsum!' Ex quo satis significavit, quantum esset in actione, qui orationem eandem aliam fore putarit actore mutato. Quid fuit in Gracco, quem tu melius, Catule, meministi, quod me puero tanto opere efferretur? 'Quo me miser conferam? quo vertam? In Capitoliumne? At fratris sanguine madet. An domum? Matremne ut miseram lamentantem videam et abiectam?' Quae sic ab illo esse acta constabat oculis, voce, gestu, inimici ut lacrimas tenere non possent. Haec ideo dico pluribus, quod genus hoc totum oratores, qui sunt veritatis ipsius actores, reliquerunt; imitatores autem veritatis, histriones, occupaverunt.

LVII Ac sine dubio in omni re vincit imitationem veritas; et ea si satis in actione efficeret ipsa per sese, arte profecto non egeremus. Verum quia animi permotio, quae maxime aut declaranda aut imitanda est actione, perturbata saepe ita est, ut obscuretur ac paene obruatur, discutienda sunt ea, quae obscurant, et ea, quae sunt eminentia et prompta, sumenda. Omnis enim motus animi suum quendam a natura habet voltum et sonum et gestum; corpusque totum hominis et eius omnis voltus omnesque voces, ut nervi in fidibus, ita sonant, ut a motu animi quoque sunt

pulsae. Nam voces ut chordae sunt intentae, quae ad quemque tactum respondeant, acuta gravis, cita tarda, magna parva; quas tamen inter omnis est suo quoque in genere mediocris. Atque etiam illa sunt ab his delapsa plura genera, lene asperum, contractum diffusum, continenti spiritu intermisso, fractum scissum, flexo sono extenuatum inflatum. Nullum est enim horum generum, quod non arte ac moderatione tractetur. Hi sunt actori, ut pictori, expositi ad variandum colores.

LVIII. Aliud enim vocis genus iracundia sibi sumat, acutum, incitatum, crebro incidens:

Ipsus hortatur me frater, ut meos malis miser
Mandarem natos . . . .

et ea, quae tu dudum, Antoni, protulisti:

Segregare abs te ausu's . . . . .

et:

Ecquis hoc animadvortit? vincite . . . . .

et Atreus fere totus. Aliud miseratio ac maeror, flexibile, plenum, interruptum, flebili voce:

Quo nunc me vertam? quod iter incipiam ingredi?
Domum paternamne? anne ad Peliae filias?

et illa:

O pater, O patria, O Priami domus!

et quae sequuntur:

Haec omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam evitari.

Aliud metus, demissum et haesitans et abiectum:

Multis sum modis circumventus, morbo, exsilio atque inopia.
Tum pavor sapientiam omnem mi exanimato expectorat;

Mater terribilem minatur vitae cruciatum et necem,
Quae nemo est tam firmo ingenio et tanta confidentia,
Quin refugiat timido sanguen atque exalbescat metu.

Aliud vis, contentum, vehemens, imminens quadam incitatione gravitatis:

Iterum Thyestes Atreum adtractatum advenit,
Iterum iam adgreditur me et quietum exsuscitat.
Maior mihi moles, maius miscendumst malum,
Qui illius acerbum cor contundam et comprimam.

Aliud voluptas, effusum, lene, tenerum, hilaratum ac remissum:

Sed sibi cum tetulit coronam ob coligandas nuptias,
Tibi ferebat; cum simulabat se sibi iam facis dare,
Tum ad te ludibunda docte et delicate detulit.

Aliud molestia: sine commiseratione grave quoddam et uno pressu ac sono obductum:

Qua tempestate Paris Helenam innuptis iunxit nuptiis,
Ego tum gravida, expletis iam fui ad pariendum mensibus;
Per idem tempus Polydorum Hecuba partu postremo parit.

LIX. Omnis autem hos motus subsequi debet gestus, non hic verba exprimens scenicus, sed universam rem et sententiam non demonstratione, sed significatione declarans, laterum inflexione hac forti ac virili, non ab scena et histrionibus, sed ab armis aut etiam a palaestra. Manus autem minus arguta, digitis subsequens verba, non exprimens; brachium procerius proiectum quasi quoddam telum orationis; supplosio pedis in contentionibus aut incipiendis aut finiendis. Sed in ore sunt omnia. In eo autem ipso dominatus est omnis oculorum; quo melius nostri illi senes, qui personatum ne Roscium quidem magno opere laudabant. Animi est enim omnis actio et imago animi voltus,

indices oculi. Nam haec est una pars corporis, quae, quot animi motus sunt, tot significationes [et commutationes] possit efficere. Neque vero est quisquam qui eadem conivens efficiat. Theophrastus quidem Tauriscum quendam dicit actorem aversum solitum esse dicere, qui in agendo contuens aliquid pronuntiaret. Qua re oculorum est magna moderatio. Nam oris non est nimium mutanda species, ne aut ad ineptias aut ad pravitatem aliquam deferamur. Oculi sunt, quorum tum intentione, tum remissione, tum coniectu, tum hilaritate motus animorum significemus apte cum genere ipso orationis. Est enim actio quasi sermo corporis, quo magis menti congruens esse debet. Oculos autem natura nobis, ut equo et leoni saetas, caudam, auris, ad motus animorum declarandos dedit. Qua re in hac nostra actione secundum vocem voltus valet; is autem oculis gubernatur. Atque in eis omnibus, quae sunt actionis, inest quaedam vis a natura data. Qua re etiam hac imperiti, hac volgus, hac denique barbari maxime commoventur. Verba enim neminem movent nisi eum, qui eiusdem linguae societate coniunctus est; sententiaeque saepe acutae non acutorum hominum sensus praetervolant; actio, quae prae se motum animi fert, omnis movet; isdem enim omnium animi motibus concitantur et eos isdem notis et in aliis agnoscunt et in se ipsi indicant.

LX. Ad actionis autem usum atque laudem maximam sine dubio partem vox obtinet; quae primum est optanda nobis; deinde, quaecumque erit, ea tuenda. De quo illud iam nihil ad hoc praecipiendi genus, quem ad modum voci serviatur; equidem tamen magno opere censeo serviendum; sed illud videtur ab huius nostri sermonis officio non abhorrere, quod, ut dixi paulo ante, plurimis in rebus quod maxime est utile, id nescio quo pacto etiam decet maxime. Nam ad vocem obtinendam nihil est utilius quam crebra mutatio; nihil perniciosius quam effusa sine intermissione contentio. Quid, ad auris nostras et actionis suavitatem quid est vicissitudine et varietate et commuta-

tione aptius? Itaque idem Gracchus, quod potes audire, Catule, ex Licinio cliente tuo, litterato homine, quem servum sibi ille habuit ad manum, cum eburneola solitus est habere fistula qui staret occulte post ipsum, cum contionaretur, peritum hominem, qui inflaret celeriter eum sonum, quo illum aut remissum excitaret aut a contentione revocaret.' 'Audivi mehercule,' inquit Catulus 'et saepe sum admiratus hominis cum diligentiam tum etiam doctrinam et scientiam.' 'Ego vero,' inquit Crassus 'ac doleo quidem illos viros in eam fraudem in re publica esse delapsos; quamquam tela texitur ea in civitate [ratio vivendi] ac posteritati ostenditur, ut eorum civium, quos nostri patres non tulerunt, iam similis habere cupiamus.' 'Mitte, obsecro,' inquit 'Crasse,' Iulius 'sermonem istum et te ad Gracchi fistulam refer; cuius ego nondum plane rationem intellego.'

LXI. 'In omni voce' inquit Crassus 'est quiddam medium, sed suum cuique voci. Hinc gradatim ascendere vocem utile et suave est. (Nam a principio clamare agreste quiddam est), et idem illud ad firmandam est vocem salutare. Deinde est quiddam contentionis extremum, quod tamen interius est, quam acutissimus clamor, quo te fistula progredi non sinet, et iam ab ipsa contentione revocabit. Est item contra quiddam in remissione gravissimum quoque tamquam sonorum gradibus descenditur. Haec varietas et hic per omnis sonos vocis cursus et se tuebitur et actioni adferet suavitatem. Sed fistulatorem domi relinquetis, sensum huius consuetudinis vobiscum ad forum deferetis.

Edidi, quae potui, non ut volui, sed ut me temporis angustiae coëgerunt. Scitum est enim causam conferre in tempus, cum adferre plura, si cupias, non queas.' 'Tu vero' inquit Catulus 'conlegisti omnia, quantum ego possum iudicare, ita divinitus, ut non a Graecis sumpsisse, sed eos ipsos haec docere posse videare. Me quidem istius sermonis participem factum esse gaudeo; ac vellem meus gener, sodalis tuus, Hor-

tensius, adfuisset; quem quidem ego confido omnibus istis laudibus, quas tu oratione complexus es, excellentem fore.' Et Crassus: 'fore dicis?' inquit; 'ego vero esse iam iudico et tum iudicavi, cum me consule in senatu causam defendit Africae nuperque etiam magis, cum pro Bithyniae rege dixit. Quam ob rem recte confidis, Catule. Nihil enim isti adulescenti neque a natura neque a doctrina deesse sentio. Quo magis est tibi, Cotta, et tibi, Sulpici, vigilandum ac laborandum. Non enim ille mediocris orator vestrae quasi succrescit aetati, sed et ingenio peracri et studio flagranti et doctrina eximia et memoria singulari. Cui quamquam faveo, tamen illum aetati suae praestare cupio, vobis vero illum tanto minorem praecurrere vix honestum est. Sed iam surgamus,' inquit, 'nosque curemus et aliquando ab hac contentione disputationis animos nostros curaque laxemus.'

NOTES.

REFERENCES AND ABBREVIATIONS.

Grammars.	Editors and Commentators.
A.—*Allen and Greenough's.*	Bk.—*Billerbeck.*
C.—*Chase and Stuart's.*	Et.—*Ellendt.*
G.—*Gildersleeve's.*	Kr.—*Kayser.*
H.—*Harkness's.*	Pt.—*Piderit.*
M.—*Madvig's.*	Se.—*Stölzle.*
R.—*Roby's.*	Sf.—*Sorof.*
	Ws.—*Wilkins.*

Dict. Antiqq.—*Smith's Dictionary of Greek and Roman Antiquities, Third Edition, 1890.*

Dict. Biog.—*Smith's Dictionary of Biography and Mythology.*

D.—*Doederlein's Latin Synonymes.*

Lex.—*Harper's Latin Dictionary.*

Momm.—*Mommsen's History of Rome.*

Ry.—*Ramsay's Manual of Roman Antiquities, Fifteenth Edition, 1894.*

s. v.—*sub voce.*

Other abbreviations the same as in other works of this series.

NOTES

TO THE

DE ORATORE.

INTRODUCTION.

I. With the exception of the *Rhetorica* or *De Inventione*, which Cicero wrote several years before he began to plead at the bar, and which he afterwards called crude and incomplete, the *De Oratore* was the earliest of his rhetorical works, as it was also of all his treatises.

Of the rest, all composed within the last few years of his life (B. C. 46–43), the *De Partitione Oratoria*, a catechism of rhetoric for his son, the *De Optimo Genere Oratorum*, an introduction to his translation (not extant) of Demosthenes' and Aeschines' orations for and against Ctesiphon, mainly on the characteristics of a true Attic style, and the *Topica*, an abstract and explanation of Aristotle's "Topics" on the invention of arguments, are only short tracts on particular parts of the art, or are technical in their character, and each prepared for a special object.

On the other hand, Cicero's language in the *De Divinatione* (II. 1), where he gives a catalogue of his writings, *nostri quoque oratorii libri . . . tres de oratore, quartus Brutus, quintus Orator*, evidently indicates that the *De Oratore*, the *Brutus*, a history of Roman oratory, and the *Orator*, a sketch of the ideal orator, were intended to form a connected series of essays on this subject, which should give a complete exhibition of the art of oratory, the first containing its principles and rules, the second illustrating them by the characteristics of the most eminent orators among his countrymen, and the third picturing a faultless orator.

II. The *De Oratore*, though the earliest of the three, was written at the ripe age of fifty-two years, and after a career at the bar of a quarter of a century, during which he had had a rare opportunity of putting to the test of experience the rhetorical instruction received in his youth from Greek teachers and works upon rhetoric, and had delivered or composed more than fifty of his orations, in-

cluding nearly all for which he has been specially distinguished, except the *Pro Milone* and the *Philippicae.*

To the composition of this work Cicero seems to have devoted a considerable part of his time, after returning from exile in September, B. C. 57, while he was still withdrawn from political life, through the supremacy of the so-called triumvirate, whose league was renewed early the next year. Left free by this compulsory retirement to enlarge his law practice and to resume his purely literary studies, his letters of this time testify that he entered into these pursuits with great industry and enthusiasm. In the autumn of the year 55, nearly all of which he had spent at his villas, he wrote to Lentulus Spinther, from his *Tusculanum,* a long letter (*ad. Fam.*, I. 9) in which he discussed the political situation and the reasons for the course he had taken with reference to public affairs, and added: *As to your request that I should send you the works I have composed since your departure* (to the governorship of Cilicia, Jan. 56, B. C.), *there are certain orations which I will give to Menocritus* (the courier). *I have also written—for I separate myself from the company of my speeches and betake myself to gentler studies, which delight me exceedingly, as indeed they have always done from early youth—after the manner of Aristotle, according to my wish at least, three books* DE ORATORE, *which embrace all the oratorical art of the ancients.* And to Atticus he wrote (IV. 13) in November of the same year: *De libris oratoriis factum est a me diligenter. Diu multumque in manibus fuerunt.*

III. The twofold object of this treatise, as intimated in these and other letters, was the complete presentation of the art of oratory in a popular form, "the artistic treatment of a subject of professional science, so as to combine didactic instruction with entertainment;" and for the successful accomplishment of this object Cicero's qualifications proved fully adequate.

Because of the vivacity and personal interest imparted by its dramatic form, the consummate art shown in the choice of the time, place, and persons of the dialogue, the skilful picturing of the traits of the several speakers, the assignment to each of the special topics and the sentiments best suited to his well-known oratorical characteristics, the comprehensive treatment of the subject, the fitness and taste and beauty of the introductions to its several Books, the elaborateness and careful finish of every part, combined, however, with what has been called "the freedom of digression and noble negligence" which also characterize it, and

finally its remarkable exemplification of those properties and graces of style which are so clearly and forcibly taught in it,—because of all these excellences the *De Oratore* has generally been conceded to be the most perfect as well as the most interesting of Cicero's essays, and perhaps the finest work of its kind.

To it apply with especial emphasis the remarks of a recent critic respecting Cicero's rhetorical writings in general: In them all there reigns throughout a magnificence of language and a calm grandeur of tone well befitting the literary representative of the "assembly of kings." Nowhere perhaps in all literature can be found compositions in which so many sources of permanent attraction meet; dignity, sweetness, an inexpressible and majestic eloquence, drawing the reader along until he seems lost in a sea of grand language and lofty thoughts, and at the same time a sympathetic human feeling, a genial desire to persuade, a patient perseverance in illustration, an inimitable clearness of expression—admirable qualities, whose rich, harmonious combination is perhaps incompatible with the profoundest philosophic wisdom, but which have raised Cicero to take the lead among those great popular teachers who have expressed, and by expressing furthered, the growing enlightenment of mankind.—Cruttwell: *History of Roman Literature.*

The language of another appreciative student of Cicero's oratorical productions is as follows: No epitome of the contents of these delightful books could give any just or adequate idea of their excellence. They must be perused in the original to be appreciated. We shall then have some notion of the genius of Cicero, whose works are "a library of eloquence and reason," and of the unrivalled charm of his style, which, like the wand of an enchanter, "converts whatever it touches into gold."—Forsyth: *Hortensius, or The Advocate.*

IV. The *De Oratore* is addressed to his younger brother, Quintus, at whose request it was written. Quintus had received a liberal education and was interested in literature. He had held the praetorship, had been governor of Asia three years, and in the year 55 B. C. was a legate of Caesar, whom he accompanied in his expedition to Britain. In B. C. 51 he was a legate of his brother in Cilicia, was afterwards identified with the party of Pompey, but secured again the favor of Caesar. With his brother he was among the victims of the proscription of the *triumviri*, B. C. 43.

V. The scene of the dialogue is laid in the Tusculan villa of the

eminent statesman and orator L. Licinius Crassus, at the time of the *Ludi Romani* in 91 B. C.—the year preceding the opening of the Social War, and itself one of great political excitement respecting the judicial prerogative.

The personages who take part in the discussion are Crassus, M. Antonius (the grandfather of the Triumvir), his friend and rival at the bar, of which they were then the brightest lights, his father-in-law, Q. Mucius Scaevola the Augur, the greatest jurist of that age, and two young men already becoming prominent as advocates, Sulpicius Rufus and C. Aurelius Cotta, the latter of whom reported the substance of the debate to Cicero. [Cf. p. 6, l. 7–11; p. 10, l. 32; Book II., chap. iii.; Book III., chap. iv.]

On the second day of their interview (the first having been devoted to the consideration of public affairs), the subject of oratory was introduced; and after a preliminary conversation, in which all take part, Crassus and Antonius discourse in succession (through the remainder of Book I.) upon the *qualifications necessary for excellence in oratory.*

The former (who represents Cicero's own views) argues the necessity of an insight into the theory of the art, an acquaintance with almost all branches of knowledge, particularly history, poetry, philosophy, and jurisprudence, and constant exercise in translating the Greek orators, and in written composition, as indispensably requisite for the attainment of eloquence.

The latter, conceding the desirableness of a wide range of learning, maintains that great excellence in public speaking can be acquired without it, and that a practical training in rhetoric and elocution only is necessary and is sufficient.

On the following morning, the party having been joined by two other noted orators, the ex-consul and able general, Q. Lutatius Catulus, an accomplished scholar and author, and his half brother, C. Julius Caesar Strabo, of some repute as a wit, who have come from a neighboring villa, Antonius (in Book II.) treats of *the subject-matter of discourse.* In illustration of one of his topics—the means of exciting the sensibilities of the hearer—Strabo at his request speaks of *wit and humor* in their relation to oratory, and gives some examples of their use; and Antonius then closes the session with some remarks on memory.

In the afternoon, Crassus treats of *style and delivery;* and his discourse occupies Book III.

See also Smith: Dictionary of Antiquities, art. *Orator,* II. p. 294.

BOOK FIRST.

CHAP. I.–VII., INTRODUCTION:

REASONS FOR WRITING A TREATISE ON ORATORY.

Page

1. Chap. I.–II. *in med.:* Cicero's interest in literary pursuits, which he has hitherto been prevented from gratifying by his professional and public duties, prompts him to undertake a treatise on oratory, in accordance with the request of his brother Quintus and as a substitute for the crude rhetorical essays written in his youth.

Chap. I. 1. Cogitanti . . . repetenti, participial construc- 5
tion for *Quoties cogito . . . repeto.* By means of participles the description of a contemporary past or future action, connected with the main action, is added appositively to a substantive (or equivalent word) of the main proposition; the participles thus serving not only to fix the relative time of the main action, but also the manner and circumstances. They thus impart smoothness and brevity to the style. M. 425. **Saepenumero,** equivalent to a subordinate clause, *as I frequently do.* **Vetera,** the *past, i. e.,* not merely *praeterita, as it was formerly,* but in direct opposition to the present, *as it is now no longer.*

2. Perbeati, *very fortunate.*

3. Optima re publica, *the best times of the republic.* A. 193; C. 113, 10; G. 291, R. 2; H. 440, notes 1 and 2. **Honoribus—florerent,** *were highly distinguished for the offices they held.* Ws. For the mood see A. 325; C. 214, 5; G. 585; H. 521, II. 2. Cf. **arbitrarer,** l. 9.

4. Vitae—tenere, a very common metaphor borrowed from navigation, *to hold firmly to a course* without wavering.

5. Vel—vel, *i. e., as they pleased.* Ws. **Negotio,** here, as often, used of *participation in political affairs,* since with the Romans that was the appropriate *business* of the citizen. In contrast with it, **otium** denotes *private life.* Cf. *De Off.* III. 1. **Sine periculo,** *sc.,* to their life from dangerous enemies like Catiline and Clodius.

Page

5 **6. Cum dignitate,** *i. e.* with the maintenance of their position and reputation as statesmen, in opposition to exile or involuntary exclusion from political life. **Fuit cum arbitrarer** is closely connected with the clause immediately preceding: *There was a time (it is now past) when I thought, etc.* **Mihi** depends on **iustum** and **concessum.**

8. Praeclara studia includes rhetoric and jurisprudence as well as philosophy, poetry, etc. Cf. Bk. III. chap. xxxii. 127. **Referendi,** *of devoting* or *applying again.*

9. Infinitus . . . labor includes all his oratorical efforts; **ambitionis occupatio,** all the various means of soliciting votes for office. Cf. p. 26, l. 15. **Decursu honorum** = *decursis honoribus, with the completion of the course of honors;* ablative of time. This and **aetatis flexu** are common metaphors borrowed from the race-course. In the latter, the transition to old age is likened to the turning of the chariot around the *meta* at the end of the *spina* in the circus.

10. Ambitionis, *a canvassing for office* by just and lawful means; *Ambitus, a canvassing by unjust and unlawful means.* See Lex. *s. v.* and *Dict. Antiqq. I. s. Ambitus.*

11. Etiam, intensive, *seeing that I had completed my career of office and my life was at the turn.* Ws. **Constitisset,** *had stopped, ceased.* Lex.

12. Spem cogitationum, *the hope which I cherished in my thoughts;* subjective genitive. **Graves com. temp. casus,** *the disastrous incidents of a period of national peril.* Ws. The phrase refers to the conspiracy of Catiline and the political evils subsequent to Cicero's consulship.

13. Temporum, *the times;* used especially of dangerous or distressful circumstances. Lex. **Varii nostri casus** refers to Cicero's banishment and other reverses of fortune.

14. Locus, *period.* An indefinite substantive, which the relative clause defines, is sometimes drawn into the relative clause, taking the same case with the relative: the relative clause then precedes the demonstrative. M. 319. **Quietis** strictly denotes absolute rest, **tranquilitatis** quietness in action, D.

15. Maximae—tempestates. On the alliteration see Munro's *Lucretius,* II. p. 15.

17. Neque = *not even.* **Cupientibus** denotes natural inclination or passionate desire; **Exoptantibus,** deliberate wish or choice. D. *s. Velle.* **Fructus,** *enjoyment.*

Page

18. Artis = **praeclara studia**, l. 8. 5

19. Celebrandas, *earnestly engaging in.* **Inter nos**, *with you.* On **nosque** see p. 11, l. 7, note. **Recolendas**, *resuming, cultivating anew.*

20. Prima aetate, *in early youth.* **Incidimus** makes prominent what was accidental and involuntary; **devenimus**, the necessity imposed by his official position (hence **consulatu**, not *in consulatu*); and **obiecimus**, the free choice of the senator. Sf. **Perturbationem—veteris** refers to the civil wars of Marius and Sulla, and the overthrow of the constitution by the latter.

22. Omne tempus, a compressed expression for *my activity during the whole time.* Ws.; with **obiecimus**, *I have put in opposition*, like a dam or bulwark.

23. Qui—redundarent, *which in their recoil were destined to overwhelm me.* Ws. For the mood see M. 364; A. 320; C. 223; G. 631, 1; H. 500, I, Note 1.

24. A—depulsi = *depulsi quominus universae civitati perniciei essent.*

25. His, *sc.*, as they have just been described, and even now not yet removed. **Asperitatibus rerum**, *i. e.*, in spite of the many *difficulties* (hence **fraus inimicorum**); **angustiis temporis**, *the lack of time, sc.*, because of the **causae amicorum** or other political business, (**res publica.**) Pt.

1. Obsequar, *I will obediently devote myself to.* **Studiis nostris**, *our common studies.* 6

2. Fraus, *treachery.*

4. Vero, *certainly*, adds emphasis to **tibi.** See R. II, 2209, d; M. 437.

5. Auctoritate, *weight of counsel*, refers to **hortanti.**

6. Voluntate = *bona voluntate, affection*, refers to **roganti.**

II. 7. Memoriae = *rei memoriae infixae, sc.*, the conversation between Crassus and his friends, the substance of which had been reported to Cicero by Cotta. **Explicata**, *in exact detail*, applies strictly only to **memoriae**, but is not improperly joined with **recordatio**, because the accuracy of the latter is determined by the character of the former. Sf.

9. Requiris, *you seek to know.* **Ut cognoscas** depends on **repetenda est.**

11. Ratione dicendi, *theory* or *system of oratory*, as opposed to practice or chance. Ws.

12. Pueris—nobis, *i. e., when we were*, etc. **Aut**, *or more correctly*, G. 493, 2. **Commentariolis**, *note-books* in which he had

Page

6 recorded the precepts of rhetoricians. These he had afterwards published in the *Rhetorica vel de Inventione*, which he calls **inchoata**, *incomplete* (in opposition to **perfectius**), because he had only treated of the topic *De Inventione* without proceeding to the remaining divisions of rhetoric, and **rudia** (the opposite of which is **politius**), *i. e.*, without the ripeness which is gained only by experience.

13. Exciderunt, *slipped out, were published.* Lex.

14. Hac aetate, *i. e.*, the maturer age which Cicero had now reached. **Causis—tot.** Cicero is known to have delivered more than fifty orations prior to the time when the *De Oratore* was published.

19. Artibus, *attainments.* Some verbs signifying *to enclose*, etc. are sometimes followed by the ablative of place alone instead of the preposition *in*. Of these verbs **contineri** is one. M. 255, Obs. 2. It includes here scientific knowledge as opposed to mere *native genius*, **ingenii**, and artistic capabilities as opposed to *practice*, **exercitationis. Statuam**, *I decide, am of the opinion.*

20. Elegantia doctrinae = *reconditiore doctrina.* Sf.; *liberal culture.*

2. Chap. II. *in med.*—Chap. IV.: Excellence in oratory rare, notwithstanding the attractiveness of this art.

22. Ac introduces the preliminary refutation of his brother's view. **In summos** with **intuenti**, not essentially different from the accusative alone; but the preposition expresses more fully the original signification of the verb: *when I turn my eye towards.* Sf.

26. Converteris, future perfect.

27. Non, *sc. dicam.* **Mediocrium artium.** From the standpoint of the Romans, poetry, music, grammar, and the like were naturally *of less importance* than the practical activity of the statesman and the general.

28. Quis enim est. On the order of the words see M. 471, Obs. 1.

29. Clarorum—scientiam, *the knowledge possessed by illustrious men.* Ws.

34. Possimus. After *dubito, etc.*, **quin**, *that not*, is used to designate the object, when the negative force of the verb is cancelled by taking the interrogative form. M. 375, *c.* **Iam vero** denotes a transition not merely to a new point, but to one which the writer thinks the more important.

Page

35. Consilio, *sagacity.* 6

38. Nulli, sometimes used in familiar discourse in an intensive sense for *non.* M. 455, Obs. 5. **Singulis—singuli,** a repetition to mark more sharply the distributive force, *scarcely one in one age.*

39. Ne quis—putet. A clause denoting purpose sometimes indicates not the object or design of the principal clause, but the design with which the statement is made, the clause on which it really depends being omitted for the sake of brevity. M. 440, Obs. 6.

1. Reconditis, *abstruse; i. e.,* removed from public life and 7
of a purely scientific or abstract nature. Pt. **Artibus,** *branches of knowledge.*

2. Varietate literarum, *i. e.,* various departments of learning.

3. Imperatoris laude = *praestantis imperatoris scientia.*

4. Prudentia, *practical skill, sagacity,* especially used of statesmen and jurists.

5. Qui, *if he.* For the conditional use of *qui* see A. 316; C. 221; G. 593, 1.; H. 507, III, 2; M. 367.

6. Notice the emphatic position of **quam multi sint** and of **paucitas,** l. 7.

III. 9. Laudatarum = *optimarum, liberalium.* What *artes* are meant is explained by what follows.

10. Quasi before a word signifies that it is used to express a thing figuratively and by way of approximation. M. 444, a, Obs. 2. **Parentem.** Cf. *Tusc. Disp.,* I, 26, 64: *Philosophia omnium mater artium.*

11. Φιλοσοφίαν. This term Cicero first naturalized among the Romans, and so uses it in this treatise. See p. 20, ls. 22, 25.

12. In qua, the relative in a strongly adversative sense, as frequently, *and yet in this.*

13. Scientia, ablative of characteristic.

14. Copia, *richness or fulness of resources.* **Una aliqua re,** *some particular branch of knowledge.* **Elaborarint,** *have exerted themselves.*

15. Omnia—possent, *the whole range of knowledge possible to them.* Moor. **Scientiae pervestigatione,** *scientific research.* The genitive here denotes more specifically the general idea of the word it limits; the genitive definitive or epexegetical. M. 286.

16. Disserendi ratione, *processes of reasoning.*

18. Obscuritate, the substantive instead of the adjective, in

Page

7 order to make prominent the quality. Sf.; with **quanta rerum** in *how obscure subjects.*

19. Arte. Cf. l. 1, note. **Multiplici,** *intricate, complex;* **subtili,** perhaps, *demanding acuteness.* Sf.

23. Huic, *i. e.,* this which is now popular. **Studio litterarum,** *i. e.,* the philologico-historical studies, whose founder among the Romans was L. Aelius Stilo, the teacher of Cicero and Varro. **Grammatici,** *professors of literature.* Ws.

25. Vim, *range.* Ws. **Scientia et cognitione,** an instance of chiasmus. A. 344; C. 260, 6; G. 682; H. 562. See D. *s. Cognitio.* The former refers to **materiem,** the latter to **vim.**

28. Liberalissimis, applied by hypallage to **studiis** and **doctrinis,** instead of **artium. Doctrinis,** *branches, departments of knowledge.*

32. Comparare, put concisely for *comparandi causa deligere* or *depromere.* **Voles.** The future here in a subordinate clause, because that tense occurs in the principal clause. M. 339, Obs. 1.

Multo tamen, *etc.,* an anacoluthon, occasioned by the intervening clause, for *multo tamen plures egregii reperiuntur, quam sunt oratores boni.*

33. Quod hoc, *which on this account.*

35. Studia, *i. e., the knowledge acquired by study,* the cause put for the effect. **Reconditis,** *hidden,* is contrasted with **in medio posita,** *lying clearly before the eyes,* and **abditis,** *inaccessible,* with **communi—usu,** *shut out from none.*

37. Quodam, here in a restrictive sense, *to a certain extent.* **In versatur,** *is concerned with.*

38. Ceteris, *sc., artibus.* So also in l. 5, p. 8.

8 **1. Sensu,** *perception, understanding.*

2. Volgari—orationis, *the usual mode of expression of the people.* **Consuetudine—sensus,** *i. e.,* the range of thought to which all are accustomed.

3. Abhorrere, *to differ from.*

IV. 5. Inservire, *are devoted to.* **Spe,** *sc.* of success.

6. Ad perdiscendum, separated from **commoveri** by **amplioribus,** in order to emphasize the latter word more strongly; a rare collocation of words. Sf. **Commoveri,** *are stimulated.*

7. Atque, the MS. reading for which Pt. substitutes *Namque;* with **ut omittam** it marks the transition from the *propositio* to the development and proof of it. Sf. For the construction of **omittam,** see M. 440, Obs. 6.

Page

8. **Princeps.** For the case see A. 271; C. 241, 4; G, 206, 3, R. 1; H. 536, 2, 1. **Esse.** M. 372, *b*, Obs. 2; 389, Obs. 4. 8

12. **Viguerunt**=*vim insitam ostenderunt.* **Imperio—constituto,** *sc.*, after the victory over Carthage and the other great powers, about the middle of the second century B. C., at which time also occurred the embassy of the three Greek philosophers to Rome.

14. **Confirmavit.** After such a particle of time as **postea-quam,** the perfect is used, when it is stated that two actions immediately followed each other, their mutual relation not being expressed. M. 338, b. **Nemo.** M. 91, Obs.; 301, *a*, Obs.

16. **Primo,** *at first.* M. 199. Obs. 2. **Totius—ignari,** *without any theoretical knowledge.* Pt.

17. **Ullam,** *any at all;* **Aliquod,** *any particular.* *Ullus* is used in negative propositions when the negation is universal and relates to the whole proposition; *aliquis* when the sense requires only the negation of some one particular affirmative idea. M. 494; *a*, Obs. 1. **Viam,** *method.* So Kr., Pt., and Reid. *Vim* is preferred by Sf. and Ws. **Artis,** *system.*

18. **Tantum quantum,** *only so much as.* **Cogitatione,** *through individual reflection* without instruction.

19. **Post autem, etc.,** a statement of three sources of rhetorical knowledge; the speeches of the Greek orators, the history of Greek oratory, and the theoretical teachings of the Greek rhetoricians. Pt. Cf. Bk. II. ch. xxii. 95 *et seqq.* In **auditis oratoribus,** however, Sf. thinks Cicero alludes to the Athenian embassy of 155 B. C. See Mommsen, Vol. III. p. 514.

22. **Magnitudo, etc.** This was in consequence of the introduction of permanent courts, called *Quaestiones Perpetuae*—the earliest in 149 B. C.—which increased in number until Sulla's *Lex Cornelia* brought the system into general operation. For the cultivation of deliberative oratory, the debates connected with the increasing number of bills proposed by the tribunes gave abundant opportunity.

23. After **magnitude** Kr. reads *ac*, but it is omitted by Pt., Sf., and Ws. **Multitudoque.** See M. 434, Obs. 1.

25. **Usus frequens,** *constant exercise* or *practice.*

26. **Superaret.** The thought, in itself independent, is, by a common kind of attraction, interwoven with the thought of the subordinate clause **ut—adiungeretur.** Hence the subjunctive imperfect. Pt. See, however, M. 369, *b*. Ws. renders, *surpassed, as they thought.*

Page

8 **28. Ad**, *with reference to, i. e.*, for the acquisition of. In this signification *ad* is more frequently dependent upon an adjective, as in Bk. II. ch. xlix. 200, but sometimes upon a substantive, as here. Sf. M. 253, Obs.; 298, *b*. **Gratiam**, *popularity*. **Opes**, *political influence and power*. **Dignitatem**, *personal reputation*, consequent upon one's position and the recognition of his character.

29. Multis rebus, *e. g.*, military affairs, legislation, and many departments of practical life.

30. Ceteris hominibus, instead of *ceterorum hominum ingeniis*, an instance of the so-called *comparatio compendiaria*. M. 280, Obs. 2.

33. Temporum, *circumstances*.

34. Sed enim, *i. e., Sed tamen mirum non est; maius enim est hoc quiddam*. **Hoc**, *i. e., excellence*, or *high attainments in oratory*.

3. Chaps. V. and VI.: Eminent orators rare because of the intrinsic difficulty of the art, and the combination of qualities requisite for high attainments in it.

V. 37. Quid, indefinite. **Quis**, *who*. **In**, *i. e., in spite of, notwithstanding* all the previously-mentioned circumstances, which very much promote the art of oratory. Pt.

9 **1. Causae**, *sc.*, of the small number of orators; a genitive depending on **aliud**. Ws. considers it a predicative dative.

2. Nisi, here, as often, = *quam*. M. 444, *b*. Obs. 1. **Quandam**, before the adjective, belongs to the substantive: *a certain* (peculiar) *and indeed incredible, etc.*

3. Est enim, etc., to l. 27, contains the outline or main features of that which is to be fully presented in the rest of the treatise. Pt.

5. Oratio, in opposition to **scientia**, *the expression in words, style*.

6. Conformanda, *fitly fashioned*. **Constructione verborum**, *i. e.*, the artistic collocation of words and the structure of the period.

7. Omnes—pernoscendi, *i. e.*, a thorough psychological knowledge must be possessed. Pt.

9. Vis ratioque, *power and art*.

10. Expromenda = *must exhibit itself in its full strength*.

11. Accedat -- oportet, *to this should be added*. M. 373, Obs. 1. **Lepos—facetiaeque**, *i. e.*, the gift of spirited humor and witty ideas. Pt. See D. *s. Lepidus*.

12. Eruditio, *culture* obtained through literary studies. See D. *s. Doctrina*. Substantives in **io** often denote not an activity,

Page

but a state produced by it. M. 178, Obs. 2. **Libero,** here a substantive. M. 301. It is especially so used with *dignus.* 9

13. Respondendi et lacessendi, technical expressions for the orator's defense and attack. They depend upon the two preceding substantives. **Subtili venustate,** *a refined sense of propriety and decorum.* Sf.; **Urbanitate,** the *good temper* with which attack and reply should be conducted. Pt. These ablatives depend on **conjuncta.** See M. 242, Obs. 2; 268, *a,* Obs. 2; R. II. 1215. Ws., however, adopts the view of Reid that *conjunctus* is always followed either by the dative or the ablative with *cum,* the ablative alone being an error of the manuscript for the dative, or due to the accidental omission of *cum,* and that here the clause is an ablative absolute.

15. Exemplorum, *precedents.* **Vis,** *quantity, abundance, multitude.* See Lex. *s. v.,* B, 1. **Legum,** *statutes.*

16. Iuris civilis, *jurisprudence* in general.

17. Actione, *delivery.* For the meaning see Bk. III. ch. lvi. 213 *et seqq.; Brutus,* 38; Lex. *s. v.*

18. Conformatione, lit. *a symmetrical fashioning;* with **vocis,** *expression of voice.* Lex.

20. Levis, *of slight importance.* **Cum—laborent,** a concessive clause.

21. Motus, *gestures.*

22. Animo aequo, *with satisfaction.*

26. Ex eis rebus, the usual construction with *consto.* See M. 255, Obs. 2 *in fin.* **Universis,** *all taken collectively,* in opposition to **singulis; omnes,** *all without exception.*

29. Elaborare denotes not merely exertion, but *successful* accomplishment. D. *s. Labor.*

33. Praeceptis refers to rules in books of instruction, in opposition to oral instructions of teachers (**magistris**).

35. Confidant belongs in meaning only to **praeceptis—exercitationibus,** while with **aliis quibusdam,** some such word as *existiment* is to be supplied; a case of zeugma.

VI. 36. Ac—sententia, etc. As to the sentiment here expressed, cf. Dict. Antiqq. II. art. *Orator,* p. 294, *a,* l. 18, etc. **Omni—cumulatus,** *abundantly supplied with every praiseworthy quality.*

37. Rerum—artium, *i. e.,* philosophy, history, literature, etc. Se.

38. Etenim, etc., a digression occasioned by the weight

Page

9 which Cicero attaches to this thought. The thread is taken up again with **Neque vero.** Sf.

10 **1. Quae nisi** *est res.* So Sf., Pt. (5th and 6th ed.), and Ws. Kr. retains the MSS. reading, *quae nisi sit.*

4. Praesertim asserts that what is said applies *particularly* to one case. Its use is confined to conditional and causal clauses. Sf.; with **nostris oratoribus,** abridged for *oratoribus, praesertim cum nostris praecipiam.* Sf. **In—occupatione—vitae,** *i. e.,* with the many claims that public life at Rome made on the orator.

6. Vis oratoris, *i. e., the signification* of the word *orator.* **Professio.** See Lex. *s. v.* II. B, 2.

8. Ornate copioseque, *i. e.,* with due regard to form and substance. Ws.

10. Graecos homines, *e. g.,* such as Isocrates, Plato, Aristotle.

11. Otio studioque, *leisure* from public life *for literary pursuits.*

12. Artium, *i. e.,* the branches of the art of oratory according to its division into Deliberative, Judicial, and Demonstrative. Pt.

13. Universo genere, *the whole province,* sc., *artis oratoriae.*

14. Dictionibus, here = *generibus dicendi* because a peculiar *dictio, kind of style,* is connected with each of them. Pt.; *subjects,* such as mathematics, music, etc. Sf. Perhaps it should be taken in a general sense, *kinds of utterance* or *expression.* **Partem,** *species.*

15. Forensibus, *public.*

16. Versaretur, *was concerned,* as they thought. See M. 383.

18. Huic generi. Thus, only the oratory of the forum in its two branches, *judicial and deliberative* in the *popular assemblies,* is considered for the most part; that of the Senate and the entire *genus demonstrativum,* only occasionally and incidentally. Sf. **Re—disputata,** *after a thorough investigation and full discussion of the subject.*

19. Consensu, *unanimous judgment.* **Tributum,** *ascribed.*

20. Incunabulis doctrinae, *i. e.,* the first elementary theoretical instruction in rhetoric by a Greek rhetorician. Pt. **Veteris puerilisque,** *i. e.,* brought from ancient times and adapted to boys. Sf.

22. Ordinem, *system.* **Quae, etc.,** *i. e., quae accepi* (viz., from Cotta, p. 11, l. 10, *et seqq.*), *esse quondam versata in, etc.* **Nostrorum hominum,** in opposition to Greek rhetoricians; **eloquentissimorum,** to mere theorists; **omni—principum,** *the*

Page

chief men in the State, who had attained *all honors and offices*, and 10
thus had a life rich in great experiences behind them, in opposition to mere doctrinaires. Pt.

24. Versata, *treated of, handled.* **Non quo, etc., sed—dabis**, a frequent anacoluthon. Cf. *Tusc., Disp.*, I. 1.

25. Artifices = *artium* or *artificiorum* (*manuals of instruction*) *auctores;* therefore generally *theorists* or *connoisseurs.* Sf.

26. In promptu, *clear, evident.*

30. Auctoritatem, *i. e.*, their judgment respecting the oratorical art. Pt.

31. Graecis. Cf. p. 8, l. 30, and note.

4. Chap. VII.: Introduction of the personages of whose discussion the treatise is represented to be a report, and statement of the time, place, and occasion of their meeting.

VII. 32. Cum, *when.* **Vehementius inveheretur**, intentionally placed first, to exhibit concisely, but vividly, the entire political situation of the State at that time. Pt. Cf. Book III. chap. 1.

33. Principum, *the nobility, the Optimates.* By the juxtaposition of **in—principum** and **consul**, the unnaturalness of this conduct of the consul is emphasized. Pt.

L. Marcius **Philippus**, Consul, B. C. 91, was won over by the "capitalist party" of the equestrian order to maintain their cause in opposition to the reforms proposed by Drusus.

34. Infringi debilitarique, *to lose its stability and strength.* **Drusique tribunatus**, *sc.*, in the same year. M. Livius Drusus was the champion of a comprehensive and thoroughly-considered plan of reform, which included the withdrawal of the functions of jurymen from the equestrian order and their restoration to the Senate. See Mommsen, III. p. 267 *et seqq.*

35. Dici. The present infinitive is commonly used after **memini**, when a past transaction is mentioned, of which one has been an actual witness, and which one calls to mind. See M. 408, b. Obs. 2. **Ludorum Romanorum—diebus.** This festival began September 4th. See Dict. Antiqq., *s. Ludi Romani*, II. p, 91; Ry., pp. 366, 394. During the games all public business was suspended, and statesmen were accustomed to recreate at their country-seats.

36. L. Crassum. See Dict. Biog. *s. Crassus, Licinius*, No. 23. **Conligendi sui**, *sc.*, as a wrestler *collecting* or *acquiring* fresh strength; hence **quasi.** Sf.

Page

10 **38. Fuerat,** the pluperfect because Crassus's wife, the daughter of Mucius Scaevola, had already died. Yet **socer** is several times used further on. Scaevola was at this time seventy years of age, Crassus fifty-five, and Antonius fifty-two.

11 **2. Adulescentes,** Cotta and Sulpicius were about thirty-three years of age.

4. Dignitatis suae, *sc., tuendae* or *augendae,* easily supplied from the connection; *i. e.,* that they would be champions of the senatorial party.

5. Deinceps, *next in order, sc.,* to him. Sulpicius, however, was not tribune until 88 B. C. The office of tribune had been made a *magistratus* by the *plebiscitum Atinium,* through which the tribunes became *ex-officio* members of the Senate. Ry., p. 177.

7. De temporibus. For the political situation at that time, see Mommsen III. p. 264 *et seqq.* **Deque.** For the position of **que** see M. 469, Obs. 2, *d, in fin.* Cf. p. 5, l. 19, **nosque.**

10. Divinitus, here as on p. 50, l. 33, *through divine inspiration, with prophetic spirit;* usually, *admirably, excellently,* as in l. 29; p. 16, l. 26; p. 57, l. 23; Bk. II. chap. 217. Sf. On the origin of the word see M. 200, *a.* **Deplorata,** *lamented.*

11. Incidisset, pluperfect, with reference to Cotta, who had said *inciderit* or *incideret.* Sf.

12. Impendere, *to threaten,* denotes foresight; *impendentem* would have pointed to direct vision. Ws. On the distinction between the meaning of the infinitive here and that of the present participle, see A. 292, *e;* G. 536; H. 535, I. 4.

14. Humanitatem, *courtesy,* delicacy of conduct towards his guests. See D. *s. v.* **Lauti.** The regular time for the bath was before dinner at the eighth or ninth hour. Ry., p. 490.

17. Curiae fuisse, *i. e.,* to have been passed in a way suited to a day's session in the senate-house; while the **convivium** was in keeping with the charming villa in which they were dining. Pt. **Curiae,** predicative genitive. M. 281.

19. Ambulationem, an *alley* or *walk* formed by closely clipt hedges of box, yew, cypress, and other evergreens. Dict. Antiqq. *s. Hortus;* a *promenade,* either covered or open. Lex.

20. Spatiis, *walks, turns.*

23. Me admonuit, *sc.* of Socrates and the incident about him mentioned in the *Phaedrus.* **Non minus,** *sc. widely.*

24. Patulis—ramis, *spreads out its branches into a wide leafy roof.* Pt.

Page

25. Illa. Cf. the beautiful description in Plato's *Phaedrus*, p. 229. **Secutus est**, *sought.* 11

26. Aquula, *i. e., the fountain* or *stream* at the foot of the plane-tree.

27. Crevisse, *to have grown; to have become famous.* Sf.; *i. e.,* which seems to me to have owed more of its splendor and size to the embellishing description of Plato, than to the rivulet which watered its roots. Ws. **Durissimis pedibus,** *sc.,* because he always went without sandals.

28. Ut, *namely that,* introduces a clause in apposition with **quod.** A. 332, *f.*; C. 212; G. 557; H. 501, III.

30. Aequius, *more fitly, suitably.*

31. Commodius, *more conveniently; i. e.,* with reference to you, *sc., faciamus.* M. 479, *c.*

33. Dicebat, *sc.,* Cotta.

A. Chap. VIII.–XXIV. Discussion by Crassus, Scaevola, and Antonius.

1. Chap. VIII.–X. Different views of the eminence and political importance of the orator presented by Crassus and Scaevola in succession.

VIII. 34. Pristino, *of the day before.* See Lex. *s. v.* II. A.

37. Cohortandum. On the use of the singular number, see M. 313, *a.* 2, Obs. 1.

1. Aequalibus suis, *of the same age.* 12

5. Velit. For the subject, see M. 388, *b,* Obs. 2.

6. Una, pleonastic, along with the superlative idea in **praecipue floruit.** Sf. Cf. M. 310, Obs. 2.

11. Facere, *actually exercise,* emphatic. Pt.

12. Cognitu relates to the thought, **auditu** to the form of expression. Sf. On the use of the supine, see A. 303, R; C. 254; G. 436; H. 547, 1 and 2.

13. Ornata refers to the excellence of the individual parts; **polita** to their skilful connection. Sf.

15. Motus, *passions.* **Religiones,** *scruples.* **Gravitatem,** the earnest, immovable determination of the Senate, not easily drawn aside from the principles once adopted. Pt.

17. Liberale, *high-minded, noble.*

18. Excitare adflictos, *to arouse those who are cast down* by misfortune. Ws.

19. Retinere—civitate, *sc.,* by defending men accused of crimes punishable by exile.

Page

12 **21. Integros**, the reading of the best MSS. retained by Kr., which others consider a corruption for *integer*, a gloss upon **tectus**; Sf. and Pt. adopt the other reading, *improbos*.

22. Age vero. A form of transition which indicates that the new point is one of special importance. Sf. **Forum**, here a general term including in meaning the three words following.

24. Humanitatis, *intellectual culture*.

26. Conloquimur. On the mood, see M. 398, *b*.

27. Sensa = *cogitata*.

31. Illa summa, *the highest advantages* of eloquence.

33. Hunc—civilemque, *i. e.*, *the present* condition of civilization.

35. Describere = *constituere, definire*.

37. Brevi, *briefly*.

38. Moderatione et sapientia, *wise moderation;* hendiadys.

13 **3. Honori**, predicate dative. R. II. p. xxv.

IX. 5. Cetera, accus. of specification. R. II. 1094.

7. Huius generi, *i. e.*, *my* son-in-law, Crassus. **Detraham.** See Lex. *s. v.* II. B.

10. Saepe, *i. e.*, as often as the security of the State, after its foundation, had to be fortified by laws. Pt. **Conservatas** (not *servatas*), *preserved unimpaired*. Sf.

11. Remoto foro—senatu, *i. e.*, leaving entirely out of the account the special field of oratorical activity—judicial and deliberative eloquence. Pt.

13. Concesserit. M. 350.

17. Utilitates, *useful regulations*.

21. Conubia, not *coniugia*, because marriage as a civil institution is to be denoted; with **coniunxisse** = *coniungendo effecisse*.

25. Quorum, genitive of source.

27. Exactionem, *expulsion;* only here in this sense.

29. Sed, in a resumptive sense, after the parenthetic clause. M. 480.

30. Verborum. A. 218, *a;* C. 136, 2; G. 374; H. 399, I. 3. **Velim.** A. 305, *b*, 2; C. 215, 3; G. 596, R. 1; H. 509, note 2.

35. Crasse, vobis duobus, *i. e.*, yourself and Antonius.

36. Sempronios, *sc.*, *Gracchos*.

37. Haudquaquam, *by no means*. M. 455, Obs. 2.

39. Nutu, *by the resoluteness of his will*. Pt. **Verbo**, *by a single word*. Sf. **Libertinos—transtulit.** In his censorship, 169 B. C., Gracchus caused the enrolment of the *Libertini* in one of

Page

the city tribes, the particular tribe being determined by lot. 13
See Ry. p. 132.

2. **Quam—tenemus.** Cicero had in his thought not so much 14
the condemnation of Rutilius Rufus in B. C. 92, as the operations of Saturninus and Glaucia and the earlier movement of the Gracchi. Sf. **Nullam** = *omnino non.*

4. **Praesidiis,** *advantages.*

5. **Paterno consilio,** *by the wise policy of their father* in time of peace. **Avitis,** *sc.*, the elder Scipio, the conqueror of Hannibal, whose daughter Cornelia was the mother of the Gracchi.

6. **Praeclara,** ironical; hence, **ut ais,** *according to your opinion.* Pt. **Gubernatrice,** the explanatory appositive, placed before the word to which it belongs, as often in Cicero. Sf.

7. **Rem—dissipaverunt,** *wasted the property of the State.* Ws.; an allusion to the agrarian laws of the Gracchi and their effects.

X. 9. **Mores maiorum,** *i. e.*, the unwritten law of custom and precedent.

10. **Et ego et tu,** *i. e., I* who am no orator, no less than *you,* a master in this art. The self-praise in which Scaevola here indulges is toned down by his sharing his distinction with Crassus, and the modest confession of his own inferiority as an orator. Pt.

13. **Nostra familia.** See Dict. Biog., *s. Scaevola.*

18. **Quem—perculisti,** refers to the accusation of C. Papirius Carbo in B. C. 119, by Crassus, with such success that Carbo committed suicide. **Ignarum,** predicate accusative.

19. **Haesitantem,** *sc.*, because he was not master of the subject. **Institutis,** *legal traditions and usages.*

20. **Iure civili,** *i. e.*, the law of the Roman State, as distinguished from the *ius gentium.*

21. **Studio, munere.** The ablative of cause with a transitive verb is not unfrequently used by Cicero. Sf. Cf. M. 256.

22. **Quod—pudeat,** *a fact which sometimes makes us ashamed.* On the mood, see p. 5, l. 24, *redundarent,* note.

24. **Quasi tuo iure,** *i. e.*, as though no legal objection could be raised against it. In the following words Cicero makes Scaevola designedly introduce his own peculiar phrases in the happiest manner; hence the technical expressions, which are to be taken in their strictly legal meaning. Pt. **Sermonis,** *subject of discourse.*

26. **Tuo regno,** said playfully of the country-seat of Crassus.

Page

14 **27. Praeessem,** the MS. reading, maintained by Roby (*Journal of Philology*), who shows that the meaning of *praeissem*, the reading adopted by most editors, would be inappropriate here, and who interprets the phrase, **multis praeessem,** *I would have headed a band of litigants* to resist your unjust usurpation of the territory of others. **Qui—vocarent.** Scaevola here warns Crassus that he is liable either to an *injunction* or to a regular action at law. The first was applicable when a claim to the possession, the second when a claim to the ownership, was in issue. **Interdicto,** *an injunction* issued by the praetor, directing that the existing state of things should not be disturbed, or that restitution should be made, as the case might require. See Ry. p. 327; Dict. Antiqq. *s. Interdictum*, I. p. 1019.

28. Ex iure—vocarent, *would call out of court.* **Manum consertum,** *to engage in a contest.* A. 302; C. 253; G. 435; H. 546, 1. The phrase *conserere manum* denoted the mock struggle in which the parties contending for the ownership of property originally engaged in the presence of the praetor. Eventually a fiction was substituted for this procedure. See Ry. p. 326 and Dict. Antiqq. *s. Vindicatio*, II. p. 959. On the whole passage, see Roby: *The Journal of Philology*, Vol. XV. pp. 57–62.

29. Agerent—lege, *would bring an action against you.*

31. Sua—vindicarent, *would urge their claims.* **In iure,** *in court, i. e.*, before the praetor.

32. Sacramento. See Ry. p. 322. **Iusto,** *i. e.*, deposited with right, or *in causa iusta.*

35. Bonis rebus, *i. e., ethics.*

37. Ratione vitae, *a rational mode of life.*

38. Universi. See D. *s. Quisque.*

39. Singulae familiae, *i. e.*, each philosophical school for itself.

15 **1. Quae—cogeret,** *sc.*, because the fundamental principle of the Academics was that nothing could be known with certainty.

2. Stoici—nostri. See Momm. III. p. 519.

6. Vincerent, *sc., dicendo; would prove.*

9. Missos facio. See Lex. *s. Mitto*, II. G.

10. Artibus, *sciences.*

14. Praestare, *secure, guarantee.*

16. In sententiis dicendis, *sc.*, in the Senate.

17. Denique, *in a word.* **Prudentibus,** *experts*, practical judges of the matter, and also of the outward form.

Page

18. Stultis = *imperitis*, who are yet able to give a judgment 15
on the correctness and truth of your statements. Pt.

2. Chap. XI.–XVII. The views of Crassus and Scaevola as to the degree of culture requisite for the orator.

XI. 24. Ex Macedonia, *i. e.*, *en route* through Macedonia from Asia, which had been his province in B. C. 110.

25. Academia, *i. e.*, the *new* Academy founded by Carneades.

30. Vigebat, *i. e.*, exhibited an influential activity. Sf. Notice the difference between its meaning and that of *florere*.

33. Nobiles, *renowned*. **Repelli**, *was deemed unfit for*.

36. Contiunculas, in a contemptuous sense. **In.** In comparisons after *tamquam* and *quasi*, the preposition is regularly repeated. Sf. **Pistrinum**, *i. e.*, hard, penal servitude; hence, **detrudi et compingi**, as slaves were treated, who were flung without ceremony into under-ground workhouses.

38. Harum = *like the present*. **Harum—inventori**, *sc.*, because in the *Gorgias* he brought forward into controversy precisely this opposition between philosophy and rhetoric. Pt.

3. Oratoribus inridendis = *cum oratores inridebat*. 16

5. Verbi, objective genitive. M. 283. This sentence refers to the words immediately preceding, while the following **Nam si, etc.**, is to be connected with **Sed ego neque illis adsentiebar, etc.**, p. 15, l. 37 *et segq.* **Graeculos homines**, in a contemptuous sense.

7. In—iudiciis, a technical expression referring to the form of process in a civil suit, which consisted of two parts, proceedings before the praetor, said to be *in iure*, and proceedings before the *iudex*, said to be *in iudicio*. But here the phrase with **loqui** includes all judicial oratory. See Ry. p. 323.

12. Legum, *legal prescriptions, enactments;* **morum**, *legal customs, the traditional usage;* **iuris**, the sum of all the various positive legal decisions. Pt. **Natura hominum**, not *naturis*, because the nature common to all men is meant. **Natura** here = *the intellectual nature;* **moribus**, in its usual sense of *character*.

14. Perite, *with practical skill*. **Qui**, *how*. M. 88, Obs. 2.

16. De, *from among, out of*. See Lex. *s. v.* C, 1.

17. Sin. M. 442, *b*.

18. Composite, *in orderly sequence of thoughts and words*, belongs to *collocatio;* **ornate**, *with good taste*, to *elocutio;* **copiose**, *full of matter*, to *inventio*. Pt.

Page

16 **19. Possit.** R. II. 1534. **Conceditis,** *i. e.*, you and the philosophers you represent.

21. Percepta sint. A. 307, d; C. 215, 3, note 3; G. 591; H. 511, 1. **Exstare** = *conspicua esse.*

28. Eloquentes. So Sf. and Pt., retaining the MS. reading.

30. Sint, concessive subjunctive.

31. Rationis, *department.*

35. Philosophiae. A. 227, E, 2; C. 155; G. 346; H. 384, II. 4, note 1; with **non satis fecisse** = *was an inferior philosopher.*

36. Aliena, *foreign, sc.,* to eloquence.

XII. 38. Qui. See l. 19, note.

17 **2. Unum erit** = *One thing will be revealed in the comparison.* Hence the present tense **adferunt** follows. Sf.

3. Adferunt proprium, *bring as their distinguishing characteristic.* Ws. **Compositam,** as in p. 16, l. 18. Sf. See note. **Orationem,** attracted into the accusative by **proprium.**

4. Artificio ex politione, hendiadys.

9. Nulla—scientia, ablative absolute.

10. Quacumque. The indefinite relative used absolutely: *any* (art) *whatever.* R. II. 2289.

11. Si—didicerit, *i. e.*, if he becomes as thoroughly acquainted with it as with the cause of a client which he is to plead in court.

22. Dolorem, *indignation.*

24. Humanitatis, here, as in p. 12, l. 24. Sf. See note *s. v.*

26. Volet. For the tense, see A. 278, *b*; C. 191, 3; G. 242, Rem. 1; H. 470, 2.

27. Locus, *topic, sc.,* respecting the passions.

28. Me auctore, *if I am to advise him; in my judgment.* Pt.

30. Voluerint. M. 357, a.

31. Orationis, *i. e.*, effected by oratory; subjective genitive. **Illa scientia** = *illarum rerum scientia.*

32. Adsumet, *he will take in addition.*

XIII. 36. Vide ne. M. 372, *b*, Obs. 1.

37. A me, *on my side.*

18 **3. Loci,** the so-called *loci communes.*

4. De civium iure, *i. e., de iure civili.*

5. De communi—iure, the reading of all the MSS. except one, is maintained by R. and Ws., who remarks: It is not necessary to take *ius* in its technical sense here: the meaning may well be, *the rights shared by citizens, by men in general, and by*

Page

nations. Sf. reads *communi* [*civium, de*] *hominum* [*de gentium*] 18
iure, on the ground that the *ius civile* cannot properly be mentioned here. For the same reason Pt. reads *communi gentium iure, i. e.*, the common (philosophical) natural right as opposed to positive right (*ius civium*), which does not concern philosophers at all.

6. Aequitate = *iustitia.*

8. Gymnasia, *sc.*, because the philosophers used to lecture in them.

11. Angulis, in opposition to the publicity of practical life. Sf.

18. Ludos faceret. See p. 10, l. 35 and note.

20. Iam vero introduces a further objection, and a further avowal with regard to another department. Pt. **De legibus,** placed first as the matter of chief importance of the things now to be introduced. **Tuendis,** the reading of the best MSS. It is, however, bracketed by Kr. and excluded by Pt. Sf. substitutes *de conventis,* Ws. *constituendis,* Reid *iubendis,* Friedrich *inventis,* and Adler *de institutis.* The inferior MSS. have *instituendis.*

21. Vectigalibus, masc.= *stipendiariis.*

22. Discripto, so the MSS. followed by Pt. and Sf. Ws. objects to the expression *ius in ordines discribere,* and adopts the conjecture of Lambinus, *discriptorum.*

23. Lycurgum aut Solonem, as the two greatest lawgivers and the types of all, to whom the creators of the legislation of the XII. Tables alone could be preferred. Pt.

28. Quos necesse est—prudentis, *i. e.*, it must be inferred that they were, from the excellence of the work. Sf. **In hoc genere,** *in this point of view.*

31. Partis, *sc.*, *eloquentiae.*

33. Sed, *sc.*, *dicam,* to be supplied from **nec negabo.**

34. Dicere, placed at the end with emphasis, to make prominent the contrast with the preceding **cognoscendis atque tractandis.** Sf.

XIV. 39. Atque adsumendum, *i. e., and must be taken in addition* to the usual forensic knowledge to help in the case. Pt. Sf. has the same reading.

1. Rei—usu, *experience in military affairs.* 19

2. Saepe, *i. e., as often happens.*

4. Iubendis. *Iubeo* is the technical term for the enactment of a law by the people. Pt. **Omni—genere,** *all departments of the administration of the State.* Sf.

Page

19 **5. Cognitione**, *theoretical knowledge;* **prudentia**, *practical acquaintance.* Pt.

8. Dominatur, *is of primary importance.* Ws.

10. Rationum, *doctrines.* **Naturis**, plural because = *the individual natures, etc.* Cf. p. 16, l. 12 and note.

11. Haud scio an. M. 453 *in fin.;* R. II. 2256.

15. Scientiae—profitentur, *i. e.*, are in their substance the subjects of special or professional knowledge. Pt. **Scientiae**, genitive singular.

21. Artificio, *i. e.*, by the force of his artistic skill and technical knowledge. Pt.

26. Cum, the reading of most MSS., adopted by Ws. Pt. thinks it cannot be correct, for if causal it would have required the subjunctive, if temporal it gives no rational sense, and he reads *qui tum*, "according to the traces furnished by the MSS." Sf. reads [*tum eloquentia vincebat ceteros medicos*].

29. Est probabilius, *has rather the appearance of truth, is more plausible.* Pt. **Neque** = *and yet not* is often used where in English *without* and the participial substantive would be used.

32. Si, *even if*, concessive.

33. Que, *and yet.*

XV. 36. Oratoris vim, *the force of* the word *orator.* **Is orator erit**, a compressed expression for *he will define an orator as, etc.* Ws.

39. Prudenter—dignitate, the five-fold work of the orator: *inventio, dispositio, elocutio, memoria, actio.* **Memoriter**, *with good memory, accurately, correctly.* See Lex. *s. v.*

20 **2. Ita posui**, *I have thus expressed.*

7. Ws. objects to the repetition of **in**, on the ground that **atque—forensi** explains and limits **disceptationibus.** See M. 470.

12. Adfini. The son of Marius had married the sister of Crassus' wife, the other daughter of Scaevola, the Augur.

18. Natura, *i. e., human nature.* Cf. p. 16, l. 12, and note.

19. Modo, *the proper limit* of conduct.

22. Communicarit. The subjunctive which always stands with *forsitan* (M. 350, *b*, Obs. 3) has here a potential signification, and begins the conclusion, whose second member is **hoc profecto efficiet.** Sf.

24. Unde = *a quo.*

25. Tributa, often used for *distributa* or *divisa.*

Page

26. **Naturae obscuritatem**, the abstruse department of phys- 20
ics; **disserendi subtilitatem**, *i. e.*, dialectics; **vitam atque mores**, *i. e.*, ethics.

27. **Relinquamus** = *praetermittamus.*

28. **Largiamur.** See Lex. *s. v.* II.

32. **Didicerit**, *has studied.* Cf. Bk. II. ch. i. 1.

XVI. 35. **Doctos**, men versed in criticism and aesthetics. Pt.

37. **Aratum—dixisse** refers to his *Phaenomena*, a part of the translation of which by Cicero is extant.

3. **Finitimus.** Cf. Bk. III. ch. vii. 27 *et seqq.* 21

4. **Numeris astrictior.** The orator is bound to express himself *rhythmically* but not *metrically.* Ws.

7. **Ius**, used with allusion to p. 14, l. 23. Pt.; *legitimate sphere of action.* Ws. **Quo—liceat**, *so as not to be allowed.* Ws.

9. **Quod**, *as to the fact that.* M. 398, *b*, Obs. 2. **Illud—negasti** *et seqq., i. e.*, on p. 14, l. 23 *et seqq.*

10. **Fuisse laturum.** A. 337, 2, *b*, 2; C. 228, 6; G. 656, 2; H. 527, III. **Nisi esses.** Cf. p. 14, l. 26.

11. **Dixerim**, *i. e.*, on p. 12, l. 35 *et seqq.*

13. **Fingo**, *sc.*, as a plastic artist.

14. **Sed, etc.** The connection of thought is: Even if I myself did not become a true orator, I must yet hold fast to this requirement. Sf. As here, so frequently, Crassus appeals to **C. Lucilius**, the originator of Roman satire, as an authority worthy of recognition. Pt.

15. **Tibi subiratus.** Lucilius had criticised Scaevola in his satires, perhaps on account of the pride of the latter in his legal knowledge, or the contempt he had expressed in some of his speeches for literary culture. Pt.

17. **Perurbanus**, *witty.* **Sic sentio** does not correspond to **ut solebat**, which introduces only the parenthetic clause, but is inserted with reference to what follows. Sf.

22. **Pila.** See Becker's *Gallus*, p. 399 *et seqq.* **Artificio—palaestrae**, the special gymnastic art of the wrestling-school. Pt.

23. **Didicerintne palaestram**, *whether they have received instruction in gymnastics.*

28. **Proprie**, *i. e., for their own sake*, for an end corresponding to their nature. Sf.

30. **Opere**, *handicraft*, here a contemptuous term. Ws. **Iactatus**, stronger than *versatus.* See Lex. *s. v.* II. 1.

XVII. 34. **Locutus es**, *asserted, maintained.* **Artificio quo-**

Page

21 **dam**, *a kind of artifice*, with playful reference to **artificio—palaestrae**, line 22 above.

35. Quae—vellem, *sc.*, philosophy and politics. Cf. p. 17, l. 27; p. 18, l. 30.

22 **38. Cum—Rhodum venissem.** Scaevola was praetor of Asia B. C. 121.

1. Philosophiam atque. So Sf. To this reading Pt. objects, on the ground that then **inrisit** has two objects, **quae** and **philosophiam**, which can hardly be defended, and reads *philosophiamque*, by which the more special, as the principal matter is brought with a suitable climax out of the more general **quae.**

2. Graviter, *i. e.*, convincing by sound reasons; **facete**, *wittily.* Pt.

4. Non ut, so regularly, instead of *ut non*, when **sed** follows, with which **ut** must be repeated. Sf.

6. Unus, inserted, as often, merely for the sake of contrast with **omnis.**

12. Pace horum, *with their permission.* Cf. *Tusc. Disp.*, V. 5, 12.

15. Quin = *quod non.*

17. Res et veritas, *the truth of the matter*, hendiadys.

19. Nos. On the use of the plural see M. 483.

20. Agendum, *the practice;* **cognoscendum**, *the theory.* Pt.

21. Ambitione = *honorum petitione.*

22. Res ipsa, *professional work;* used like **agendum** above. Sf.

23. Confecit. Cf. *obruimur*, p. 26, l. 15.

26. Doctrina, here, in its primary sense, *teaching.*

27. Quid serves to introduce the question merely, and is therefore redundant. Sf. M. 395, Obs. 7 *in fin.*

3. Chap. XVIII.–XXI. The difficulty of acquiring very extensive knowledge, and the liability of being diverted by it from that constant practice in public speaking which is essential for a correct style, argued by Antonius, who also narrates a discussion at Athens between certain philosophers and rhetoricians on the office of the orator.

XVIII. 33. Rationem, *the theory*, refers to **artium**, while **naturam** belongs to **omnium rerum**, an instance of chiasmus. Sf.

37. Aliud, a general expression for *alienum ab usu forensi.*

23 **2. Nitidum**, *polished;* used with reference to the following **palaestrae et olei.**

3. Laetum, *flowery.* **Et** (not *sed*) **palaestrae.** So Sf. and Ws.,

Page

on the ground that the characteristics of this style begin with 23
nitidum, and that this style is here spoken of as defective, though with qualifications.

4. Namque, the reason for the foregoing assertion is merely implied in the account of the discussion afterwards given. Hence **namque** is, strictly, out of place. The period is loosely constructed to keep up the appearance of unprepared conversation. Ws.

5. Attigissem, *had entered upon*. For the mood, see A. 320, *e*; C. 225; G. 634; H. 515, III.

10. Modo, *i. e.*, in chapter xi.

13. De—oratoris, *about the vocation and the procedure of an orator*. Pt. On the repetition of the preposition before **ratione** see M. 470.

14. Alii, *sc.*, the Stoics. With this **dicebat** should agree, but is attracted into the singular by **Mnesarchus.**

16. Oratorem—neminem, as a consequence of the Stoic doctrine that the wise man alone knows and can do anything.

18. Unam quandam virtutem, *a kind of virtue.*

20. Aequalis et paris, according to the Stoic principle that all good qualities and actions are equally good. For the difference between the two words see D. *s. Aequus.*

22. Spinosa refers to the dialectic subtleties in which a man is caught as in a thorn-bush; **exilis**, to the dry abstractedness of their disputations. Pt.

25. Quo = *ut*. See M. 440, *a*, Obs. 5.

26. Mos patrius, *a traditional usage*, transmitted from master to disciple, as from father to son. Pt.

27. Cum maxime, *at this particular time*. Ws., who refers to Z. 285. This interpretation is considered incorrect by Sf., who regards the phrase as = *in primis*, abridged for *ut cum maxime fit.*

31. Inventa, *the results of investigation, i. e.*, what had been discovered in the course of argument for and against a proposition and had afterwards established itself as probable, in opposition to the *dogmata* of the Stoics. Pt.

XIX. 38. Homo, *sc.*, Charmadas. **Promptus—doctrina**, a combination of an ablative of quality with an attributive adjective, which occurs in several other passages. Sf.

6. Bene moratae, *in a healthy moral condition*. Ws. 24

7. Eorum, *sc., rhetorum.*

10. Nugis, *trifles.*

Page

24 **28. Primoribus labris attigissent,** *had obtained a slight taste of*, i. e., *a superficial knowledge of*. Lex. *s. Attingo* II. B, 2.

31. Demostheni. A. 43, a; C. 33; G. 65; H. 68, 1.

XX. 37. Respondebat, *sc.*, Charmadas.

25 **5. Cum—docuerat,** *as often as he had proved*. M. 338, *a*, Obs. The principal clause begins with **tum**, l. 14. **Nati essemus.** On the mood, see p. 12, l. 26, **conloquimur**, note.

6. Blandiri, etc., states the essential parts of every discourse, the *exordium*, *narratio*, *probatio*, *refutatio* and *conclusio*. **Eis subtiliter.** So Sf. and Ws., following MS. authority. Kr. and Pt. read *suppliciter et subtiliter insinuare eis*. **Subtiliter,** *i. e.*, in a delicate manner and unobserved. Pt.

9. Intenderemus, *maintained*, *asserted*, as a plaintiff in court. Lex. *s. v.* II. F.

10. Ad extremum = *extrema oratione.*

15. Quasi—opera, *as if of set purpose;* **scriptorem artis,** *a theoretical rhetorician*, a compiler of a system of rhetoric. Pt.

17. Nescio quo, an expression of contempt suitable to the feelings of Antonius and his position with reference to this branch of Greek literature. Pt.

21. Quosdam, used here, as often, to soften the expression, or to indicate that the word joined to it is not to be taken in its literal sense. C. 119, 6; G. 313, R. 2; H. 456, 1. **In quibus,** *among whom.*

22. In illo numero, pleonastic after **in quibus.** The anacoluthon is occasioned by the intervening clause.

27. Artem—contineretur. Cf. p. 29, l. 7 *et seqq.*

29. Exitum, *aim, object.*

34. Exigui temporis, *for the moment.*

37. In philosophia, *i. e.*, in their philosophic discourses or writings.

39. In quibus = *cum haec disputarentur.* **Solebat—admirari.** He often expressed his wonder at the *natural* gifts of Crassus; for from his philosophical point of view he could not allow him *doctrina*. Pt.

26 **2. Perfacilem,** *sc.*, partly because Antonius shared the views of Charmadas, and partly because he believed that these Greek philosophers uttered nothing in reality, and could hence listen to them in quietness. Pt.

XXI. 4. Itaque, explained by **hac—adductus,** refers to p. 25, l. 35, **sic mihi persuadere, etc.** Sf.

Page

5. Libello, entitled *De ratione dicendi.* Cf. p. 6, l. 13 and note ; 26
p. 52, l. 19.

7. Disertos, *good speakers.*

9. Apud mediocris, *before an ordinary public,* in distinction from a learned assembly. Ws. **Ex communi—hominum,** *i. e.,* from the point of view and according to the standard of the understanding of the mass of men.

13. Fontis, *sources of information.* Ws.

16. Sit—natura, *i. e., let us assume that it is possible so far as the nature of the subject is concerned.* Ws.

17. Quantum—video, a relative adverbial clause. **Quanta ingenia,** *considering the great abilities which.* M. 446, Obs.

35. Vel—facultatis, *call it pursuit or art or natural capacity, as you please.* Ws.

37. Intimam, *exhaustive.*

38. Ineunte aetate. Cf. **prima aetate,** p. 5, l. 20.

39. Cum—discederem, explanatory of **amore.**

3. Drusum. See p. 10, l. 33, note. 27

4. Quo in genere, *in relation to which.* **Loquar,** the future, as usually in affirmations with **vere,** inserted parenthetically. Sf.

5. Defuisti, *left in the lurch, forsook.* Sf.

8. Rerum. A. 217 ; C. 133, 3 ; G. 363, 2 ; H. 396, II.

11. Subtiliter, *in detail.*

14. Academiae—Lycio, *i. e.,* to the teaching of the Academics and Peripatetics. **Lycio,** for the more common *Lyceo,* the **ei** of Greek proper names being represented in Latin sometimes by **i** as well as by **e.**

4. Chap. XXII.–XXIV. Some further conversation on the question whether there is such a thing as an art of speaking.

XXII. 20. Cupienti, put for a concessive clause.

22. Inhumanitate, *from discourtesy.*

24. Natum aptumque, *fitted by nature.*

26. Quasi in arte, *in a rigorously systematic form, so to speak.* Pt.

27. Inscitia, *awkwardness,* on the ground that Crassus does not deny that he knew the precepts of the rhetoricians, but says that he is wanting in the power to *handle skilfully* these theoretical subjects. Pt.

29. De reliquo is to be taken with **quae percontati erimus.** Ws.

30. Fuerit. M. 340, Obs. 2.

32. Cretionibus. Both the time of deliberation and the

Page

27 formal declaration of the *heres extraneus*, whether or not he would accept an inheritance, were called *cretio*. Dict. Antiqq. *s. Heres*, I. p. 950; Ry. p. 306. Crassus takes out of this formula the words QUIBUS (*sc.*, *diebus*) SCIAM POTEROQUE, and employs them in their limiting sense, *so far as I have the knowledge and the power*, with reference to his task. Pt.

33. Here, therefore, *de* must be supplied with **quibus.** Before **nam**, *vero* is to be understood: *yes indeed, for, etc.* The affirmation or denial is not seldom omitted in the answer. Sf.; M. 454, Obs. 2.

35. Se scire. On the mood see A. 331, *b*; C. 241, 4; G. 546, Rem. 1; H. 498, I. footnote. **Iam vero, etc.,** *i. e.*, After this great favor (Crassus continues ironically) that you have granted me, you too shall have a favor; you may now put further questions. Pt.

38. Atqui. M. 437, *c*, Obs.; facetiously said, as if an explanation were demanded from Crassus which exceeded his ability. Sf.

39. Hoc. Explained by **quid sentias,** and more fully by **existimesne,** etc.

28 **2. Artem—dicendi,** *that there is a real science of oratory.*

4. Quaestiunculam, *such a petty question.*

5. Ponitis, used of proposing a subject for discussion. Cf. *De Amicitia*, V. 17: *Doctorum est ista consuetudo, eaque Graecorum, ut iis ponatur de quo disputant quamvis subito.*

7. Impudentiam. In the year of his censorship, B. C. 92, Crassus with his colleague Ahenobarbus published the famous edict against the schools of the Latin rhetoricians as *ludos impudentiae.* Dict. Biog. *s. Crassus*, 23; A. Gellius, XV. 11.

11. Suscipere ac profiteri, a common expression, used of those who publicly undertake anything as their special calling. Pt. Cf. p. 10, l. 7.

23. Staseas, of Neapolis; for a long time in the house of Piso as his teacher.

24. Genere, *profession.*

XXIII. 26. Quem tu mihi, etc. Scaevola compensates for the admonitory reproof, which he however only utters in jest, by the **ex—sapientissimo, etc.,** l. 30, and appeals in the interest of the two young men to the well-known courtesy of Crassus. Pt.

27. Gerendus est mos. See Lex. *s. Gero*, II. B, 3.

Page

29. **Sine usu,** *without experience.* **Cantilenam** refers to the 28
monotonous pedantic delivery of constantly recurring theoretical formulae. Pt.

30. **Ex homine,** suggested by the preceding **ex scholis ;** but afterwards, instead of going on regularly after **princeps** with **aliquid audire cupiunt,** Scaevola introduces for the first time that which ought to be the strongest motive for Crassus, and puts in closest connection with the foregoing **cuius** and with especial emphasis as the sum of all the phrase, **eius sententiam sciscitantur.** Pt.

31. **In libellis,** *i. e.,* like the rhetoricians, who only employ themselves *in the book-world* of their dry compendiums. Pt.

32. **Domicilio,** *i. e.,* the senate-house and forum.

35. **Deum,** *i. e.,* the ideal of all perfection.

38. **Eam disputationem,** *sc.,* first of all about the question proposed by Sulpicius, p. 27, l. 39 *et seqq.*

1. **Studeo neque gravabor.** The former denotes the perma- 29
nent disposition ; the latter has reference only to the discourse he is about to enter upon. Sf.

3. **Auctoritatem,** *advice, judgment,* inasmuch as Scaevola had just expressed his opinion that Crassus *ought* not to decline. Pt.

7. **In verbi—positam,** *amounts to a verbal dispute.*

8. To **ita** the following **ut** is not correlative, but *ut constet* understood, on which **ex rebus, etc.,** depends. **Paulo ante,** sc. p. 25, l. 27.

9. **Ab—seiunctis,** *i. e., in which nothing is decided according to mere opinion.* Lex. *s. Arbitrium.*

14. **Ea—observata sunt,** *i. e.,* all the various rules which unconsciously and rather instinctively are actually followed in the practice of an orator. Pt.

15. **Haec.** M. 489, *a.*

16. **Animadversa,** *consciously brought before the eyes ;* **notata,** *fixed by written records ;* **verbis definita,** *determined by conceptions ;* **generibus inlustrata,** *brought into light* by comprehension under *the common categories ;* **partibus distributa,** *divided according to the single subdivisions.* Pt.

19. **Subtili,** *rigidly scientific.* Sf.

XXIV. 32. **Ineptias,** here, *lack of good taste.* Cf. Bk. II. ch. iv. 18. **Efferatis,** *make public.*

33. **Moderabor,** *I will set limits* to myself. Ws. **Artifex,** see p. 10, l. 25, note.

Page

29 **34.** After **sed**, *ut* is to be supplied from **ne** in the preceding line. **Unus—numero**, *i. e.*, a plain Roman, in contrast with a *Graecus homo doctus*. Cf. p. 28, l. 4.

36. A me, *i. e.*, as if I was the originator and the matter proceeded from me. The words in this and the following clause are sharply contrasted. Pt.

30 **1. Petere blandius**, *to solicit with flattery*, after the manner of candidates for office. **Posset.** See A. 336, 2; C. 228, 1; G. 650; H. 524.

3. Ineptum esse me, not merely *ineptus esse*, because **esse** is here to be understood in the sense of *videri* or *existimari*. Sf.

10. Praestabo, *I will be responsible for*. See Lex. *s. v.* II. B.

B. Chap. XXV.–XLVI.: Discourse of Crassus. The qualifications, natural and acquired, requisite for the orator.

1. Chap. XXV.–XXIX.: Natural gifts of much greater value to the orator than rules of art.

XXV. 11. Naturam atque ingenium, hendiadys.

14. Dixit, sc. p. 24, l. 15. **Artis**, *theoretical treatise* or *system*; **rationem—viam**, *theory and method of oratory*. Ws.

16. Motus, *activities*; **ad excogitandum**, for the *inventio*; **ad explicandum**, for the *collocatio*; **ornandumque**, for the *elocutio* and above all for the *actio*. Pt.

17. Acuti and the other predicates, though agreeing in form with **motus**, of course refer in meaning to **animi** and **ingenii. Acuti**, *sagacious*. **Uberes**, *fruitful*.

18. Diuturni, *lasting*.

20. Praeclare—habet, *it is well*. Lex. **Accendi**, *enkindled*.

21. Inseri, *implanted*.

22. For the position of **enim**, see M. 471, Obs. 1.

24. Linguae solutio, *a nimble tongue*; **vocis sonus**, *a resonant voice*; **latera**, *good lungs* (with Cicero only in the plural); **vires**, *a strong constitution*. Pt.

25. Conformatio, figura, attracted into apposition with the subject of the relative clause, strictly in apposition with **illis**. Ws.

26. Oris belongs to **conformatio**; **corporis** to **figura. Ut—possit** for *ut dicam—posse*. Ws.

28. Non optima, here a euphemism for *prava*.

29. Acui, *improved*. **Tamen** = *saltem*.

30. Absoni, *out of tune, discordant, harsh*.

31. Vasti, *uncultivated, uncouth*. **Agrestes**, *boorish, clownish*.

Page 30

32. Ingeniis, always used of more than one person.

33. Autem = *rursus*. Sf.

34. Habiles, *expert, skilful.*

35. Ficti, *created* for that very end, like the work of a sculptor.

36. Magnum, put first for the sake of special emphasis. **Munus**, *undertaking.*

37. Suscipere atque profiteri is the subject of the sentence. **Suscipere**, *to assume.*

39. Acutius atque acrius, *more sharply and keenly.*

31 **1. Dicente.** For the substantive use of the present participle, instead of a relative clause, see M. 424, *a.*

2. In quo offenditur, *at which the hearers take offence.*

3. Obruit, *hides, covers up.* **In eam sententiam, ut**, *with the intention of.* Ws.

4. Si—habeant, *if they lack some natural qualification.*

6. C. Caelio, tribune 107, consul 94 B. C. See Dict. Biog. *s. Caldus*, 1. **Aequali**, *contemporary.*

7. Homini novo = *licet homo novus fuerit;* designedly placed last to emphasize the value of oratory, because a *novus homo* must possess all other excellences in a high degree in order to find consideration. Sf.

9. Q. Varium, tribune, 90 B. C. He gained considerable power in the State by his oratory; an opponent of Drusus.

10. Foedum, *unattractive.*

XXVI. 13. Oratore, *i. e., the perfect orator.* **Fingendus**, *fashioned, conceived of.*

15. Omni—cumulatus. Cf. p. 9, l. 36 and note.

16. Turba—forensis, *the illiterate rabble which now-a-days throngs the forum.* Ws. **Barbaria**, *rusticity, rudeness,* with **forensis**, refers especially to language. Pt.

18. Hoc quod quaerimus, *sc.*, the qualities of the perfect orator. **Omittemus**, *let go, lose sight of.*

19. Itaque introduces the inference from the chief thought, **fingendus est, etc.**, which, however, is repeated in line 24, and there, because of the intervening sentences, is re-introduced by **igitur**; while the sentence **in eis artibus, etc.**, contains a thought logically subordinate and only introduced for comparison, but grammatically co-ordinate. Sf.

20. Libera, *unrestricted.*

21. Diligenter, *critically.*

23. Non bonos = *malos.*

Page

31 **25. Eis,** *sc., persons.*

26. Necesse est., *sc., satisfacere.*

27. Libere, *impartially.*

28. Enuntiabo, *will divulge.*

29. Tacendum, *sc.,* because the subject is too delicate to say much about, and hence it can be only mentioned in a trusted circle of friends. Pt.

30. Id refers only to **dicunt,** so that **optime** is explained more precisely by the following adverbs **facillime atque ornatissime.** Sf.

32. Perturbantur, *are discomposed, embarrassed.*

33. Tametsi, here, does not introduce a subordinate clause, but annexes a remark by which the preceding statement is limited and corrected. M. 443 *in fin.* **Id,** *i. e., ut non timide ad dicendum accedant.*

35. Eventus, *results, fortunes.*

39. Commovetur, *is disconcerted, embarrassed.* **Impudens,** *sc.,* by the very fact that he appears in public as an orator, when he is not in a condition to effect anything.

32 **1. Pudendo,** *feeling ashamed.* Lex. The gerund of *pudet* is occasionally used as if from a personal verb. M. 218, *a,* Obs. 3.

2. Nomen, *character.*

7. Ut exalbescam, *grow white, turn pale.* Cicero here evidently makes Crassus the representative of his own personality. Sf. Cf. *Div. in Q. Caecil.* xiii. 41 ; *Deiot.* I. 1 ; *pro Cluent.* xviii. 51.

9. Accusationis, *sc.,* of C. Papirius Carbo, in 119 B. C., when Crassus was twenty-one years of age.

10. Q. Maximo, probably Q. Fabius Max. Eburnus, the praetor presiding over the *quaestio de maiestate.* **Consilium dimiserit,** a technical expression for *adjourning the court,* which could be done at any time by the presiding magistrate. See Ry. pp. 333–335.

12. Adsensi, *having approved, approving.* M. 300. **Significare,** *to make it understood by look and gesture* how truly Crassus had spoken. Pt.

15. Probitatis commendatione, *by its testimony to his sincerity and earnestness.*

XXVII. 16. Antonius here mentions some of the reasons for this timidity, and thereby leads to the consideration of the further qualifications of a good orator. Pt.

20. Ut in quoque. So Sf. and Pt. Most MSS. have *in quoque* without *ut.*

Page

21. Plurimum, *sc., of excellence.* 32

22. To **Unam** corresponds **Altera est,** l. 27, an anacoluthon not infrequent.

24. Oratoribus. Dative. M. 241. **Ex sententia,** *satisfactorily, as they could have wished.* **Procedere,** *turn out favorably.* Lex. *s. v.* II. E, 2. It is used as if not **eventum dicendi,** but *orationem* had preceded. Sf.

26. Tum = *eo ipso tempore.*

27. Timere depends upon a word implied in **inveniebam.**

30. Noluisse, *not to have had the disposition.*

31. Quod scirent, *which they had the ability to do.*

32. Q. Roscius, at that time the most noted actor in comedy; an intimate friend of Cicero; d. B. C. 62. **Crudior,** literally *undigested; suffering from indigestion.*

33. Stultitiae—the opposite of *ingenium—lack of talent.* Ks.

37. Gravius, *a severer.*

38. In gestu, as the special province of the actor, in opposition to *in dicendo.* Pt.

39. Non continuo, *not necessarily.* See Lex. *s. Continuus,* II. A, 3.

1. Cuius, *i. e., in the case of a man, etc.,* depends on the indefi- 33
nite **quid,** *something.*

2. Valet, *prevails.* **Tarditatis,** *of* his *stupidity.*

XXVIII. 4. Illud adsentior. The accusative is sometimes used with intransitive verbs to denote the compass and extent of the action; especially with verbs denoting a state of mind and its expression. A more accurate definition often follows in an additional clause. M. 229 and *a;* R. II. 1094.

6. Inque eo, rarer than *in eoque.* Cf. p. 11, l. 7 and note.

8. Cum, *although.*

10. Dimittebatque, *but dismissed them.* On the adversative force of **que,** see M. 433, Obs. 2.

13. Artificiis, *professions, handicrafts.* Lex.

14. Similem hominis, *something like a man, i. e.,* possessed of average human intelligence. Ws.

15. Si qui forte sit tardior, serves only to explain **inculcetur,** *enforced.*

17. Mobilitas linguae, *volubility.*

18. Facies, *features;* **Voltus,** *the expression.* Cf. D. *s. Facies.*

21. Vox tragoedorum, which had to be peculiarly resonant and strong in order to be able to fill the theatre. Pt. *Tragoedus, a tragic actor; tragicus, a writer of tragedy.*

Page

33 **24. Singularum rerum,** *in each branch of art.*

25. Singula, repeated for the sake of contrast with **omnia.** Ws.

26. Potest, *sc., orator.* So Kr., Se., Sf. and Pt. (5th and 6th ed.).

27. Atqui, *and still, i. e.,* in spite of this high task so difficult to discharge. Pt.

28. Tenui et levi, *insignificant and unimportant.*

30. Saepe soleo, pleonasm.

31. Probaret, *could be fully satisfied with.*

32. Probabiles, *worthy of approval, commendable.*

34. Insigne, *striking, conspicuous.* **Ad,** *with regard to;* used with adjectives when something external to the subject is mentioned, expressive of a judgment on the subject. M. 253, Obs.

35. Aliquid, adverbial accusative. See l. 4, note.

36. Ut—derigamus, *i. e.,* in order to make the example of the actor here described serve as a standard for exhibiting those qualities which the orator must possess in order to deserve praise. Sf. *Derigo* is probably the only genuine, ancient form. Munro: *Lucretius,* VI. 283, note. For its meaning with **ad,** see Lex. *s. Dirigo,* II. B. **Similitudinem,** *comparison.*

38. Eo, sc., *Roscio.* **Perfecte,** *faultlessly.*

39. Nisi ita, *i. e., nihil fiat nisi ita ut, etc.*

34 **1. Hoc est consecutus,** *sc., Roscius, has become so distinguished.*

2. In quo—diceretur, *in whatever branch of art any one distinguishes himself, he is called a Roscius in his own department.* Pt.

3. Absolutionem perfectionemque, the classical expression for *the highest perfection.* Sf.

6. Qui—potest, *who possesses no ability, has no aptitude.*

7. Quem non decet. Cf. **l. 26, dedeceat,** and **l. 30, decere.**

11. Ista, *sc., of yours.*

XXIX. 16. Exacuendos = *excitandos.*

18. Studium, *zealous devotion.*

19. Specie, *i. e.,* the outward appearance, voice and gesture. Cf. Cicero: *Brutus,* LV. 203: *Fuit Sulpicius vel maxime omnium, quos quidem ego audiverim, grandis et, ut ita dicam, tragicus orator; vox cum magna tum suavis et splendida, gestus et motus corporis venustus.*

20. Graeci, especially Aristotle and Theophrastus.

21. Divina. See p. 11, l. 10, note.

22. Habitu, *appearance, bearing.* **Aptiorem,** *sc.,* to excel as an orator.

24. The antecedent of **quibus** is the subject of **possunt.**

Page

25. **Modice et scienter,** *with wise moderation and intelligent* 34
apprehension of the limits assigned to them; said with particular reference to Cotta. Pt.

28. **Unus,** used here with the force of indefinite generality. The indefinite pronoun is usually expressed with it, or stands alone. With **pater familias** = a Roman citizen of the earliest and best times, and hence one not possessing any special theoretical knowledge. Pt. Cf. p. 40, l. 4.

30. **Caput,** *the chief or essential thing.* **Quod—esse,** accusative with the infinitive, because it is a relative clause continuing the thought, so that the relative might be changed to a demonstrative with or without *et.* M. 402, *a.*

31. **Quod—possit.** *To be becoming* depends upon feeling (correct taste), and therefore defies general theoretical rules. Pt.

32. **Alio,** *i. e., to a subject* which belongs more to statesmen. Sf. **Nostro more,** *as I am accustomed to do;* an expression which Cicero often uses in order to justify himself to a certain extent for having ventured to put such expositions of the theory of rhetoric into the mouth of a Crassus. Pt.

38. **Avidi,** *eager, exacting.* **Mediocri,** with an ironical litotes, as afterwards the emphatic **ut ne** and **quantulum.** Pt.

39. **Ut ne,** here = *ne,* as occasionally. A. 317; C. 206, 3; G. 543, 4; H. 499, 1.

2. **Quoniam** not only takes up again after the parenthesis the 35
first **quoniam,** but also prepares the way for the special motive for the request: *Ut nobis explices quid praeterea esse adsumendum putes.* Ws.

3. **Nimis,** *in a very great degree.* **Adsumendum,** *should be gained in addition.*

2. Chap. XXX.–XXXIV. An intense devotion to the art and constant study also essential to success. A short sketch of the needful preparatory training.

7. **Quicquam,** pleonastic with **nihil,** as often, *nothing whatever.* Lex. *s. v.* II. C. With **nihil quicquam** the affirmative idea must be supplied from **nemo.** M. 462, *b.*

10. **Cum,** *since.* **Quoque,** *even.* **Sitis molesti,** *press hard* or *close upon, urge.* Pt.

12. **Studia.** For the plural, see M. 50, Obs. 3. **Perveniendi,** objective genitive with **studia.**

13. **Quod—deducatque,** *i. e.,* the suitable means for attaining the end aimed at.

Page

35 **17. Quandam.** C. 119, 6; G. 313; H. 456, 1. **Perreconditam,** *very abstruse.*

18. Rationem consuetudinis meae, *the method used by me* in my preparatory exercises. The expected antithesis with *sed* after **non quandam** is omitted. Sf.

22. Insidiando, speculando, *by keenly watching and laying wait.* Pt.

23. Meditandi, *exercise, practice.*

24. Non modo, followed by **sed,** = *I will not say,* when it is intended to show that the first clause comprises too much, and that we must abide by the second and more limited one. M. 461, *b*, Obs. 2. **Scriptore,** rare for *librarius, copyist, secretary. Scriba* would denote a public or official clerk.

25. Diphilo, one of the *servi litterati* employed by distinguished Romans in literary work. Sf. **Suspicari,** *surmise.*

XXXI. In this and the first part of the following chapter, Crassus gives the outline of the system of rhetoric usually taught.

34. Principio, *first of all.*

35. Omnium, *sc., teachers.* **Communia et contrita.** Cf. p. 41, l. 19.

38. De—questione, predicate with **esse.** Instead of a predicate noun in the nominative, *esse* may be combined with a preposition and its case, which serves to describe or define. M. 209, *b*, Obs. 2. **Infinitae—quaestione.** Cf. Bk. II. ch. x. 42; ch. xxxi. 133; Bk. III. ch. xxviii. 109; and see Lex. *s. Quaestio,* II.

36 **2. Utraque re,** *either case.*

3. In eo quaeri solere, etc. Cf. Bk. II. ch. xxvi. 113.

4. Quo nomine vocetur, *i. e.,* the definition. "The *definitio,* however, cannot be logically distinguished from the *qualitas,* though in practice it may be convenient to keep them apart." Harnecker.

5. Exsistere, *arise.*

7. Quid, indefinite. M. 493, *a.* **Contrarie,** *i. e.,* with a contradiction of two or more provisions of laws with one another. Sf.

8. Sententia, *the purpose* or *intention, sc., of the writer.*

9. His—partibus, the particulars mentioned in the preceding clause. **Subiecta,** *are assigned,* or *belong to.*

10. Causarum depends on **partim.** A. 216, 4; C. 133, 4, note 1, *b*; G. 369, 4; H. 397, 4. **Communi,** *general, universal, abstract.*

Page 36

14. Locos. Cf. p. 18, l. 3 and note.

15. Quibus, *sc., iudiciis.*

19. Esset distributa, a compressed way of speaking for *esse distributam didicissem.* Ws. **Vis,** *activity.* Sf. **Quinque partis,** *i. e., Inventio, dispositio, elocutio, memoria, actio.* Cf. p. 19, l. 35 *et seqq.*

20. Ut deberet, etc. A clause in apposition with **partis.** A. 331, *i*, 3, note; C. 212; G. 557, 1; H. 501, III.

22. Momento quodam, objective, *in a certain manner according to their weight.* Sf. **Iudicio,** subjective, *i. e., according to* our *judgment* of their value. **Dispensare,** *dispose, arrange.*

23. Denique, *finally, i. e.,* as regards the working out of the speech itself.

26. Initio, etc., refer to the individual parts of the discourse, including the *propositio.* Cf. p. 25, l. 6, note.

27. Rem demonstrandam, *i. e.,* that the substance of the case should be stated in the *narratio.* Pt.

28. Controversiam = *quod in controversiam venit.* Sf. **Constituendam,** *should be determined, decided upon.*

29. Intenderemus, *aimed to prove.*

30. Extrema oratione. The *peroratio* was divided into the *enumeratio* (*recapitulation*), *amplificatio,* and *commiseratio.* Pt.

XXXII. 35. In qua, *with reference to which, sc., oratione.*

36. Pure, etc. Cf. Bk. III. ch. x. 38 *et seqq.* **Latine,** *in good choice Latin.*

38. Quasi, prefixed because *decorum* originally denotes a quality perceptible to the eye. Sf. M. 444, *a*, Obs. 2. **Singularum rerum,** *each individual* part.

2. Magna—exercitatione, *sc., coniuncta.* Bk.; *imparted* 37 *through much practice.* Sf. Pt. is inclined to take **quaedam** substantively, *something,* which was indeed comprised in a very small compass (**brevia**), but by the personal skill of the teacher was brought under rules.

3. His rebus, *sc.,* memory and delivery.

4. Artificum, *i. e.,* rhetorical teachers and writers. **Versatur,** *is exercised.*

5. Dicam. The present tense is used when a condition still possible is assumed as occurring, while it is intimated that it will not occur. M. 347, *b.*

6. Quo quidque referat, *the standard which he is to use in each case.* Ws.

Page

37 **12. Conlegisse.** So Sf., who compares ch. xlii. *in fin.* (p. 47, l. 35), and cites in evidence Quintilian, V. 10, 119: *Neque enim artibus editis factum est ut argumenta inveniremus, sed dicta sunt omnia, antequam praeciperentur, mox ea scriptores observata et collecta ediderunt.* Pt. reads *digessisse.* The MS. reading, *id egisse*, is considered = *ei rei operam dedisse* by Ellendt, and by Kr., who suspects that after it the words: *ut ex eis disciplina quaedam artis oratoriae efficeretur* may have been left out. **Artificio**, *theory* or *system of rules.*

14. Non eicio, an expression borrowed from the drama. Sf. See Lex. *s. v.* II. B. Cf. Bk. III. ch. iv. 196 *in fin.*

17. Quamquam, a rhetorical correction or recalling of the just employed **vobis.** Pt.

18. Eis, depends upon **suscipienda**, l. 16, as if the preceding clause had been: *vel potius non vobis, qui iam, etc.* **Ingrediuntur in stadium**, *i. e.*, are beginning the actual exercise of the profession of the orator.

20. Quasi ludicra, *as in the fencing school.* Sf.; *in sport.* Ws., who compares *De Natura Deorum*, II. 37: *Pueri exercitatione aliqua delectantur.*

22. Ac tamen, *and still, besides all that.* Pt.

XXXIII. 29. Ad—adcommodate, *in a manner adapted to real life.*

31. Viris, *strength* of lungs.

33. Audierunt, *sc.*, from the Greek teachers of oratory.

34. Perverse, *faultily.* **Dicere** depends on **consequi.** A. 332, *h*, note; C. 237; G. 423 and 553, 1; H. 498, II. note 1.

37. Subito = *ex tempore.*

38 **2. Stilus** in Cicero always means either *the instrument for writing with*, or *its employment*, as here. In the sense of the English *style*, it is post-Augustan. Pt.

4. Neque iniuria = *nec sine causa.*

5. Commentatio, *preparation.* Cf. *Tusc. Disp.* I. 30, 74.

7. Artis. Genitive of source. **Loci.** Cf. p. 18, l. 3. **Ingenii ac prudentiae**, *sc., loci, i. e.*, those which are found out by a sort of genius and practical discernment.

8. Qui modo insunt. See R. II. 1693.

9. Anquirentibus, used especially in philosophical language of close, searching investigation. Sf.

10. Occurrunt, *press forward of their own accord.* Pt.

11. Quae—inlustria, *i. e., lumina sententiarum et verborum.* Sf.

Page

Cf. Bk. III. ch. lii. 201. **Sunt—inlustria,** *illuminate, add brilliance.* 38
Generis, *sc., of style.* Se.

12. Sub acumen stili, etc., *come under the point of the pen and follow its direction.* Pt.

15. Numero, the *rhythm* formed by the raising and sinking of particular words and syllables; **modo,** the harmony and law of time pervading the members of a whole period. Sf.

16. Clamores, *cries of applause.*

24. Similis consequatur, *follows in the same course.*

25. Concitato, *at full speed.* Lex. **Inhibuerunt,** here, *have stopped rowing;* an incorrect meaning of the word, as Cicero afterwards found and stated in a letter to Atticus (xiii. 21, 3): *Inhibere est verbum totum nauticum. Sed arbitrabar sustineri remos, cum inhibere essent remiges iussi. Id non esse eiusmodi didici heri, non enim sustinent, sed alio modo remigant.* See Lex. *s. v.* I. A.

27. Pulsu, *stroke.* **In oratione perpetua,** *as the discourse goes on.*

29. Oratio reliqua, *i. e.,* the part of the speech still remaining, which will be spoken *ex tempore,* goes on without any one remarking a difference. Pt. **Scriptorum—concitata,** *hurried on by the similar force of what was written* still operating. Ks. and Sf.; **Vi concitata,** *by its aroused force.* So Pt. and Ws.

XXXIV. 31. Commentationibus, here = *preparatory exercises.* Sf.

33. Carbo, a noted orator and politician, a friend of the Gracchi, but afterwards an aristocrat. He was accused by Crassus, B. C. 119, and hence the expression **illum inimicum.**

35. Quam maxime gravibus, *as significant,* or *full of meaning as possible.* M. 310, Obs. 3.

36. Ad—quem, *i. e., as large a part as.*

38. Lectis, *choice, select,* corresponds to the following *ornatissima atque optima* (p. 39, l. 2). Sf. Cf. Bk. III. ch. xxxvii. 150.

39. In hoc, *in this method.*

3. Gracchus, *i. e.,* the younger, who far surpassed his brother 39
in eloquence.

4. Ita, *consequently.*

5. Prodesse depends upon **animadverti.**

7. Eoque, *and this practice.* Ws.

8. Graecas, not *Graecorum,* because the contrast between orations in Greek and the previously mentioned Latin writings

Page

39 is to be made prominent. Sf. **Explicarem,** *i. e.*, in a free translation or paraphrase of the Greek. Sf.

11. Exprimerem—imitando, *I formed by imitation*, as the plastic artist fashions new statues. Sf. The reference here is probably to the formation of such words as *qualitas, perceptio*, etc., rather than to the transference of Greek words into Latin, and the clause **quae—essent** is concessive. Ws.

13. Iam, *Furthermore, Moreover.* It serves to carry on co-ordinate members in an enumeration. Sf. **Totius corporis** belongs to **motus,** while the remaining genitives are more dependent on **exercitationes.** Sf.

16. Quorum, interrogative; co-ordinate with **quos.** Ws.

19. Deformitatem pravitatemque, *an uncouth and inappropriate manner* or *style* of speaking.

20. Ad verbum, *word for word.*

22. Adhibere, *sc., vos, to draw to one's support,* so to speak, *from without.* Sf.

23. Istam—rationem, the method of fastening the thread of thought to certain *places and images* or *signs;* as the art of memory which Simonides taught. Cf. Bk. II. ch. lxxxvii. 357 *et seqq.;* l. 29 *et seqq.*

24. In arte, *i. e., in the form of a system* (Mnemonics). Pt. Cf. Bk. II. lxxxvi. **Educenda.** Crassus here in conclusion (again in opposition to the Greek school-rhetoricians) takes the previous preparation of an orator in a far more comprehensive sense, according to which a public appearance and practice itself is the best school. Pt. **Dictio** is personified.

25. Domestica, *secluded;* = *inter parietes.* Pt. **Umbratili,** *scholastic.* Frequently Cicero contrasts the *umbracula* of the school with the sunlight and dust of public life. Sf. Cf. *Brut.* 9, 39; *Orat.* 19, 64.

26. Agmen, *the line of march.*

27. Visus hominum. So Kr. & Sf. after Madvig; with **subeundus,** *one must look men in the eye.* Sf. Pt. adopts the MS. reading, *usus omnium.* **Periclitandae,** *must be tested.*

28. Inclusa, *sc.*, between the four walls. **In—lucem,** *i. e., into the publicity of real life.* Sf.

30. Historiae, *i. e.*, the history of different nations. **Doctores atque scriptores,** used according to Cicero's custom of expressing different sides of an idea by different words. Sf.

33. Re, *question.*

Page

34. In—partis, *i. e.*, argue both sides after the method of the 39
Academics.

37. Senatoria consuetudo, *i. e.*, parliamentary law.

38. Disciplina rei publicae, *the national constitution.* Sf.

39. Causa imperii, *the interests of the realm; i. e.*, whatever is requisite for the maintenance of the same. Sf. **Libandus est, etc.,** *i. e.*, Out of every kind of refined culture we ought to pluck the bloom of spirited humor and witty thoughts. Pt.

2. Perspergatur, *may be seasoned thoroughly*, according to the 40
proper meaning of *sales.* Pt.

3. Effudi, *i. e.*, in rapid succession, and without entering deeply into any single topic. Sf.

4. Patrem familias. See p. 34, l. 28, note.

5. Aliquo circulo, *any private circle you please.* Pt. The subject of **respondisset** is implied in **quemcumque patremfamilias.**

3. Chap. XXXV.–XXXVI. *in med.:* Reasons for the necessity of an extensive knowledge on the part of the orator.

XXXV. 7. Silentium, *sc.*, as if overpowered by the number and greatness of the thoughts. At the same time a resting-place is furnished before entering on the more important matters that have similarly to be discussed. The impulse for the continuation of the conversation is given by Scaevola, who at the same time undertakes to conduct the subsequent juristical discussions. Pt.

13. Requiratis = *quaeratis.* Sf.

15. Evolavit, *escaped so quickly from our sight.* Pt.

18. Veste, collective, *tapestry;* ablat. of quality, according to Sf.

19. Argento, *silver plate.*

21. Constructis, *sc., uno in loco.* Bk.

24. Vix aspiciendi. So quickly did all pass before the eye, that scarcely a fleeting look was thrown upon it. Pt.

27. Quin. An exhortation is often expressed in Latin by a question with *quin, Why not?* M. 351, *b*, Obs. 3.

34. Transennam, *a lattice window.* Hence, *quasi transennam aspicere = to look in an imperfect or cursory manner, as if through a lattice.* See Rich: Dict. Antiqq. *s. v.*

1. Exquirere. For the mood see A. 332, *g* and *h;* C. 210, 1; 41
G. 548, note 1; H. 505, II. 2. **Sed** has a resumptive force. On the anacoluthia see M. 480.

Page

41 **2. Nobis veniam da,** *do us the favor.*

3. Coartavit et refersit, *has compressed and packed together.*

8. In causis oratione, *forensic oratory.* Ws.

9. Iam, used with reference to the preceding **antea,** l. 5.

10. Graveris, the ending more seldom found in Cicero, here used to avoid the hiatus. Sf. C. 84, 3; G. 130, 1, *b;* H. 237.

11. Formam, *outline.* Sf.; as it were the foundation or ground-plan of the whole structure. Pt.

12. Opinione, *than had been supposed* or *imagined.* Lex.

XXXVI. 15. Non queo, so always in Cicero, instead of *nequeo.* M. 159, Obs. 1.

18. Ain, for *aisne,* a form of contradiction belonging to conversation. Sf.

19. Huic aetati, *by a man of my years.* Ws.

22. Rationibus, *considerations.*

26. Prudentia, *accomplishments as a statesman.* Ws.

27. Instrumento, *stock, equipment.* Like *apparatus* and *supellex,* generally used in a collective sense.

28. Supellectilem, *outfit.*

4. Chap. XXXVI. *in med.*–XL.: The importance of legal knowledge to the orator.

28. Igitur, *sc.,* because you think that this knowledge acquired by the orator is something merely personal, and does not belong to his department. Pt.

31. Quos—exspectavit, *i. e.,* whose speech he, as an *assessor* of the praetor, was obliged to endure, and the close of which he awaited with impatience, through his eagerness for his accustomed game of ball on the Campus Martius.

32. Et . . . et = *half* and *half.* **Ridens,** *amused, sc.,* at their ignorance. Ws. **Scaevola,** *sc.,* P. Mucius Scaevola, cousin of the Scaevola here taking part in the dialogue, the father of the colleague of Crassus in the consulship.

33. Crasso, perhaps the grandfather of the triumvir. His relationship to Licinius Crassus, the orator, is not known.

34. A praetore. Hence this was in the preliminary stage of the action,—*in iure.* Ws. **Contenderet,** said with irony. According to the law of the XII. Tables, a guardian guilty of a breach of trust against his ward must be fined double the amount. Hypsaeus, the counsel for a minor who had entered a complaint against his guardian, sued for *more* than double the amount, and consequently, according to the general provision,

Page

ut causa cadat is, qui non quemadmodum oportet egerit, must have 41
lost his suit. But the counsel for the guardian, Cn. Octavius, instead of at once insisting on this flaw in the action, went on to argue the unreasonableness of the demand, and so prevented Hypsaeus from being immediately non-suited.

35. Causa cadere, *to lose his case.* See Lex. *s. Cado* II. F, 1. When this trial took place it is difficult to determine, perhaps in 121 B. C., in which year the augur Scaevola was in Asia. Sf. **Homo consularis.** His ignorance was therefore the more disgraceful.

36. Recusaret, *was protesting,* or *alleging reasons against.* Ws.

38. Turpi. Dishonesty or unfaithfulness in the discharge of a guardianship (breach of trust as a *tutor*) was doubly disgraceful. **Iudicio,** *decision, judgment.*

39. Inquit, *sc., Scaevola.*

5. Lege agendo, *in bringing suit under the statute.* 42

6. Quod, *which, sc., ut ista condicione* or *formula causa ageretur.* Sf. **Impetrasset,** *sc., a praetore.* See Ry. p. 323.

7. Caderet = *cadere eum oportebat.* Sf. **Secum agi** = *lege a se peti.*

8. Quam—actione, *i. e., than was fixed* or *appointed by law for such a case.* Sf.

XXXVII. 10. In—diebus, *in the course of* or *within the last few days.* A. 256, *a;* C. 185, 4; G. 394; H. 429, 1.

12. Sedentibus, *sc.,* as *assessor,* like Scaevola in the trial mentioned above. See Ry. p. 320; Dict. Antiqq. *s. Assessor,* I. p. 211. **Disertorum,** *able orators,* in this case the defendant's counsel.

13. Illi—unde peteretur = *the defendant;* since *petere* and *petitor* are the technical terms for *the demand for payment* and *the creditor.* Pt. Ry. p. 321; Dict. Antiqq. *s. Actor,* I. p. 23. **Exceptio.** When the plaintiff had stated his claim before the praetor, and asked leave to bring his suit into court, the defendant might either deny the claim altogether or reply to it by a plea (*exceptio*) demanding a verdict on special grounds (while admitting that the plaintiff's claim was well founded), *e. g.,* as in this case, that a debt was demanded before it was due. If this fact were proved, the plaintiff not only would lose his case, but could not bring action again, QUOD—VENISSET (l. 18).

14. Quod—comparatum esse, that he might know when to

Page

42 bring his suit. The defendant's lawyer took the *exceptio* in the wrong sense, and only pleaded for a postponement until the debt was due.

15. Ut—ne—excluderetur, ironical, like *contenderet* on p. 41, l. 34; *in order that the creditor might not bring suit a second time and lose it,* in accordance with the *exceptio rei iudicatae.*

16. Infitiator, *the defendant who denied his obligation.* Ws.

18. QUOD EA RES, ETC. In this case, counsel for the defendant claimed the insertion of the *exceptio,* thus debarring himself from the fatal objection which he might otherwise have taken *in iudicio.* Ws.[1]

19. Hoc is inserted pleonastically before **quam.** Sf.

20. Personam, *character.*

23. Hunc gathers up again in one the preceding definitions: *that he, sc.,* who has been thus characterized, with whom all this is the case, etc. Pt. It calls to mind with emphasis the subject (**eum**) which is separated from its predicate (**labi**) by the intervening relative clause. M. 489, *a.*

25. Propinquum—Divitem. The person here referred to was P. Licinius Crassus Dives Mucianus, the son by birth of P. Mucius Scaevola (consul, B. C. 175), and adopted by P. Licinius Crassus Dives. What his relationship (**propinquum nostrum**) was to L. Crassus, who is here speaking, is uncertain. See Dict. Biog. *s.* Licinius Crassus, 8.

26. Elegantem, *cultured.*

29. Illum, *sc., the brother,* P. Mucius Scaevola, consul, B. C. 133, the father of the colleague of L. Crassus in the consulship, B. C. 95, and the first cousin of Q. Mucius Scaevola, one of the interlocutors in this conversation. **In iure civili,** *i. e.,* in the practical application of the *ius civile;* while **illi arti satis facere** signifies *to answer the requirements of a profession = iuris consulti nomine dignum esse.* Sf.

30. Illi arti, bracketed by Kr., and by Pt., who thinks the phrase has crept into the text from the margin, where it was placed by a gloss-writer to supply the dative presumed to be needed.

32. Se, *sc.,* **P. Crassum,** l. 25.

35. Tempora . . . aetas. Cf. p. 8, l. 33 and note.

36. Ferre, *to produce.*

[1] On this passage (l. 10–19) see Poste: *Commentary on Gaius,* IV. 130–132.

Page

37. Verecundius, *with a certain timidity or reserve.* 42

38. Vir—summus, *sc.*, Antonius.

XXXVIII. 10. Inertiae. A. 220; C. 140; G. 378; H. 409, 2. 43
Sententia mea, *sc.*, as a judge. Sf.

11. Haerere. See Lex. *s. v.* II. B, 2. **In iure,** *in court;* the most general term, to which **praetorum tribunalibus** is added as a closer specification. Ws.

12. Iudicia privata, *civil suits.*

13. Obire, *to apply one's self to, manage.*

14. Aequitate ac iure. Placed thus in juxtaposition, *aequitas* is *the inner living essence of law,* which has found its expression in *ius.* Pt. **Iactare.** See Lex. *s. v.* II. 1. **Centumviralibus.** The origin and constitution of the court of the *centumviri* are very obscure. Its jurisdiction seems to have been limited to civil causes, particularly those known as *real actions.* "The special sphere of their activity was the *Querela inofficiosi testamenti.*" See Dict. Antiqq. *s. Centumviri,* I. p. 404; Ry. p. 320.

15. Usucapionum, *ownership by undisputed possession.* **Gentilitatum,** *relationships in the same gens.*

16. Agnationum, *blood-relationships on the father's side.* **Adluvionum,** *gradual accessions of land by the flowing of water.* **Circumluvionum,** *separation of land into an island,* or *formation of islands by alluvial deposits.*

17. Nexorum, *legal obligations* of any kind. **Mancipiorum,** *legal, formal sales; conveyances.* **Parietum,** *i. e.*, respecting *liabilities resting upon walls.* **Stillicidiorum,** *rain-water dripping from the eaves.*

18. Ruptorum, strictly used when the will was invalid because of a later will, or the birth or adoption of a son. The term *irritum* was employed when the will was invalid because of the loss of civic position on the part of the testator or the failure of all heirs named in it. These terms, however, were not exclusively appropriated to these respective classes. Of course, if a will was not duly made (*non iure factum*), it was also invalid. Roby: *Journal of Philology,* Vol. XV. p. 64; Ry. p. 304.

20. Quid suum, etc., *i. e.*, the most elementary conceptions of law. Pt.

25. Didicisse depends upon *profiteri,* to be supplied from **confiteri.** Sf. **Mihi,** Ethical dative. A. 236; C. 159; G. 351; H. 389. **In circulo,** *sc.*, where two or three people are together,

Page

43 and it is consequently not so hard to collect one's thoughts as before the public court. **Adversarii,** *the counsel for the opposite side.* Stipulations of this kind, *i. e.*, legal business in the form of question and answer, whereby one person pledged himself to do something for another with or even without certain conditions, generally rested upon an agreement between the parties. Pt., who renders: *when you allow yourself in an unimportant contract to be duped by your opponent.*

26. Obsignes, *i. e.*, and still *you sign the written contract of your client,* to secure it the better, as though you wished to make perfectly firm the exceedingly disadvantageous provisions contained in it. Pt.

27. Tabellis. The substantive to which a relative pronoun refers is sometimes repeated for the sake of perspicuity or emphasis, or even quite superfluously. M. 315, *a*, Obs. 2. **Capiatur,** *is defrauded.*

29. Citius. See Lex. *s. Cito* III. B, *citus,* B, 1, *c.* Notice the antithesis in the phraseology of the two clauses—the smallest skiff and the representative of the largest sailing ships, the safe harbor and the stormy sea, **everterit** and **gubernarit.**

33. Certatur—civili, *i. e.*, where one has to deal with the most important and the most debated questions of law. Pt. **Os.** See Lex. *s. v.* II. A.

35. Igitur, *for example.*

39. Ipse, *sc., the father.*

44 **1. Egisset lege,** *i. e.*, had made a motion before the praetor for a trial. Ry. pp. 324, 320; Dict. Antiqq. *s. Actio* and *Centumviri.*

2. Testamento—filius, in apposition with **miles,** *the son, excluded from the inheritance according to the* altered *will.* So far from being an interpolation, the words in this their intentionally emphatic position bring into prominence the opposition between the actual testamentary provision and the natural claims of the son to inheritance. Pt. These words, suspected by some editors, show that the son was not merely passed over, but was disinherited by the will, probably by the insertion of the words *ceteri omnes exheredes sunto.* The question, therefore, was: Could a son be disinherited by general words without express mention (**nominatim**)? Roby.

4. Bonorum. For the construction see p. 13, l. 30, note.

XXXIX. 8. Patricios, added to **Claudios** in order to group

Page
together the different *patrician families* of the Claudii. There 44
were some half-dozen *plebeian* families in the Claudian gens, of which that of the Marcelli was by far the most celebrated. See Momm. I. p. 617.

9. Stirpe, *i. e.*, by right of *family;* **gente,** by right of *gens.*

11. Gentilitatis iure. When a person who was free-born (here a *liberti filius*), dying intestate, had no natural heirs or agnates, his property reverted to his *gentiles.* In this case was involved the question whether the Claudii were the *gentiles* of the person referred to. Of the four "requirements of a gentilis" mentioned by Cicero in *Topica* VI. 29, the third was as follows: *Gentiles sunt inter se, quorum maiorum nemo servitutem servivit.* See Dict. Antiqq. *s. Gens,* I. p. 907.

14. Venisset, *sc., is* or *aliquis.* **Si,** *provided that.*

15. Quasi patronum, *i. e.*, who would stand in the same relation to him as a patron to his client. **Intestato,** adverbial ablative, *without making a will.* The question here at issue was whether the *quasi patronus* of an exile from an allied state had the right of inheritance, in case of intestacy without *sui heredes,* as a *patronus* would have inherited from his freedman or his client by the XII. Tables. Ws.

16. Ius applicationis. *Peregrini* resident in Rome were incapable of exercising any political functions, and, in the eye of the law, had no civil rights. Hence they had no *locus standi* in a court of law, and could be heard only when represented by a *patronus,* under whose protection they had placed themselves. The right to do this was called *ius applicationis.* The term *peregrini* included after the social war all the free subjects of Rome in the provinces and all the free subjects of States in alliance with Rome. Ry. p. 115.

17. Inlustratum, *elucidated.*

18. Patrono, here *the legal advocate.*

19. Oratae . . . causam. Here the question at issue was: How far is a vendor, selling a house to a person from whom he had previously purchased it, liable to damages for not expressly mentioning in the conveyance a defect in title that existed at the time of the former sale, and of which the purchaser might therefore be supposed to be cognizant. See Dict. Biog. *s. Crassus,* I. p. 880. **Orata** was praetor B. C. 98. **Iudicio privato,** *i. e.*, a trial before *a single judge* (*iudex*) appointed by the praetor, in distinction from the centumviral court. See Ry. p. 320.

Page

44 **20. Iure, etc.** Cf. *De Officiis* III. xvi. 67: *M. Gratidianus, propinquus noster, C. Sergio Oratae vendiderat aedes eas quas ab eodem ipse paucis ante annis emerat. Eae serviebant; sed hoc in mancipio Marius non dixerat. Adducta res in iudicium est. Ius Crassus urgebat, 'quod vitii venditor non dixisset sciens id oportere praestari,' aequitatem Antonius, 'quoniam id vitium ignotum Sergio non fuisset, qui illas aedes vendidisset, nihil fuisse necesse dici nec eum esse deceptum, qui id, quod emerat, quo iure esset, teneret.'*

22. Servire, *was under a liability, i. e.*, encumbered with an obligation towards the real estate of a neighbor. Cf. p. 43, l. 17, *etc.*

23. Mancipii lege, *contract of purchase, bill of sale.* So in l. 30, **mancipio** alone. See Dict. Antiqq. *s. Mancipium*, II. p. 117.

24. Defendebamus, *maintained.* **Incommodi,** *encumbrance.* **Mancipio,** here, *property.* It sometimes means the thing mancipated.

25. Neque declarasset, *and had been silent about.* Cf. *De Off.* III. xvi. 65.

26. Quo—genere, *sc.*, of transactions with respect to a guarantee. The more precise explanation follows in the words **simili in re,** *i. e.*, in another case of the sale of a house. Sf. In this case, too, the question involved a *servitus*, and the want of precision in the terms of the bill of sale illustrated the want of legal caution in Buculeius.

27. Neque et. See M. 458, *c.*

29. Quodam modo erravit, *somehow or other made a blunder.* Reid.

30. Lumina, *view, prospect.* **Uti—ita.** The use of an adverb, instead of an adjective, with *esse* was in the classical period confined to a few words of place, such as *prope, procul*, and of way and manner, etc., as *ut, ita, secus, contra, perinde, bene.* Sf. M. 209, *b*, Obs. 2.

31. Recepit, *retained, reserved; became responsible for, warranted.* See Lex. *s. v.* I. A, 2; II. B, 2, *b.* The word is ambiguous. "Buculeius inserted in his conveyance a general *reservation* in some such words as *lumina uti nunc sunt recte recipitur, i. e., due reservation is made of the lights as they now are.* Fufius, however, ignoring the technical sense of *recipitur*, chose to take it as a *guaranty* of his own lights against the world." Roby. See full discussion of this case by him in *The Journal of Philology*, Vol. xv. pp. 67–75.

Page

33. Egit cum, *entered suit against, sc.*, for breach of agreement. 44

34. Officeretur, a technical expression, used of the man who obstructed his neighbor's light by building. Cf. *De Off.* III. xvi. 66; and see Ry. p. 301.

36. M' Curii causa—Coponii, *sc.*, respecting an inheritance; one of the most celebrated private causes in the annals of Roman jurisprudence, tried before the *centumviri* under the presidency of the praetor, T. Manilius, B. C. 93. The testator, supposing his wife to be pregnant, had directed by will that if the child should be a son and should die before reaching the age of fourteen (p. 45, l. 6), M' Curius should succeed to his property. No son was born, and M. Coponius, the next of kin to the deceased, claimed the property, appealing to the letter of the will. But Crassus won the case for Curius. For allusions to this case elsewhere in the *De Oratore* see p. 60, l. 33; p. 62, l. 1; Bk. II. ch. xxxii. 140. For a sketch of the arguments of Scaevola and Crassus see Cicero: *Brutus*, chaps. lii. and liii.; and for a full account of the case see Forsyth: *Hortensius*, p. 115.

37. Expectatione, *eager attention.*

39. Disciplina, *science.*

1. Subtilis. See Lex. *s. v.* II. B. 45

3. Iuris—eloquentissimus. Cf. Cicero: *Brutus*, ch. xxxix. 146.

4. Scripto testamentorum, *letter of the will.*

5. Postumus, *sc., filius.*

6. Antequam—veniret, *before he came of age, i. e.*, before the end of his fourteenth year.

12. Auctoritatibus, *legal opinions, sc., prudentium, of those versed in the law.* **Exemplis**, *i. e.*, analogous cases. Pt.

13. Formulis, the prescribed *formulae* in wills, especially the *testamentum per aes et libram*, as they had to be used before legal witnesses. Pt. **In medio—versari**, *to be dealing with central* or *fundamental questions of law.* Ws.

XL. 14. Amplissimarum, *the most important.*

15. Capitis, *civic status, sc.*, inasmuch as, in the action for the possession or loss of legal existence, freedom, and civic and family rights were at stake. Pt. Cf. Ry. p. 113.

16. Versentur, *depend upon.* **Etenim si, etc.** The conclusion begins in l. 26, the irregularity of form resulting from the endeavor to embrace everything, and the consequent necessity of using the same proper name for the sake of distinctness, once as an object, and then again as a subject. Pt.

Page

45 **17. C. Mancinum, etc.** For an account of this occurrence see Momm. III. p. 27.

18. Invidiam—foederis, *the odium* excited against him because of *the treaty* he had made with the Numantines.

19. Pater patratus, the chief of the *fetiales* or college of priests who ratified treaties and who held the *patria potestas* over citizens who were to be surrendered to the enemy. See Ry. p. 113.

21. Neque in senatum, etc., because he considered that by his return he had been legally restored to his former position.

23. Educi, *to be expelled.* **Negaret.** A causal clause with **quod,** whose predicate is a *verbum declarandi,* is usually in the subjunctive, in Cicero. Sf. A. 321, 2, note 2; C. 232, 3; G. 541, 3; H. 516, II. 1.

25. Vendidisset. A father might sell his son as a slave, and a citizen might be sold into slavery, for wilfully avoiding enrollment in the censor's books in order to escape taxation, and for various offences connected with military discipline. See Ry. pp. 113, 291. **Dedidisset,** *sc.,* to an enemy for some breach of public faith. In that case he forfeited his rights irrecoverably.

26. Postliminium, *right of return* to his former condition and privileges.

28. Ordine, *the senatorial rank.* **Capite** includes the three preceding expressions.

29. Haec, *sc., causa.*

30. Infitiari, *disprove.* **In—consisteret,** *would depend upon* the interpretation or application of *legal principles or statutes.*

31. Simili in genere refers to the kind of case in law, **inferiore ordine,** which also depends on **in,** to the rank or position of the person concerned. Sf.

33. Sese liberasset, *i. e.,* had bought his freedom with a part of his earnings, as a slave was often permitted to do.

35. Hanc, *i. e., our own, the Roman.*

38. Census sit, *was registered in the censor's list.* **Continuo, etc.,** *i. e., immediately* after the admission to the lists of Roman citizens by the censor. Sf.

39. Lustrum, here, *the period of five years* at the end of which the *lustrum* (*purificatory sacrifice*) was made by the censors when the census *was completed.* See Ry. p. 204. **Quod, etc.** The simplest construction of the sentence is: *Farther, as regards the case which once happened, viz., ut paterfamilias qui venisset, cum*

Page

duxisset neque remisisset mortuus esset intestato, are not important 45
matters there at stake? For that is the decisive point, that he had died without a will, and left behind him two heirs, one by each wife. Pt. M. 479, *d*, Obs. 1.

1. Usu venit, *happened.* R. II. 1238, note 3. 46

4. Nuntium remisisset, *had sent a message, sc.*, renouncing or annulling the marriage; = *repudium remisisset.* See Ry. p. 297.

6. De—capitibus, *concerning the civil rights of two persons;* an instance of hypallage.

7. Posteriore, *latter.*

9. Certis—verbis, viz., the formula TUAS RES TIBI HABETO or AGITO.

10. Divortium, strictly implies mutual consent, but is here loosely used for *repudium.*

10. In—duceretur, after the analogy of *in matrimonium duci, taken into the position of a concubine.* By the use of the subjunctive imperfect, the consequence is not limited to the single past instance mentioned, but described as valid for all time. Sf.

12. Alacri, *self-confident.*

16. Tendentem, *holding out,* therefore *offering.*

5. Chap. XLI.–XLV.: The study of law not difficult and of especial interest to philologists, historians, statesmen, and philosophers. It stimulates patriotic feeling and aids in making old age respected.

XLI. 19. Segnitatem. So Pt. and Sf., following the citation of Nonius. Kr. retains *segnitiem.*

26. Qui—profuerunt, *i. e.*, who had the control of this legal knowledge.

29. Editum, *sc., ius.* **Expositis,** *sc.*, B. C. 304.

30. Actionibus, *i. e.*, the *formulae* for legal actions or lawsuits, the technical phrase for which was *legis actiones.* See Ry. p. 321 and Momm. I. p. 598. **Artificiose componerent,** *put together in systematic arrangement.* Pt. **Generatim** qualifies **digesta.** See p. 47, l. 29 and note.

31. Ad—redigi, *be reduced to a system.*

33. Illam scientiam, *i. e., logic.* So Sf. and Se.; *the knowledge (of logical method) necessary to enable him* (**ut—possit**). Ws.

XLII. 38. Conclusa—artibus. Cf. **ad artem redigi,** l. 31.

1. Numeri, *rhythms.* **Voces,** *tones.* **Modi,** *melodies.* **Linea-** 47
menta, *outlines.*

Page

47 **2. Formae,** *figures.* **Intervalla,** *dimensions, i. e.,* extensions of space. Ws.

3. Grammaticis, here, neuter.

5. Pronuntiandi—sonus, *a precise* or *definite accent in pronunciation.*

6. Ornare, *sc., oratione.* Cf. p. 36, l. 23.

7. Disiecta, the conjecture of Sf., with **diffusa** corresponding to **dispersa et dissipata,** p. 46, l. 39. Other readings are: *diiuncta,* Pt., 5th and 6th eds.; *incondita,* Se. and Stängl; *incognita = incerta,* Reid, approved by Ws. The MS. reading is retained by Kr. and by Pt., 4th ed., whose explanation is: They knew the facts and still they also did not know them, because the consciousness of the special importance of these five parts and their connection with each other was wanting.

8. Diffusa, *i. e.,* not related at all to one another; although really closely connected, as the five parts of the one *officium oratoris.* **Adhibita est,** *was called in.*

9. Alio genere, *sc.,* logic.

10. Adsumunt, *appropriate.*

11. Ratione quadam, *according to a fixed rule and method.*

12. Finis, *object.* **Legitimae atque usitatae,** *i. e., depending upon statute and usage.* Sf.

13. Aequabilitatis, *equity.*

14. Genera, *the general divisions, sc.,* of the science of private law.

15. Paucitatem, *i. e., the smallest possible number;* that the logical error may not be committed (in consequence of an inadequate minor premise) of one or more species being left outside of the *genera,* co-ordinate with the genus. Pt. Cf. Bk. II. ch. xxxiv. 145.

16. Sui similis (*like one another*) and **differentis** agree with **partis** = *species.* **Communione quadam,** *the possession* of *certain* qualities *in common.* **Specie,** *a particular quality.*

19. Subiciuntur, *are grouped* or *ranged under.* **Omnia,** the subject of **habent.**

21. Rerum—propriae, *the essential peculiarities.*

23. Circumscripta, *precisely limited.*

27. Quod—cogito. Cicero here identifies himself with Crassus, for he wrote a treatise not now extant, *De iure civili in artem redigendo.* Sf.

28. Occuparit, *should anticipate.*

29. In—digerat, etc., *i. e.,* arrange under the main divisions,

Page

and in reverse analytical method divide these into single subor- 47
dinate sections. Pt.

34. Cogantur. Here, in the subjunctive with **dum** because a design is intimated. M. 360, *a*.

36. Iusta, *adequate; i. e.*, satisfying just requirements. Sf.

37. Repleri, here, reflexive, *become filled* by one's own agency.

XLIII. 39. Aculeonem, etc. Cf. Bk. II. ch. ii. 2.

1. Hoc, *sc.*, Scaevola. **Discesseritis,** with **ab,** *leave out of con-* 48
sideration, except. Lex.

3. Omnia (*sc., in iure civili*) **enim, etc.,** resumes the thought with which the preceding chapter closes.

5. Neque—litteris, because, besides the forms of legal process and the XII. Tables, only the praetorian edicts and a few statutes came into consideration. Sf.

6. Pluribus, *e. g.*, Aelius Paetus, Sext. Aelius Catus and Cato; later, the Mucii and others.

12. Aeliana studia, so called from L. Aelius Praeconinus Stilo, one of the most celebrated (as well as the earliest) Roman philologists. See p. 7, l. 23 and note. **Plurima—effigies.** The customs and language of antiquity are reflected in many ways in the older legislation, and thus these are a rich field for antiquarian studies. Pt.

13. Pontificum libris. In these all that pertained to the science of the *pontifices* was taught. But as, originally, all public business, judicial acts, and private legal suits were most closely connected with religion, and hence came under the rules of the "sacred law:" the *libri pontificum* contained also prescriptions about private and traditional law in general, about the customary forms of action, etc., so that they furnished almost inexhaustible material for Roman antiquarians. Pt. See Momm. I. 230.

14. Effigies, with **plurima,** *a very complete picture.* Ws. **Verborum—prisca,** *i. e.*, old forms which had become obsolete or unusual, as *sos* for *eos, endo* for *in, duit* for *dederit, etc.*

15. Actionum—quaedam, certain forms of procedure against particular offences, for which the legal directions were given in the XII. Tables. Pt.

16. Civilem scientiam, *politics.*

17. Consectatur, the reading adopted by Sf. after Wyttenbach; that of Pt. is: *sive quem civilis scientia, sc., delectat.* By **consectatur,** the *civilis scientia* is represented as something

Page

48 desirable and useful, in contrast with the studies of antiquity and philosophy, which serve more for pleasure. Sf.

18. Propriam, *the province.* **Cuiusdam,** masculine.

19. Omnibus—ac partibus, *i. e.*, all the political conditions that determine the well-being of the State, the divisions of the political organization, especially the two orders and their political relations to each other. Pt.

20. Videbit, *sc.*, on closer examination; but **habet,** *sc.*, at all times (l. 22) is present tense, because of the philosophical (ethical) principles on which right and law rest. Pt.

21. Gloriosa, *boastful.*

24. Ex his depends only on **videmus** (= *intellegimus*); and from it *his* is to be supplied with **docemur,** l. 28. Sf. **Dignitatem—expetendam,** in so far as the knowledge of justice and law contains the strongest impulse to a life morally noble and full of worth. Sf.

25. Virtus—labor. So Kr. and Pt. after Wesenberg. Sf., after the MSS., inserts *et iustus* after **virtus.** Others insert *vera* before **virtus.**

27. Fraudes, *crimes.* **Damnis,** *fines.*

XLIV. 33. Fremant, etc. *They may all exclaim against it, yet I will, etc.* **Licet** is rarely used by good writers as a conjunction, but commonly as a verb with a permissive signification. M. 361, Obs. 1.

35. Libellus. The text of the XII. Tables was often copied; and in Cicero's youth boys were compelled to learn them *verbatim.*

36. Fontis et capita. The XII. Tables formed the foundation of all the later legislation.

38. Nostra, *i. e.*, just because it *is* our own. **Cuius rei,** *sc.*, *amoris patriae.*

39. Ac tanta, in the MSS., and retained by Pt., and by Sf., who also inserts *necessitas* after **tanta.**

49 **2. Immortalitati,** *sc.*, which the daughter of Atlas promised him. Cf. *Odyss.* V. 135.

5. Mens, *inner being, character.* **Disciplina,** *constitution, form of government.*

9. Percipietis, *you will obtain possession of.*

10. Quod, *that.*

11. Prudentia, *in knowledge of law.*

12. Illorum, *sc., Graecorum.*

Page 49

XLV. 22. Praesunt. Cf. p. 46, l. 26 and note.

23. Ut . . . sic contra. A comparison by *ut—sic* is often made use of in order to draw attention to a difference. M. 444, Obs. 2.

25. Πραγματακοί, lit. *men skilled in business.* The class of persons here referred to were *legal experts* or *attorneys.* They were employed to collect the legal material, the passages of the laws bearing on the case, etc. Cf. p. 65, l. 6 *et seqq.;* Quintilian III. vi. 59; *Graeci* πραγματικοὺς *vocant iuris interpretes;* XII. iii. 4: *Neque ego sum nostri moris ignarus oblitusve eorum, qui velut ad arculas sedent et tela agentibus sumministrant, neque idem Graecos quoque nescio factitasse, unde nomen his pragmaticorum datum est.* See also Dict. Antiqq. *s. Orator,* II. p. 294. Cicero *ad Atticum,* II. xx. 1; Martial, XII. 72; Juvenal, VII. 123.

28. Summo poeta, *sc.,* Ennius in his Annals, quoted also in *Tusc. Disp.* I. ix. 18.

29. Egregie cordatus, *exceedingly wise.*

30. Qui, regarded as genuine by Pt., Se., and Sf., who supplies *ministros se praebuerunt;* but considered spurious by Madvig and Ws., on the ground that the Romans in the earliest times did not act as legal assistants to orators, but gave their advice independently. **Cum,** *when.* **Ingenio auctore,** *by the title of their ability. Auctor,* as a technical term in public and private law, denotes the person who gives the title to property, the authority or right to act (*auctoritas*). **Auctore.** So the MSS., Sf., and Ws., but most critics, with Pt., reject it.

31. Dignitatem, *high rank.* Ws. **In—iure,** *in communicating legal opinions.* Sf. Cf. p. 53, l. 19.

33. Senectuti celebrandae = *ut senis domus celebretur.* Sf.

36. Causarum—forensem. Hypallage. Cf. p. 7, l. 28 and note.

1. Ista solitudine, *sc.,* to which old age would otherwise be 50
subjected.

3. Rei publicae muneribus, *public offices.*

7. The fragment is in iambic senarii, from a tragedy; according to Ribbeck, from the *Eumenides.* M. 507, *a.* **Summarum rerum** = *salutis suae.* Sf.

8. Instead of **ex,** Ribbeck reads *pro,* for the sake of the metre.

9. Temere—turbidas, an intentional employment of alliteration, common in Ennius. **Turbidas,** which therefore, in consequence of the difficulty of seeing one's way in them, needed the divine direction. Pt.

Page

50 **12. Vestibulum,** *the entrance-passage* to the **ianua** or *ostium,* within the house-walls, but not shut off from the street. Guhl and Koner. **Adfecta aetate.** See p. 10, l. 38, note.

13. Frequentia, *concourse.*

6. Conclusion of Crassus' discourse.

XLVI. 16. Publica iura. The *Ius Civile* was divided by the Roman jurists into *publicum* and *privatum. Publicum ius* is defined to be that which relates to the *status rei Romanae,* or the Romans as a State, *i. e.,* law of religion and constitutional law; *privatum ius* is that which relates *ad singulorum utilitatem,* that is, to the interests of individuals. See Dict. Antiqq. *s. Ius,* I. p. 1042.

17. Monumenta, *memorials, history.*

19. In iudiciis, *in judicial transactions respecting private affairs.* Sf.

22. Iudiciorum, *in the courts.*

23. Antiquitatis memoria, *record of ancient forms and precedents;* **Auctoritas,** *authoritative exposition;* **Regendae—scientia,** *scientific system of political precedents.* Ws.

26. Subiecta esse, *to be at the command of.*

28. Clamatorem, *ranter.* So Sf. after Bake; *proclamatorem,* Pt., after the MSS. Cf. Bk. III. ch. xxi. 81.

29. Antistes, *high priest,* because of the divine origin of the *ars oratoria,* or because of the *sacra oratoria,* whose care devolves upon him. Pt.

30. Cuius, objective genitive with **facultatem;** attracted into the subordinate clause. M. 445.

31. Dedisse. So Kr. after Klotz. Pt. reads *adfuisse,* Sf. *largitus esse,* Madvig *invenisse,* Baiter *parens esse,* Harnecker *effecisse,* Tittler, adopted by Ws., *auctor esse.*

34. Caduceo. The *oratores* were accustomed to carry it as *legati,* as envoys of peace, or as bearers of a flag of truce, and thereby were safe from every attack. Pt. **Oratoris,** here with an intentional ambiguous reference to its earlier meaning of *ambassador* or *envoy.*

38. Innocentiam, the abstract for the concrete.

51 **1. Labentem,** antithetic to the following **ab errore deducere.** Cf. *De Off.* I. 6, 18.

8. Neque solum, *sc., non.* A. 149, *e;* C. 256, 3; G. 482, 5, Rem. 1; H. 552.

9. Inscientiam, *i. e., insufficient knowledge,* for the exhaustive

Page

statement of the high task of the orator. Cf. p. 27, l. 26, *earum* 51
—*inscitia*.

13. Infinitum est. For the mood see A. 264, *b*; C. 196; G. 254, Rem. 1; H. 476, 5.

14. Ut fieri solet, *sc.*, *ab eis, qui viam commonstraret.* Sf.

Chap. XLVII.: Conversation between the interlocutors.

17. Istorum, *these our young friends, sc.*, Cotta and Sulpicius. **Studiis,** plural, as *ingeniis*, p. 28, l. 39, because the reference is to more than one. **Studiosi,** here a substantive, *studious men.* See Lex. *s. v.* II. B.

18. Socratem—dicere. It would be hard to find in Xenophon or Plato an expression of Socrates verbally corresponding to this; but it is in entire harmony with his whole method of procedure. Pt.

23. Doctrinam, *instruction.*

24. Haec, quae patefecit, *sc.*, the *studia*, or the *fontes atque itinera ipsa* which he has mentioned, l. 11, above.

26. Hoc, *sc.*, *Crasso.*

27. Perque iucunda. In prose, tmesis occurs with the intensive *per.* M. 203, Obs.

28. Pauca, *sc.*, in addition.

31. Latius = *fusius*, opposed to *pressius.*

32. Quibus—rebus, *what we ought to aim at.*

34. Tamen, *to be sure.*

39. Continet, *sc.*, like concealed treasure in the treasury of his knowledge. Pt. **Ex quibus,** *i. e.*, as it were out of the whole stock of his knowledge. Sf.

1. Libellum. Cf. p. 26, l. 4 *et seqq.* **Iam** belongs to **excidisse.** 52
Sf. **Dudum,** *a little while ago.* **Questus est,** a playful reference to the well-known reluctance of Antonius to publish anything. Pt.

5. Id aetatis, for *eius aetatis.* A. 240, *b*; C. 128, 3; G. 336, 4, note 2; H. 378, 2.

6. Oneris, separated from **id** after **quoniam,** on which it depends, for emphasis. See M. 467, *c.*

C. Chaps. XLVIII.–LXI.: Discourse of Antonius. The proper meaning of the term *orator*, the extent of learning necessary and the object to be aimed at in oratorical studies.

1. Chaps. XLVIII.–L.: The correct definition of the term *orator.*

XLVIII. 9. Deprehensum, *detected, brought into a strait.*

Page

52 Antonius falls in with the sportive, humorous tone which Crassus had started. Hence, perhaps, the redundancy of the expression, **video atque sentio**, *I see and feel myself quite surprised and embarrassed.* Pt.

12. Fugere = *cavere.*

13. Succedam. The regular expression, when, in the second hearing of a case, another advocate defends the same cause. Pt.

19. Rettuli, *I noted down, recorded.*

22. Iniquitatem, *unreasonableness.*

23. Quae—nescirem, *i. e., of which I,* as you well know, *understood nothing.* Pt. M. 368.

33. Vagari et errare, *to waver* hither and thither without any fixed aim and definite direction. Pt. Before **si ei** *quod fieri necesse est* is to be supplied. Sf.

34. Non—intellegant, *have not formed the same idea of the point at issue.* Ws. **Esse** is bracketed by Se., Sf., Pt. (6th ed.), and Ws.

39. Signorum conlationibus, *hostile encounters, battles.*

53 **12. Consilii—auctorem,** *i. e.,* the one on whose advice in all State matters the decision depends. Pt.

13. Principem, *sc., senatus.* Sf.

19. Respondendum, *giving advice,* on a legal question; **agendum,** *acting* on behalf of clients, either in managing a case or in drawing up formal instruments, such as contracts, wills, etc.; **cavendum,** securing the client against risk of fraud or detriment by informing him of all needful precautions. Cf. *pro Murena,* 9, 22. See Dict. Antiqq. *s. Iurisconsulti,* I. p. 1037.

20. Sex. Aelium. See p. 49, l. 29 and note.

XLIX. 22. Leviora—studia. See p. 6, l. 27 and note; p. 7, l. 28.

23. For the tense of **quaeratur** see M. 347, *b,* Obs. 1.

25. Quo non amplius, etc., *the utmost that is to be expected from each of them.*

27. Unus, placed with **omnia** for the sake of contrast. **Descriptio** = *definitio.*

30. Persequi, *to follow out in practice.*

35. Atque, *on the contrary.* See M. 433, Obs. 2. **Ad audiendum.** See M. 412, Obs. 3.

37. Forensibus atque communibus, *such as commonly arise in the forum.* Ws.

Page

1. Oratoris facultatem, *i. e., the ability* which he ought to 54
possess.

3. The idea corresponding with the one here introduced by **et** does not follow until chap. li., **Nequo vero, etc.**

4. Gubernacula, *helm, guidance;* so usually in the plural.

6. Impolite, *without ornament.*

8. Non longe, *not far off.* **Apud se,** *at home.*

10. Gravitatis—sui, *i. e.*, which resulted from the integrity of his personal character, and his insight as a statesman. Pt.

11. Quod—dicas. See M. 357, *a*, Obs. 2.

12. Loquacitatem, *i. e.*, as it would appear to Scaurus.

14. Prudentia, *sagacious management.*

17. Auctor, *counsellor.* See p. 53, l. 12, note. **Ob—causam,** *i. e.*, on account of his *rei publicae administrandae prudentia.* Sf.

19. Procuratione, *administration, management.*

22. M. Cato, etc., *sc.*, as statesmen.

24. Exornabant = *insignem reddebant.* In its general meaning it refers to **dignitatem,** in its special meaning to **orationem.** Pt.
L.

29. Idem. M. 488.

30. Plurimos annos. Cf. Bk. III. ch. xxxiv. 138.

31. Eiusdem—facultas, *i. e.*, that oratory and statesmanship necessarily belong to the same individual and the same art.

38. Licet—dicamus, *then, on that principle, we may assert.* **Duodecim scriptis,** a game, supposed to resemble back-gammon, called *ludus duodecim scriptorum.* The *abacus* was divided into two sets of squares, six on each side, and the movements of the pieces were, to a certain extent, regulated by throwing dice. Ry. p. 498; Becker's *Gallus*, p. 502.

2. Et quos, etc. would regularly have been followed by *et* 55
philosophi dicantur eidem geometri et musici, instead of which, by anacoluthon, is found, **Ac hoc ne, etc.** Sf. Φυσικούς. Elsewhere Cicero uses this word in its Latin form. See Lex. *s. Physicus.*

5. Sicut propria, regarded as genuine by Sf. and Pt.; with **omnia sua esse volunt,** *claim everything as their own* (even that which, according to their own admission, belongs to other arts and sciences), *in precisely the same manner as that which really belongs to them.* Pt.

11. To **ieiuna,** *dry, tasteless,* corresponds **aspersa,** *seasoned;* to **nuda,** *without dress* or *ornament,* **distincta,** *adorned.*

15. Neque = *neque tamen.* **Ut** = *quasi.* **Possedisse,** from *possido.* Sf. **Libasse.** Cf. p. 39, l. 39 and note.

Page

55 **17. Hospitem,** here, *stranger.* **In agendo** = *in causa agenda* or *dicenda.*

2. Chaps. LI.–LIV.: The study of philosophy not necessary for an orator.

LI. 19. Tragoediis, *i. e.*, phrases that stalk along as it were on the tragic buskin. Cf. Bk. II. ch. li. 205. **Tuis,** softened by the following **quibus—solent.** Pt.

21. Audirent, imperfect tense, because subordinate to **dixisti;** (23) **cernatur,** present, because Antonius, in this clause, not merely states the view of Crassus, but expresses his own opinion also. Sf.

25. Rationes, *motives, principles of action.* Ws. **In quo,** *with regard to which, i. e., and with a view to this.* Ws.

27. Quoque, *even,* qualifies the following adjectives.

32. Motibus. So Sf. also. Pt., after the MSS., reads *moribus.*

37. Puniendi doloris, *avenging a grievance.*

38. Miscere, *to set in a ferment.* Sf.

56 **1. Qui partim,** *who in some cases, sc.,* the Stoics. Z. 723.

3. Facere, dependent upon *dicunt,* to be supplied from **negant. Partim,** *sc.,* the Peripatetics. **Tolerabiliores,** here, active in meaning, *more tolerant.*

4. Veritatem. See p. 37, l. 29, note.

5. Ac potius, *or rather.*

7. Mala ac molesta form together one idea, to which **fugienda** stands as the consequence. Sf.

10. Ita, restrictive, *under the condition.*

11. Illum, antithetic to **se. Ineptum,** *a pedant.*

12. Probent ingenium, opposed to **Graeculum; sapientiam admirentur** to **ineptum.** Pt.

14. Peragrat, elsewhere always transitive.

15. Pertractat, *i. e.,* works upon hearts as the farmer upon the soil.

16. Descriptiones. See p. 53, l. 27, note.

18. An before **haec** introduces a question respecting the *summum bonum* as an alternative to both the preceding questions about it; **an** before **vero** as an alternative to all the preceding questions about its nature.

19. Quibusdam, *sc.,* especially the Sceptics or Pyrrhonists, and the New Academy.

20. Nihil certum, in general, and especially with reference to the inquiry respecting the highest good. Pt.

Page

LII. 28. **Teneat venas**, *feel the pulse.* Lex. 56

29. **Aget** denotes a time contemporaneous with **degustet, erit acturus**, a time still future, *is already speaking, or shall have to speak.* M. 343.

30. **Degustet**, *tastes* critically, as a connoisseur, wine, or an epicure, food. Pt.

31. **Huiusce.** See Lex. *s. v.* H; with **modi**, *of the kind we are now enjoying.*

33. **Haec**, *sc., quae sentiebat de iustitia et fide.*

34. **Finxit**, *sc.*, in his πολιτεία ἢ περὶ δικαίου.

35. **In libris**, like our expression *on paper*, opposed to practical life. Pt.

2. **Eripite, etc.**, a passage from Crassus' speech *pro lege Ser-* 57
vilia, B. C. 106, by which the *iudicia, i. e., the right of acting as jurors* in criminal trials, which had been transferred from the Senate to the Equestrian order by the *Lex Sempronia* of C. Gracchus, B. C. 122, were restored to the Senate.

3. **Eorum**, *sc.*, the *iudices*, drawn at that time from the equites. **Nisi**, inserted by Sf., Se., and Ws., following the conjecture of Döderlein, on the ground that it is required by the context. Cf. particularly the clause, **ne—tuns**, l. 7.

6. **Illi**, *sc.*, the Stoics.

11. **Potestne**, here = *Num potest.* **Ne**, rarely, however, has this force when appended to the verb. M. 451, *a, in fin.* **Istis auctoribus**, *according to their principles, i. e., if we are to believe those.*

12. **Quorum praecepta**, *i. e., the knowledge of whose rules.* **Facultate**, *equipment.* Cf. p. 54, l. 1, note.

13. **Quae**, *i. e., virtus.*

15. **Impunitam**, *unrestrained.*

LIII. 23. **Cum**, *although.* **Divinitus.** Cf. p. 11, l. 10, note.

25. **Parum commode**, *injudiciously.*

29. **Quaestionem—ferente**, *bringing him to trial, sc.*, in 149 B. C., for his gross treachery to the Lusitanians, when praetor in Spain. For the technical meaning of *quaestio*, see Ry. p. 334; Dict. Antiqq. *s. Iudicium Publicum*, I. p. 1032.

30. **M. Cato, etc.** Cato, then in his eighty-fifth year, supported the accusation of Scribonius by a powerful speech, but bribery, and the fact of his bringing his own children and the orphan child of a relative before the people, and imploring mercy, procured his acquittal. *Dict. Biog.* See also Momm. III. p. 19.

Page

57 **33. Exposuit,** *i. e.*, has stated its line of argument and substance. Pt.

34. Quintum, son of Galus, left to the guardianship of Galba.

36. Recordatione et memoria. The latter is the mere recollection of something in the past; the former is the re-presentation and laying to heart of the past. Usually **memoria** stands first, but here it is conditioned by **recordatione.** Ws.

38. In procinctu testamentum, a will made orally by a soldier, in the presence of his comrades, when about to go into battle. See Ry. p. 303; Dict. Antiqq. *s. Testamentum,* II. p. 802.

39. Sine libra, *i. e.*, without the forms used after the introduction of the *testamentum per aes et libram.* For the technical meaning of this phrase see Dict. Antiqq. **Tabulis,** *sc.*, on which the will was written.

58 **3. Tragoediis,** *i. e.*, things done for effect, after the manner of a tragic orator. Cf. p. 55, l. 19 and note. **Ferebat,** *used to assent, sc.*, Rutilius. **Quod, *sc.*, nisi—fuisse.**

4. Apud Catonem, *sc.*, in the seventh book of the *Origines.*

6. Humilitati, *degrading conduct.*

8. Ipse et sensit et fecit, *i. e.*, it was his own conviction, and he acted it out. Pt.

11. Supplex iudicibus, etc. On his return to Rome, after service as *legatus* in Asia, B. C. 95, where he had repressed the extortions of the *publicani,* out of revenge he was falsely accused of official misconduct, and through a conspiracy on the part of the Equestrian order was condemned. Cf. Momm. III. p. 265.

12. Ne quidem, *sc., voluit,* to be supplied from **noluit. Liberius,** *i. e.*, he wished to have nothing brought forward in his defence which did not strictly pertain to the case.

13. Ratio veritatis, a not uncommon circumlocution for *veritas.* Sf. **Ferebat,** *demanded.* **Paulum partium,** only *a small part of the work, sc.*, involved in the conduct of the defence.

15. Quadam ex parte, *sc.*, as a witness for his innocence; for Rutilius had been the legate of Q. Mucius Scaevola, Pontifex Maximus. Pt.

16. Apparatu, *parade of eloquence.* **Pure,** *tersely.*

23. Importunitatem, *the shamelessness* with which they had resolved to condemn a man who was acknowledged to be innocent. Pt.

Page

24. Amissus, *sc.*, as he would not return to Rome from his 58
exile in Smyrna.

25. Commenticia, *imaginary, ideal.*

27. Doluit, *impersonal.* See Lex. *s. v.* II. B.

29. Nemo, *sc., patronorum.*

30. Renuntiaretur, *it should be reported, announced.* Sf. Rutilius was a Stoic.

LIV. 34. Ipse. M. 487, *b.*

1. Calceos Sicyonios, a kind of soft and expensive shoes, 59
chiefly used by women.

2. Habiles, *comfortable.*

4. Ille quoque, *sc.*, as well as Rutilius.

5. Primis sententiis. After the verdict of "guilty," there followed in many cases a second verdict determining the penalty.

8. Reo damnato, ablative absolute. Sf.; probably dative, as the condemned man had the right of choosing a penalty. Ws., following Stölzle. **Fraus** = *facinus;* with **capitalis,** an offence which involved the forfeiture or abridgment of political and social rights.

9. Aestimatio, *an assessment, appraisement.* **Sententia—daretur,** *when the judges were called upon to give their decision.* **Iudicibus.** A. 232, *b;* C. 157, 1; G. 354; H. 388, 3.

10. Quam, *sc., poenam.* **Quasi aestimationem,** probably not genuine; bracketed by Kr., Sf., 2d ed., Pt., 5th and 6th eds. Se. omits.

14. Ei, used from the point of view of the narrator (Antonius). Otherwise *sibi* would have been required. M. 490 *c*, Obs. 3.

15. Habetur, not *haberetur*, because added by Antonius for explanation.

20. Quonam modo, etc., *i. e.*, then those who now disparage eloquence through their excessive preference for philosophy would be wholly unendurable. Sf.

21. Cum refers to **nunc,** *in a case where.*

22. Inscientiam, an allusion to his own phrase: *se nihil scire.*

24. Utrum, *sc., philosophia* or *eloquentia.*

25. Tantum, *i. e., only* (*so much*). **Illud,** *i. e.*, philosophy. **Atque,** *than.* M. 444, *b.* **Hoc,** *sc.*, oratory.

3. Chaps. LV.–LVII.: An exhaustive knowledge of jurisprudence not necessary for the orator.

LV. 29. Te dedisti, *i. e.*, you wished to show yourself agreeable, complaisant. Sf.

Page

59 **30. Suavitate,** *kindliness.*

33. In ea, *sc., arte.*

34. Hortator et magister, *sc.*, Scaevola.

35. Exaggerasses, *had magnified.*

39. Late patet, *has a wide application.* Cf. *De Off.* I. 2, 4.

60 **2. Vide ne.** See p. 17, l. 36, note.

3. Suo quoque—denudes, *sc.*, in so far as its peculiar excellence would then appear inadequate and empty. Sf.

4. Tradito, *granted.*

5. Si ita diceres, *if your assertion had been.* Ws.

7. Socias, *sharing in, partaking of.*

8. Nunc vero places the reality in contrast with the supposed case. Sf.

13. Praeco actionum, *sc.*, in so far as he, in each case, makes known the particular indictment to be drawn up. Sf. See Ry. p. 321; Dict. Antiqq. *s. Praecones*, II. p. 474.

14. Auceps syllabarum, *i. e.*, one who proves his point from the letter of the law, presses each letter to the utmost exactness, and hence is strong in quibbling interpretations. Pt.

LVI. 18. Quod, *as to the fact that.* A. 333, *a;* C. 233; G. 525, 2; H. 516, II. 2, note. **Impudentiam.** Cf. p. 43, l. 8 *et seqq.* **Admiratus es,** *you wondered at.*

19. Patronorum, the term for orator with reference to his undertaking a client's case. Cf. p. 50, l. 27 *et seqq.;* and Dict. Antiqq. *s. Orator*, II. p. 294.

21. Num quamque, for the more usual *neque umquam.* Sf.

22. Prompta, *obvious.*

25. Coemptionem. See Dict. Antiqq. *s. Matrimonium*, II. p. 140; Ry. p. 295; with **fecerit,** the regular word, *who had formed a marriage contract.* **Causam.** Upon any excessive use of the husband's power, or other injuries on his side, a public orator could appear as the advocate of the wife, even if he had not any special knowledge of the *formulae* of the marriage contract. Pt.

26. Si parvi navigii. Cf. p. 43, l. 23.

27. Verbis, *i. e., formulae.* **Herctum.** So Sf., Brambach, Wharton, and Corssen, following the MSS. Roby remarks that it was written variously, with and without the aspirate. **Herctum** is a supine following a verb of motion; with **cieri oporteat,** *a summons to divide an inheritance should be made. Herctum ciere* was the technical term for the *provocatio ad iudicium* in

Page

this action. Dict. Antiqq. *s. Familia*, I. p. 825. For a discussion 60
of the orthography and origin of *herctum*, see Roby: *Introduction to Justinian's Digest*, p. 50.

28. Familiae, *estate.* See Lex. II. A, 1.

29. Maximas—causas. Cf. p. 43, l. 32. **Centumviralis.** See p. 43, l. 14, note.

30. In iure positas, *depending upon a point of law.*

33. M' Curii. Cf. p. 44, l. 36 and note; **C.—mancini**, p. 45, l. 17 *et seqq.*

34. Controversia, *lawsuit.*

35. Puero. Cf. p. 46, l. 7 *et seqq.*

39. Superior—discessurus, *would have won his case.* For the form of the verb, see R. II. 1521. **Suo artificio**, *by his professional skill.*

4. Adsectaretur, *was accompanying, sc.*, in order to support 61
him in his canvass by his own influence. Pt. **Quod—despondisset**, the MS. reading adopted by Sf. (2d ed.) and Pt. (6th ed.).

5. C., *i. e.*, P. Crassus (l. 3). **G.—suo**, *i. e.*, *Gaius*, the son of Galba.

6. Qui cum seduxisset, for *quem* (the object of **appellavit**), **cum, etc.** Cf. p. 50, l. 30, note.

7. Ad eum rettulisset, *had consulted him.* See Lex. II. B, 3, *d* (β).

9. Ut—vidit, a change of construction to the *oratio recta.*

10. Nomine, *sc.*, which he had learned from his *nomenclator.* See Dict. Antiqq. *s. Ambitus*, I. p. 100; Ry. p. 212.

12. Suspenso—occupato, *absorbed in thought and busy with other things.* Pt.

16. Peritissimus, *profoundly versed in the law*, contains the ground of **fidenter.** Sf. **Confirmare**, *affirmed*, historical infinitive, as are also **adferre** and **dicere.**

17. Adludens, *playfully.*

18. Similitudines, *similar cases.*

19. Illum—confugisse, *sc.*, *audivi*, a return to the *oratio obliqua*, with which the passage began, l. 2.

22. Auctores, *authorities.*

25. Probabile, *plausible.*

LVII. 26. Ac tamen, *and after all.* So Stangl and Ws. *Attamen*, the MSS. reading, according to Madvig, is used by Cicero only when preceded by *si, si non*, or *si minus quamvis. Et enim* is adopted by Sf., who thinks no opposition to what precedes is

Page

61 expressed, but rather a second reason for the view that the orator could do without the knowledge of the law.

30. Agnascendo. This word is used with reference to the case where a son was born or adopted after the father's will was made. See Dict. Antiqq. *s. Testamentum*, II. p. 806.

33. In controversiis. So the MSS., Pt., 5th and 6th eds., and Kr., who, however, brackets it; to be closely connected with **licet ignorare.** Sf. and Se. read *sine controversiis*, making the phrase an attribute of **hanc partem iuris**, and = *in qua nihil ambiguitatis est.* Ws. adopts Reid's conjecture, *non controversi.*

36. Partis, *line of argument.*

37. Amentatas, *ready for use;* lit. *supplied with the amentum*, from the armory of the jurist.

39. Nisi vero, introduces an ironical exception. M. 442, *c*, Obs. 1.

62 **1. Scaevolae,** *sc.*, of course, not the one who was present at the conversation, but the brother of P. Crassus Mucianus, and the father of Q. Mucius Scaevola, *pontifex maximus.* **Causam M' Curii.** See p. 44, l. 36 and note.

2. Non adripuisti, *i. e.*, and *did not* rather *make use of.* **Aequitatis,** *i. e.*, based on *equity.*

3. Voluntatis mortuorum, added to **testamentorum** as a fuller expression of the same idea.

4. Frequens te audivi—adfui, *I have often heard you myself, sc.*, so that I can allow myself to pass judgment upon your appearance in this case. Pt.

6. Sententiarum, *votes, sc., iudicum.*

7. Pellexisti, *won over to your side.* **Inludens,** *made sport of.*

9. Multa . . . ubi, *many instances in which.* Ws.

13. Iudicium, *the court.*

14. Iuris civilis exercitatio, *training in the civil law.*

15. Festivitate, *humor, pleasantry.* On the construction see p. 9, l. 13, **venustate,** note.

16. Ille = *that very.* **Mucius,** *sc.*, the pontifex Scaevola mentioned above in l. 1. The gentile name is, perhaps, intentionally employed here, with reference to the legal learning hereditary in the *gens Mucia.* Pt.

21. Nempe, a particle of reply with an ironical coloring. Sf.

22. Plurimum valere, *to be of paramount weight.* **Defenderet,** *contended.*

25. In—causa. See p. 43, l. 31 *et seqq.*

Page

27. Hostilianas actiones, a collection of forms of law by a jurist, Hostilius, otherwise unknown. See Dict. Biog. *s. Hostilius.* 62

28. Vero, *on the contrary.* *Vero* is sometimes used in propositions which assure us of the negative of a thing that has been stated, when it may be translated by *no.* M. 454, Obs. 1.

29. Testamentum, *sc.*, in its legal rigor, just as it was drawn up. Pt. **Ageres.** On the tense, see M. 347, Obs. 2. **Omne—ius,** *i. e.*, you would have treated the case entirely from a general point of view, and for this no special legal studies would be necessary. Pt.

34. Coegisses, *sc.*, as the climax of the effect produced in favor of the son, disinherited according to the rigorous letter of the will. Pt.

35. UTI—NUNCUPASSIT, *sc.*, ITA IUS ESTO. On the form of the verb, see M. 115, *f;* R. I. 619 *et seqq.*

37. Magistri, *of a teacher.* **Carmine,** *the formula.* Cf. p. 28, l. 29 and note.

4. Chaps. LVIII. and LVIX.: A moderate knowledge of law sufficient for the orator.

LVIII. 38. Nam, etc. The whole sentence is divided into two principal parts, of which the first ends with **futuram,** the second with **ediscere.** The clause containing the refutation is in the one case formed by the relative sentence **quae quam sit, etc.,** in the other by **in qua tibi remittunt, etc.** Pt.

39. Primum (with **facillimam**), corresponds to **deinde,** l. 7, p. 63, and **tum autem,** l. 12. **Ediscant.** A. 320, *e;* C. 224; G. 633; H. 517.

1. Quae, regarded as spurious by Kr. and Sf. **Viderint.** On the form see M. 340, Obs. 4. Cf. also **videris,** l. 3. **Eius artis,** *i. e.*, occasioned by their mastery *of this art.* 63

2. Adrogantia, *pride.* **Ambulant.** See Lex. *s. v.* II. D.

3. Qui—dicis, etc. Cf. chap. xli.

6. Esse—futuram, dependent on *dicis,* to be supplied from **concedis.**

11. Manilianas leges, evidently not *leges* proper, but probably *formulae* which it was prudent for parties to observe in buying and selling; by others explained as a treatise of M' Manilius, the jurist, on the conditions applicable to sales. Dict. Antiqq. *s. Manilianae,* I. p. 48, and Dict. Biog. II. p. 918. **Venalium,** neuter, *mercantile contracts.* Sf. Ws. considers it masculine, = *slaves.*

Page

63 **13. Inventa**, *intellectual productions.* Sf.; *the history of culture in previous generations.* Pt. **Non vides**, instead of *nonne vides*, in order to denote displeasure or astonishment. Sf. M. 451, *c*, Obs.

14. Ipsas, *i. e.*, without any external occasion. Sf. **Vetustate**, *through length of time.* **Consenuisse**, *have become obsolete.*

18. Ratione, *on any system.* **Instituendo**, *by instruction.*

19. Metu denotes the consequence of both the preceding ideas. Sf.

25. In iure, *in court, i. e.*, before the praetor.

27. Artificem, *an expert, a competent judge.* **Cuiusdam—artis**, *some special branch of knowledge.*

28. Volgari, *usual, ordinary.*

30. Licet, *sc.*, by his professional engagements. **Obire**, *to visit and inspect.*

36. Mandandum, *to be committed to the charge of.* **Procuratori**, *manager* or *superintendent.* See Dict. Antiqq. *s. Procurator*, II. p. 496.

37. Vilico, the steward, subordinate to the *procurator*, and having the immediate oversight of the servants. Sf. **Magonis**, a Carthaginian writer on agriculture, whose work in the Punic language was translated into Greek and Latin and officially recommended by the Senate to Italian landholders, and was universally regarded by the later Greek and Roman rural authors as a fundamental code of rational husbandry. Momm. II. p. 27.

64 **2. Ad hoc**, *to such an extent.*

7. Consulta et exquisita, *legal opinions and information.*

8. De re ipsa, *on a question of fact.* Ws. **In—venimus**, to be closely connected with **de finibus** as one legal term. See Lex. *s. Praesum*, II. B, 2, *praesentia.* So Kr., Sf., and Pt. The MS. reading, *non venimus*, is adopted by Roby and Ws.: *without our actually visiting the spot.*

9. Tabulis, *accounts.* **Perscriptionibus**, *cheques, orders, receipts.* See Dict. Antiqq. *s. Argentarii*, I. p. 182; Ry. p. 315.

10. Contortas, *intricate.*

LIX. 21. Statu, *posture, attitude.*

28. Antequam pronuntient, *before they speak in public.* M. 360, *d.* **Cubantes**, *sc., in lecto lucubratorio.*

29. Cum egerunt, *when the performance is over.*

30. Recipiunt, *lower, let fall*, the opposite of **excitant**.

Page

31. Conligunt, *recruit, recuperate.* 64

34. Hymnum, the reading adopted by Piderit (5th ed.), Sf., and Ws. Kr. reads *nomionem.* The practice of the Greek tragic actors seems to have consisted in the repetition, one after another, of several kinds of songs, of varied rhythm and accent, and hence so much the more difficult for declamation, and therefore the better fitted for practice. Pt.

36. Eloquentiam, the abstract for the concrete. **Sustinet,** *supports.*

37. Tantum—quantum, *i. e., can only attain a success commensurate with.*

38. Spatii, *leisure time.*

1. Summatim, *in its main points.* 65

2. Hanc—dissimilitudinem, *differs from those things in this.* Pt.

4. Adripi, *quickly appropriated.* **Utilitas** = *id quod utile est.*

5. Quamvis repente, *as suddenly as you please.*

6. Illi, *i. e.,* there among the Greeks, opposed to **nostri.**

8. Imperitissimi, ei. So Sf., 2d ed., Se., and Pt., 6th ed. **Ei,** attracted into the case of **qui,** instead of *eos;* a construction rare but admissible, according to Sf. See M. 319, Obs.; R. II. 1067. Kr. reads *peritissimi et.*

9. In quo, *sc., matter, practice.* **Melius multo,** *s. c., fecerunt.* M. 479, *d.*

10. Clarissimorum auctoritate, *sc.,* because those in Rome, who were in the highest positions, owed their honors chiefly to the gratuitous imparting of legal information. Sf.

11. Tecta, *protected.* **Non fugisset,** *i. e., they would not have neglected.* Pt.

12. Hoc, *sc.,* **oratorem—civili.**

5. Chaps. LX., LXI.: A complete practical training leaves no time for the study of other arts and branches of knowledge.

LX. 15. Quod. Cf. p. 60, l. 18 and note.

16. Fortasse—magnitudine, *sc., vindicatur,* because money may secure friends.

18. Quamquam. M. 443.

19. Ad—similitudinem, *for a comparison with the orator.* Cf. p. 33, l. 36.

21. Tibicinis, *sc.,* who accompanied the *cantica, monologues* delivered almost like songs, in which the liveliest rhythms were employed to express the strongest emotions. Pt.

Page

65 **23. Certa—moderatione et pedum,** *by a fixed metrical and rhythmical law.* Pt.

25. Nos, *sc., oratores.*

27. Haud sciam an = *perhaps.* M. 453.

29. Haec, *your present;* **illa,** *your former.*

30. Gravissimi, *i. e.,* which still has not in the least lost its force and power. Pt.

33. Paulo intentiore, *only a little more energetic.* Ws.

36. Viri. M. 297, *a.*

66 **1. Ponendum** = *positum existimandum.* Sf.

3. Senectuti. M. 241.

9. Id—hortatus es. Cf. p. 39, l. 29 *et seqq.*

10. Recto studio, *proper pursuit,* more particularly defined by **atque humanitate**; hendiadys = *studio humanitatis.* Bk.

13. Praecepta. See p. 37, l. 26 *et seqq.*

16. Subitae, *extemporaneous.*

17. Meditatae, here, passive. See M. 153.

18. Commentationes. Cf. p. 38, l. 31 and note.

19. Dixisti. See p. 38, l. 2 *et seqq.* **Multi sudoris,** the genitive of quality, here used (rather than the ablative), because it denotes the general nature and kind of a thing, rather than a particular quality. M. 287, Obs. 2.

21. De—scripto, *of the work of other authors.*

23. Disputatio, *criticism.* **Ad,** *with regard to.*

LXI. 27. Voluisti. See p. 33, l. 36 *et seqq.*

30. Fastidiis, ablative of cause. The plural denotes the great number of possible cases. Sf. **Adhaerescere,** *are fixed in the memory, sc.,* of the hearers. **Quod, etc.,** *sc., utrum recta an prava sint.* This passage stands only apparently in opposition to l. 27 *et seqq.*, on p. 32, because there the question is respecting the expression of the thought, here respecting the voice. Sf.

31. Fastidiose, *critically.*

34. Quibus, neuter, Sf.; masculine, Ws.

36. Imminuitur = *imminuendo demitur.*

67 **1. Sit,** *i. e., let us regard the orator as a man, etc.* Ws.

6. Ut ita dicam apologizes for or softens the expression **noctis et dies.** Se.

11. Balbus, used especially of one who cannot pronounce the letter *r* correctly. Pt. **Artis,** *sc., rhetoricae.*

16. Continuatione verborum, *a period.*

17. Binae—continerentur. While usually one period has

Page

only one elevation of voice to the highest point, and hence only 67
one sinking at its conclusion, one period of Demosthenes embraces two *elevations* and two corresponding *lowerings*. Pt.

19. Summa voce, *at the top of his voice.*

20. Neque is, used like *atque is*, in an affirmative sentence. M. 484, *c*. **In loco,** *i. e., in* whatever *place* he found himself. Sf.

21. Ascensu, *rising ground ;* ablative of direction. Sf. M. 274.

Chap. LXII.: Conclusion.

LXII. 31. Illa. A. 102, *b ;* C. 116, 2; G. 307, 2; H. 450, 4. **Ad refellendum** depends on **mirifica.**

35. Eorum, *sc.*, the Academics.

38. Informari, *to be described.*

39. Habitaret in subselliis, *was always in the courts.*

2. Videbam = *spectabam.* **Cum censebam,** *i. e., at the time* 68
when I expressed the opinion. Pt.

8. Secundum hunc diem, *i. e., to-morrow.*

BOOK SECOND.

CHAP. I.–X., INTRODUCTION.

Page

69 1. Chap. I.–III. *in med.:* Address of Cicero to his brother. The education and the character of Crassus and Antonius.

I. 1. On the position of **Magna**, see M. 467, *a*. Cf., also that of **inanis**, l. 11, and **stultum**, l. 12. **Nobis—pueris** = *quum pueri nos essemus.*

3. Illa, *in those days.* Ws.

4. Eruditionis, contrasted with **doctrinae** above. See p. 9, l. 12, note.

6. Arbitrarentur. Subjunctive by attraction.

8. Doctrina, here, *systematic instruction.*

10. Prudentiam, *practical sagacity and experience*, especially of the statesman and jurist. Sf.

13. Ut pueri, used in a restrictive sense, = *quantum pueri poteramus.*

17. Matertera, *sc.*, Helvia, the sister of Cicero's mother.

18. Qui—profectus, *sc.*, in B. C. 103, when Antonius was appointed proconsul of Cilicia, in order to prosecute the war against the pirates.

19. Decesserat, *sc., de provincia.*

20. Narravit. A. 205, *b;* C. 110, *b;* G. 285, 2; H. 463, 1.

21. Placerent, *i. e., probarentur.*

22. Quibus—uteretur, *with whom he associated.* See Lex. *s. Utor.* II. A.

23. Cum—domi, *as we were at his house.* So Sf. and Pt. *Cum —modi*, the MS. reading, is retained by Kr., who, however, brackets it on account of the clause **quod—poteramus.**

24. Sentire, *to observe.*

25. Nullam ut, the usual position of **ut** after a negative or *vix.* Sf.

70 **3. De** not unfrequently stands without grammatical relation to the verb of the sentence, to introduce a new topic, like *Quod attinet ad.* Sf., however, connects it with **acceperamus.**

Page

4. Humanissimo, *highly cultured.* 70

8. Ineuntis aetatis, *youth.* Cf. p. 5, l. 20, note, and p. 26, l. 38.

12. His artibus, *i. e.*, the grammatical and rhetorical studies, in which the higher education of youth among the Romans chiefly consisted. Sf. **Existimare** = *iudicare.*

15. Didicisse, here emphatic, *to have studied.*

16. Genere, *sc.*, *studiorum* or *rerum.* **Graecis.** See p. 8, l. 30, note.

17. Antonius, etc., a transition from the form of a subordinate clause to that of a principal clause. Sf. **Hoc**, *sc.*, *Romano;* with **populo**, ablat. absolute = *cum talis populus sit.*

21. Quale, *i. e.*, *how correct.* Sf. **Ad—tempus**, *sc.*, *pertinet, does not now come into consideration.*

22. Illud, *the following.*

23. For the omission of *non* after **non modo**, followed by **ne quidem**, see M. 461, *b.*

II. 27. In **scienter—dicere** the reference is obvious to *inventio, dispositio,* and *elocutio.* **Scienter** is equivalent to *copiose,* p. 16, l. 18, and to *prudenter,* p. 19, l. 39; and **perite** to *composite* in both passages. Sf.

29. Saepta, not *saeptum,* because at the end of the period, *ars,* suggested by **ceterae artes**, is in the mind of the writer. Sf.

31. Aut, *or else.* M. 436, foot-note.

34. Haec, *sc.*, eloquence, and the theory of it. Cf. p. 8, l. 7 *et seqq.* **Et ingeniis et**, bracketed by Kr. and Pt., as both ungrammatical and unsuited to the connection. After **ingeniis**, Sf. inserts *insignes.*

1. Feci ut mandarem. See M. 481, *b.* 71

3. Vel . . . vel, *in part . . . in part.* Bk.

6. Divinitus. See p. 11, l. 10 and note.

7. Adsequi complectique, *to lay hold of and completely appropriate.* Sf.

8. Potuissem, *could succeed.* See R. 1454, 2.

10. Ab oblivione—a silentio = *ab oblivionis silentio.* On the repetition of the preposition see M. 470, Obs. 2.

11. Ipsi, instead of *ipsorum,* in opposition to the writings of Cicero. Cf. M. 487, *b, in fin.*

13. Alter, *sc.*, Crassus.

14. With **adulescens** is to be supplied *scripsisset,* from **scripti reliquisset.** Bk. **Nihil admodum** = *paene nihil.* See M. 462, *b.*

Page

71 Cf. p. 26, l. 5 and note, and *Brutus*, ch. xliii., xliv., respecting the writings of Crassus and Antonius extant in Cicero's time.

17. Hoc, ablative, anticipatory of **quia.**

18. The expression **ad probandum,** where *me probaturum esse* connected with **spe** would be expected, is occasioned by the nearer position of **aggredior.** Pt. See Lex. *s. Aggredior* II. C, and R. 1145.

III. 27. Rhetoricis libris, *sc.*, like his youthful work *De Inventione.* See p. 6, l. 12, note.

29. Subtilius, *more exact, precise.*

31. Scripsit, *sc.*, in his *Panathenaica.*

34. Rhetorem, not *oratorem.* The Greek word is purposely chosen with reference to the well-known views of Quintus Cicero. Pt.

39. Ingeniis. The plural is, perhaps, justified by its reference to the two great orators. The singular is more common.

72 **2. Arbitraretur,** *sc.*, at the time of the conversation.

3. Prudentiam, here, in contrast with **usum.** Pt. Sf. thinks that, strictly, **percipere** applies to **rationem dicendi** only, and that with **prudentiam** and **usum** such expressions as *tibi comparare* and *cognoscere* are to be supplied.

2. Chap. III. *in med.*–IX.: The meeting of the company on the morning of the next day. General conversation on the source of rules of eloquence and the grade of excellence of a perfect orator.

9. Postero—acta. See Introduction, p. 226. **Quam,** used for *postquam.* A. 262, note 2; C. 185, 11; H. 430, note 1, 3; M. 276, Obs. 6, foot-note.

13. C. Iulio. See Introd., p. 226. **Commotus,** *sc.*, by the apprehension that Catulus and Strabo might have brought important political news from Rome; for, in consequence of the bill of M. Livius Drusus, the tribune, intense excitement prevailed at that time. Hence **majorem—causam.** See Book I. ch. vii., and Introd., p. 225 *in med.*

16. Ferebat, *prompted.*

17. Vos, *sc.*, *facitis.* **Numquidnam.** See M. 451, *b*, *in fin.*

19. Esse ludos. See p. 10, l. 35 and note.

20. Molestos, *intruding, obtrusive.*

26. Disseruisse denotes only the unfolding of his subjective view; **disputasse,** the methodical treatment of the subject, in

Page

which arguments on both sides are weighed and a conclusion of objective value reached. Sf. Cf. D. *s. Disserere.* 72

31. Dicere, instead of *dixisse,* to denote the lively interest of Catulus in what Strabo had told him.

IV. 36. Quaecunque—attulisset, concisely for *si qua vos causa, quaecunque fuisset huc attulisset.*

38. Vere dicam, see p. 27, l. 4, note.

4. On the tense of **obsequor** see M. 334, Obs. 73

5. Ut, *namely that.*

10. Ita . . . ut, *indeed . . . but,* a meaning derived from the restrictive force of **ita.** Sf. **Illa longiore,** said with reference to the report of Scaevola, p. 72, l. 22 *et seqq.* Sf.

11. Audiendi. A. 298; C. 252, 4; G. 428; H. 542, 1.

13. Illud, *sc., ut ad longiorem te ac perpetuam disputationem eliciam.* Sf.

14. On the number of **videantur,** see M. 213, *b,* Obs. 1.

16. Sin, *if on the other hand.* M. 442, *b.*

20. Vim vel maximam, *the very widest signification.* Ws.

22. Ductum, *derived.*

25. Quibuscum est, *with whom he lives,* or *has to do.*

27. Multus, *sc.,* in speaking, *tedious, prolix.* See Lex. *s. v.* I. B, 2.

28. Eruditissima has a concessive force.

30. Nomen, *i. e.,* no expression perfectly corresponding to the idea; since neither ἄτοπος nor ἀσχήμων nor ἀνάρμοστος corresponds fully to *ineptus.* Pt.

31. Ut—quaeras, a concessive clause. M. 440, *a,* Obs. 4.

32. Ineptiarum, *kinds of want of taste and tact.* Pt.

36. Argutissime, *most subtly.*

V. 4. Nec here, as frequently, connects ideas that have an adversative relation to each other, *but yet not.* Cf. p. 19, l. 29. 74

10. Gymnasiorum. Cf. p. 18, l. 8. **Et.** So Sf. and Pt., after most of the MSS. Kr. reads *ad.* **Graecorum disputationum,** *learned discourses delivered by the Greeks.* Sf.

22. Cum—teneant, a concessive clause. M. 358, Obs. 3.

VI. 30. Socero. See Introd., p. 226.

36. Caietam et Laurentum, favorite places of resort on the coast of Latium.

4. Gestiant. A. 319, 1; C. 207; G. 552; H. 500, 2. 75

5. In—Curiana. See p. 44, l. 36; p. 103, l. 14.

6. Secus ac, *otherwise than.* M. 444, *b.*

Page

75 **15. Veni.** A. 279; C. 214, 4, n. 1; H. 471, II. 3.

22. De quo, *with reference to which.*

23. Persium—legere, with the following **Laelium—volo,** form a trochaic tetrameter catalectic. A. 367; C. 290, 2; G. 770; H. 620.

27. Ad, *in comparison with.*

32. Mihi navasse operam, *to have succeeded in my endeavors.* See Lex. *s. Navo.* **Quod—venerim,** *in coming here.*

33. Recusatio, *objection* or *protest.*

VII. 35. De—eloquentia = *de omnibus eloquentiae partibus.* Sf.

37. Exspectat. For the number see p. 69, l. 20, note.

76 **2. Promiserat,** *sc., se cenatum iturum.* Sf.; a customary expression of social life. Pt.

3. Sic faciemus, the solemn formula of promise. Pt.

4. Ista—conditione, *i. e., ut et Antonium verba facere patiare et ipse loquare,* which thought Crassus, at the beginning of the paragraph, had expressed in a negative form. When Cæsar now adds **vel ut—faceres,** he utters a jest corresponding to his character, with which he in truth revokes again the condition just accepted by himself. Sf.

7. Imperaram, *sc., cenam.* Cf. *pro Roscio* xxi., 59: *Puerum vocaret, cui cenam imperaret.* **Sine—sententia,** *without hearing my opinion.*

10. Audite, etc., said in ironical imitation of those Greek rhetoricians, who in market fashion extolled their wares. Pt.

13. Latini sermonis. Cf. *Brutus,* ch. xxxv., where *incorrupta quaedam Latini sermonis integritas* is attributed to him.

14. Subtilitatem, *exactness.*

15. Sed qua tamen, etc., said with ironical emphasis; so also **discipuli.**

16. Artificium, *theory;* **studium,** *assiduous practice.* Cf. p. 26, l. 35, note.

17. Os. See p. 43, l. 33, note.

18. De—genere, *sc., dicendi.* Cf. p. 27, l. 10 *et seqq.*

20. Facultate, *in the ability requisite for it.*

21. Earum rerum est, *applies to those things.* M. 283, Obs. 4.

22. Actio, here, *omne in quo agendo oratoris munus cernitur.* Et.

30. Ut—re, quae, *i. e., as* it is becoming to speak when that is to be treated of *which, etc.*

31. Quae—sit, an idea implied in the preceding statement. Pt. considers it an allusion to Socrates' claim in Plato's Phaedr., p. 260, E.

Page

33. Aucupetur, *seeks to cunningly take advantage of.* Bk. **Ita** 76
refers to **Ut—aucupetur,** and is restrictive.

VIII. 35. Vero—putamus. M. 454.

38. A veritate, *i. e.,* with oratory, *as it is in reality.* Pt. See M. 253, Obs. **Nescio qua dignitate,** *some great value or other,* which may be imagined to belong to it.

39. Ut, *while . . .* **sic,** *yet.* M. 444, *a,* Obs. 3. **Ipso genere,** *the thing itself in general, i. e.,* oratory. Sf.

3. Pertractandos animos, *working upon the feelings.* Sf. **Exci-** 77
piendas, an expression borrowed from the chase. Sf.

6. Temere, *without consideration;* **nulla ratione,** *without system.* Pt.

11. Id—fecerit, *i. e.,* extend his observation through the whole province of oratory.

13. Illa refers to the *pertractare animos hominum,* and the *excipere eorum voluntates,* as well as oratorical excellence generally. Sf.

15. Reperirentur, imperfect tense, because dependent on **possem. Videro.** Often used of a thing postponed to another time, or left to another's consideration. M. 340, Obs. 4.

16. Propono, *I premise.* Sf.

22. Moderata, *i. e.,* where oratorical rhythm and concinnity in the structure of sentences prevails. Pt.; having due proportion of individual parts to one another. Sf.

23. Verborum conclusio, or *comprehensio, a period.* Sf. **Aptius,** *more compact, well rounded,* synonymous with *numerosus.* Sf.

24. Suscipienda. After the analogy of *suscipere causam, sc., tuendam.* Sf. **Veritate,** *in real life.*

25. Subtilius. Cf. p. 71, l. 2 and note, and p. 29, l. 19.

26. Sententiae, *aphorisms, apothegms.* See Lex. *s. v.* II. B, 2.

27. Plenius, *richer.*

30. Debet. The indicative instead of the subjunctive in a relative restrictive clause, stating a fact. C. 223, 6, and 227; G. 627, Rem. 1, H. 503, I. n. 2, 3; M. 364, Obs. 2 *in fin.*

IX. 31. In—consilio denotes the *genus deliberativum,* especially in the Senate. Sf.

34. Fraus, etc., refers to the *genus iudiciale;* **Quis cohortari, etc.,** l. 35, to the *genus demonstrativum.*

38. Accusando, *by denouncing it.*

4. Faciendorum, *fashioning,* or *creating.* Cf. p. 198, l. 13- 78
21; p. 199, l. 10 *et seqq.* **Legendorum** = *deligendorum.* It means

Page

78 proceeding from single words to the formation of connected discourse. Sf.

6. Distinguere, *to adorn.*

7. Insignibus, *brilliant passages, gems.* See Lex. *s. v.* II. *in fin.* More frequently *lumina,* or *ornamenta,* is used in this sense. Cf. Bk. III. chapters liii., liv.

8. Via, *methodical treatment.*

12. Ratio—doctrina, *systematic instruction.*

13. Si qui. Cf. l. 18, and p. 32, l. 29.

16. Heri—dicebat. Cf. p. 19, l. 18 *et seqq.*

19. Id—multi, *sc., fecerunt.* M. 479.

24. Generum—artium depends on **multi.**

25. Quid—proprium, the logical subject of **potest. Cuiusque,** *sc., artis.*

26. Hoc. Cf. p. 42, l. 19, note.

27. Certius, *more evident, obvious.* Sf.

30. Domesticis, *i. e., his own.*

A. Chap. X.–XXVIII.: Preliminary discussion, chiefly by Antonius and Catulus.

1. Chap. X.–XXI.: The true province of oratory. The kinds of discourse.

X. 35. Non possum, quin, for *facere, non possum quin* is only poetic. Sf. **Non enim** is probably a corruption for *noenum* = *non.* Wagner.

36. Ille, in citations, regularly denotes not the author (of the play), but the personage speaking; here, Stasimus, the servant who is addressing Lusiteles.

37. Exprimere, only seldom found in this meaning without *dicendo.* Sf.

39. Ut—laudet, explanatory of **quod.**

79 **5.** For the difference between **proprio** (the opposite of *communis*) and **suo** (the opposite of *alieno*) cf. p. 55, l. 5 and note.

7. Operis depends on *hominem* to be supplied from **oratorem,** and more particularly explained by **remigem, etc.** As to the thought, cf. p. 23, l. 14 *et seqq.;* p. 67, l. 29 *et seqq.*

10. Heri enim. See p. 27, l. 33, note.

21. Prima genera, *chief divisions.*

23. Infinitum and *universus* correspond to *abstract;* **certum,** l. 26, and *definitus* or *finitus,* to *concrete.* Sf.

26. In (**personis**) denotes the sphere within which the activity exhibits itself. Sf. Cf. p. 36, l. 35 and note.

Page

29. **Lite oranda**, *pleading a case in court.* 79

30. **In—dando.** See p. 77, l. 31 and note.

33. **Opus**, *useful.* See D. *s. Necesse est.*

XI. 36. **Ita**, *yes.* Cf. p. 76, l. 35, note.

5. **Desiderare**, *sc., opus erit*, to be supplied from *licebit.* **Ut**, 80
although.

7. **Posita—rebus.** Sf. and Pt. read: *Positis enim eis rebus.* The MSS. have *Possit enim in rebus*, and one of them, *in his rebus.*

8. **Conlegam**, *sc.*, Domitius Ahenobarbus, consul B. C. 96, and **censor** B. C. 92.

11. **Quae—possent**, *sc., virtutes.*

17. **Usum**, *sc., esse dicet.*

26. **Inest** stands in contrast to *facere.* **In—rerum**, *i. e.*, in so far as the peculiarity of man's nature gives continually occasion for praise and blame. Sf.

30. **Suis** = *propriis.* Pt. **Et.** The second member is introduced by **Quid si**, l. 2, p. 81.

35. **Quaeque—facta**, refers to his reintroducing and carrying the Appuleian agrarian law in B. C. 99. See Momm., vol. III. 264.

39. **In arte**, *in scholastic form.* Cf. p. 27, l. 26, note.

XII. 7. **Numeranda.** This word has frequently the idea of 81
habere or *existimare.*

12. **Paulo ante**, *sc.*, at the opening of Chap. IX.

13. **Neque habent** corresponds to the following **et agenda sunt.**

14. **Et**, *and yet.*

18. **Artificio.** See p. 76, l. 16, note.

26. **Nihil aliud nisi.** H. 555, III. 1. Cf. M. 479, Obs. 5.

27. **Cuius rei**, *sc., annalium confectionis.*

29. **P. Mucium**, *sc., Scaevolam*, consul 133 B. C.

33. **Annales maximi.** See Ry. p. 376; Dict. Antiqq. *s. Pontifex* II., p. 462. **Hanc—scribendi** = *Huius rei simile genus scribendi.* Sf. M. 314.

37. **Pherecydes, etc.** These Greek historians, before Herodotus, were the founders of literary prose. They were *logographers*, who wrote out the traditions of tribes or places in chronological order. Pt.

1. **Importata**, *sc.*, by Crassus, the founder of oratorical beauty 82
of form among the Romans. Sf.

3. **Maiorem sonum**, *a loftier tone.* He was not so meagre and dry in expression. Pt.

Page

82 **XIII. 8. Colorum,** is here used in the sense of *pigmentorum* or *ornamentorum*, and signifies, as its connection with **distinxit** indicates, the particular means of embellishing the narration, or the *lumina* dicendi. Cf. p. 185, l. 5; p. 212, l. 16. Elsewhere Cicero uses this word in a figurative sense, only in the singular, to denote the general character of the discourse. Sf.

13. Ista res, *i. e.*, history.

14. Inlustrata, *placed in the right light.* Sf.; *embellished, i. e.*, written in an elegant style. Ws.

19. Princeps has reference to time, = *primus.* With **genus—ornavit,** it is equivalent to *founder.*

21. Eloquentia, ablative of quality.

37. Quasi, inserted on account of the figurative use of *officina.* See p. 36, l. 38, note.

83 **XIV. 3. A philosophia,** *i. e., a philosopho Socrate,* the abstract for the concrete. Bk.

4. Ab Aristotele Callisthenes, an imitation of the Greek οἱ ἀπὸ, and a common expression for *an adherent* or *follower* of a teacher or school. Hand (*Tursellinus*) explains this use of **ab** by supplying *profecti.*

14. Usum, *experience.*

17. Quam scienter, *with how full a knowledge.*

25. Quid ergo. To this question is added in the *argumentatio,* regularly, a second question which contains a retrospective thought, and here would perhaps run thus: *In illorum lectione nihil est utilitatis.* This may have been lost from the original text. Sf.

26. Fieri depends on **sentio,** which belongs to both members of the comparison. Sf.

27. Misenum, where Antonius had a villa.

29. Tactu, *influence.*

30. Hoc, *sc., meam Graec. litterarum scientiam.* Sf. **Haec dumtaxat,** *i. e., precisely these and no others.* Cf. p. 64, l. 2, for another shade of meaning.

32. Philosophos vestros, *i. e.*, Catulus and Cæsar, for both had studied Greek philosophy.

33. Indicibus, *titles.*

39. Orationes—suas, *i. e., orators.*

84 **XV. 3. Illuc,** *sc., unde sum degressus.* Bk. See p. 81, l. 20.

5. Neque. See p. 74, l. 4, note.

6. Sita—oculos, *sc., praecepta.*

Page

9. Gratiae, *party preference and favor;* **simultatis,** *party animosity.* Pt. 84

12. Rerum ratio. *The correct arrangement of the subject-matter* of history.

14. In rebus, etc. = *cum res magnae—explicentur.*

15. Eventus, *results.*

19. Casus, etc., *i. e., quae positae sunt, vel in casu vel, etc.* Sf.

22. De—natura, *sc., exponatur,* to be supplied from what precedes. The change of construction is occasioned by the precedence of the relative clause. Sf. **Verborum ratio,** contrasted with **orationis,** *style.*

23. Fusum, *easy;* **tractum,** *flowing.* See Lex. *s. Traho* II. A, 9.

25. Sententiarum—aculeis, a case of hypallage for *forensium sententiarum aculeis.* So also l. 38. **Infinitam,** for *infiniti.*

27. Artibus rhetorum, *rhetorical systems.* Pt.

29. Officia, *moral duties.* See *De Officiis,* Book I. iii.

30. Admonita, found only here; instead of *admonitiones,* a use occasioned by the preceding **praecepta.** Sf.

32. In hoc genere, *under this head.*

33. Silva, *building-material,* then, generally, *matter.* Cf. p. 184, l. 19.

34. Crassus ostendit. See p. 35, l. 38 *et seqq.* **Ad dicendum** = *quibus in dicendo uteretur.*

6. Onere. Cf. p. 30, l. 36 *et seqq.* 85

7. Temporibus—notatae. Cf. p. 36, l. 1.

XVI. 13. Liberam = *nullis terminis saeptam.*

21. Adsumamus, concessive subjunctive.

22. Regionibus, *boundaries.*

23. Usum, *intercourse.*

24. Morem, not essentially different from **usum,** hence without a preposition. **Consuetudine vitae,** refers to social relations; **ratione rei publicae,** to the regulation of the political life in general; **hac—civili,** to the particular civil organization under which we now live; **sensu—communi,** to the mode of thought universal among men (Cf. p. 8, l. 2 and note, and p. 26, l. 9 and note); **natura,** to the natural disposition of mankind. Pt.

32. Simpliciter, *simply and intelligibly,* is the opposite of **serie disputationum,** *long-spun explanations* or *discussions;* **splendide,** *with freshness and vigor,* the opposite of **ieiuna concertatione verborum.** Sf. **Serie.** Cf. p. 7, l. 18, note.

37. Necesse esse, *sc., arbitror.* Cf. p. 83, l. 26 and note.

Page

86 **5. Primarum**, *the most important.*

6. Genera, *general types, models*, as *e. g.*, the figure of a Hercules as the type of a powerful man. Sf.

13. Quaesiturum esse, *will seek anxiously, be in perplexity.*

XVII. 22. Similitudini, *the application of analogy.* Pt.

33. Communium—humanitatis, *i. e., an ordinary liberal education.* Sf.

39. Rei dominus, *i. e., the judge.*

87 **2. Dedocendus**, *i. e., must be led to change his preconceived opinion.* Sf.

3. Aut, *or in general.*

4. Ad moderandus, *brought into a disposition favorable to.* Sf. **In quo** refers to **moderandus.**

11. Actio, *delivery.* **Plena animi**, *courageous;* **plena spiritus**, *full of confidence;* **plena doloris**, *full of pathos;* **plena veritatis**, *full of naturalness.* Pt.

12. In—operibus, *sc., versatus, i. e., in feriendo, docendo, etc.*

13. Illam artem, *i. e.*, judicial eloquence; **minora illa opera**, *sc.*, the other kinds of oratory.

14. Pt. inserts [*ut*] before **quem**, and Sf. inserts *ut* before **in clipeo.**

15. Artifex, *sc., fecit.*

XVIII. 17. Ista, *sc.*, the skilful practice of judicial oratory, which has just been described.

20. Mea. A. 222, *a;* C. 142, 2; G. 381; H. 408, I. 2.

23. Ac, with **potius**, is not unfrequently used, instead of an adversative particle. Sf.

25. Ista tua, *your views.*

26. Studio. A. 245; C. 166; G. 408, R. 2; H. 416; M. 256, Obs. 1.

31. Proque eo quod, *and for the reason that.* See Lex. *s. Pro* II. B, 5.

35. Dicitur homo, repeated from line 30, because of the long intervening clause.

39. Libere, *frankly.*

88 **5. Tot annis**, *i. e.*, in the course of *so many years.* See R. 1182.

12. Hoc, *for this reason.* **Ut Hannibalem**, *sc., ille.*

XIX. 20. Me, expressed only once, because the same pronoun belongs to the verbs of both the principal and the subordinate clause. Sf. **Didicisse.** See p. 70, l. 15, note.

Page

22. **Eo—negotii,** *trouble, sc.*, through their importuning me to 88
dispute with them. Bk.

25. **Causae,** *respecting an actual case* in law; **quaestionis,** *respecting a general question.* Sf.

27. **Reorum,** *the parties to the suit.*

28. **Infinita dubitatione,** *deliberation of a theoretical kind.* Sf.

33. **Rem—reconditam.** M. 220, Obs. 3.

5. **Dividere causam.** The *divisio* included both the *propositio* 89
and the enumeration of the particular heads or divisions, the *enumeratio* or *partitio* in the narrower sense. Sf.

6. **Argumentis ac rationibus,** *by arguments and their proof.* Pt.

12. **Expertibus veritatis,** *without experience in real pleading.* **Perite,** *judiciously.*

20. **Denuntiatione,** *announcement, declaration.*

21. **Quod,** *as to the fact that.* M. 398, *b*, Obs. 2.

30. **Partes,** *species.*

31. **Superare,** here,= *superesse.* **Verborum,** *terms.*

XX. 37. **Qui,** *any.*

1. **Abditi,** *hardly accessible;* **obscuri,** *hardly intelligible.* 90

4. **Ars ludicra.** Cf. p. 37, l. 20.

7. **Non—coniuncta,** considered spurious by Sf. and Pt. **Arte,** ablative after the comparative. Sf.; = *arcte.* Madvig.

9. **Sit tinctus, audierit, etc.,** *let him, etc.* **Mihi,** ethical dative.

11. **Quid deceat,** *sc., eum dicere.*

14. **Vir bonus,** used here not in a political sense, but as in the *Tusc. Disp.* V. 10, 28: *Quos dicam bonos perspicuum est; omnibus enim virtutibus instructos et ornatos tum sapientes, tum viros bonos dicimus.* Cicero has in mind the Aristotelian requirement that the foundation of eloquence is virtue, and that the orator must be a good man. Sf.

16. **Pono,** *I affirm, maintain.*

17. **Omnia summa,** *i. e., everything in his power.*

19. **Abhorrebit,** *shall be unfit.*

20. **Absurdus,** *incapable.* **Se contineat,** *i. e.*, from applying himself to oratory.

24. **Divinitatis—cuiusdam,** *i. e., indicative of superhuman perfection.* Sf.

26. **Humanitatis,** *characteristic of ordinary human nature.* Sf.

27. **Contra quam,** *contrary to that which.* **Possit,** *sc., homo.*

29. **Domestico** = *sui,* with **praeconio** = *self-laudation.*

Page

91 **XXI. 3. Se efferat,** *should be excessive.* **Fecunditas,** *luxuriance of style.* Lex.

4. Revocantur, *are checked, pruned.*

5. Materies, *the stock.*

6. Item volo, etc., concisely for: *Item melius sperari de eo adulescente potest in quo insit aliquid amputandum, quam qui omni fecunditate careat.* Sf.

10. Ludum ad discendum = *in quo disceret.*

14. Gratiae—causa, *out of politeness, of course.*

21. Ea, ablative, *sc., natura.* **Eodem,** *sc., in eundem Crassum.* Sf.

22. Intendisset, here intransitive. Cf. p. 35, l. 13.

23. Intueretur, with an object, in a somewhat different sense from its use with *in* and an accusative. See Lex. *s. v.* II. A; and p. 6, l. 22, note.

2. Chap. XXII.–XXVI.: The selection of a model and the proper extent of imitation.

XXII. 28. Imitando. The ablative of the gerund, originally of the instrument, can also denote an accompanying action, and thus supply the place of a present passive participle. Sf. **Effingat atque exprimat,** hendiadys.

30. Insignia, *peculiar, singular,* to be taken in an unfavorable sense, as the following expression shows.

34. Ambitiosum esse, *to seek his reputation in it, to boast of it.* Sf.

36. Tamen, *at all events, at least.*

37. Pravitatem, *distortion.* **Verborum latitudinem,** *a broad pronunciation.*

92 **5.** After **singulae,** Sf. and Pt. insert *singula.* Cf. p. 6, l. 38 and note.

10. Ratio, *character;* **voluntas,** *tendency, peculiarity;* so also in l. 25.

11. Quorum—constent, *so far, at least, as their writings are to be relied on as authentic.* M. 364, Obs. 2.

12. Subtiles, etc., *i. e., logical keenness, precision, and conciseness of expression.* Pt.

18. Audimus, the present, used of knowledge received by tradition. Sf.

19. Filo, see Lex. *s. v.* II. **Ecce tibi.** A. 236; C. 159; G. 351; H. 389.

21. Meri, *only, none but.*

22. Pompa, *declamation for show.*

Page

XXIII. 24. **Atqui**, *and yet, i. e., in spite of the diversity just pointed out.* Pt. 92

26. After **sunt**, Pt. and Sf. read *et inter sese et magistri.* **Et** and **magistri** are bracketed by Kr., because in some MSS. there is no *et* before the latter.

30. **Veritatis imitandae**, *exhibiting real life as it is.* Pt.

3. **Plerique**, *the majority.* **Hanc** = *Horum.* 93

5. **Magnis**, *extensive.* Ws.; = *intentis.* Sf. Cf. p. 37, l. 2.

8. **In herbis**, *sc., inesse luxuriem.* Pt.

9. **Luxuries**, *redundancy.*

12. **Scriptitasse**, *have written for the sake of practice.*

14. **Tabulas**, *accounts.*

15. **Hoc**, *sc.*, **ne—conficere.**

18. **Et**, *but.* M. 433, Obs. 2.

23. **Neque vero, etc.** Notice the anacoluthon. He had at first intended to say *quod et in vobis animadverti potest et in aequali vestro Curione.* M. 480, Obs. 1.

24. **Patre**, ablative of quality.

27. **Quasi**, inserted on account of the metaphorical use of **formam** and **figuram.**

29. **Centumviros.** Cf. p. 43, l. 14 and note.

33. **Aliquando** = *tandem aliquando.* Sf.

XXIV. 35. **Iudiciorum atque litium**, *public and private trials.*

7. **At vero**, *but assuredly*, used like the simple **at**, but with 94
additional strength of asseveration. **Tabulae**, *documents.* **Pacta**, *agreements*, binding one party only; **conventa**, binding on *both parties.* Sf.

8. **Decreta**, *i. e., magistratuum;* **responsa**, *sc., iuris consultorum.*

13. **Operam**, *law-practice.*

15. **Incognitas**, used with a participial signification for a relative clause. Sf.

16. **Neglegentiae**, genitive of cause. **Susceptis**, *sc.*, without reference to others. **Perfidiae**, *sc.*, towards a client. **Receptis**, *i. e.*, in the conduct of a case.

17. **Illa maior**, *sc., turpiter dicendi* or *tarditatis*, to be supplied from what follows. Sf. **Opinione**, after a comparative, = *than one supposes*, or *than is imagined.*

21. **Tarditatis** = *tardi*, or *hebetis ingenii.* Cf. p. 33, l. 2.

24. **In medium proferat**, *make known.*

26. **Summa—aequitate**, *with perfect impartiality.*

31. **Quae duo**, *both which acts.* Pt.

Page

94 **36. Causa ambigendi,** *the matter in question, the point of dispute.* Sf.

37. Ex crimine constat = *continetur crimine, i. e.*, the trial of a criminal case.

95 **1. Ex disputatione,** *i. e.*, a philosophical question, *e. g.*, in ethics. Pt.

XXV. 6. Quae, *sc., causae.*

11. Ex controversia facti, *i. e.*, which depends upon a dispute respecting a matter of fact. Sf.

12. Ex futuri, *sc., controversia causa constat.*

20. Iure, etc., *i. e., by appeal to the right.*

21. Oportuerit, *sc., fieri*, according to positive right; **licuerit,** according to equity; **necesse fuerit,** *sc.*, for defence in case of peril. Sf.

28. Ex quo verbo, *on the meaning of which term, sc.*, **maiestatem. Lege Appuleia,** a bill proposed by Saturninus, B. C. 103, for the appointment of an extraordinary commission to investigate the treasons that had taken place during the Cimbrian troubles. It was not like the *lex Cornelia*, enacted afterwards, a general law of high treason. Momm. III. 227. See also Ry. p. 302.

31. Uterque, *i. e.*, the prosecutor as well as the defendant. Pt.

34. Artibus, *sciences.*

36. Ratio atque doctrina, *scientific method.* Sf.

96 **4. Addito aut dempto,** an attributive of **verbo uno,** denoting the ground of **reprehenso.**

5. Genere ipso, *in its very nature.*

XXVI. 12. A sententia, *sc., eius qui scripsit.* Bk.; *from the general drift of the context.* Ws.

15. Defenditur = *defendendo dicitur.* Sf.

16. Contrarius, *contradictory.*

19. Praeteritis, not = *praetermissis*, but *superioribus.*

22. Ambiguntur, in the sense of *ambigendo disceptantur.*

24. Dialectici, especially the Stoics, on account of their linguistic studies. Pt.

25. Hi nostri, ironical, *our good friends the teachers of oratory.* **Qui—debeant,** a concessive clause. See p. 23, l. 5, note.

3. Chap. XXVII., XXVIII.: The three points of inquiry on every subject.

97 **XXVII. 3. Quid sit illud, etc.,** *i. e.*, what is the proposition to be proved.

Page

16. Ratione, *methodically.* **Tabulae, etc.** See p. 94, l. 7, note. 97

17. Quaestiones, *examinations by torture.*

18. Res iudicatae, *decisions of courts.*

20. Reis, *parties to the suit.* **Altera est,** an anacoluthon, as regularly happens in Cicero in enumerations with **unus and alter.**

29. Expedita, *ready for use.*

30. Rivulos are the *argumenta* of the teachers of oratory held in readiness for special cases, while **fons** and **caput** denote the categories or general principles according to which each case is to be handled.

38. Separatim, *in general, in the abstract,* antithetic to which is **definite,** *in the concrete.* Cf. p. 79, l. 23, note.

1. Locos, *sources of proof.* 98

8. Dicendi luminibus, *ornaments of style.*

14. Arte tinctum, *i. e.,* entirely a matter of theory.

XXVIII. 23. Oratio, *the material of discourse.*

26. Hoc induxit, *sc., illustrare oratione* or *ornate dicere.*

28. Effecit, *i. e., has satisfied all demands.*

29. Reverens, in the sense of *verens.* **Neminem,** instead of *nullum,* as usually with designations of persons.

32. Quid, *any ability.*

33. Videor, sometimes = *I consider it proper.*

37. Is, qui sum, *i. e.,* although I can lay claim neither to the fame of a distinguished orator, nor to that of an eminent critic, yet a careful and comprehensive observation entitles me to make the assertion, etc. Pt.

5. Crearo, etc., *i. e.,* when I shall have shown what natural 99 qualities he must possess, what learning he must appropriate, and what practice he must have. Sf.

13. Reum consularem, *sc.,* M. Aquilius, consul B. C. 101, accused of maladministration in Sicily, where he had conducted with bravery and success a war against the slaves. Cf. p. 116, l. 22.

19. Praestare, *be responsible for.* See Lex. *s. v.* II. B. **E republica esse,** with **factas,** *for the advantage or safety of the State.* See *Lex. s. Ex,* III. G.

21. Illam—seditionem. Norbanus was associated with Saturninus in bringing to trial, in B. C. 103, Q. Servilius Caepio, ostensibly for having occasioned by his insubordination the destruction of the Roman army by the Cimbri, at the battle of Arausio, B. C. 105, and for the embezzlement of the booty taken at Tolosa,

Page

99 but really, in part, for having when consul attempted to restore the *iudicia* to the Senate. Though he had been previously deprived of his proconsulship and his property and expelled from the Senate, he was now arrested, and the intention of pronouncing and executing the sentence of death was openly expressed. The Senate attempted to prevent the trial by tribunician intervention, but the interceding tribunes were violently driven from the assembly, and in the furious tumult the first men of the Senate were assailed with stones, and Caepio was condemned. For his participation in this affair, Norbanus was afterwards brought to trial. Momm. III. 226. Cf. p. 95, l. 25, 28 and note.

24. Anceps, *dangerous*, synonymous with **lubricus,** as **inauditus** is with **novus.** Sf.

27. Cn. Mallii, consul B. C. 105, and with his army and Q. Marcius Rex, involved in the same defeat by the Cimbri, and in the same accusation with Caepio.

28. Aliis is neuter.

31. Ea, see p. 29, l. 15, note.

B. Chap. XXIX.–LXXXIII.: Discussion by Antonius: The subject-matter of the discourse.

I. Chap. XXIX.–LXXI.: The material itself.

1. Chap. XXIX.–XLII.: The means of convincing. (*a*) To Chap. XXXV.: *Loci communes*, or general propositions.

XXIX. 36. Dicat. A. 321, n. 2; C. 232, 2; G. 541, 650; H. 516, II.; 529, II.

39. Praetermissum, *overlooked;* **relictum,** *intentionally omitted.*

100 **2. Potius quam,** *but much rather.*

3. Quin. M. 375, Obs. 4.

7. Re—pervagata, *i. e.*, in themselves easy and handled everywhere in the writings of the rhetoricians. Bk.

8. Illa, dependent on **adferas.**

12. Orationis, here the general term; **facultatis,** the special ability of the orator. Pt.

14. Rationes, *objects.* Sf.

18. Ut—propendeat, in apposition with **hoc.** A. 332, 2; C. 208, note; G. 557, Rem.; H. 502, 1.

20. Animi permotione, *sc.*, by our appeals to his feelings.

21. Illa pars, *i. e.*, the presentation of evidence in which the facts are stated and defended. Pt.

23. Huius generis, *i. e.*, the *persuadere* or *fidem facere,* which

Page

is effected by *docere*, *conciliare*, and *commovere*, yet so that the 100
rules for the demonstration in reality apply also to the *movere* and *conciliare*. Sf.

XXX. 30. Capita. Cf. p. 97, l. 31.

31. Disputatio, *i. e., materials for the discussion.* Cf. p. 98, l. 23 and note.

34. Ad—argumenta, *i. e.*, to the particular proofs for this individual case. Pt. **Seposita,** *sc.*, in books of instruction. Sf.

38. Est versatus in rebus, *has a practical knowledge* of the work of the advocate, in contrast to the mere school rhetorician who employs himself continually with the formulas of abstract theory only. Pt.

39. Usu, *his own experience.*

4. Pronuntiandum, *delivery*, not *pronunciation*, for which 101
Cicero only uses *dicere* or *appellare*. Sf.

9. Novato et iterato = *novato et iterum novato.* Sf.

11. Litterae, *writing.* **Naturam causae,** more precisely explained by the appositive interrogative clause, *utrum* **quaeratur,** upon which again the indirect questions **factumne sit, quale sit,** and **quod—habeat** depend. **An,** *sc., quaeratur.*

15. Subductionibus, *calculations, sc.*, in order to ascertain the appropriate division to which the case belongs. Sf. **Isti,** *sc.*, the school rhetoricians. Sf. **Quid—causam** denotes the explanation with which the accused must seek to vindicate himself; **quid—iudicium,** the inquiry whether that explanation of the accused can be accepted in spite of the opposite assertion of the accuser, also the peculiar point of dispute or chief question on which it depends, denoted by the Roman jurists by the formula: *Qua de re agitur.*

20. Causa non erit, without *et*, as always when an imperative precedes in a conditional sense.

24. Illa quaerenda, quae, a case of attraction: *illa quaerenda argumenta, etc., quae—defensore debeant adferri.* Sf.

XXXI. 27. Illud videndum est finds its explanation in **constituunt enim, etc.**

29. Hoc, *sc.*, the explanation in **quaestio** and **causa.**

34. Universo genere, *a general case* or *proposition.*

37. Referri, *be judged.*

6. Dubitatione = *quaestione, inquiry.* 102

9. Genus et naturam universam, a kind of hendiadys, *the general nature, sc.*, of the case.

Page

102 **10. Quod sumptuosus, etc.,** *i. e., quod aliquis sumptuosus est, id argumentum revocetur ad quaestionem de luxurie.*

14. Communis—summas, *i. e.,* the general ideas, which include the particular. Pt.

19. Criminum—infinita, *the number of particular cases of prosecution or defence is infinitely large, but not the number of general categories.* Pt.

XXXII. 23. Obscura, *intricate, involved,* antithetic to **inlustria,** *clear, plain.*

31. Quid adfert, *contributes anything, sc.,* important or essential for the orator; **praeterea,** *i. e., besides* the objective fact; **hominis,** *of the particular individual.* Pt.

32. Ea—oratio = *eius rei oratio, sc.,* respecting the *dignitas* or *indignitas.*

39. Genere quaestionis, *i. e., the general proposition coming into inquiry.* Sf.

103 **1. Nobis.** Antonius throughout places his own practical knowledge in contrast to the theory of the school rhetoricians, **istis.**

6. Illud, *the following.* M. 485, *b.*

11. Generum—quaestiones. Hypallage for *generum universorum quaestiones.*

14. M'Curio. Cf. p. 44, l. 36 and note.

19. Genere, etc., *the general nature* of such a transaction.

20. Rei negotiique, *of the facts of the case.* Ws.

21. Scriptum sit and **natus sit** are in the subjunctive because they are clauses subordinate to the interrogative clause dependent upon **quaestio.** Sf.

24. Perpetui = *constantis.* Sf.; *i. e.,* that remains the same for all time and for particular cases. Pt.

25. Quaestio—desiderat, pregnant for *quaestio est, quae desiderat.* Sf.

26. Rationem dicendi, *a methodical treatment* of the cases; which consists in the application of the *argumentorum fontis* or *loci.* Sf.

XXXIII. 34. Debilitati—cognoscendo. Pt. brackets only **a—cognoscendo.** Sf. reads **debilitati** *tanto numero* (*sc.,* of law cases) **cognoscendo. Debilitati a,** *discouraged from.* The construction here is harsh and unexampled, and is either due to a copyist or to the omission of some such phrase as *ac deterriti.* Reid would substitute *impediti.* Ws.

38. Ius civile, etc. Cf. p. 47, l. 29 and note.

Page

1. Facilem, *i. e., easily comprehensible.* 104

8. Solium, *i. e.,* the chair of the jurisconsult. Cf. p. 49, l. 33 *et seqq.*

16. Pistrino. Cf. p. 15, l. 36 and note.

17. Oscitantem, *sc.,* in contrast to the laboriously active employment of the lawyers. Sf.

XXXIV. 24. Finis, the *aim, design, sc.,* of this part of my discourse, *sc.,* **ut studiosi qui comprehenderent,** the tense of which is determined by **sum exorsus.** Cf. p. 47, l. 12. The clause introduced by **quoniam** extends to **paucitate.**

26. In—naturis = *in causis iis atque naturis, quae generibus continerentur, the cases of a general kind and their nature.* Sf.; *the different kinds and essential natures of general law questions.* Bk.

27. In sita esse, *depend upon.* **Omnia quae—vocarentur,** *i. e., omnes controversias.*

31. Omnibus—discriptam, *suitably distributed in all the categories.*

32. Rebus and **sententiis** include the two classes of the means of proof denoted on p. 97, l. 14 *et seqq.* **Ea,** *sc., res* and *sententiae.*

36. Videatur. A. 332, *f;* C. 212; G. 552, R. 5; H. 501, III.

2. Omnibus, dative of the agent. 105

6. Omnia, *sc., argumenta.*

12. Incidet, *sc.,* into your hands like game into the trap of the hunter. Sf.

XXXV. 14. Ratio. Cf. p. 47, l. 6 *et seqq.*

28. Pervolvatur, *is engrossed.*

31. Lumen, *sc.,* because one can retain clearly the particular points only by means of a good memory. Sf.

36. Attentione, found only here in Cicero.

39. Continentur, *are based.*

(*b*) Chap. XXXVI.–XLII.: Internal proofs. External proofs. Digression on philosophy.

XXXVI. 5. Est . . . ut . . . tradant, M. 481, *b.* 106

7. Habeant paratum, a kind of periphrastic perfect active, at the same time indicating the present condition. M. 427.

9. Locos, *sc.,* in his Τοπικά.

12. Quo homine, a concise expression for *cuius hominis praeceptis.* Cf. p. 8, l. 30, note. **Aberrat.** For the tense see A. 276, *a;* C. 189, 7; G. 230; H. 467, III. 2.

16. Graecis rebus, *Greek learning.*

17. Putaramus, *sc.,* before you had begun the present discourse.

Page

106 **20. Artificii.** Cf. p. 70, l. 17 *et seqq.*

24. Videndi res, etc., refers to the three parts of Greek philosophy—physics, ethics, and dialectics.

25. Copiose dicendi, put instead of *subtiliter disserendi.*

26. Si, concessive, as often in Cicero. Sf.

30. Causas denotes here *the subjects,* which are handled, *themes, chief points;* and is more precisely defined by the added *genera ipsa.*

XXXVII. 33. Ad—scopulum, in allusion to the cliff of the sirens. *Odyss.* XII. 39 *et seqq.; i. e.,* a cliff to which desire drives you, and on which sensual men have been wrecked. Sf.

34. Quam = *but which.*

36. Pythagoreorum. A. 223; C. 143, 9; 373, 6; H. 410, V, 1. **Erat—gente,** *constituted a part of this country.*

37. Magna Graecia, a collective term for the Greek colonies in southern Italy.

107 **4. Ullos,** used substantively instead of the plural of *quisquam,* which is rare. Sf.

7. Eruditissimos, particularly the Stoic philosopher Panaetius.

10. Cum—mitterent, *sc.,* in the year 155 B. C., for the purpose of securing a remission of the fine imposed on the Athenians for the destruction of Oropus.

12. Carneadem, the founder of the New Academy, **Critolaum,** the Peripatetic, **Diogenem,** the Stoic. The acquaintance of the Romans with Greek philosophy began with the residence in Rome of this embassy.

14. Frequenter, *in great numbers.*

15. Zethus, a character in the *Antiopa* of the tragic poet Pacuvius, who quarrels with his brother Amphion on account of the devotion of the latter to music. See Dict. Biog. *s. Amphion.*

18. Neoptolemus, a lost tragedy of Ennius. **Omnino,** *sc.,* *philosophari, to devote my whole attention to it.*

21. Opinionem—studiorum, etc., *i. e., the belief* on the part of the *iudices* that the orator is interested in these pursuits.

XXXVIII. 30. Si modo—ars. From the standpoint of the practical Roman, dialectics had in itself no great practical importance. Pt.

32. To **omne, etc.,** the corresponding member is **et ad extremum** (l. 37), but the first member has two parts, viz., **et suscipiunt—et iudicant,** both agreeing with **dialectici.**

33. Et, *both.* **Si—dictum est,** *if it is a simple proposition.* Ws.

Page

35. Si coniuncte sit elatum, *if it is expressed conjointly.* 107

36. Recte, *correctly.*

37. Summa—rationis, *the conclusion of each syllogism.* Sf.

38. Compungunt—acuminibus, *they prick themselves with their own stings.* Lex.; *they entangle themselves in their own subtleties.* The *acumina* are the thorny *sorites* and *elenchi* of the Stoics. Cf. p. 23, l. 22, note.

2. Detexta prope, *nearly finished.* 108

7. Fusum ac profluens, *following along in a broad stream.* Sf. **Concisum,** *broken.*

18. Ab Aristotele, *a disciple of Aristotle.* **Inventis.** Cf. p. 23, l. 31 and note.

20. Illum librum, the Τεχνῶν εἰσαγωγή, not extant, a collection of the pre-Aristotelian systems, of which information can now be obtained only through the works of Aristotle.

21. Illos, *sc.*, The *Topica* and *Rhetoric.*

22. Germanos, *the genuine, true rhetoricians by profession,* said not without irony. Sf.

27. Habitarunt. Cf. p. 67, l. 39 and note. **In—tractanda,** *in the discussion of this one branch of the theory.* Ws.

28. Ratione, *subject.*

29. Usu, *practice.* **Carneadi.** For the form see p. 24, l. 31, note.

34. Eis, qui—docent, *i. e., rhetoribus nostris.* Bk.

35. Postulandum sit. A. 332, *b*; C. 223, 5, n.; G. 298; H. 402, 2.

XXXIX. 38. Uno opere, *as their only employment.* Sf.

4. Illuc, *i. e., ad Aristotelem.* **Seclusa,** *i. e., shut off* from the 109 main streams. Pt.

9. Ex—vi, *i. e.*, out of the nature of the thing to be demonstrated. Sf.

13. Attingat = *pertineat ad.* Sf.

15. Universa, *sc., vis.*

19. Partitione, *sc., explicanda est vis.*

21. Consilium, *assembly* for counsel. Cf. p. 161, l. 12. **Sua sponte,** *on his own authority, independently.* Pt.

22. Aliud consilium, *sc., instituere.* **Superbum** here denotes opposition to the order of the State, *revolutionary.* The whole sentence contains a ground of vindication, which Carbo made use of in the defence of Opimius. Cf. ch. xxv., xxx.; Bk. III. ch. i.

25. Quod—attingit, *i. e.*, the fourth sub-category of the πίστεις

Page

109 ἔντεχνοι; the other three, the *definitio*, *partitio*, *notatio* (**si ex vocabulo**) having been already mentioned. Cf. l. 10 *et seqq.* See also p. 157, l. 33, note. For the definition of this fourth sub-category, Cf. *Topica*, ix. 38: *Is locus, qui constat ex eis rebus, quae quodammodo affectae sunt ad id, de quo ambigitur.* It is itself divided into fifteen special categories, which Antonius goes on to mention.

26. Coniuncta, *words from the same stem.* Sf.; *related* or *kindred conceptions.* Bk.

27. Partis, *species.*

XL. 33. Ex coniunctis, or *ex coniugatione, i. e.*, the first of these special categories into which the fourth sub-category is divided; *the relationship of words from the same stem*, as here, *pietas* and *pie.* Pt.

36. In esse potestate, *to conform to the authority of.*

37. Cuius tribunatus, *i. e., who in his tribuneship.* Cf. p. 99, l. 21 and note.

110 **11. Ex consequentibus**, *i. e., ea quae rem necessario consequuntur. Topica*, xii. 53.

16. Ex consentaneis, etc. So Sf. and Ws. Pt. reads *ex consentaneis et praecurrentibus et repugnantibus.*

17. Olim, *sc.*, in the accusation of Carbo by Crassus. Cf. p. 14, l. 18 and note.

18. Non. The negative precedes the conditional proposition, in order to show that a certain consequence does not follow from a particular condition or relation. M. 442, *a*, 3.

19. Isti, *sc.*, the *iudices.*

22. Eam legem, *sc., ut eundem tribunum plebi quotiens vellet creare liceret.* **In tribunatu**, *sc.*, B. C. 131.

32. Hic, etc., from the Andria of Terence; I. 1, 83 *et seqq.*, where Simo describes the feeling of his son Pamphilus respecting the death of the lately-buried Chrysis.

33. Tam familiariter = *tam dolenter, with so much friendly feeling of sorrow.*

35. Eripere, *sc., rei publicae.* **Contra rem publicam**, *to the detriment of the State.*

37. Sublevantur, *are sustained.*

111 **2. Paulo ante**, *sc.*, p. 97, l. 14 *et seqq.*

XLI. 4. Haec, *i. e.*, the whole doctrine of the *loci argumentorum.*

9. Novi. The whole passage is corrupt in the MSS. and very

Page

doubtful. Pt. omits **novi**. Sf. adopts the doubtful conjecture 111
recognovi (= *recensui, repeated in recollection, reviewed*) for **novi**, and adds *que* to *quaerenti*.

10. Reliqua, *i. e.*, the finding and selection of appropriate arguments and their application to each particular case. Sf.

14. Neque enim, introduces the proof of the thought to be supplied. The connection of thought is this: Which of the quoted categories is to be used for each several case, cannot be learned from special theoretical prescriptions and rules, but belongs rather to the understanding and judgment. The mere theorizer may also introduce this into the department of his technic, but I will say no more about it, for, etc. Pt.

16. Usus nostri, *from my own experience*, genitive of source.

18. Re, *subject*.

21. Ut talis, etc. Cf. p. 24, l. 18 *et seqq.*

23. Vel trahere vel rapere, to move one in any direction, *slowly* or with *rapid movement*. The one has reference to *persuasion*, the other to excitement of the feelings. Sf.

26. Tractatio, *sc.*, *argumentorum*.

28. Similitudinis, *i. e.*, which would result *from a monotonous uniformity*. **Proponi**, *i. e.*, to be stated in the form of a proposition.

29. Ostendere. By an inaccuracy of expression, a simple infinitive (active) and an accusative with the infinitive (passive) are sometimes combined in one judgment. M. 398, *a*, Obs. 3.

30. Concludere, *to form a complete conclusion*. **Relinquere**, *to omit, sc.*, the *conclusio*.

31. Ac = *ac potius*.

33. Quid simile, *i. e.*, *an analogous case*. Sf. brackets **dicas** only, and Pt. omits it. **Prius, etc.**, *first prove the correctness of the analogy*. Pt.

34. Quod—adiungas, *i. e.*, then place by the side of it that to which it properly applies. Pt.; then make the application to the case in question. Bk. **Interpuncta**, *the joints* or *pauses between* the single proofs or arguments. Cf. p. 207, l. 2.

36. Confusa = *coniuncta, blended together in the delivery*.

XLII. 1. Audiet, the future tense in the subordinate clause, 112
although the present stands in the principal clause, because (in a precept) a general principle is carried over to a single case in the future. Sf.

4. Odio, etc. Ablatives of the motive.

Page

112 **6. Veritate**, *according to the real state of the case.* Pt.

7. Praescripto, *magisterial* or *authoritative precept.* **Iuris norma**, *universal rule of right.* See Dict. Antiqq. *s. Actio* I., p. 14. The term **formula** technically denoted *a general form* of legal action to which particular cases were referred by the praetor, and according to which they were tried.

28. Tria, *sc., docere, delectare, movere.* Cf. p. 100, l. 14 *et seqq.* **Dictum**, *sc., sit.*

2. Chap. XLIII.–LXXI.: The means of exciting the sensibilities. (*a*) to Chap. LIII.: In general.

XLIII. 31. Probari, *be placed in a favorable light.*

32. Instituta, *principles.* **Vitam** unites the ideas in the preceding expressions, **mores et instituta** and **facta.** Sf.

35. Conciliari, pregnant for *conciliando adduci;* hence, **ad benevolentiam.** Sf.

38. Si modo sunt, *if only they really exist.*

39. Nulla. See p. 6, l. 38, note.

113 **1. In oratore**, placed at the end of the sentence in order to make prominent the contrast to the client. Sf. **Voltus**, *his glance, look,* as the *imago animi.* [**Is significatio.**] So Kr., Sf., and Bake. Pt. reads *vultus pudoris significatio.* Sf. thinks that the reading is uncertain, and that *pudoris significatio* is only the explanation of a word more unusual and lost out of the text, as perhaps *ingenuitas.*

4. Pietatis, *attachment,* as that of Antonius to Norbanus. Sf.

11. Excellit, *can be especially employed.* Pt.

19. Timidos, *shy, modest.* **Perferentis**, the present participle as an adjective, with the signification of a disposition or capacity for something. Sf.

22. Sensu, *feeling.* Sf.

23. Sensu—dicendi, *by a sensible and well-considered discourse.*

25. Quodam = *proprio quodam.* Sf.

27. Notice the climax in **probi, bene morati, boni**; and for the distinction between them see D. *s. Bonus.*

XLIV. 32. Invideant, *cherish ill-will.*

35. Si qui, *which perhaps, all those which.* **De—permotionibus**, bracketed by Kr. and Sf., who remarks that, according to the MS. tradition, the bracketed words are to be taken as a marginal note characterizing the meaning. Pt. reads: *et propter qui his ac—permotionibus.*

39. Feret, *shall require.*

Page

1. Ut aiunt, especially used to introduce proverbial sayings. 114
Sf.

3. Aegro, used substantively on account of its antithetic connection with **medico**.

7. Ad—pertractandos, *for energetically exerting an influence upon the feelings of the iudices.* Sf.

11. Se dant, *resign themselves, i. e., are susceptible.* Sf.

14. Vela do, *I direct our sails.* **Integer quietusque**, *wholly unbiased and neutral.*

17. Bono poeta, *sc.*, Pacuvius, in his *Hermione.* The entire line, a trochaic septenarius, was *O flexanima, etc.*

18. Inclinantem, *favorably disposed.* **Excipere**, *to catch up;* so that he now wholly surrenders to it, as it were, lies in its arms. Pt.

20. Capere, *take prisoner.*

XLV. 25. Quae, adversative, *but these things.*

30. Integrae, *natural, unvarnished.* Sf. ; *sound.* Pt.

31. Sine pigmentis. M. 298, *b*, 2.

32. Videaris. The termination **re** is most commonly used in Cicero (except in the present indic.). Here, that in **ris** appears to be used on account of the preceding **ardere**, for euphony. Sf.

35. Motus, *emotions.*

1. Nunc, *But now*, places the imagined case referred to in 115
contrast with the real one. Sf.

10. Id—ferre, *to be indifferent* toward that, on account of which the juror should be angry with your opponent. Sf.

XLVI. 28. In causis, etc., contains two groups of ideas, each of them consisting of three members, the last of which embraces the two preceding.

33. Sed alia sunt, etc., an anacoluthon, instead of *sed etiam aliarum rerum multo maiorum, fidei, etc., sc., existimatio agitur.* But the conclusion of the sentence is here, as often, not joined to the corresponding member which precedes (**non solum ingenii nostri**), but to the parenthetic clause, so that the latter appears to be carried on further. Sf.

37. Sed, ut dixi, resumes the thought interrupted by the parenthesis. **In nobis**, *sc., oratoribus.*

38. Quid—fictum, *i. e., where can invention bear sway more completely.*

1. Ex persona, *i. e.*, through the apertures for the eyes, of the 116
mask. Sf. **Hominis histrionis**, like *homo censorius.*

Page

116 **2. Spondaulia.** So Kr. and Sf., though the latter calls it an old and uncertain conjecture. The MS. reading is *spondalli* or *spondali illa*. Pt. reads *ut sua sponte aliena.*

3. Segregare, etc. These trochaic septenarii, from the *Teucer* of Pacuvius, are words of Telamon which he in deep sorrow speaks to Teucer, who has returned home without his brother. **Segregare,** *sc., Aiacem.*

5. Illum aspectum = *illud vocabulum "aspectum."*

6. At. *On the other hand,* in a weaker signification than usual, and only serving to introduce a new idea. Sf.

8. Indigem liberum, *sc.*, for he has already decreed the exile of Teucer.

9. Neque fratris necis, *sc.*, perhaps *memor fuisti,* for otherwise thou wouldst have avenged his death. Pt.

10. Gnati parvi, *i. e.*, Eurysaces (the son of Ajax and Tecmessa), *sc.*, perhaps, *rationem habuistis.* Sf.

13. Quid serves, in such an inquiry expressed by a *verbum sentiendi* on which an accusative with the infinitive depends, only to introduce the question. Sf. M. 479, *d*, Obs. 1.

18. Adflatu, *inspiration.*

XLVII. 21. Actor—auctor, an intentional play upon words; *not the player of another's part, but the actor of my own.* Pt.

25. Imperatorem ornatum = *ornandi causa appellatum,* distinguished by the title of honor of *imperator.* Sf.

31. Sordidatum, *in the dress of mourning.* Ws.

36. Praesens ac sedens, a dignified expression denoting *official presence.* Pt.; *present* and as one of the *assessors* of the court, who could be of service to the accused by their silent presence. Sf.

37. Conlegam suum. The possessive pronoun is referred to an object (**ei**), especially when it has the signification of *proprius,* or of friendly or kinsmanlike relations. Sf. Cf. M. 490, *b.* They were consuls B. C. 101.

117 **3. Meis,** *i. e., unaffected, sincere.* Sf.

6. Habita, used in this sense not only of *oratio,* but also of *sermo* and even of *verba.* Sf.

9. Before **ut in dicendo,** Kr. thinks that *enitendum esse* has fallen out of the text. According to Sf., **ut—possitis** is explained by taking **doceo** in the sense of *praecipio.*

11. Sodali. Norbanus had been the quæstor of Antonius in Cilicia. Cf. p. 91, l. 16; p. 99, l. 21 and note.

Page

12. Oratione, *i. e., the subject-matter* of the speech. 117

15. Superiora, *to your advantage, in your favor.*

16. Vim, etc., the means of which the party of Norbanus availed itself in order to overthrow Caepio. **Fugam,** *sc.*, of the *optimates* from the violence of the popular party.

20. Templo, *i. e., the rostra;* here so called, *i. e., the solemnly consecrated place,* to increase the reproach of so wicked an act of violence. Sf. This occurred at the trial of Caepio on the accusation of Norbanus.

XLVIII. 22. Accedebat, ut, *To this was to be added that.*

28. Excusationis, *i. e.*, based upon the excuse.

34. Temporum varietate, *the various political changes.* Bk. **Repetivi,** *i. e., I drew the materials* for this detailed statement. Sf.

38. Egi, *I pleaded* or *urged.*

39. Consularem—minui, *sc.*, through the jealous patricians; instead of which term here *nobiles* is used, not without design. Sf.

1. Provocationem, *the appeal* to the people from the decision 118
of a magistrate.

3. Nobilium, *i. e.*, between the nobility and the common people. Cf. p. 99, l. 21 and note.

6. In crimine, with **ponendum** = *crimen numerandum.*

11. Fugam, *sc.*, from the battle-field.

13. Refricabam, *I excited afresh.*

14. Apud—agebatur, concisely for *qui tum erant iudices, apud quos causa ageretur.*

15. Propter iudicia. In B. C. 106, Caepio, then consul, proposed a law for restoring the *iudicia* to the senators, but it was repealed shortly afterwards.

XLIX. 17. In possessionem, used in a pregnant sense = *pervenisse ibique constitisse.* Pt.

19. Cum—coniunctione, *i. e., cum seditionis coniunctio adesset.* Sf.

28. Ad existimationem, *with regard to reputation.*

30. Is = *talis.*

38. Lege Apuleia. See p. 95, l. 28, note.

2. Partibus orationis, *divisions of oratory.* Ws. 119

4. Perpolitae, *brought to perfection.*

7. Adfectis, *sc.*, with sympathy.

L. 16. Tractus, *slow movement.*

17. Ad ignoscendum, an adjunct of **unum,** as *the only thing worthy of excuse.*

Page

119 **19. Ad—audiendum**, *to secure a hearing.* Ws.

22. Necessitudinem, *i. e.*, your official *connection* with him. Ws.

24. Ut—defenderes depends upon **serpere.**

27. Locus, *sc., communis, topic.*

28. Ut tu, etc., *How you filled up all that part of the speech with the exciting of hatred, etc.* Sf.

32. Refutasti denotes a refutation in any manner whatever; *refellere*, on good grounds and by convincing arguments. D.

35. Defensionum, *modes of defence.*

37. Atqui, *i. e.*, Notwithstanding what Sulpicius has just said (**nulla praecepta desiderabam, etc.**), I will undertake to mention them. Cf. p. 27, l. 38, note; p. 33, l. 27, note.

120 **1. Ut teneremus**, lit., *so that we should understand.*

LI. 3. Postulat, *sc., animos iudicum vehementer moveri.*

8. Convellere ea, *to remove deeply rooted prejudices.* Ws.

9. Commoveri, *be eradicated, sc.*, **ita animatis hominibus, etc.**

13. Molestia, *vexation.* **Sentimus, etc.** The directions which Cicero here puts into the mouth of Antonius, for managing the feelings and passions of an audience, are abundantly illustrated in his own orations.

14. Videare, used passively, *you are seen.*

16. Illis = *illorum iudicio, sc., to whom you are speaking.*

17. Haec res refers to the former, **quod sit utile ipsis—defendere**; while by **illa—defensio** is denoted the latter, **aut si pro bonis viris, etc. Amorem**, *love* arising from inclination and sympathy; **caritatem**, from esteem and reverence.

21. Dignitatem, *honor.*

22. Ad rettulisse means *to devote to an end.*

24. Commodis. M. 244, *b.*

25. Ceteris. On the construction see Lex. *s. Commodo* II. C.

27. Cui = *iam ei.*

29. Locis, here, denotes the means of stirring up the passions, corresponding to the following **genera.**

32. Si augeas, *if you magnify, exaggerate.* **Sin**, *sc., augeas.* **Quod—viros**, *sc., factum sit.*

36. Invidiae has a negative character, like disaffection, and is a temporary feeling; whereas **odium** has a character thoroughly positive, like hatred, and is a deep-rooted feeling. Hence, *invidia* is the beginning of *odium.* D.

37. Offensio, *hostile disposition* or *dislike.* Sf.

38. Interior est, *affects men more deeply.*

Page

39. Ad—similitudinem, *i. e.*, the common peril is exhibited 120
at the same time as a personal one. Pt.

LII. 1. Atque, *or rather*. **Una**, *one and the same.* 121

6. Evolasse, *have risen higher than themselves.*

8. Aequabilitatem, *the right*, availing for all in like manner. Pt.

10. Inflammanda sunt, used with reference to the **faces dicendi** (p. 120, l. 5), *i. e.*, *ad animos invidia inflammandos adhibenda sunt faces tanquam.*

14. Ad sedandum, *sc.*, *dicendum est*, in contrast to **inflammanda.**

18. Delectari, *sc.*, *eum*, which is easily supplied from the whole connection, and especially from the preceding **hominis.**

23. Opinione, *sc.*, of other men.

24. Iam, here = *finally*, to introduce the last member of the series.

26. Deplorentur, pregnant for *deplorando dicantur.* Sf. **Ad—revocet**, *apply to his own circumstances.* Bk.; *make their case his own.*

31. Ut, *autem.* Sf. and Pt. read, *Et*, *ut.*

35. Intenta, *with all one's power*, contrasted with **summissa**, *calmly;* **Vehemens**, *violently and with excitement*, with **lenis**, *gently and soothingly.* Pt.

LIII. 3. Temperatior = *melius temperata.* 122

5. Remissio lenitatis, *the mild tone of a calm delivery.*

8. Ad—mores, *i. e.*, to produce a favorable impression of one's life, etc. Ws.

9. Sunt, the MS. reading. Pt. and Sf. have *sint*, on the ground that a demand and rule are here stated. **Spissi et producti**, *deliberate and slow.* Pt. **Spissi** finds its explanation in l. 21, **multa—oratione.** Sf.

11. Abest = *alienum est.* Sf.

12. Proprium iudicii, *i. e.*, *illud, quod faciat causam* or *proprium sit huius quaestionis; the facts in the case.*

13. Eam rationem, *i. e.*, the appeal to the sensibilities.

15. Adripitur, *sc.*, *ratione audientium*, hence = *probatur* or *confirmatur.*

17. Intuleris, *sc.*, *eam orationem* or *id genus orationis.*

19. Adhaerescit, *sc.*, *animis iudicum.*

22. Contentione actionis, *energy of delivery.*

26. In contrarias partis has the force of an attribute of **facultatem**, and is said after the analogy of *in utramque partem*

Page

122 *dicere; i. e.*, that everything which furnishes material for the opposite view can be derived from the same *loci*.

28. Eis . . . reprehendendis, *by disproving* or *refuting those things.*

31. Propositis, *the premises.* Sf.

35. Auferenda corresponds to the following **tollatur** and = *evertenda.* Sf.

(*b*) Chap. LIV.–LXXI.: Wit and humor as means of exciting the sensibilities. Discourse of J. Cæsar Strabo on (chap. LIV.–LIX. *in med.*) propriety of its use by the orator; (chap. LIX. *in med.*–LXXI.) its nature; the kinds of wit belonging to the expression and to the subject.

LIV. 37. Utilis, *sc., conciliare* and *movere.*

123 **1. In quibus—excellis.** The detailed exposition of wit is assigned to Strabo, as well because of his natural talent for it as because he also appears to have studied the discourses of the Greek rhetoricians relating to it with especial interest.

7. De ridiculis. These writings are for the most part lost. Of Aristotle we only possess in the fragments of his *Poetics*, ch. 5, the definition of *the laughable.* Sf. Cf. *Quint.* VI. 3, 22.

16. Facetiarum, *humorous discourse.* Sf.

18. A veteribus, *sc.*, among others, by the comic poets. **Cavillatio,** *raillery, irony.* See Lex. *s. v.* **Dicacitas,** *caustic expression.*

22. Lepore, *humor.* See D. *s. Lepidus.*

23. Festivitatis, *humor, pleasantry.*

24. Imitatores, predicate accusative.

30. Quid latraret, an inquiry occasioned not merely by the loud speech of Catulus in the Senate, but also by the signification of his name—*Catulus*, a diminutive of *canis.* Sf.

31. Quid Crassus, *sc., ab arte adiuvari potuit.*

37. In—sermonis, *throughout a discourse.*

38. Dicto, *i. e., bono sive salso dicto.* Et.; with **celeritate,** *ready and witty sayings, sc.*, occasionally introduced.

124 **1. Dicta,** *bon-mots.* Sf. See Lex. *s. v.*

5. Quae occurrunt, *what obtrudes itself upon them, thoughts.*

6. Hoc ipsum, *i. e.*, the difficulty of suppressing witty remarks. Sf.

LV. 12. In Scaevola, *i. e., in illa Curii defensione contra Scaevolam.* Bk.

13. In—genere, *sc., versatus.* **Aculei contumeliarum,** *stinging invectives* or *sarcasms.*

Page

14. Lusit = *ludendo egit.* 124

18. Cum—diceret, *sc.*, in his speech in accusation of Cn. Munatius Plancus about B. C. 106.

19. Sudare = *nimium operae dare dicendo.* Sf. Brutus had probably interrupted himself in his ardor, with these words, that he had properly no reason for becoming sweaty, for the guilt of Plancus was evident.

20. Existi, with the accessory meaning of *perdidisti.* His father's baths were sold to support his extravagance.

21. Illa perpetua, explained by **in genere perpetuae festivitatis,** p. 123, l. 22, and by **quod in perpetuitate sermonis,** l. 37.

22. Lectores, under-officers at a trial employed to read original documents and other writings.

24. Cum—contulisset. Crassus supported the bill for establishing a new colony at Narbo, in Gaul, in opposition to the Senate, in B. C. 118; and in B. C. 106, the *Lex Servilia* of Caepio, by which the *iudicia* were restored to the Senate.

31. Cum primis, for the more common *in primis.*

37. Publicis, *published.*

38. Nisi puberem, etc. Cf. *De Off.* I. 35, 129: *Nostro quidem more cum parentibus puberes filii, cum soceris generi non lavantur.*

1. Lotum. So Pt., Sf., and Ws. *Locutum* is retained by Kr. 125

3. Refutatum, *brought to silence.* **Tragoediis.** Cf. p. 120, l. 8, and p. 55, l. 19, and Lex. *s. v.* II. B.

7. Gestu omni, *every imaginable gesture; i. e.*, full of expression. Sf.

10. Imagines, the waxen busts of deceased ancestors, kept in the *atrium* of the house by distinguished Romans and carried in funeral processions.

12. Cui rei, *what business.*

17. Recepisse, *reserved.*

20. Calumniae quaestum. Brutus was notorious for the vehemence and harshness of his prosecutions, and was named *accusator.*

28. Contentio, *effort of oratory.* Ws.

LVI. 30. Lepore et festivitate. *Lepos* is the lightest wit, in opposition to dull gravity; *festivitas,* the more cheerful sort of wit, in opposition to gloomy seriousness. D. Cf. p. 9, l. 11, note.

32. Et . . . nullo. Instead of *et—ne,* we may employ *et—et non,* when the *non* is intimately combined with a word following, so as to form one idea with it. M. 458, *c*, Obs. 1.

39. Sit venustissimus, *sc.*, *aliquis.*

Page

126 **12. Agitari,** for the more common *exagitari.*

13. Cupidum, *factious.* Sf.

14. Probabiliora, *received with stronger approval.*

17. Humanitatis, in the same sense as on p. 90, l. 26.

20. Videretur. A. 320, *d;* C. 223, 6; H. 503, I. n. 1. **Responderit.** The subjunctive perfect usually stands in a negative relative sentence, which depends on another negative sentence in the perfect. Sf. M. 382, Obs. 3.

LVII. 29. Salis et urbanitatis. Hendiadys. Sf.

38. Vim, *efficacy.*

127 **2. Natura—exercitatione,** *talent, study, practice.* Pt.

4. Quo referenda, *i. e., ad quae capita locosque.*

16. Docebo sus, an expression suggested by the proverb *sus Minervam docet.* Sf.

17. Fenum esse (= *edere*), *i. e.,* all other orators, in comparison with Crassus, were only *pecudes.*

24. Quasi in deversorio. The preposition, though in other cases not repeated in the appositive clause, is always found in clauses of comparison with *quasi* and *tamquam.* Sf.

LVIII. 36. Cupientes. See p. 27, l. 20, note.

128 **1. Scirent,** *sc., si eos rogares.* The *artium magistri* are meant. Cf. p. 123, l. 4 *et seqq.*

11. Frangit, *sc.,* the vehemence of the attack; **impedit,** *sc.,* the further advance of the opponent.

12. Elevat, *sc.,* the weight of his arguments and his authority.

14. Urbanum, as often,= *clever, witty.*

20. Agitata = *si exagitatur.*

22. Volunt, *sc., homines.*

23. Parcendum est, *must be considerate of.* **Caritati hominum** = *hominibus caris, sc.,* to us. Cf. p. 145, l. 13, *in homines caros.*

LIX. 35. Ne quid insulse, *sc., dicatur.*

37. Mimicus, *farcical.*

129 **3. Fabella,** *anecdote.*

8. Litteras, L. L. L. M. M. These letters, brought by Crassus into an iambic senarius, had probably as numerals some significance as an advertisement, not to be now more precisely determined. Who Largus was is unknown. Sf. Pt. considers them the initial letters of the names of candidates for some municipal office, posted in connection with an election notice, as this was often done. From this and other forensic witticisms, it would appear that Memmius had the byname of *Mordax.* Dict. Biog.

Page

13. Mendaciunculis, *fictitious embellishments.* Ws. **Est haec—virtus**, *i. e., the excellence consists in this, that, etc.* 129

18. Depravata imitatione, *caricaturing.* Sf.; *comic imitation, mimicry.* Bk. **Per—familiam.** This is probably from the speech of Crassus in defence of Plancus against the *accusator* M. Junius Brutus. (Cf. ch. LV.) And the **Per tuas statuas** has reference to a statue of L. Junius Brutus, who secured the banishment of Tarquin.

24. Tibi—audio, a trimeter, perhaps from the *Synephebi* of Caecilius Statius. Antipho repeats after his father the words **tibi—sero**, addressed to himself; while he laments the penuriousness and peevishness (**senium**) of his father, who refuses his requests, with the explanation that he is saving nothing for himself, but everything for his son. Sf.

25. Hoc—genere, *through its own nature, i. e.*, without the assistance of words, *i. e.* = *ipsum per se.* Sf.

28. Surripiat imitationem, *stealthily use imitation, i. e.*, not make it too striking or conspicuous. Bk.; bring it into use in the way of intimation or suggestion. Sf.

29. Audiet, future tense, because the precept contained in the principal clause indicates futurity. M. 339, Obs. 1.

LX. 33. Perpetuarum facetiarum. Cf. p. 123, l. 16 *et seqq.*; l. 37, *perpetuitate sermonis.*

36. In aliquo—vitio, *tinged with a failing especially fitted for derision.*

38. Acumine, *point.*

4. Granium, an auctioner with whom Crassus and Antonius 130
transacted business, and so well known as a jester, that he plays a prominent part in the satires of Lucilius. **Vargulam**, not elsewhere mentioned.

10. Quaesitor, *the presiding magistrate* in a criminal court. He was assisted by a *consilium* of *iudices*, resembling in many respects a modern jury.

11. Perpusillum, here, in a double sense, masculine and neuter. See Lex. *s. v.*

21. Et tamen, by anacoluthon for *et quod tamen.*

24. Manus lava, an intimation of the impurity of his (covetous) disposition, and perhaps also of his personal appearance. Sf.

27. Et, correlative to **primum**, l. 7, introduces the second member.

28 Illi, *sc., ridiculi, dicunt.*

Page

130 **30. A. Sempronius,** whose cognomen was *Musca.* **Cum—fratre,** *supported by his brother.*

31. Complexus esset, *had greeted,* as it was customary for candidates to do in soliciting votes. **Puer,** *i. e.,* his slave.

34. Artem, *i. e.,* collection of precepts for our guidance in the use of this.

36. Summatim, *summarily, compendiously.*

LXI. 38. Id—habere. Only rarely is the accusative with the infinitive dependent on a substantive, without an intermediate verbal idea. M. 388, *b*, Obs. 1. *Hoc,* omitted by Sf. and Pt. as not needed and of slight MS. authority.

131 **3. Ex eisdem locis, etc.,** *sc., for the really serious* is only the reverse side of the facetious, Pt.

4. Tantum. *Only so much.*

8. Neronianum, *i. e.,* of C. Claudius Nero, consul B. C. 207. **In—servo,** *with regard to, etc.*

11. Ex—locis, *i. e.,* even when not the words, as in the example before mentioned, but only the ideas are the same, which can be turned in opposite ways. Sf.

12. Omnia, *sc., huius generis, i. e.,* everything of such a kind that one can make it signify something praiseworthy as well as ridiculous.

16. Virtutum. A. 219, 1; C. 137, 2, n.; G. 376, 3; H. 406, III. note.

18. Num claudicat, *Is he trimming?* The proverbial inquiry refers to the political disposition of a man.

19. Clodicat, a collateral and perhaps plebeian form for **claudicat.**

23. Circumveniri, pronounced in early times as if *circo veniri,* and here *hirco veniri,* from *veneo.* **Utrumque genus,** *sc.,* the *severum* and the *ridiculum* in both examples. Sf.

24. Continet similitudo, for the more common *continetur similitudine = positum est in similitudine.* **Immutati,** *sc.,* for *ignavius* differs from *Naevius* (*i. e., Gnaevius*), only by the prefixed *i.*

30. Ex eodem genere, *i. e.,* the ambiguity depending upon a word.

31. Calvus satis est, said of one bald-headed, whose speech at the same time was *exilis* and *inops.* Sf. Ws. reads *Calvus,* and regards the clause **quod—parum** as a part of the quotation.

36. Moribus, *tricks of gesticulation.* Ws. Sf. conjectures *motibus.*

37. Atque ita, *but only so.* Sf.

Page 132

LXII. 1. Nostrum, *sc.*, *oratorum.*

2. Naturae—ipsae, *i. e.*, for in all this one laughs not at the wit, but at the character itself, which is so foolish. Bk.

3. Agitare, *to ridicule.* **Sustinere,** *to represent, mimic.*

4. Imitatione, ablative of cause, in contrast to the imitation of the *sannio* which excites laughter, which must be avoided by the orator.

5. Nobis—licet. Cf. p. 129, l. 28. **Uti,** *sc.*, *hoc genere.*

6. Liberale, *befitting a man of free birth and education.*

8. Sed vix. M. 461, *b.*

9. Ioco, *i. e.*, the topic of *wit.* Pt.

16. Litterate dicta, *witty sayings indicative of a scholarly mind.* Sf.

18. In campum, *sc.*, *ut pila luderet.*

20. Brachium fregisse, *i. e.*, either his own, or one of the statues. **Diceret.** A. 321, note 2; C. 232, 3; G. 541, 3; H. 516, II. 1.

22. The meaning of these words is not to be found out. **Nuculam** is evidently the name of a man, but which of his qualities is denoted by **confixum** (*pierced through, fastened*), baffles all examination. Sf.

23. Non—sextantis. The meaning depends upon whether the accent is put on **non** or on **sextantis.** In the first case the meaning would be that he was worth *much*, in the latter that he was worth *very little.* Sf.

26. Id quidem, concessive, *indeed.* See M. 489, *b.* When the particle *quidem* stands with a concessive signification (*indeed, to be sure*) with a predicate (verb or adjective), with *sed* following, it is, in the best writers, not connected immediately with the verb or adjective, but a pronoun is inserted before *quidem*, which corresponds to the word of which the predicate is conceded.

28. In ducere, here, = *referre ad.* Sf. **Atque.** See p. 59, l. 25, note.

29. Nisi si. A. 315, *a*, 2; G. 591, *b*, R. 2; H. 507, 3, n. 4; M. 442, *c.*

30. Incidit in, etc., *coincides with another kind of wit.* Sf.

LXIII. 36. Iudicatum. A debtor who could not pay was *sentenced* or assigned by the magistrate to his creditor. See Ry. p. 313, *s. nexum.*

37. Mille is to be considered as an ablative with which the genitive **nummum,** *sc.*, *sestertium*, is found in the older poetical language. Sf. M. 72, *a*, and Obs. 2.

Page

133 **1. Nihil addo**, in the double sense of *verborum* or *pecuniae*. Pt.

8. Attendere et aucupari. Hendiadys.

9. Ut, *let us suppose that, although.*

15. Deambulatum, used instead of *ambulo* by Cato, Terence, and late writers. Sf. Cato now replies that so intolerable an innovator is entirely superfluous.

17. Adversus. Cf. p. 99, l. 14.

21. Neoptolemum, *i. e., new warrior*, a name given to Pyrrhus because he came late to Troy.

LXIV. 26. Tuam legem, *sc.*, the *lex Licinia Mucia de civibus redigundis.*

34. The origin of this line is unknown. **Tactum**, *cheated.* Pt.

37. Agas asellum, *sc.*, *si bovem non agere queas;* a proverbial expression for saying that if a person cannot hold as good a station as he wishes, he must be content with a lower. Dict. Biog. *s. Asellus* 3. Sf. adds, *cursum non docebitur*, signifying, with all your marches and military experience you have not made yourself better, but are still the same Asellus. Pt.

134 **4. Ad verbum**, *literally.*

5. Accipere, *to understand.*

6. Oppido = *satis.* See Lex. *s. v.*

7. Tantum, *only.* A rare meaning with Cicero, who usually employs it as = *only so much.* Sf.

10. Bene—lucem, *some time before daylight.*

11. Molestus non eris can also signify a refusal, in which sense *molestus ne sis* is frequent in the comic writers. Sf.

14. M is bracketed, because never elsewhere, except in the poets and inscriptions, is the *Praenomen* placed between the *Cognomen* and *Agnomen.* Sf. **Scipionem**, *sc.*, *dixisse*, to be supplied from **inquit.**

19. Ex—sententia may mean *on your conscience*, and in this sense it was used by every citizen at the census, when asked by the Censor whether he were married, because, if a *caelebs*, he was obliged to pay the *aes uxorium.* But it also could signify, as in l. 20, *to one's mind or liking.* Sf.

LXV. 25. Immutata oratione, *allegory.*

26. Unius verbi translatione, *metaphor.*

27. Inversione verborum, *irony.*

34. Turmalis. The two meanings are *horsemen* and *crowds.* See Lex. *s. v.* II.; *such groups of equestrian statues*, and *the company.* Pt.; properly, *men belonging to the same squadron.* Here the refer-

Page

ence is to the number and character of those who had received 134
the same distinction. Ws. **Invertuntur,** *are used ironically.*

3. Illa, *sc.*, **verba—contrarie,** l. 7. 135

4. Dixi enim dudum, etc., *sc.*, on p. 131, l. 2 *et seqq.*

7. Igitur has a resumptive force after the parenthetic clause. Sf. M. 480. **Verba relata contrarie,** *words placed in sharp contrast to each other,* which the Greeks call ἀντίθετα. Sf.

10. Ferret, *proposed.* The defendant might propose to his opponent a number of sworn men as *iudices,* who could then be accepted or rejected by him. Pt.

11. De triclinio tuo, *i. e.*, the circle of your drinking companions.

14. Cortem, *farm-yard; sc.*, where he collected his partisans, who defended him against Saturninus, like *pecora* in a stable. Sf.

LXVI. 17. Dixi ante, *sc.*, on p. 132, l. 24.

21. Subturpia, *somewhat disgraceful, discreditable.*

24. Apologorum, *fables.* **Aliquid,** *sc.*, *ridiculi.*

25. Se—esse, *i. e.*, that no one gave credit to his warnings. **Multos tuos—Oileos,** *i. e.*, defamers of your honor. Pt.

27. Habet, *presents, exhibits.*

28. Imaginem, *picturing, portrait, likeness.*

33. Nudus, *i. e.*, without pockets. **Illud,** *sc.*, *dixit.*

37. Quae fere, etc., *which are so fashioned as to exhibit some deformity or bodily defect, under a likeness to a more ugly image. Ducere* is in this sense originally said of shapes formed out of malleable materials. Hardly a second passage could be found in Cicero in which *ducere* has the signification required here. Sf.

3. Sub Novis, *sc.*, *tabernis;* the row of shops on the north side 136
of the Forum, attached to the porticoes, and occupied almost exclusively by bankers. See Ry. p. 18.

4. Lingua and **buccis,** ablatives of quality. **Fluentibus,** *hanging down, flabby.*

7. Quae—efferuntur, *i. e.*, which are exaggerated to an astonishing degree. Sf.

11. Fornicem Fabianum, at the northeast angle of the Forum, erected by Q. Fabius Maximus (consul B. C. 121), when censor, as a memorial (probably of his victory over the Allobroges).

15. Arguta, *clear.* **Significatio,** *the meaning, the interpretation.* **Parva re,** *by a trifling circumstance,* to which attention is called.

16. Verbo, *a word* that fits the case. Pt.

19. Consulem fecisset, *had voted for him to be consul.* Sf.

Page

136 **22. Lustrum—infelix.** Among other charges brought by Asellus (when tribune of the plebs, B. C. 139) one was that the *lustrum* in his censorship, B. C. 142, had been inauspicious, because it had been followed by a pestilence.

23. Is, *sc.*, L. Mummius, Scipio's colleague in the censorship, who had performed the *lustrum*.

25. Religione obstrinxisse, *i. e.*, to have brought upon the State a curse, and in consequence the Divine punishment. Pt.

26. Ignominia. Scipio had reduced him to the condition of an aerarian, and Mummius afterwards restored him to the equestrian order.

LXVII. 28. Dissimulatio, a different kind of *irony* from the *inversio verborum* mentioned on p. 134, l. 27.

30. Toto—orationis = *tota oratione.* So *genus* is often used as a circumlocution for the totality of an idea. Sf. Cf. p. 185, l. 4.

31. Severe, *with earnest mien.* Pt.

137 **5. Urbanis sermonibus,** *refined conversations.*

9. Multa rettulit. Cf. *De Off.* I. 29, 104. *Quo genere (iocandi) non modo Plautus noster et Atticorum antiqua comoedia, sed etiam philosophorum Socraticorum libri referti sunt, multaque multorum facete dicta, ut ea, quae a sene Catone conlecta sunt, quae vocant ἀποφθέγματα.*

10. Per scitum. See p. 51, l. 27, note.

13. Vitae tempus, *situation in life.* Sf.

17. Tribu movebat. It is uncertain whether the centurion was removed from a country to a city tribe or placed among the aerarians, for the phrase can mean either. In the former there was a diminution of civil rights.

18. Pauli pugna. If the battle of Pydna is meant, Scipio would have punished the violation of military discipline twenty-six years after its occurrence. Pt.

20. Notaretur. The technical expression for condemnation by the censor, which has *ignominia* for its consequence. Sf.

26. Opera sua, *sc.*, *Livii;* **se,** *sc.*, *Fabium.* *Se* and *suus* are even found in the same proposition, so used that one refers to the nearest subject while the other refers to the subject of the leading proposition. M. 490, *c*, Obs. 2.

29. Eo ipso nomine, *for that very reason.*

32. Fatuus. The *subabsurdum* lies in regarding it as possible for him to have lived still longer if he had wished. Sf.

33. Rem habere, *to be wealthy.*

Page

35. Similis, *sc.*, as if the reply had been: *soror.* Pt. **Me dius fidius,** *sc.*, *adiuvet.* 137

37. Quamdiu, etc., as if he would never have died at the bath, but otherwise could have died more than once. Sf.

LXVIII. 2. Nos, *sc.*, *oratores.* 138

3. Vel, *either*, instead of a second *vel*, **ex quo genere, etc.** follows by a kind of anacoluthon.

5. Ambitu, *bribery* employed by a candidate for office, to secure his election. **Aliquando** = *tandem aliquando*, as is often the case. Sf.

6. Tuum negotium agere, apparently with the meaning: *quando ages negotium tuum*, but really = *tuam causam agere.* Sf.

10. Before **qualem existimas,** *roganti* is, perhaps, to be supplied.

12. In dilectu, *sc.*, for the Jugurthine war.

15. Villam tuam, a stately and splendid house on the Palatine hill. Cf. p. 135, l. 14.

25. Inridetur, etc., *i. e., is answered with the same sarcasm.* Pt.

26. Genere, *strain.*

27. Male audisset. See Lex. *s. Audio* II. D.

28. Mollior, *i. e., a voluptuary.*

LXIX. 32. Suspitionem—absconditam, a case of hypallage for *ridiculi absconditi.*

35. Amabo te, *I shall be under very great obligations to you.* See Lex. *s. Amo* II. D.

8. Quid ploras, etc. The situation is unknown, and the real point, therefore, not clearly intelligible. Pt. 139

9. Mirum ni cantem? *Is it at all to be wondered at if I will not sing?* Sf.

15. Patronum—dabat. It was the duty of the praetor to do this for an accused person. Who this Scipio was is not known.

18. Neminem = *ne quemquam.*

22. Eius tabulis, *the account-books of Rutilius.* Cf. p. 93, l. 14.

23. Actum fide, *spent for*, or *upon the credit* of P. Rutilius.

24. Ante—relatum, *i. e.*, that the letters merely indicated a correction of dates. **Relatum,** *entered, sc.*, on the account-book.

25. Cum Rufo adesset, *since he was the advocate of* Rutilius *Rufus.*

LXX. 29. Res, *property.*

31. Granius. See p. 130, l. 4, note.

Page

140 **2. Sit consentaneum**, *is accordant with the character of.*

4. Possederat, from *Possido.* Cf. p. 55, l. 15.

7. Rapitur, *sc.*, to the grave. **Si**, for *num*, as is often the case after a verb of attempting and expecting. M. 451, *d.*

11. Lege Thoria, an agrarian law passed B. C. 111, and engraved on a bronze tablet, a part of which has been preserved; so called from Sp. Thorius Balbus, tribune of the plebs, who introduced it.

18. Tulisset. See p. 135, l. 10, note. **Eiero**, *I challenge him on oath.*

21. Ab hoc, *in this respect.* Ws.

22. Quod—dixisset. See p. 132, l. 20, note. **In eum audisse**, *i. e.*, prejudicial to him.

30. Sapiens, etc., *if as a philosopher you freeze*, then (the unexpected conclusion runs) it happens to you precisely as to other people, *your teeth chatter;* with satirical allusion to the Stoic assertion of apathy. Pt.

LXXI. 38. Quid fers, said with reference to the expression *legem ferre*, but also to the vender who carried around his wares. Cincius catches up the inquiry in this sense, while he gives Cento to understand that for the future he must buy, and no longer (as an advocate) could he receive what he needed as a present. Sf.

141 **2. Exercentibus** is here intransitive.

13. Discripsisse = *divississe.*

17. Partibus. For the meaning of this word and of **generibus**, see p. 47, l. 15 *et seqq.*

28. Sermonis. A. 214, *f;* C. 133, 5; G. 361; H. 396, 6.

29. Dixisti, *sc.*, on p. 127, l. 23 *et seqq.* **Pomptinum**, *i. e.*, a public house in the Pomptine district, not far from the Appian Way.

32. Ego vero, *sc.*, *pergam*, serves merely as an affirmative reply.

37. Habetis, frequently used in the conclusion of a discussion or discourse.

39. Cetera, denotes *others* as in direct opposition to those first mentioned; **reliqua**, *the rest*, as merely the remainder that complete the whole. D. Antonius now returns to the discourse upon *inventio*, which he had left at the end of chap. liii.

II. Chap. LXXII.–LXXXIII.: The outward form of the material.

Page

1. Chap. LXXII.–LXXV.: Amplification of the strong points of the subject and careful judgment in the general management.

LXXII. 12. Vitio, *i. e.*, the weak points. Sf. **Non ut.** See 142
p. 22, l. 4, note.

14. Obruatur, *may be wholly forgotten.* **Si causa est** = *posita est, i. e.*, if the decision of the case depends upon the *probatio.* Sf.

19. Summa—generis, *my whole procedure in this matter.* With **denique,** the explanation of the management of the *bona* and *vitia* is concluded.

22. Illa, *i. e., the arguments of my opponent.*

24. Denique introduces the conclusion of the whole section relating to the use of the invented material of discourse.

26. Possum, transitive in the sense of *praestare* or *efficere posse.* Sf.

27. Difficili, *sc., to oppose or refute.* **Argumento,** in this combination, refers especially to *probare;* **loco,** rather to *conciliare* and *movere.* Pt.

32. Abiecto, *sc.*, which would have been most disgraceful; **reiecto,** *sc., post tergum*, with **scuto fugere,** *to flee with the back protected.* Pt.

36. Capiendi loci, *selecting a more defensible position.*

37. Alterum est. This anacoluthon is usually found in Cicero in introducing successive members with *unus—alter.* Sf.

1. Non quin, for *non quod non.* M. 357, *b*, Obs. 143

LXXIII. 9. Is fui, qui, etc., an emphatic circumlocution in the predicate, which occurs especially in a contrast. Sf.

10 Unum, used to strengthen the exclusive signification of the superlative **tectissimum.** M. 310, Obs. 2.

11. Tectissimum, borrowed from military usage, *most guarded, sc.*, as with a shield. Out of this original signification is developed that of *reserved, cautious,* as here. Sf.

16. Cum—maximam, a rare turn, originating in a contraction for: *cum ceteris—hanc esse magnam atque adeo vel omnium maximam.* Sf. **Laudibns,** *grounds for praise.*

18. Non opus, here = *noxium.*

LXXIV. 36. Facit—coniecturam, *i. e., he argues from himself to others.*

38. Sed ego—disputabam. So Kr. and Sf., though there are many variations of reading, and the whole passage is believed to be an interpolation. Instead of **proprie,** Pt. reads *prope,* and instead of **lingua disputabam,** *prudentia disputo.*

Page

144 **4. Quidam—homo,** *i. e.*, Simonides.

11. Quam—mens, an explanation of **quae—ingenii,** denoting as well the facility and certainty with which Themistocles mastered every subject of knowledge (**quam potens**), as the strength with which he retained it (**quanta**). Sf.

17. Themistocli. For the form see p. 24, l. 31, note.

23. Offendas, *stumble,* intransitive.

25. Advocati, see p. 60, l. 19 and note, and Dict. Antiqq. *s. Divortium,* p. 648, and *s. Orator,* p. 294.

27. Neque—laudem, *sc.*, although I have deserved it.

31. Non levem, to be explained by the following **pondus in vita.**

37. Rogato, used substantively, only here, instead of the regular *rogatu.*

38. Aiunt, seldom found in the *Oratio directa.*

145 **LXXV. 6. Id.** See p. 29, l. 15, note. **Versanturque.** See p. 33, l. 10, note.

16. Incommoda, *defects, faults.*

20. Laesus, *offended.*

21. Causam relinquas, *lose sight of the cause.*

24. Cum—obiurgabam, *sc.*, in the trial of C. Norbanus, accused of *maiestas* by Sulpicius and defended by Antonius. Cf. p. 91, l. 16; p. 95, l. 25.

25. Peteres, *attacked.*

29. Genere ipso, *in its whole nature.* Pt.

2. Chap. LXXVI.–LXXIX.: The proper order of arguments. The exordium.

LXXVI. 36. Rerum, denotes *the subject-matter in general,* also *the subjects of the narration.* **Locorum,** *all means* of persuasion, as well those of demonstration as those of exciting the feelings.

39. Rem, *the subject,* or *question at issue.*

146 **3. Dicendi natura,** *the nature* or *peculiarity of oratorical discourse.*

13. Tamen introduces the contrast to the thought contained in the preceding paragraph, viz., that from those arguments which seem to be advantageous, often a great number must be excluded because they are burdened with a *vitium.* Sf.

24. Perpetuis orationibus, *throughout the whole of each speech.* Ws.

LXXVII. 25. Nam—possint, bracketed by Kr., but considered genuine by Pt. and Sf.

Page

27. Hanc vim, *vital strength.* Pt. 146

30. Persuadendo, *i. e., conciliando.*

35. Narrata et exposita. These two expressions do not denote precisely the same thing, inasmuch as the first signifies only the narrating of the facts, but the latter also the grouping together of all that is of importance for the forming of a decision. Sf.

38. Eam dignatatem, *a corresponding weight.*

2. Exitus, *outlets, i. e., opportunities.* Lex. 147

4. Impellantur, for *impellendo excitentur.*

5. The conjunction **etiam** belongs to **atque,** with which it forms the transition to the next topic. Sf. **In illo,** *i. e., with reference* to the *collocatio locorum.*

11. Succurratur, for the more usual *occurratur.*

15. In oratore, *i. e., in the selection of an orator.*

17. Serventur = *reserventur.*

20. Gregem, used in a contemptuous sense.

24. Volgare, *general, i. e.,* which can be used for many cases; **commune,** *i. e., quo nihilo minus adversarius potest uti. Ad. Herenn.* I. 7, 11.

LXXVIII. 29. Nostra, Pt. and Sf. omit and read *orationis,* after the MSS. Cf. p. 97, l. 4 *et seqq.*

30. Quaeque connects the relative sentence as a second attribute to the preceding **prima.** Sf.

31. Admirari, *to wonder.*

37. Eos ipsos, *i. e.,* the gladiators.

3. Vitae. Objective genitive. M. 283, Obs. 3. 148

8. Quod—evolvat, *i. e.,* which develops its whole inner being, its whole capacity for life, all at once. Sf.

9. Sic, instead of the more common *ita, adeo,* or *usque eo,* introduces here an explanatory vindication of what precedes. Sf. **Fiunt,** *spring up, sc.,* in the physical realm.

10. Aguntur, *are done* by men. **Acerrime,** *with marked energy and life.* **Principiis,** ablative.

11. Praetexuit, *has provided with.* **Haec,** *sc., principia.*

13. Idcirco—sit utendum. The chief thought in what precedes is: **Haec autem—sumenda sunt;** while the words **idcirco —utendum** have only the value of a parenthetic and unessential remark, on which account what follows is not to be joined to the immediately preceding **quo principio,** but should be referred to the earlier thought in which the plural of **princi-**

Page

148 **pium** stands. The plural of the predicates **reperientur, sumentur, etc.**, is thus wholly justified. Sf.

LXXIX. 25. Communitionem, lit., *the building of a road*, then like ὁδοποίησις, *the opening of a way, introduction.*

28. Infrequentibus, lit., *attended by few hearers*, Lex.; *unimportant.* Sf.

29. Ipsa re, *the case itself.*

31. Apud quos agetur, *i. e.*, the *iudices.*

32. Reos—est. Cf. p. 113, l. 15 *et seqq.*

37. Immerito, *without guilt.* Sf.

149 **1. Ut—efficiamus**, *i. e.*, that we may call out a favorable disposition and opinion *from* them.

2. Quod—rogando, *i. e.*, more by means of the whole discourse than by an appeal directed to the hearers at the beginning.

4. Ex eo genere, lit., from the effort to secure the good-will of the hearers, therefore also to make them attentive and interested in what the orator has to communicate.

8. Faciliora etiam, etc., *sc.*, and therefore not to be dwelt upon as an especially important problem of the orator.

11. Inlustriora. Cf. p. 102, l. 24.

12. Arguendo and **refellendo**, ablatives of manner, *i. e.*, *in the form of, etc.*, though originally ablatives of cause.

14. Incitandum, *sc.*, against our opponent.

3. Chap. LXXX.-LXXXIII.: The narration.

LXXX. 21. Adfictum, *built on* or *fitted to*, therefore only a *prelude* outwardly connected with the musical composition; while **cohaerens** is said of an *organic connection* with the whole. Sf.

24. Audientiam, *an attentive audience.*

25. Samnitium, a class of gladiators armed with Samnite weapons.

27. Ut, etc., dependent on **eius modi; proluserint, possint**, *sc.*, *agentes* or *oratores.*

31. Tantum. See p. 134, l. 7, note.

36. Videant, *sc.*, those *qui narrare iubent.*

38. A line from the *Andria* of Terence, I. 1, 24, where Simo is narrating to Sosia the mode of life of his son Pamphilus.

150 **2. Servilis** = *servi, sc.*, Sosia.

3. Sorosis, *sc.*, of Chrysis.

8. Ita ut. Cf. p. 73, l. 10 and note.

11. Festivitatem, *liveliness, vivacity.*

Page

12. Distincta personis, *enlivened by characters*, as in the pas- 150
sage quoted from Terence, where the narrative is in the form of a conversation between two men, **interpuncta sermonibus,** and a larger number of persons is mentioned in it. Sf.

13. Est et probabilius—et multo apertius—est. This combination of chiasmus and the anaphora of **est** is often found. Cf. p. 9, l. 14 *et seqq.* See M. 473, *b;* 434, Obs. 2.

15. Si constituitur, *if there is a halt; i. e.*, the occurrence narrated will be clearer, if it is delayed now and then in its progress. See Lex. *s. v.* II. A, 2.

28. Ordine temporum servato, *i. e.*, provided that the order of time of the occurrences is preserved unbroken in the narrative.

LXXXI. 33. Refellemus. The future, because the general precept in the principal clause has reference now to a definite case in the future. Sf.

35. Persequemur. A. 264, *c;* C. 191, 2; G. 243; H. 470, 1.

38. Ad—pertinet, *it is of great importance with reference to the decision of the case.*

1. Demonstrata, used as well of *clear narration*, as of con- 151
vincing argument. Sf.

3. Causa ponatur, *i. e.*, the *propositio*. Cf. p. 36, l. 2.

7. Eius orationis. Cf. p. 97, l. 4; p. 113, l. 29.

8. Confirmationem, *the adducing of proofs.*

13. Rebus augendis, ablative of means, dependent on *inflammando* and *mitigando*. For the meaning, cf. p. 36, l. 30 *et seqq.*

18. Iam, *i. e.*, now that the *genus iudiciale* has been completely treated. Sf.

19. Suasionibus, *i. e.*, speeches before the Senate and the people, the *genus deliberativum*.

20. Laudationibus, the *genus demonstrativum*. Cf. Ch. lxxxiv. **Sed tamen, etc.,** *i. e., quamquam pleraque iudicialis et horum generum communia sunt, tamen unum illud eorum non commune est, quod suadere—videtur.* Sf.

LXXXII. 27. Consilium, *sc., patrum.*

29. Capit, *allows.*

30. Ergo denotes the transition to some general *precepts* respecting deliberative oratory. Pt.

31. Optabilius, *i. e., magis suadendum* or *commendandum*. **Dignitas,** *honor, virtue.* Pt.; *quae honesto consistit.* Bk. Cf. p. 120, l. 21.

32. Utilitatem putat, *sc., optabilius.* Cf. *De Off.* III. 4: *quicquid honestum est, idem utile videtur nec utile quicquam, quod non hones-*

Page

151 *tum.* **Quid maxime velit,** *i. e.,* pursues as the chief end or ultimate object, is sharply contrasted with **quid—sequatur,** *what he sometimes fixes his eyes upon more directly for the time being.* Sf.

35. Vincit, *comes into the foreground, gains the upper hand,* viz., for the orator. Sf.

152 **6. Quae erunt,** *i. e., quae sese offerent.*

7. Cum periculo forms with **gloriosa** one idea—*i. e., examples* which it will be glorious to imitate, *even* though that involve danger.

8. Augebit, *will extol.* **Laude.** See Lex. *s. v.* II. A.

12. Inciditur, *is cut short.*

17. Civitatis, *the whole body of citizens.*

19. Una—eloquentiae, *i. e.,* eloquence remains ever the same in its nature. Bk. **Summa, gravissima,** and **maximi** are to be taken as predicates. Bk.

LXXXIII. 34. Populares—lapsus, *many and various methods of falling into ruin with respect to the people, i. e., of losing popularity.* See Lex. *s. Lapsus.*

37. Turpiter, *in an indecent* or *indecorous manner.* **Quoquo,** in the sense of *quovis,* is elsewhere in Cicero only connected with *modo.* Sf.

38. Hominum, objective genitive.

39. Ex criminatione, concisely for *iniusta cum est criminatione.*

153 **1. Fama** = *populi rumore.* Bk. **Res,** *the subject.* **Est—multitudo,** *i. e.,* is under the influence of any strong desire or fear of its own. **Cupiditatis aut metus,** genitives of source.

5. Probaturos, agrees with a subject to be supplied from **audierint.**

8. Celeritas, *sc., ingenii.* **Sine—lepore,** has the force of an attributive.

C. Chap. LXXXIV.-LXXXVIII.: Supplementary topics.

1. Chap. LXXXIV., LXXXV.: On panegyrical oratory.

LXXXIV. 12. In—genere, *sc.,* the *genus iudiciale* and *deliberativum.*

14. Ratione, *method.*

15. Laudationis, genitive of specification.

16. Initio, *sc.,* on p. 79, l. 30 *et seqq.*

22. Utilitatis—causa, *i. e.,* that these or similar orations should be employed in the forum. Sf.

23. Scriptitaverunt, denotes not repeated writing, but literary composition. Sf. **Libri,** *writings.* Sf.

Page

26. Testimonii, *sc.*, to the character of the person eulogized. 153

28. Ad—laudem, *i. e.*, to the unfolding of the excellences demanded in an oration. Sf.

31. Laudanti = the imperfect of an intended action.

37. Moderatione, *management.*

4. Non—fortunae unites the two preceding members together, 154 **potestate** and **pecunia** being included in **fortunae**; while **opes** corresponds to **potestas** and **copiae** to **pecunia.** Sf.

11. Moribus, *conduct.*

12. Positae, *have their ground.*

23. Iungenda, *sc.*, *superioribus virtutibus.*

LXXXV. 30. Aequabilitate, *unpartisan impartiality.*

32. Cuiusque virtutis, *i. e.*, of the virtue to which they are respectively related. Bk.

33. Adcommodabuntur, *will be estimated* or *judged of.*

38. Facillime, *with the greatest pleasure.*

9. Sumendae erunt, *must be selected, sc.*, for panegyric. 155

15. Ostenderam, *I had announced* at the outset.

22. Proprie et copiose, *fittingly and exhaustively.*

24. Insignite atque aspere, *in a striking, appropriate manner and severely.*

2. Chap. LXXXVI.-LXXXVIII.: On memory.

LXXXVI. 33. Artificem, *a connoisseur.*

34. Dissimulationis, in allusion to p. 70, l. 18, and many passages in Bk. I., in which he professes to know very little of the theory of eloquence.

38. Vere agere, *to deal honestly.*

1. Videris. Subjunctive perfect. 156

18. Ruina, *downfall.*

19. Sui, *i. e.*, the relatives of each.

22. Sepeliendi, *for burial.*

24. Lumen, *clearness, certainty.*

27. Effingenda, *should be conceived* or *pictured, i. e.*, incorporated in a corresponding mnemonic image.

29. Notaret, used with the same meaning as on p. 128, l. 4.

31. Fructus, *advantage.*

LXXXVII. 33. Accipienda, *sc.*, from the client, to whom also **eum**, l. 36, refers.

35. Descriptum. Cf. p. 48, l. 19; p. 104, l. 31, note.

36. Unde discas, *i. e.*, your client. Ws.

Page

157 **1. Quid responderint,** *sc.*, already, to their opponents.

2. Ex aliis causis, an adjunct to **multa.**

4. Principem = *auctorem, the originator* or source of this excellence.

6. Sive artis imago est = *vel artis imago, si ea potius est.*

10. Verum tamen, etc. As in the preceding parenthesis (**sed haec ars—confirmet**) the vindication of the bringing forward of *theory,* in general, is put over against the acknowledgment of the necessity of native endowments, so here, in particular, the necessity and the advantage of mnemonics are contrasted with the same. Sf.

11. Non dispositis—rebus. A. 255, *d,* 5; C. 251, 2; H. 549, 5, note 1; M. 416, Obs. 3.

16. Adfigi = *imprimi,* in this sense perhaps only here in Cicero.

20. Commendatione, in its original meaning, *mediation, interposition.*

21. Caecas, *unseen,* used passively.

22. Conformatio is more precisely defined by *imago* and *figura: sensible representation,* and indeed in the form of *an image* or *picture.*

26. Memoria, *sc., rerum earum quas cogitando percepimus.*

28. Multus. See p. 73, l. 27, note. **Insolens,** *excessive in length.*

29. Explicatis, *separate, distinct, sc.,* so that the *loci,* and therefore also the *imagines,* should not fall into one another. Pt.

30. Modicis intervallis depends on **est utendum. Agentibus,** *full of life, expressive.* **Acribus,** *with distinct outlines.*

32. Quam facultatem, *skill in this, i. e.,* the employment of images and localities. Sf. On the use of **Quam** cf. p. 81, l. 33, note.

33. Similium—notatio—informatio, *the formation of similar words by a change and inflection in respect of the cases, or the transfer of their meaning from the species to the genus, and the exhibition of a whole thought by the image of a single word.*

35. On the meaning of **notatio** see Lex. *s. v.* II. D. **Unius—informatio,** *e. g.,* to represent a sea-fight to the senses by an anchor. The connection of a substantive-verb with an ablative, as here with **imagine,** is very rare. The dative is found more frequently. Sf. M. 278, *b.*

36. Pictoris—distinguentis, *i. e.,* as the painter of genius represents in his painting the perspective and distances (**locos,** the proportions of space) by the different sizes and the disposi-

Page

tion of the figures, so must the orator, by the differently formed 157
figures which he uses, exhibit the character of his thought linked with them for the recollection of it. Pt.

LXXXVIII. 38. Quae—necessaria, *sc.*, because the words easily appear as soon as the idea is present.

39. Distinguitur = *distinguendo excitatur*, or *maiore imaginum distinguentium varietate adiuvatur.*

1. Articuli, *sc.*, conjunctions, prepositions, and interjections. 158

2. Similitudine, in a concrete sense, *image, visible shape.*

4. Quibus—utamur, therefore images arbitrarily selected, and always used for the same words. Sf.

5. Personis, here, in its original meaning, for the images clothe the thoughts like *masks;* with **bene positis,** *by the judicious placing* of the mnemonic images behind which, as under a mask, the thought is concealed. Pt. **Notare,** *make ourselves mindful of.*

14. Haberet = *delegisset* or *constituisset.* Sf.; with **quae—vellet,** *his memory-places, carefully selected by him.* Pt.

15. Eruenda = *erui potest, sc.*, like metals from a mine.

16. Naturalis = a *natura ingenita.*

18. Utinam, *sc.*, *id recte dici posset.*

19. Illud—certe, *sc., dici potest.*

22. Aetas, here, *youth.*

28. Diligimus, *sc., for the favor you have done us.*

Chap. LXXXIX., XC.: Conclusion.

LXXXIX. 33. Quod—solebam, appended to **illa admiratione,** as an explanation.

37. Neque—tuam admiror, *i. e.*, although I now know that your eloquence is not merely the product of your genius. Sf.

38. Et, *but.* M. 433, Obs. 2. **Virtutem,** *manly strength and energy.*

39. Iudicium animi, *the conviction of my heart.*

9. Pudentius, *bashfully, modestly.* 159

11. Fastidiosius, *too haughtily, disdainfully.*

15. Subsicivis, *of my leisure hours.* See Lex. *s. v.* II. B.

16. Iste, *sc.*, didicit.

XC. 29. Qui, *how.* **Qui puer—venerim.** Cf. p. 22, l. 17 *et seqq.*

30. Sed. See p. 13, l. 29, note.

31. Heri. Cf. p. 15, l. 23 *et seqq.*

2. Instrumentum, which is generally used collectively, here 160
refers to the invention and arrangement of the subject-matter;

Page

160 **distinctionem**, to the clothing and embellishment of the discourse, particularly by the *lumina dicendi*. Sf.

4. Mei, omitted by Sf. and Pt. Other readings are *meas partis* and *mei sermonis partis*.

9. Eam laudem, *sc.*, of the *elocutio*.

14. Quid. M. 479, *d*, Obs. 1.

16. Ad fidem = *ut fidem tuam serves*.

19. Religionis, *religious duty*. **Opus censorium**, *a censorial matter*, in so far as the censor had to pronounce the *nota censoria*, respecting a violation of fidelity and conscientiousness. Sf. **Id committere**, *i. e., ut causa censori operis faciendi detur*.

22. Quoniam—temporis. Cf. p. 68, l. 11 *et seqq.*

BOOK THIRD.

CHAP. I.–V., INTRODUCTION.

161 1. Chap. I., II.: Tribute to the character and oratory of Crassus.

I. 1. Instituenti, etc. Cf. the opening of Bk. I. **Sermonem**, used because the discourse of Crassus assumes the character of a conversation through the numerous interruptions of the hearers.

3. Habuisset. By the subjunctive Cicero represents the contents of this Book as his report, and the pluperfect stands because of **renovavit**, which is used instead of the present tense on account of the epistolary form of the discourse.

6. Subita, made emphatic by its separation from **morte.**

8. Extremo—die. These games were from the 4th to the 12th of September.

9. Ludorum scenicorum. See Introd., p. 226; p. 10, l. 35 and note.

11. Videndum, *must be sought for*.

12. Consilium, *advisory council*. Pt. **Illo senatu**, ablat. absolute. Sf. Cf. **hoc populo**, p. 70, l. 17 and note.

14. Vocatu, a rare word, and used by Cicero only in this place.

16. Consul, placed after **ordinem** with emphasis, because from him the opposite course was rather to have been expected.

17. Hic, *on this occasion*. See Lex. *s. v.* III. B, and cf. p. 162, l. 8: *Quo quidem in loco*.

Page 161

18. Vidi = *intellexi* or *sensi.*

21. Esse iudicatum, an anacoluthon for *est iudicatum;* attracted into the infinitive through the influence of the subordinate clause **ut . . . constare vidi.**

24. Cuius ordinis, dependent upon the phrase **patrimonium dignitatis,** which is made emphatic by its position at the end of the clause.

1. Patrimonium dignitatis = *dignitatem a patribus acceptam.* 162 Sf. **Dignitatis,** genitive of specification.

2. Esse mirandum depends on *dixit,* implied in **Deploravit.**

3. Profligasset, *almost ruined.* See Lex. *s. v.* II. C. **Re publica,** repeated in order to make an exact antithesis, though in a different meaning: *the administration of the State.*

6. Verborum facies, *fiery eloquence.* Lex.

7. Pignoribus ablatis, *by seizing* some of the property of Crassus *as a pledge*—a strong measure adopted usually by the highest magistrates to constrain the performance of public duties, or to punish contumacious contempt of public authority. Dict. Biog. *s. Crassus,* 23. Members of the Senate were liable to a fine if absent from its meetings without good reason, but this appears to have been seldom exacted. If *the pledge* given was not redeemed by paying the fine, it was sold. Ry. p. 313.

9. Sibi—negaret, *refused to acknowledge him as consul.* See Dict. Biog. *s. Crassus, Licinius,* No. 23.

11. Pro pignore putaris. This figurative expression is more fully explained by the following words; for Philip had, by using the expression *videndum sibi esse,* annulled (**concideris**) the *auctoritas senatus* as a pledge, and nothing worse could happen. Sf.

13. Illa, *sc., pignora.*

14. Caedenda, here implies seizure, not sale. It is probable that, as a symbol of taking legal possession, the officer *struck* the goods, or marked them with notches.

15. Qua—evolsa, has the force of a conditional clause.

16. Libertas mea, etc., *i. e., my spirit of liberty* has such power, that merely by my breath your arrogant arbitrariness can be resisted.

II. 18. Virium, *physical strength.*

19. Senatus frequens, the term for *a full meeting.* **Secutus est,** *adopted, sc.,* as an answer to that expression of the consul in the assembly.

22. Fidem, *faithful assistance.*

Page

162 **23. Auctoritatibus praescriptis.** When a *senatus consultum* had been passed, it was reduced to writing (*praescriptum est*). Those who had taken the greatest interest in the measure, superintended this process (*scribendo adfuerunt*), and their names, styled *auctoritates praescriptae*, were included in the body of the document. Ry. p. 261, and Dict. Antiqq. *s. Senatus consultum.* II. p. 637. **Scribendo adfuisse,** *was personally present.* Pt.

24. Cycnea, according to the well-known story of the swan's dying song. Cf. *Aesch., Ag.* 1407; Plato, *Phaed.*, p. 85. B; *Tusc. Disp.* I. 30.

25. Quam—exspectantes, *sc.*, as if it must sound again.

29. Ex quo, to be understood with reference to time, while also the transition from one condition to another is denoted. Sf.

35. Ambitionis labore. Cf. p. 5, l. 10; p. 22, l. 21, note.

36. Privatis officiis, *sc.*, in his profession as an advocate.

37. Rei publicae, genitive of source, *i. e.*, derived from his services to the State.

38. Ab—perfunctione, *after the administration of all honorable offices.* Sf.

163 **3. Suis,** *to his friends.*

6. Bello, *sc.*, the Marsic or Social war.

7. Ardentem. The blame of the Social war was imputed to the Senate, because it had originally supported the design of Drusus. **Sceleris nefarii,** *sc.*, high treason, according to the *Lex Varia.*

8. Filiae, *sc.*, Licinia, the wife of P. Corn. Scipio Nasica, grandson of Scipio Serapio.

9. Marii fugam, *sc.*, to Minturnae and Africa.

12. Florentissima, denotes both time and cause.

2. Chap. III.–V.: Tribute to the ability and worth of the other speakers. Their reassembling for the discourse of Crassus on style.

III. **15. Atque definietur,** *but will be restricted.*

16. Eis viris = *eorum virorum commemoratione*, therefore the mere ablative.

23. Deprecaretur, *sc.*, through his friends.

24. Iam, *further, moreover.*

29. C. Iulii, *i. e.*, Strabo, the step-brother of Catulus. He was betrayed to Marius by his client Quinctilius Tarquiniensis.

34. Conlegae, *sc.*, Q. Mucius Scaevola, who was consul B. C. 95. He had fled for refuge to the Vestal altars, and was killed there.

Page

36. Maerori, put first for emphasis. With him all personal 163
feeling would give way to pain at the deep humiliation of his country. Pt.

37. Inimicissimi hominis, equivalent to a concessive clause. **Eodem illo die**, *sc.*, the day of the return of Cinna to Rome.

38. Nefaria, *sc.*, since he was murdered in the Curia Hostilia, a consecrated place. **Eorum ipsorum**, *sc.*, Cotta and Sulpicius.

39. Qui—dicarant, *i. e.*, who had sought to train themselves by his instructions and example. Bk. This, however, applies rather to the latter than the former. Cf. p. 72, l. 9 *et seqq.*

1. Casus, *misfortune*, *disaster*, plural on account of **eorum** 164
ipsorum.

5. Qui—fuisset, a concessive clause. **Quibuscum—vixerat hos**, especially Q. Pompeius Rufus, consul B. C. 88.

6. In tribunatu, to which he was elected, in B. C. 88, through the influence of the aristocratic party. He opposed the return from exile of those who had been banished. Shortly afterwards he joined Marius, and placed himself at the head of the popular party, having been bought by Marius. On the return of Sulla he was obliged to flee, was discovered in a villa and put to death.

11. Mortis opportunitate, instead of *opportuna morte.* See p. 7, l. 18, note. **Ornatum et exstinctum** correspond to the preceding ablatives **flore** and **opportunitate.**

15. Funerum patriae, because the destruction of each member of the party of *optimates* could be regarded as a *funus patriae.* Sf.

16. Improborum, *sc.*, the leaders of the democracy, Marius and Cinna.

18. Bonorum, *sc.*, Sulla and the *optimates.*

IV. 20. Ea quae—pertulimus, *sc.*, in connection with the suppression of Catiline's conspiracy and his own exile.

24. Clarissimorum hominum refers to private relations; **optimorum virorum** to the qualities of the citizen. Sf.

25. Contentione ac dimicatione, *i. e.*, from all political exertions and contests.

27. In integro—esse, *be restored by me to their former condition.*

30. Haerentibus, *sc.*, *molestiis.*

33. Pro nostro studio, *in proportion to* or *in a measure corresponding to my reverence and love;* to be connected with **referamus.**

Page

164 **36. Exprimitur,** *is portrayed, delineated;* so only seldom without an ablative of instrument, as *dicendo, verbis.* Sf.

37. Illa, *sc., quae de Socrate Plato memoriae prodidit.*

39. Qui nobis—tribuis, *i. e.,* who dost take for granted that I exhibit everything correctly, and in the highest perfection. On this ground Cicero jestingly supposes that his brother could not possibly find anything lacking in the following characterization of Crassus. Sf.

165 **2. Maius ut quiddam—suspicentur,** explanatory of **nequaquam parem illius ingenio** on the preceding page, l. 32.

4. Quibus C. Cotta—tradidisset. Cf. p. 11, l. 10 *et seqq.* Respecting the mood see p. 62, l. 39, note.

5. Locos, *the chief* or *main points.* **Sententias,** *the course of thought.* Pt.

6. Cognoveramus, *sc.,* personally or through reliable communications from others.

12. Exposui antea. Cf. p. 71, l. 3 *et seqq.*

15. Hic, *i. e.,* that of which we are now treating.

V. 23. Dedita opera, *purposely, intentionally.* See Lex. *s. Dedo* II. *b.*

25. Lectulo, the same as **pulvinos,** on p. 11, l. 31.

30. Imusne sessum, *sc.,* for the continuation of the conversation. **Admonitum te,** *to remind you, sc.,* of what you have promised us.

31. Impudentem, *i. e., regardless,* like a shameless debtor. Pt.

33. Posse debere, *that I can remain indebted.*

35. Sane, *yes, indeed.*

38. Exspectatione, *with desire, full of expectation.* Sf.

166 **1. In optima mea causa** = *cum optimam causam haberem.*

2. Quamquam, *and yet, sc.,* he has rendered it impossible for me to perform the task allotted me, for, etc. Pt.

3. De eis, *sc., dicendum,* to which **explicarem** corresponds in what follows. Sf.

8. By **subtraxeris** the subject-matter is denoted as the foundation of the words, while on the other side **semoveris** corresponds to the representation of the **oratio** as a light, which is brought in from without. Sf.

9. Veteres illi. The Eleatics are meant chiefly, whose principal representative was Parmenides. Sf.

10. Notice the hexameter verse **complexi—videntur.**

11. Vidisse = *intellexisse.*

Page

12. Omnia haec. Crassus is with his guests in the open air, 166
and points, as he utters these words, to the heavens over their heads and the earth under their feet, and thus to the entire universe. Pt. **Una—naturae** = *una vi naturae in consensione eius posita;* hendiadys.

16. Quo cetera si careant, etc., *i. e.*, of which the rest cannot be deprived without suffering damage.

A. Chap VI.–IX.: Preliminary discussion: Relation of style to thought. Varieties of excellence in style.

VI. 18. Ratio, *view of all nature.* Bk.

20. Etiam, *nevertheless.*

23. Rationis eius, *this exercise of the reason.* Sf.; with **vis,** *the range of that theory, i. e.,* the grand generalization of the unity of all things. Reid, in Ws.

27. Suspicere, *raise our thoughts up to.*

28. Illud, *sc., vocation* or *profession.*

30. Hesterno die dixi. Cf. Bk. I. ch. xiii.

35. Ex inferiore loco, *i. e.,* before a judge who sat upon an elevated tribunal; **ex aequo,** in the Senate, where each member spoke from his seat; **ex superiore,** in the popular assembly, from the rostra. Pt.

38. Ad paucos, *sc.,* as in a discourse upon philosophy.

39. Secum, *sc.,* as in the dramatic monologue. Pt. **Rivis—fontibus,** *i. e.,* the difference between the various kinds of oratory is not founded in their source. With **fontibus,** such a word as *diversa* is to be supplied from **diducta;** zeugma. Sf.

2. Instructu, *sc., sententiarum;* **ornatu,** *sc., verborum.* Pt. 167

9. Tantum. See p. 8, l. 18, note.

14. Universo—dicendi, *eloquence in general.*

VII. 18. Dignentur, in Cicero, only in this passive sense, usually. Sf.

19. Numeris ac. Cf. p. 210, l. 31 and 35; p. 211, l. 9. Pt., after the MSS., reads **nos vocibus;** and Sf. **nos** *omnia* **vocibus. Vocibus** = *sonis.* Cf. p. 47, l. 1; p. 208, l. 14.

20. Proximum, *last.*

26. Naturis rerum, *the world of sense.* Pt.

27. Fingendi ars, the classical expression for sculpture. Sf.

30. Ratio, *theory.*

1. Proxima—oratoribus. Cf. p. 21, l. 3. 168

9. Sonitum, *pleasing, agreeable sound.* Sf.

14. Suo in genere, *in his own kind* or *species* only. The cor-

Page

168 responding particle, *e. g.*, *tantum*, is not expressed in Latin when the restriction results from the connection. Sf.

16. Vetera, here, *ancient.*

VIII. 20. In—dignitate, instead of a concessive clause, *in spite of* or *notwithstanding, etc.* Sf.

21. Humanitas ac lepos. Cf. p. 137, l. 3.

24. Vitiosius—futurum, *sc.*, that which results from the change. Sf.

25. Novam—attulit. Cf. p. 93, l. 19 *et seqq.*

27. Res, *subjects.* **Comice,** *i. e.*, in a way suited to comedy.

30. Ecce, used to turn the attention to a new example, is generally connected with *autem* or *sed.* Sf. M. 236, Obs. 3.

35. Quid—probandum sit, *i. e.*, what argument will best serve the purpose of convincing the judge. Sf.

169 **1. Unus.** Cf. p. 12, l. 6, note.

IX. 4. Comparati, *so situated*, has here an adjective meaning. Sf.

5. In—iudicium, *before a court of critics for comparison.* Ws.

8. Memet—paenitet, *I am dissatisfied with myself.*

12. Enucleatum, *clear.*

13. Commorans. Cf. p. 142, l. 9 *et seqq.* **Honeste cedens.** Cf. p. 142, l. 30 *et seqq.*

16. Quoniam, *i. e., which I say, because, etc.* Sf. **Esse—numero,** *to have some value.*

18. Quod quale sit, *i. e.*, this *distantia.*

20. Sentit = *iudicat.*

25. Obsoletior, *more commonplace, trite.* **Exspectatione et silentio,** hendiadys, *sc.*, *auditorum.*

27. Tam certae res propriae, *peculiarities so distinctly marked.*

29. Facultate, *ability of performance* of the orator, which, in different *genera*, can nevertheless be equally great. Sf.

34. Occurrat = *obiciatur.*

35. Formae figuraeque, *ideal types.* Ws. Cf. p. 93, l. 27.

36. Genere, *in their nature.*

170 **6. Cuius,** used substantively, as is, frequently, the neuter of the demonstrative and relative. Sf.

10. Exsultantem, the participle for a clause denoting reason.

12. Neque = *neque tamen*, as on p. 16, l. 35. **Tantum,** *only so much.*

B. Chap. X.–LV.: The fundamental qualities of style.

1. Chap. X.–XII.: Purity of idiom.

Page

X. 18. Adhaerescerent, *accord with, suit.* Lex. 170

20. Agenda sunt refers to *the delivery;* **dicenda** to *the style.* The former is put first because of the great importance attaching to *actio.* **Quae explicavit,** *i. e.,* the topics of the *inventio, dispositio, and memoria,* of the subject-matter.

21. Quodam modo, *in a suitable form.* Sf.; *according to certain laws of style.* Pt.; put last for emphasis.

23. Latine, *correct and pure Latin.*

27. Dicere, *to discourse* as an orator; **loqui,** merely *to express one's thoughts in words, to talk.* Pt. *Dicere,* as a neuter verb, denotes a speech prepared according to the rules of art, a studied speech. See D. *s. v.*

28. With **sperare** is to be supplied *audemus* from the preceding **conamur.** Cf. p. 63, l. 6 and note; p. 80, l. 5, note.

33. Litteris—puerili, *in elementary instruction in language;* hendiadys.

35. Ita. See p. 56, l. 10, note; p. 73, l. 10, note. **Eo minus—possit,** *i. e.,* Perspicuity, though essential, is the least of all the excellences of style.

36. Elegantia, *correctness, exactness.* **Expolitur,** *is formed, attained.* Sf.

37. Scientia litterarum, *acquaintance with literature* so far as it can be obtained by elementary instruction. Sf.

5. Lectissimis ut utatur, *i. e.,* The expressions found in the 171
class of writings already mentioned, which are in common use, are at the same time the choicest of which he can avail himself. Sf.

XI. 11. Conservemus, *i. e.,* that we keep the proper construction of words with reference to *casus, etc.* Pt. **Perturbatum,** *confused, e. g.,* by not observing the law of the sequence of tenses; **discrepans,** *e. g.,* by not observing the law of agreement; **praeposterum,** *e. g.,* by not keeping a proper arrangement of words. Pt.

17. Actionis, *oratorical delivery.* **Sermone,** *the language of ordinary life and conversation.* Pt.

20. Extra modum, *inharmoniously.* Sf.

22. Rustica et agrestis. See D. *s. Rus.*

23. Ita, *sc., rustice.*

25. Gravitate, *coarseness, roughness.*

27. Sonus et subtilitas, explained by **hanc dico suavitatem quae exit ex ore,** l. 30 *et seqq.* Cf. p. 76, l. 13 *et seqq.*

Page

171 **29. Ratio**, *theory*. Pt.; *methodical instruction*. Sf. **Litterae**, *literature;* **consuetudo**, *continued practice*.

34. Tantum, *only*. See p. 134, l. 7, note.

172 **1. Latini**, *i. e.*, the Latin-speaking provincials.

3. Togatorum, here, as the context shows, *all Latin-speaking people*. Ws.

4. Soranum, *of Sora*, a town in the valley of the Liris near Arpinum.

5. Oris pressu, *distinct articulation*. Ws.

XII. 6. Vox, *pronunciation*. Sf.

7. Offendi. Cf. p. 33, l. 36.

10. Insolentiam, *sc.*, of pronunciation.

12. Laeliam. The mother-in-law of Crassus, the wife of Q. Mucius Scaevola the Augur, was a daughter of Laelius.

13. Multorum, *the mass of the people*.

14. Sed. See p. 13, l. 29, note.

17. Adferre, often in the sense of *prae se ferre* or *habere*.

19. Ille, *sc.*, L. Cotta mentioned in the preceding chapter, also in l. 21.

20. Presse, *articulated sharply, and with precision*, contrasted with **vaste**, *broadly, coarsely*, and **rustice**; **aequabiliter** with **hiulce**; **leniter** with **aspere**. Sf.

22. Tollas, *you let vanish*. Sf. The statement is explained by the remark in Varro's *De Re Rustica*, that the peasants pronounced *via* as *vea*, *villa* as *vella*, etc.

26. Utinam quidem, *sc.*, *sic vobiscum agas*.

29. At enim, *yes, but*, often introduces the answer to an objection. M. 437, *c*.

30. Mihi. Words designating persons regularly follow *similis* in the genitive; but the dative may be used to denote a resemblance in particular points or relations, or a partial agreement, while the genitive denotes a likeness of nature, or a sameness in kind. Sf. See also M. 247, *b*, Obs. 2, and cf. p. 33, l. 14; p. 168, l. 10.

31. Tu vero, *sc.*, *sine tuo periculo poteris*.

2. Chap. XIII.–XXIII.: Perspicuity. Digression: Relation of philosophy to eloquence. The Greek schools.

173 **XIII. 3. Cognitio ac ratio**, hendiadys: *a more profound* and *methodical study of literature*. Cf. p. 171, l. 29 *et seqq*. **Aut**, *i. e.*, *or* in other cases where a **subtilior—litterarum** is not to be expected, as in the case of Laelia. Sf.

Page

8. Proprie demonstrantibus, in opposition to *translatio,* 173
designating in the literal (not *figurative*) *sense.*

10. Sermone, *connection of words.* Sf.

11. Continuatione verborum, *periods.* **Eis, quae—transferuntur,** *i. e., similes* and *allegories.*

13. Temporibus and **personis** denote here not the forms of words as on p. 171, l. 10, but the relations of the times and persons spoken of.

21. Aeque, *equally.*

23. Nihil ut. As is usually the case, the negative precedes **ut.**

25. Ea. See p. 29, l. 15, note; p. 99, l. 31.

27. Sibi obstrepere, *to bawl* or *shout against themselves.* See Lex. *s. v.* A, 2, a.

30. Odiosiora, *more troublesome.* He means the treatment in detail of such little things as precepts respecting tropes and rhythm, which follow farther on. Sf.

XIV. 31. Atqui. See p. 27, l. 38, note; p. 33, l. 27, note.

33. Relictis—omnibus, as, *e. g.,* the festivities in Rome.

34. Horridis, *repulsive, uninteresting.*

2. Loqueretur. A. 321; C. 232; G. 541; H. 516, II.; M. 357, *b.* 174

5. Dixisset. M. 368.

6. Contempsit, *sc.,* *quisque,* suggested by **nemo.** M. 462, *b.*

7. In quo. *In* often stands thus with a verb of emotion to denote the sphere in which the emotion is exercised.

8. Stupefacti, only found here in Cicero.

9. Deum. See p. 28, l. 35, note.

12. Oratione = *continuatione verborum,* the period as a whole, in opposition to single words. Pt.

13. Id est, *sc., qui dicunt.*

14. Idem, *sc., quod ornate dicunt.* Pt. **Dignitates ferunt,** *the merits demand.* Bk.

15. Laudis, *excellence.*

16. Qui ita—Antonius. Cf. Bk. I. ch. xxi.

19. Me auctore. See p. 17, l. 28, note.

21. Oratoriam—complexos esse. Cf. p. 10, l. 6; p. 19, l. 36; p. 42, l. 1.

22. Quam—teneant, *what character they impersonate, what part they play.* Sf.

23. Vero oratori, *sc.,* in opposition to the pseudo-orators, the rhetoricians.

27. Una—virtutibus. Cf. p. 23, l. 18 *et segq.*

Page

174 **28. Aequales et pares.** See p. 23, l. 20, note.

30. Sicut haec vis = *dicendi facultas, sc., aliis virtutibus formosior est et illustrior.* Sf.

31. Rerum, *the facts* of the case. Ws. **Sensa.** See p. 12, l. 27, note.

32. Quocumque incubuerit, *whithersoever it may incline.* Lex.

34. Iungenda. Cf. **iuncta,** p. 128, l. 20. Only these two forms of *iungere* are in Cicero followed by the ablative without a preposition. Sf.

36. Quaedam arma, *a kind of weapons.*

XV. 39. Rationem, *correct method.* Sf.

175 **1. Hinc, etc.,** *i. e., Sapientia* has been the common source of statesmanship and philosophy.

2. Hac = *horum;* and **ab—similitudine** = *a similium rerum studiis profecti.* Sf.

5. Ad—studia, *with regard to the object of life,* depends on **dispari.** Sf.

8. Cognitionem rerum, *philosophical speculation.*

12. Ex ea summa, etc., *i. e.,* in consequence of this, that they had at their disposal so much time unoccupied and free. Pt.

27. Temporibus. Cf. **temporum,** p. 5, l. 13 and note.

XVI. 35. The thought expressed in the first part of the disjunctive sentence, **qui aut in—florerent,** though grammatically co-ordinate, is logically subordinate, = *qui cum alii in—florerent, minus ipsi in republica versarentur, huius tamen essent.* Sf.

176 **4. Animi—iudicio,** *on principle, so to speak.*

6. Fuit, is, qui. So Sf. and Pt., without brackets. Pt. reads *fuit. Is qui;* and *Is* is then the subject of **eripuit.**

8. Venustate, *charm.* Ws.; *sense of beauty, taste.* **Eloquentia** denotes his *flow of speech;* **varietate,** *the many-sidedness,* and **copia,** *the richness* of his thought. Sf.

9. Quam se cumque. For the tmesis, cf. p. 51, l. 27, note.

10. Dedisset. A. 516; C. 221; H. 507, III. 2. **Haec,** *i. e.,* rhetoric.

11. Agerent, refers to the discussions of the Sophists. Sf.

13. In eis, *in dealing with them.* Ws.

15. Re cohaerentis, equivalent to a concessive clause. **Cohaerentis** is in the plural, because **scientiam** is to be thought of as occurring twice. Sf.

16. Disputationibus—separavit, *sc.,* in so far as he did not concede to the Sophists the name of orators. But he did this

Page

only because he could not regard them as true philosophers, and 176
an orator without the true philosophy was inconceivable in his view. Sf.

19. Quasi, here placed after the word to which it belongs, as also on p. 128, l. 2.

20. Inutile, *injurious.*

22. Fere limits **orti.**

XVII. 35. Simpliciter, *i. e.*, without limitation or restriction, in opposition to **dum—agunt.** Sf. **Hi**, *sc.*, the Epicureans of the present day.

37. Dignitati, *that moral excellence.*

6. Ab eo—quaerimus. Cf. p. 50, l. 29 *et seqq.* 177

8. Atque eloquentiae, *sc.*, in debate. Pt. Sf. regards **sententiae atque eloquentiae** as a case of hendiadys = *sententiae dicendo probandae.*

11. Quo adgredi cupiet, *whither its own disposition draws it, sc.*, away from public life, and the business of the State. Pt.

14. Hac praesertim re publica, *especially in the present condition of our political affairs.*

18. Tantumque, *and*, at the same time, *only so much;* usually without a connective. Sf.

21. Quod, the relative pronoun. The whole clause is put concisely for *quod dicunt, dicunt autem versari in republica esse sapientis.* Cf. p. 11, l. 27 *et seqq.*

23. Otiosi. See p. 5, l. 5, note.

XVIII. 35. Accedit, by anacoluthon, instead of *vel.* Cf. l. 29; and for the thought, cf. p. 108, l. 6 *et seqq.*

36. Ut in oratore, in a restrictive sense, *for an orator.* Cf. p. 69, l. 13 and note.

1. Et, for the more common *ac* after **alia.** M. 444, *b*, and Obs. 178
3 *in fin.*

3. Ad—tempus. See p. 70, l. 21, note.

4. Expedire, *sc.*, because no one understands us.

6. Sententiae duae, *i. e.*, the Old and New Academy.

11. Primum, for the more usual *primus, was the first, etc.*

13. Nihil—certi. Cf. p. 56, l. 20 and note.

14. Possit, instead of *posset*, because it is the view still prevailing among them. Sf.

23. Auctores, *guarantors, vouchers.*

31. Ut, *namely that.*

32. Quoddam, emphatic.

Page

178 **XIX. 35. Hac,** *i. e.*, that of the schools.

36. Aut negare, *sc.*, according to the *constitutio coniecturalis;* **aut ostendere,** according to the *constitutio generalis;* **aut non usurpandum,** according to the *constitutio definitiva;* **aut non ita agi,** according to the *constitutio translativa.* Cf. p. 94, l. 36 *et seqq.*

37. Quod, accusative of the pronoun, instead of the usual genitive after a verb of accusing; here, retained with the verb in the passive voice.

179 **4. Scriptores artis,** *i. e., theorists.*

5. Explicavit. See p. 94, l. 34—p. 96, l. 39; p. 108, l. 36—p. 111, l. 2.

6. Sed resumes the thought interrupted by the digression.

7. Quae—me, *sc., de ornatu orationis.* Sf.

8. In exiguum—compellitis, *sc.*, because for all these ends the wisdom of the statesman is not required. Sf.

9. Periclem . . . Demosthenem, *sc.*, who possessed that wisdom.

12. Speciem et pulchritudinem, *beau-ideal.*

13. Carneadia—vis. Cf. p. 108, l. 29 *et seqq.*

18. Dicendi ratione, *the art of discourse, eloquence.*

19. Dissociati . . . philosophi . . . oratores, an instance of distributive or partitive apposition, a construction borrowed from the Greek. **Dissociati,** *sc., illi qui quondam coniuncti fuerunt,* to be supplied from what precedes, is the general term of which **philosophi** and **oratores** are the parts. Sf. **Diserti a doctis,** considered spurious by Kr. and Sf.

23. Mutuarentur. Cf. p. 17, l. 37 *et seqq.* **Ex quo** refers to a *totum genus* denoted by the preceding clause **nisi quod mutuarentur,** *sc.*, the whole province of *sapientia*, which consists of both *eloquentia and philosophia.* Sf.

24. Haurirent, *they must have drawn.* Cf. p. 42, l. 7, *causa caderet.*

26. Cum essent instituti. A. 313, *d;* C. 214, 3; G. 587; H. 515, 3.

30. Intellegendi, *i. e., philosophy.*

XX. 33. Deprecabor, *sc.*, because he himself fails to attain that which according to his own view was to be desired by the genuine orator. Sf.

35. Qui, the subject of **possim; cum,** in a concessive sense, *although,* introduces **doctus essem;** and in a causal sense, *since,* introduces **detulissem.**

39. Complector, *sc., praeceptis meis.*

Page

1. Omnium maturrime. Cf. p. 22, l. 19 *et seqq.* 180

3. Hominem, *sc.*, C. Papirius Carbo. See p. 14, l. 18, note; p. 38, l. 33.

4. Disciplina, *school.* **Usus et leges et instituta,** a kind of hendiadys for **usus,** *familiarity with legum et institutorum.* Sf.

6. Paulum, *i. e., only a little.* **Sitiens,** A. 292; C. 250; G. 664; H. 549, 1. Cf. p. 27, l. 20 and note.

11. Referrent, *repeat.*

13. Doctrinae = *rerum dicendarum.*

15. Before **enim** is to be supplied *quod quidem recte facio.* Sf.

16. Hos omnis, etc. Cf. p. 24, l. 7 *et seqq.* **Artis rhetoricas,** *systems of instruction.* **Perridiculos,** an attribute of **hos.**

17. Principiis, *i. e., introductions.* Cf. p. 24, l. 7 *et seqq.*

19. Tanta, *so comprehensive.* **Omnium rerum, etc.,** *i. e.,* all departments of philosophy, physics, ethics, politics, etc. Pt.

20. Naturae, *law of nature.* **Mores,** *the characters.*

21. Quae—continet, *i. e., upon which life depends.* Sf.

22. Mores, in this sense connected with **leges,** and more commonly found in the singular. Cf., however, p. 14, l. 9 and note; p. 16, l. 12. **Describat.** Cf. p. 12, l. 35, note.

24. Genere, *department.*

XXI. 30. Adferre, *i. e.,* as something worthy of notice.

33. Locis. Cf. p. 36, l. 14; p. 98, l. 1 and note; p. 100, l. 38; p. 101, l. 38.

39. Philosophia, *sc.*, ethics, especially.

5. Eliciendum. Cf. p. 39, l. 33 *et seqq.* 181

6. Eaque—poliuntur, bracketed by Kr., but considered genuine by Pt. and Sf., who also think that the connection of thought requires this clause. **Ea,** *sc., quae sunt in philosophia.* **Poliuntur,** *are exhibited in an elegant form.* Sf.

7. Hic, *In this case.* **Si minus** = *etiam si minus.*

9. Nostros, so Kr. after the MSS. Sf. reads *doctos,* and Pt. *philosophos.*

14. Carneadi. For the form see p. 24, l. 31, note.

15. Eam rationem, *this theoretical* or *philosophical culture.* Sf.

18. Sine forensibus nervis, *i. e.,* without the vigor which is acquired by experience in pleading in court.

20. Coracem. Cf. p. 25, l. 17.

23. Pamphilum, etc. Sf. thinks that Cicero here has in mind two men of the same name, a rhetorician mentioned by Aristotle, *Rhet.* II. 23, and a painter who was the teacher of Apelles.

Page

181 Pt. supposes that the allusion is to a rhetorician mentioned by Quintilian, III. 6, who had exhibited the divisions and subdivisions of his scheme of rhetoric in a sort of tabular view. The meaning of the passage is that the rhetorical precepts usually taught were as ill adapted to the real orator, as *bands* ornamented with pictures for children were for the use of full-grown men.

27. Tanta sit = *tanta habeatur.* **Ut—libris, etc.,** *i. e.,* that the whole body of philosophical literature furnishes material for the orator; that no subject is found in all philosophical literature which does not at the same time belong to the province of eloquence. Pt. Cf. p. 70, l. 23 *et seqq.*

XXII. 35. Etiam, *even,* **potiora,** *more important, sc.,* than native endowments.

36. Sapientiam spectarent = *philosophiam pertinerent.*

182 **9. Satis—gestu.** Cf. p. 42, l. 29 *et seq.* and note.

10. Nisi—didicisset. Cf. p. 21, l. 23 *et seq.* and note. **Neque** = *neque tamen.*

15. Absoluta et perfecta, *absolutely perfect;* hendiadys. Sf.; *finished and perfect.* Ws.

16. Si iam, *if really.*

18. Sim ineptus, *i. e., be guilty of affectation.* Sf. Cf. p. 56, l. 11.

26. In—libris, *sc., versari,* to be supplied from **vivere;** zeugma.

28. Tantum. See p. 131, l. 4, note.

XXIII. 33. Forum, the general term, more definitely explained by the three following words. Cf. p. 12, l. 22 *et seq.;* p. 13, l. 11.

38. Magister, *sc.,* in the gladiatorial school.

39. Samnitium. See p. 149, l. 25, note. **Commentatur,** *trains himself,* here used of bodily exercises (like *meditatio*), undertaken regularly according to theoretical directions. Pt.

183 **1. Puer.** A. 184; C. 112, 2; G. 325; H. 363, 3, 2).

2. Addidicerat, *sc., eadem, in addition to* other things.

4. Quamvis qualifies **bonus.**

7. Scenicus, *a theatre-singer.*

8. Faceret. M. 353.

9. Pater-familias. See p. 34, l. 28, note.

15. Africanum. See p. 107, l. 5 *et seqq.*

17. Velis. M. 370.

20. Agitatio rerum, etc., *i. e.,* The professional occupation to which one is exclusively devoted is never finished, but the **cognitio** *rerum,* the gaining of a sufficient understanding, under the

Page

requisite conditions (*doctrina, exercitatio, studium*), is not diffi- 183
cult. Pt.

23. Ut, *sc., dicere semper libeat.*

24. Adsequi, *sc., ut optime ludam.*

3. Chap. XXIV.–LIV.: Elegance.

(*a*) Chap. XXIV.–XXXV.: Definition. The training necessary for it.

XXIV. 1. Quorsum—oratio. The answer to this inquiry is 184
in the words: **quam plurimis sit rebus instructa,** l. 7, and **Apparatu nobis opus est, etc.,** l. 12. Sf.

2. Oratio is personified, as on p. 107, l. 26.

3. Illustrandae, *of embellishing.*

4. Cumulandae, *completing, carrying to perfection, sc.,* in so far as *elocutio* attains its highest point in the *ornate et apte dicere,* while the *Latine et plane dicere* forms the foundation. Pt.

5. Hanc—vim, *pursue this end, aim at this.* **Ut sit,** *sc., oratio.*

8. Instrumentum—forense, *the ordinary implements employed in the forum.* Pt. Cf. p. 41, l. 27 *et seqq.* and note.

9. Tractum—opinionibus, *adapted to the prejudices of the multitude.* Bk.

10. Rursus, *on the other hand.*

12. Maius, *more important.* **Apparatu,** *i. e., pomp and splendor,* such as was exhibited in the public shows. Pt.

14. Ad annum, *in a year from this time.* Caesar was aedile in B. C. 90.

18. Concludendorum, *i. e.,* grouping in periodic form.

19. Ipsa exercitatio, *i. e., mere practice.* **Silva.** See p. 84, l. 33, note.

20. Graeci, *the Greek rhetoricians.*

21. Si dis placet indicates contempt or displeasure. See Lex. *s. Deus,* I. B, 2.

22. Hoc biennio, *within two years.* A. 256; C. 185; G. 393; H. 429; M. 276, Obs. 5.

23. Non quo . . . nollem, sed . . . nolui. See p. 10, l. 24, note.

26. Cuicuimodi, an old and rare genitive form for *cuiuscuiusmodi.*

28. Doctrinam, *i. e.,* a theoretical knowledge of the art; **Humanitate—scientiam,** general culture.

30. Ut auderent, *sc., adulescentes.* On the sentiment, cf., p. 31, l. 29 *et seqq.* For the construction see p. 117, l. 9, note. **Etiam coniunctum,** *i. e., etiam si coniunctum sit.* Pt.

Page

185 **1. Qui nostri nulli fuerunt,** *of whom there have been none with us.* M. 284, 7. **Hoc genere,** *sc., philosophiae.*

3. Anteponendi. Cf. p. 8, l. 29 *et seqq.*

XXV. 4. Genere, *in general,* in contrast to the *ornatus* **singulorum articulorum.** Sf. Cf. p. 136, l. 30 and note.

5. Colore—suo, *i. e.,* by a healthy complexion and vigorous strength. Sf. **Suo** = *proprio.*

7. Sensus, *feeling.* **Doloris,** *pathos.*

10. Id sums up the contents of **Ut porro—floribus,** *the embellishments, adornments.*

11. Distinctum = *distinguendi causa factum, i. e.,* introduced in different places for the sake of making conspicuous and embellishing.

13. Genus dicendi corresponds to **genere** in l. 4.

19. Difficile, etc. is connected with **sine satietate delectet,** l. 15.

20. Ea, repeated after the relative clause in the phrase **ab eis,** an instance of anacoluthon.

27. Horrido obsoletoque is to be taken substantively, *through their austere, rude, and antique character.*

28. Flexiones, *modulations; trills.* Ws.

29. Falsae voculae, *falsetto tones.* **Certae,** *the naturally firm* tones.

30. Austeri, *men of earnest and strict character.* Sf.; *of severe taste.* Ws.

33. His, *sc.,* which we use.

34. Terram—crocum—videatur. The two things contrasted are the natural odor rising from the earth, covered with flowers and fragrant herbs, and the artificial perfumes made by mixing saffron with wine and water, used to diffuse a fragrant odor in theatres and other places.

186 **4. Finitimum,** *very closely connected with.*

6. Iudicare, *to form a judgment.* **Distinctam,** *embellished, sc.,* by the *lumina dicendi.* **Ornatam** refers to the expression only, the beauty of diction; **festivam,** to the effect of the whole.

7. Sine—varietate belongs to all four adjectives.

8. Poësis, *a poem,* used by Cicero in this concrete sense only.

10. Citius, see p. 43, l. 29, note.

11. Natura, *through the working of the material nature alone.* Sf.

13. Etiam magis belongs to **animi iudicio. Infucata,** *covered over with an external varnish* or *gloss.* Pt.

Page

15. **Quamvis** qualifies **saepe.** 186

XXVI. 18. **In dicendo,** an adjunct of **admiratio** = *in dicendo* (*i. e.*, during the discourse) *orta admiratio.*

21. **Agit** = *agens pronuntiat.* Sf.

23. A trochaic tetrameter line from an unknown tragedy.

25. **Abicit,** *i. e.*, utters in the ordinary tone without pathos, or any strong feeling. Pt. **Ut incidat,** *i. e.*, that reserving all his art for the really pathetic verse, he may concentrate upon that all his power of expressing emotion. **Ille alter,** probably Aesopus the tragedian. Sf.

28. A line from the *Andromache* of Ennius. The whole passage is quoted in the *Tusc. Disp.* III. 19, 44.

31. **Commoveri,** *be exercised, produced.*

32. **Consumpta et exhausta,** hendiadys.

35. **Fecerunt modos,** *composed the accompaniments, sc.*, for the *cantica.* Ws. **Utrisque,** *sc.*, the poets and the musical composers. Sf. The first pair of verbs, **summittitur** and **augetur,** have reference to the lowering and raising of the voice; the second, **extenuatur** and **inflatur,** to the lighter and stronger tones respectively.

4. **Decoctam,** apparently used in allusion to *vinum decoctum,* 187
which was very sweet. See Becker's *Gallus,* p. 486.

6. **Explicare,** properly said of the rhetorician; applicable to the orator only in the sense of *tenere* or *persequi.* Sf.

7. **Silva,** *mass, abundance.*

8. **Filo,** *texture.*

11. **Ornando** = *ornantem, i. e.*, while embellishing it. Sf.

13. **Abiciendum,** synonymous with **extenuandum.**

XXVII. 14. **Eis in locis—dixit Antonius,** *sc.*, p. 98, l. 20 *et seqq.*; p. 100, l. 10 *et seqq.*; p. 104, l. 32 *et seqq.*; p. 109, l. 8 *et seqq.*; p. 110, l. 36 *et seqq.*

15. **Ad—faciendam,** *for producing confidence in the oration.*

18. **Potest plurimum.** Cf. p. 24. l. 39; p. 90, l. 21; p. 180, l. 15. **Eaque—laus,** *sc., concitandi animos.*

20. **Extremo sermone,** *sc.*, p. 153, l. 34 *et seqq.*; p. 155, l. 20 *et seqq.* **Instruxit,** *sc., artis praeceptis.*

21. **Reiciebat,** *sc.*, on p. 79, l. 23 *et seqq.*

25. **Loci—communes.** See Lex. *s. Locus* II. A, 3.

26. **Nervis,** here, not *vigor,* but *the innermost substance, essence.* Sf. **De—tractari,** *come to be employed in general subjects.*

28. **Habent,** *contain.*

Page

187 **34. Alii vero** introduces the second main division of the *loci communes;* while the preceding **alii autem** denotes only a subdivision of the first.

34. Ancipitis disputationes, *i. e.,* relate to points of controversy.

35. Universo genere, *a general case* or *question.* **In—partem,** *i. e., for or against.*

36. Quae exercitatio, *sc., in utramque partem copiose disserendi.* **Duarum philosophiarum,** *sc.,* the Academic and Peripatetic.

37. De quibus ante dixi, *sc.,* on p. 178, l. 4 *et seqq.;* p. 181, l. 11 *et seqq.*

38. Eorum, *sc.,* the wise men and orators in the older sense of these words. Pt. **Rebus forensibus,** *public affairs.*

39. Ratio et copia, *skill and copiousness.* **De virtute, etc.,** *i. e.,* concerning these philosophical themes which belong to the province of ethics. Cf. p. 20, l. 30 *et seqq.*

188 **4. Possessione,** *estate.*

5. Litigioso, *disputed, contested;* used in a double sense, viz.: They have left us only the limited province of private *lawsuits,* and they also *call in question* even our claim to this. Pt.

XXVIII. 10. Nunc quidem, in opposition to the good old times when active life and the school were not yet separated. Pt.

11. Loci, added with a sort of corrective force, because the Lyceum as well as the Academy was without the city.

14. Politici, *sc.,* because they included all branches of politics in the circle of their discussions.

15. Civilem, *sc.,* respecting the affairs of public life.

17. Finita controversia, etc. Cf. p. 35, l. 38 *et seqq.;* p. 101, l. 33 *et seqq.*

22. Tribus, used substantively; **lite—laudatione,** *i. e.,* according to the three kinds, the *genus iudiciale, deliberativum,* and *demonstrativum.*

23. Definiunt, *limit.*

24. Proposita, *in the form of a universal proposition,* belongs to the subject, **quaestio. Consultatio,** *a general inquiry, the consideration of a principle.* Lex.

25. Hactenus loquuntur, the reading of the MSS., but bracketed also by Sf., who inserts *rhetores.* Pt. omits **loquuntur.**

26. Iure aut iudicio. See p. 16, l. 7, note.

28. Surculo defringendo. The allusion is to the custom of bringing into court something from the property about which

Page

the suit had arisen, as from a piece of land a clod, from a 188
house a brick, from a forest a twig, as a symbol of the whole. The meaning is that the rhetoricians are contented with the mere symbol of their property, the mere mention of the *genus infinitum* in their theoretical instructions, but are not acquainted with its real signification and actual application. Pt.

31. Lacinia. See Lex. *s. v.* I.

32. Vigere (differing from *florere*) = *displays a conspicuous activity.* Sf.

33. Celebratur = *frequenter tractatur,* and is connected also with **cognitio** by zeugma.

34. In prima arte, *i. e., in principio artis rhetoricae.*

36. Partis genera. Cf. p. 47, l. 15 *et seqq.;* l. 18 *et seqq.*

XXIX. 39. Omnis igitur res, etc. Cicero in this passage undertakes to supply the deficiencies of the ordinary treatises on rhetoric in respect to the *genus infinitum.* The meaning of the first clause is: *Essentially the same controversy is possible in all things.* Sf.

4. Quae non—referatur, *which do not have for their end and* 189
aim either knowledge or action.

10. Et—consecutio, a deviation from the usually observed rule of asyndeton and polysyndeton. **Ut ita dicam,** inserted because **consecutio** in this sense was not yet common. Sf.

18. Quid sit. The explanation of this first subdivision, viz., *the nature and condition* of a thing, is effected not by a definition, but by an example.

26. In communi—impressum sit. Cf. p. 26, l. 9 and note.

28. Sit utile, *i. e., appears useful.*

29. Proprium, *the essential characteristic.*

32. Corporis—rerum, *sc.,* as the Peripatetics believed; while the Stoics held that the only good was virtue.

34. Nota, *characteristic.*

36. Prima. See p. 79, l. 21, note.

XXX. 17. Virtutum et vitiorum silva, *the material suggested* 190
by virtues and vices. Cf. p. 84, l. 33, note.

24. Ab—divisione. See p. 94, l. 34 *et seqq.;* p. 109, l. 8 *et seqq.*

33. Ornatissimae, etc. Cf. p. 187, l. 24 *et seqq.*

34. Latissime vagantur, *take the widest range.* Ws. **Privata,** *i. e., of an individual.*

Page

190 **35. Universi generis**, *of a general principle.* **Conferunt et convertunt**, synonyms used for the sake of emphasis; with **se**, *direct themselves.*

37. Universa re, *of the question as a whole;* a sort of hendiadys with **natura** and **genere.**

39. Est cohortatus, particularly in chapters xxvii., xxxi., and xxxii., of Bk. II.

191 **2. Omnem—varietatemque.** Cf. p. 7, l. 24 *et seqq.*

6. Ambulationis. See p. 72, l. 9 *et seqq.*

7. Sessionis. See p. 165, l. 35 *et seqq.* **Non . . . neque.** If a negative belongs to two connected words, and stands before them both, these are often themselves connected by a negative, so that the negative is repeated. M. 458, *c*, Obs. 2.

XXXI. 12. Disceptationibus, periculis = *in causis privatis et publicis.*

15. Caducam (*rem*), a legal term used of property without an heir, *an unowned estate.*

17. Involverunt, *have taken forcible possession.*

18. Ille—Socrates. Cf. p. 16, l. 2 *et seqq.*

19. Paucis—libellis. Cf. p. 18, l. 1 *et seqq.*

24. Eis ipsis, *i. e., philosophis.*

25. Dum modo, etc., *i. e.*, The philosophical questions acquire value only when they are applied to the practical arts. Sf.

28. Fontis, *i. e.*, the categories also called *loci* or *capita*, which, as *sedes argumentorum*, furnish the orator with arguments. Cf. p. 51, l. 10 *et seqq.;* p. 97, l. 22 *et seqq.;* p. 111, l. 3 *et seqq.*

38. Suppeditat, here intransitive, and = the more common *suppetere.* **Apparatus.** Cf. p. 184, l. 12. **Rerum enim copia, etc.** Cf. p. 9, l. 39 *et seqq.*

192 **1. Honestas**, *inward excellence.*

5. Universorum generum. Cf. p. 190, l. 35 and note. **Infinitis**, *abstract.*

7. Ne stands in this signification always at the beginning of a sentence before a personal or demonstrative pronoun, mostly in connection with a conditional clause, which it either precedes or follows. Sf.

11. Excitabitur. Sf. has *exercitata delabetur;* and Pt., *exercitata labetur.* The genuine reading is quite doubtful.

XXXII. 16. Auctores, *masters* or *models.*

23. Has artis, *sc., se scire.*

24. Litterarum, *i. e.*, language and literature.

Page

28. Quibus. A. 225, *d*; C. 152; G. 348; H. 384, II. 2, ft. n. 1; M. 237, *a*. 192

36. Quo patrono, *i. e.*, *who was the advocate when.* Ws.

37. Philosopho, *i. e.*, Socrates. **Qui,** *though he.*

38. Neque verus = *and in that case fictitious.*

39. Eloquentior. Cf. p. 16, l. 2 *et seqq.*

2. Sed, *resumptive.* M. 480. 193

10. Fuerunt, *lived.*

13. Copia, *sc.*, *oratorum* or *eam artem profitentium.*

15. Statuam, added with the usual pleonasm after a *verbum sentiendi*, to round out the period. Sf.

18. Tantam—cognitionemque, *so large a field of knowledge.* Sf.

20. Consilio, *i. e.*, as a statesman.

22. Non modo. M. 461, *b*.

XXXIII. 26. Distributione partium. Cf. p. 10, l. 10 *et seqq.*

27. Magnitudines, *the relative extent.*

29. Morbis. A. 227, *b*; C. 153, 1; G. 346, Rem. 2; H. 385, II. n. 3.

32. Litteras, *literature.*

36. De, for the more common *ex.*

4. Solio. See p. 104, l. 8, note. 194

14. Fidem. Cf. p. 162, l. 22 and note.

15. Hanc, *sc.*, which we now possess.

21. Fortior, *more energetic.*

24. Investigarit. For the tense see p. 126, l. 20, note.

28. Sin, here used without a preceding *si*; but the phrase **nudi atque inermes** (l. 26) has a conditional signification.

29. Usum, *experience.*

32. Pontificium, *sc.*, the *ius* recorded in the *libri pontificum.* See p. 43, l. 13, note.

33. Clamore. Cf. p. 181, l. 22.

XXXIV. 14. Veteres comici, *the poets of the old comedy.* 195

15. Quod licebat. The old comedy of which Aristophanes was the master flourished from 458–404 B. C. Its chief characteristic was the unbounded freedom with which it satirized persons, parties, and measures.

XXXV. 4. Doctrinam, *systematic training.* Ws. 196

5. Pronuntiandum, *public speaking* in general. Cf. p. 101, l. 4, note.

6. Dicendum, *oratory*, in the special or professional sense.

Page

196 **9. Ipse.** Sf. reads *ille*, and Pt. *is*, on the ground that the reference must be to Isocrates.

11. Versumque quendam, supposed to have been from the *Philoctetes* of Euripides.

30. Ex omnibus depends on **unum.**

35. Non continuo, *not necessarily.* Lex.

36. Cumulum, *the crown.* Cf. p. 184, l. 4 and note.

37. Haec cum, etc. Cf. p. 40, l. 7 and note.

(*b*) Chap. XXXVI.–LIV.: Means of elegance.

1. Chap. XXXVI.–XLIII.: Skill in the use of words. Rules for metaphors.

197 **XXXVI. 5. Denuntiatum,** an expression borrowed from the language of the law, in which *testimonium denuntiare alicui* means *to summon one to be a witness.* **Ut eae partes, etc.** The real conclusion would be *ita tamen munus tuum nondum exsecutus es;* but in its place stands **duas—feceras** (l. 10), and it is only implied in the next sentence, **Quo cum ingressus, etc.** Sf.

7. Omnem—laudem, *the sum of all the excellences of oratory.* Sf.

12. Aestus, *waves.*

18. In qua depends on **consumere. Sit,** *were true.*

19. Posuisti. See p. 20, l. 2, note.

21. Est spissius, *sc., ancipitis vias percipere.*

31. His nostris, explained by l. 35.

35. Posse perdiscere, *sc., me.* M. 401.

36. Rerum—communium, *i. e.,* judicial questions intelligible to ordinary men. Sf.

37. Ad—eloquentiam depends on **magna,** and denotes not merely the object of reference, but also the end and the influence. **Ex qua,** by hypallage instead of *ex quibus;* for the relative refers to **rerum—communium.** Sf.

198 **1. Quaero,** *sc.,* from my clients. For similar instances of the position of the predicates of three clauses in immediate succession, see p. 27, l. 31; p. 35, l. 13.

XXXVII. 9. Dumtaxat. See p. 83, l. 30, note.

10. Censebo, the future, not the present, because the meaning is: *I will do this, yet with the conviction, etc.* Sf.

14. Simpliciter, *i. e., one by one, separately.*

15. Coniuncte, *in their connection.*

20. Alieno in loco, *sc.,* as far as the metaphor occupies the place of a literal expression. Pt.

22. Abiecta, *mean, coarse.* **Obsoleta,** *trite.*

Page

23. Lectis. See p. 38, l. 38, note. 198

30. Arte aliqua, *by any theoretical rules.*

31. In quo, *sc.*, *dilectu habendo.* **Non magna laus,** *i. e.*, in relation to the loftier excellences of artistic oratory, while **quamquam est magnum** signifies that even this excellence is attained with difficulty.

XXXVIII. 1. Prisca, *archaic.* 199

2. Intermissa, for *intermittendo seclusa.*

4. Raro, *now and then.* **Oratione,** *prose.*

9. Loco = *suo loco.*

13. Tum pavor, etc., from the *Alcmaeus* of Ennius; a trochaic tetrameter catalectic line.

14. Num non vis, etc., from the *Armorum iudicium* of Accius, probably, and suited to the character of Ajax, who, after the loss of the armor of Achilles, is giving vent to his indignation at the craft of Ulysses. **Malitias,** *sc.*, *punire.*

17. Senius ne desertus. See Lex. *s. Senium* II. A. Terence (*Eun.* II. 3, 11) has *illum senium.* Sf. reads *ille senius desertus* = *illud vocabulum senii deserti.* So also Ws. Pt. reads *senius disertus* = *senex garrulus.* The phrase is probably from the satires of Ennius, as the next one quoted is from his *Annals*, and the third from his *Eumenides.* Of these illustrations of words formed in the period when the language was developing under the influence of Ennius and his contemporaries, the first is a substantive, the second an adjective, and the third a verb.

18. Di genitales. The twelve *di maiores*, as the authors of all things. **Bacarum—incurvescere,** *sc.*, *rami.* The passage from which this phrase is taken is quoted in the *Tusc. Disp.* I. 28.

19. Modus transferendi, *i. e.*, *translatio*, μεταφορά.

21. Celebravit, *made common.*

XXXIX. 1. Ea, *those words only.* 200

3. Inhorrescit, etc., trochaic tetrameter catalectic verses from the *Dulorestes* of Pacuvius, describing a storm at sea overtaking the fleet of the Greeks on their voyage home from Troy.

4. Occaecat, *sc.*, *diem.*

7. Largifico = *largo.* Adjectives in *ficus* belong particularly to the old language, in which they have often the same force as the simple forms afterwards.

9. Fervit, a poetic form.

10. Per similitudinem, *based upon resemblance,* inasmuch as

Page

200 the sea, the heavens, and the winds are conceived of and represented as personal existences. Pt.

11. Quo, *sc.*, as if the singular had preceded instead of **ea transferri.** Sf.

12. Facti . . . consilii. Genitives of specification. See p. 141, l. 28, note. **Ille,** *sc.*, the character introduced into the drama, not the author of it. Sf.

16. Quandoquidem, etc., probably from the *Antigone* of Accius.

18. Imprudentia, etc., *i. e.*, the shooting of the weapon without design.

20. Hoc in genere, *with reference to this.*

25. Pes, *sc.*, *veli, the rope attached to a sail, the sheet.*

XL. 27. In. See p. 8, l. 37, note. **Suorum.** See p. 116, l. 37, note.

29. Ratione, *with good judgment.*

31. Ante pedes posita, *i. e., things which are evident.* Lex.

33. Aberrat, *sc.*, from the subject.

34. Res—conficitur, *i. e.*, Something real or living, and that which is likened to it, are expressed.

35. Quae sumpta est. Notice the indicative in a relative restrictive clause, as also on p. 95, l. 4. Cf. p. 92, l. 11, note.

201 **2. Illa oculorum,** *i. e.*, those metaphors which are derived from the sense of sight. Sf.

4. Cernere et videre, *see with the bodily eye.*

8. Adferre orationi, *sc., potest.*

13. Vive Ulixes, etc., in contrast with the preceding, an example of a fitting metaphor. The words are probably those of the mad Ajax, in the *Hecuba* of Ennius. Sf.

14. Lumen radiatum = *radiis praeditum.*

15. Non dixit, *sc.*, Ennius. **Haberet,** *that would express.*

XLI. 19. Longe ductum, *too far-fetched.*

35. Quidnam, etc. This and the next quotation are bacchiac tetrameters, and taken from the *Thyestes* of Ennius. The first verse is spoken by the chorus, whom Thyestes forbids to approach him after he had partaken of the banquet.

202 **1.** This verse is fully given in the *Tusc. Disp.* III. 12: *Nolite hospites, ad me adire! ilico istic, sc., manete.* The third verse is: *Meo tanta vis sceleris in corpore haeret.*

4. Saepe with the participle takes the place of a subordinate clause = *as is often the case.* Cf. p. 5, l. 1, note.

9. Precario, *on sufferance;* regularly contrasted with **vi.**

Page

10. Modus, *method, sc.*, of adorning the discourse. **Florentior,** 202
more effective, sc., than the metaphorical.

11. Illud, *i. e.*, allegory.

12. Ex hoc genere, *sc., translationis.* **Est in** = *positum est in,* or *continetur.*

13. Conectitur, put concisely for *arises from the connection.* Sf. **Ut aliud—intellegendum sit,** the translation of ἀλληγορία. Sf.

15. Neque me, etc. The authorship of this and the following quotation is uncertain.

16. Unum, used often in the sense of *quidam* by the old poets.

19. Erras, etc. Two trochaic septenarii. The allegory expresses the thought that the haughty man is always humbled.

20. Insistent iugo, *i. e., they* (*sc., the charioteers* = those who administer the laws) *will put their foot upon your neck.*

22. Sumpta, used in the sense of *selected.*

XLII. 25. Hoc genere = *hac ratione, i. e., obscuritate.*

27. Verbo = *uno verbo.*

28. Illa is the subject, and **traductio atque immutatio,** an explanatory appositive. Sf. For the difference between **immutatio,** *metonymy,* and *translatio,* see *Orator* 27, 92: *I call those metaphors* (*translata*), *which, on account of their similarity to some other idea, are introduced into a speech for the sake of sweetness, or to supply a deficiency in a language. By borrowed expressions* (*immutata*), *I mean those in which, for the proper word, another is substituted which has the same sense, and which is derived from some subsequent fact.*

29. In verbo fabricationem, *i. e.*, the formation of a new word.

3. Roma, *i. e., Romani.* 203

5. According to Nonius this verse reads: *Testes sunt lati campi* (*sc.*, where Syphax and Hasdrubal were conquered by Scipio in 203 B. C.), *quos gerit Africa terra politos,* and is taken from the third book of Ennius' *Satires,* as was probably the preceding verse. Sf.

6. Gravis, *effective.*

15. Inflexo verbo means the mere change of form of the word, as *Africa* for *Afri;* **commutato,** *sc.*, as *Ceres* for *fruges.* The clause **cum—ornatius** is explanatory of **hoc,** as **cum—volumus** is of **illa.** The pronoun involves the idea of existence or occurrence, as if *tum exsistens* or *exsistentia* were understood.

16. Illa, *sc.*, Synecdoche. Cf. *Quint.* VIII. 6, 19: *Synecdoche is adapted to give variety to language by letting us understand the*

Page

203 *plural from the singular, the whole from a part, a genus from the species, something following from something preceding, and vice versa; but it is more freely allowed to poets than to orators.*

22. This and the following extract are from the *Annals* of Ennius.

25. Sumu'. M. 22, Obs. 4. **Fuvimus,** an archaic form.

XLIII. 28. Abutimur verbo, means catachresis or *abusio.*

32. Illa—conexa sunt, *i. e.*, allegory; **immutata,** metonymy; **aut—intellegenda,** synecdoche. Crassus here recapitulates briefly the *ornamenta orationis* thus far treated of. Sf.

204 **1. Translata—modo,** *i. e.*, are modifications of the metaphor.

4. Coniunctione, *sc.*, as *saxifragis*, p. 202, l. 33.

5. Parcendum, *i. e., we must be considerate of.* Cf. p. 128, l. 23 and note.

7. Notat = *distinguit.*

8. Continuatio verborum, *the period.* Cf. p. 173, l. 11.

9. Conlocationem, *i. e.*, a faultless arrangement of words; **modum,** *proportion, symmetry,* Sf.; *a rhythmical musical movement.* Pt.; **formam,** *a beautiful, finished form,* like *conformatio* on p. 38, l. 13.

11. Struere, *to build up artistically.* Sf. **Asper** and **hiulcus** are used respectively of certain consonants and vowels, and **coagmentatus** and **levis** refer to these words in reverse order.

13. Soceri—lusit, *i. e.*, he represented Scaevola as saying this.

16. Arte, *i. e.*, according to the rules of art. **Pavimento** used by the poets without *in.*

19. Ne—sis, *i. e., and I say this that you may not think you are, etc.* Sf.

20. Abuteris, *sc.*, Lucilius.

21. Illud, *sc., arte verba struere.* **Ille,** *sc.*, Scaevola.

22. Vellem, *sc., me efficere.* **Albucius,** *sc., cui me comparas.*

23. Sed est tamen, etc., *i. e., In spite of* his bantering, I must still hold to my assertion. Sf.

28. Vastius diducantur, *i. e., that no wide gap be formed;* referring to *hiatus.* Sf.

2. Chap. XLIV.–LIV.: Skill in the structure of the sentence. Appropriate use of figures of thought and of words.

XLIV. 31. Quod, *a thing which.* M. 315, *b.* **Huic Catulo,** *sc.*, because he is a poet himself, and therefore familiar with these elementary matters of rhythm and the verse. Pt.

32. Veteres illi, *i. e.*, the old Greek rhetoricians, Isocrates, Aristotle, etc.

Page

33. Soluta oratione, *i. e.*, prose. **Propemodum,** *almost;* to be taken closely with **versus.** 204

34. Interspirationis, defatigationis, genitives of cause.

2. Princeps, in connection with another word, like *esse,* always refers to time, not to rank. Sf. **Ut astringeret** is explanatory of **id.** 205

3. Delectationis atque aurium, hendiadys.

8. Numero, *rhythm,* as on p. 38, l. 15; **modo,** in connection with **vocum,** *melody,* as on p. 47, l. 1.

10. Moderationem, *modulation.* **Conclusionem,** *periodic arrangement.* Cf. p. 77, l. 23 and note.

11. Orationis. Cf. p. 199, l. 4.

15. Numerose cadere, *to have a rhythmical cadence.* **Quadrare,** *to be fitting.*

21. Et astricto et soluto, *i. e.*, which belongs alike to poetry and prose.

XLV. 25. Munus insistemus. Pt., after the MSS., reads *manus insistemus.* Sf. conjectures *instruemus,* and remarks that the transitive use of *insistere* by Plautus cannot possibly vindicate it for Cicero.

26. Vim, *ability.*

30. Dispares numeri, *i. e.*, oratorical rhythm.

33. Sermonis, *the language of conversation.* **Contentionis,** *elaborate, formal speech.*

34. Pompam. Cf. p. 92, l. 22 and note.

35. Iacentia, *as they lie before us.* **Sustulimus e medio,** *have adopted from the language of the people.* Lex.

38. Subtiles. Cf. p. 93, l. 22; p. 45, l. 2.

39. Ad, denoting an object or purpose, is of very common occurrence, and hence arises its signification of *in respect of.*

6. Incolumitatis. See D. *s. Salvus.* 206

9. Nutu refers to the centripetal force. **Teneatur,** *sc., media.*

10. Brumale signum, *i. e.*, the sign of Capricorn.

12. Spatia, *sc.*, as the sun and moon. **Quinque stellae,** *sc.*, Mercury, Venus, Mars, Jupiter, and Saturn.

XLVI. 21. Quid in arboribus, *sc., videmus.*

2. Interpuncta, *i. e.*, the shorter pauses between single clauses as contrasted with the *clausulae.* Sf. 207

3. Interclusio, *the entire giving up* or *loss;* **angustiae,** *the weakening, diminution.* Sf.

Page

207 **5. Perpetuare,** *to utter uninterruptedly.*

XLVII. 10. Potest, here, = *facile potest.* Sf.

13. Vester, *i. e.*, all who know and esteem Greek literature as you do. **Qui ipsi,** *sc.*, the iambics.

14. Insignes, *too marked* or *emphatic.* Sf.

15. Percussiones, *the ictus, beats.*

17. Invitat, *sc.*, in the *Rhet.* III. 8, 3 *et seqq.*

19. Altae—quibus, taken from an unknown writer. The meaning is doubtful.

20. Hi tres pedes, *i. e.*, the iambic, trochaic, and dactyl. Sf., who also brackets **heroi.**

21. Decore cadunt, pregnant for *cum decore casu incurrunt.* Sf.

32. Quid, etc. See p. 186, l. 28, note.

33. Si, Quirites, etc., the beginning of a speech of C. Fannius Strabo against C. Gracchus.

XLVIII. 36. Haec, *i. e.*, rhythm in oratory. Sf.

38. Numeri ac modi, *i. e.*, the feet of the verse, and their succession according to fixed metrical laws. Pt. Cf. p. 38, l. 15, note.

208 **2. Oratio,** *prose style.* Cf. p. 199, l. 4.

6. Facta, *artistically fashioned.* Cf. p. 19, l. 33.

7. Adstricte, *rigidly.*

9. Hic—versus, *i. e.*, commonly used by us; used collectively for the trochaic and iambic verses. Pt.

14. Impressiones, *divisions of time, beats.*

15. Intervallis aequalibus, *i. e.*, pauses or intervals uniformly repeating themselves. Sf.

16. In—laude ponetur = *pro laude habebitur.*

20. Natura—ipsa, *i. e.*, nature herself, as it were, attunes sounds to the ears of men. Pt.

23. Et—percussio serves for the explanation of **distinctio,** or for restriction. Sf.

26. Continuatio—soluta, *i. e.*, the prose period here under consideration. Sf.

29. Modificata, *i. e.*, measured off according to a fixed ratio, Sf.; *made with due measure.* Lex.

30. Breviora, *sc., quam sunt superiora.*

31. Ambitus, *circuit of words, i. e.*, the period. Sf. **Conversiones,** *rounded off* or *finished wholes, periods.* Sf.

33. Extrema—longiora, a law which Cicero himself has commonly observed. Sf.

Page

XLIX. 2. Istis, *sc.*, Sulpicius and Cotta. **Ad persequendum,** 209
for practical application.

4. Maiora ac difficiliora, *sc.*, *than they really are.*

11. Eo—libello. See p. 26, l. 5 and note.

14. Deminueretur = *minuendo demeretur.*

15. Hanc legem, *sc.*, for the rhythmic formation or shape of the discourse. Sf.

16. Exercitatione, *oral exercise* or *practice.* **Stilo.** Cf. p. 38, l. 2 *et seqq.*

17. Formanda = *expolienda.*

20. Fluat, *i. e.*, be uninterrupted and monotonous, like an *amnis praecipitans.* Sf.

22. Conversiones. See p. 208, l. 31, note.

23. Neque = *neque tamen.*

24. Carpenda = *discerpenda.* See Lex. *s. v.* II. B, 2.

26. Numeris vincienda, *i. e.*, regulated by rhythmical laws. Sf.

30. Verbis finiantur, *i. e.*, be clothed with words ending rhythmically; *i. e.*, that the expression be not broken off abruptly. Sf.

31. Iunctio, *combination.*

33. Concidat, *may come to an end, close.* **Similitudo,** *sameness, monotony.*

34. Primi et postremi, *i. e.*, at the beginning and the end of sentences.

35. Hac ratione, *according to this precept.* Pt. **Servati,** *brought into use.* **Latere,** *i. e.*, Whatever is faulty in them will not be noticed. Bk.

L. 1. Superiora, *the beginnings.* **In eis—iudicatur** = *in eis* 210
perfectionis iudicium positum est.

3. Qui, *i. e.*, the whole verse.

8. Notandi. Cf. p. 204, l. 7 and note.

9. Si modo, etc., *i. e.*, Only on this supposition can these precepts find any application. Sf.

10. Alternos aut in paeone—cretico = *alternos aut paeones aut creticos.* Sf.

14. Opera dedita, *designedly.* Lex.

16. Quem. M. 291, Obs. 1.

19. Memoris, *of good memory.*

20. Sequerentur. Cf. p. 38, l. 23 *et seqq.*

26. Tacito sensu, *unconsciously.* Ws.

Page

210 **27. Arte** and **ratione** denote here, in the singular, *knowledge of art* and *theoretical culture;* in the plural, *arts* and *theories*, an obviously intended and effective play upon words. Sf.

30. Instrumenti. See p. 41, l. 27, note.

32. Communibus sensibus. Cf. p. 26, l. 9 and note; p. 189, l. 26.

38. Offensum est, *sc.*, by the actor.

211 **1. Vocibus**, *musical sounds.*

2. Catervae atque concentus, *the choruses in a drama;* hendiadys.

3. Eiciantur, stronger than *explodantur*. Cf. p. 37, l. 14 and note.

LI. 5. Doctum designates a person of a particular kind; a rare use of the adjective in the singular. M. 301, *a*.

7. Natura, *i. e.*, through the immediate working of nature without the exercise of reflection. Sf. With respect to the form of the sentence, cf. p. 33, l. 5.

14. Saliorum versus, the so-called *axamenta.*

16. Quibus utinam, etc., bracketed by Kr. and others, but considered genuine by Pt. and Sf. The latter regards it as an inappropriate interruption of the connection, but designed to call attention to the antiquarian studies of Crassus.

17. De—translationibus. He means the whole discussion of the minute rules, beginning with chap. xxxvii. Sf.

24. Orbem verborum, *i. e.*, a well-rounded or finished period.

25. Nam id nuper, etc. Cf. p. 98, l. 26 *et seq.*

26. Terna, etc., *sc.*, in each sentence.

27. Qui, *and yet they.*

29. Paria, *i. e.*, so that even they had a kind of period. Pt.

LII. 33. Coniunctione, equivalent in meaning to *conlocationem* on p. 204, l. 9.

34. Numero atque forma, *period-building.* Pt. **Habitum**, *the shape and figure in general.* Pt.; equivalent to *genere* on p. 185, l. 4.

36. Plena, *copious.*

38. Mediocritate, ablative of cause.

39. Fuco inlitus = *infucatus.*

212 **1. Tum denique**, *i. e.*, when the orator is placed in a position to satisfy the conditions which have been already stated. **Hic orator.** Cf. p. 99, l. 4; l. 5 and note.

4. Vitandi, *sc.*, *ictus.*

Page

6. Ad = *adapted to secure.* Ws. **Compositionem et decentiam,** 212 hendiadys.

8. Ut ei, etc., bracketed by Kr. and Sf., who regard these words as a gloss upon the preceding clause **quem ad modum—moveantur.** Pt. places them (with *eis* instead of **ii**) after the clause **quod—vobis,** l. 19. Pt. and Sf. also place the last sentence in this chapter, **Formantur autem—velis,** before **quod quidem, etc.,** in l. 9.

13. Factis, *newly-formed.*

17. Formantur—innumerabiliter, *i. e.,* The σχήματα or *formae sententiarum et verborum* are various in kind. Pt.; *i. e.,* Out of them are fashioned innumerable oratorical structures—figures of words and figures of thought. Sf. So also **conformationem,** *artistic shaping.*

LIII. In the following summary of the *lumina dicendi,* the distinction between *figurae sententiarum* and *figurae verborum* is not always easy to determine, and sometimes is not clear even to the author himself. Sf. The latter are mentioned first.

25. Exponenda re, *in the statement of the case, i. e.,* the *narratio.*

29. Percursio, *a brief enumeration of the chief points.*

31. Extenuatio, *disparagement.*

32. Inlusio, or *irrisio,* = διασυρμὸς, a figure of speech expressing *mockery* and *contempt.* This is not to be confounded with *dissimulation* or εἰρωνεία. Sf. **A praeceptis Caesaris,** *sc.,* as given in Book III., Chap. liv.–lxxi.

36. Seiunctio, *the rhetorical conclusion* of a preceding exposition. Sf.

37. Rationis—conclusio, *the appropriate conclusion of a syllogism.*

38. Superlatio, *hyperbole.* Ws. **Rogatio.** To this kind of inquiry which merely serves to express surprise, indignation, or invective, no reply is expected. To the **percontatio,** on the contrary, which serves for correction, a reply is given by the orator himself. Sf.

2. Dissimulatio. Cf. p. 136, l. 28 *et seqq.* 213

4. Contentione. Cf. p. 205, l. 33. **Dubitatio** *est, cum quaerere videtur orator, utrum de duobus potius aut quid de pluribus potissimum dicat. Ad Herenn.* IV. 40. It is especially used when, after the *propositio,* the speaker wishes to intimate that the subject-matter is too copious to be easily mastered.

Page

213 **5. Distributio** *est, cum in plures res aut personas negotia quaedam certa dispertiuntur. Ad Herenn.* IV. 47.

6. Praemunitio, *an anticipation of an adversary's arguments.*

7. Traiectio, *a transference of blame;* **in alium** = μετάστασις; *e. g., in Cat.* II. 2, 3: *Non est ista mea culpa, sed temporum.* It is usually connected with the figure denoted by **cum aliquid—reicias** (l. 6).

9. In personis, *i. e.*, in the case of individuals mentioned by name.

12. Personarum—inductio, or *conformatio, prosopopoeia.*

13. Augendi = *distinguendi, for amplification.* **Descriptio,** *a delineating of character.* Lex.; a vivid description of the consequences of a general case. Sf.

14. Erroris inductio = ἀποπλάνησις, including the various ways by which an audience may be led into mistake or error. **Anteoccupatio** = *praeoccupatio, prolepsis.*

16. Digestio = *divisio.* Instead of **interpellantis coërcitio,** Sf. and Pt. read *interpellatio, contentio,* and instead of **comminatio,** *commendatio.*

17. Vox libera = *licentia.* Cf. *Ad Herenn.* IV. 36.

18. Obiurgatio—deprecatio. Cf. p. 153, l. 4 *et seqq.*

19. Obsecratio. For an illustration see Bk. I. chap. liii.

21. Laesio = *provocatio, the deliberate challenge of an opponent.* Pt. **Optatio,** *e. g.*, the prayer to Jupiter; *in Cat.* I. 13, 33. **Exsecratio,** *e. g., O scelus! O portentum in ultimas terras exportandum. In Verr.* I. 15, 40.

LIV. 23. Orationis autem, etc. The meaning is: But we use words also in a discourse, as weapons to threaten or to attack, or for the sake of embellishments. Bk.

25. Geminatio, *anadiplosis;* where one clause ends, and the other begins with the same word.

27. Immutatum—deflexum = *annominatio, paronomasia.*

29. In eadem—concursio = *complexio,* the connection by anaphora and epiphora. Sf.

31. Distinctio, *the repetition* of the same word *in a somewhat different meaning.* Bk. **Quae—desinunt** = ὁμοιοτέλευτα, when the members end similarly. Cf. *in Cat.* I. 11: *Abiit, excessit, evasit, erupit.*

32. Quae—similiter = ὁμοιόπτωτα, when the same cases are in several members of the proposition. **Quae—referuntur** = ἰσόκωλον, *i. e.*, when the members are of about equal length.

Page

33. Quae—similia = *πάρισον, i. e.*, correspondences in words, as 213
e. g., when a word is chosen that is similar in sound, or not very dissimilar to another word. *Quint.* IX., 3, 75.

34. Conversio, or *commutatio* = *ἀντιμεταβολή.* Cf. *Quint.* IX. 3, 85.

35. Contrarium = *ἀντίθετον, antithesis.*

36. Declinatio = *occultatio, e. g.*, when passing over something, we show why we do this. **Reprehensio,** *e. g., cum corrigimus nosmet ipsos quasi reprehendentes.* **Exclamatio,** *sc., admirationis vel conquestionis.* **Imminutio.** The nature of this figure is unknown. According to *Orator* 47, 157, it might signify the shortening of words, *e. g., deum* for *deorum;* but according to *Quint.* IX. 3, 90, it is a figure of thought. Some suppose it to mean *litotes.*

37. Quod—ponitur = *πολύπτωτον; e. g., Pater hic tuus? Patrem nunc appellas? Patri tu filius es?* Cf. *Quint.* IX. 3, 36. **Quod—singula.** An unknown figure, explained by some as *the reciprocal relation of the expressions to each other.* Sf.

38. Ad propositum—ratio = *αἰτιολογία, the addition of a reason for what is advanced.* Ws.; like both the following figures, used more as a figure of thought than of words.

39. In ratio = *Προσαπόδοσις, the assignment of a reason for each distinct statement.* Ws. Cf. *Neque accusatorem eum metuo qui sum innocens, neque competitorem vereor, quod sum Antonius, neque consulem spero, quod est Cicero. Quint.* IX. 3, 94.

1. Alia, *sc.*, than the figure of thought of the same name 214
mentioned on p. 213, l. 4. **Improvisum quiddam,** *something unexpected.* For an example see p. 132, l. 36 *et seqq.*

2. Correctio, called by some *ἐπιτίμησις; the correction of an expression just made use of.*

3. Dissipatio, a local *distribution* by the use of adverbs. Ws. Cf. *Quint.* IX. 3, 39: *As particulars are thrown together, so on the other hand they may be distributed, or, as Cicero, I think, calls it, dissipata; e. g., Hic segetes, illic veniunt felicius uvae, arborei fetus alibi. Virg. Georg.* I. 54. **Continuatum,** an accumulation of single, short clauses. **Interruptum,** *aposiopesis.* **Imago** = *εἰκών,* a comparison of individual ideas. Sf.

4. Sibi—responsio, *sc., cum quasi alio interrogante nobis ipsis respondemus et rationem reddimus.* **Immutatio,** *metonymy.* **Diiunctio** is when each one of those things which we have said is concluded with a different word, as: *Populus Romanus Numantiam delevit, Carthaginem sustulet, Corinthum disiecit, Fregellas*

Page

214 *evertit.* Sf. **Ordo,** *sc.*, in regard to the use of words, both separate and in combination. *Quint.* IX. 4, 23.

5. Relatio. Quintilian remarks (IX. 3, 97): *In what sense Cicero would have* **relatio** *to be taken is not clear to me.* **Digressio,** perhaps a kind of μετάβασις or ἀποστροφή. Cf. *Quint.* IX. 3, 90: *M. Tullius has mentioned many figures in his third book* De Oratore, *which, by omitting them in his* Orator, *a work written afterwards, he himself appears to have condemned. Some of them, indeed, are figures of thought rather than of words, as imminutio, improvisum, imago, sibi ipsi, responsio, digressio, permissio, contrarium (antithesis), sumpta ex adverso probatio. Some are not figures at all, as ordo, dinumeratio,* **circumscriptio,** *whether he understands by this last word a thought concisely expressed or a definition.*

4. Chap. LV.: Propriety or congruity.

LV. 11. Effudisse. See p. 40, l. 3, note.

12. Supra, *sc.*, p. 212, l. 23.

21. Deceat. Cf. p. 34, l. 30.

23. Causae congruere. This construction is also found on p. 218, l. 13, but the ablative with *cum* is more common. Sf.

25. Capitis. See p. 45, l. 15, note.

30. An . . . an. M. 452.

33. Videri = *considerari.*

35. Figuram orationis, equivalent to *habitum,* p. 211, l. 34.

38. Contentius, *more forcibly.* **Summissius,** *more gently.*

39. Artis et naturae, *artistic natural talent;* hendiadys. Sf.; *training and natural capacity.* Ws.

40. Prudentiae, *practical tact.* Pt. Cf. p. 98, l. 14 *et seqq.*

C. Chap. LVI.–LXI.: The delivery.

1. Chap. LVI.: The importance of it.

215 **LVI. 1. Haec omnia,** *i. e.*, everything thus far said respecting the *ornate et apte dicere.* **Aguntur,** *are delivered.*

3. In—nullo. See p. 169, l. 16, note.

4. Primas, *sc.*, *partis.*

8. Ignominiam iudicii. The reference is to the failure of his accusation of Ctesiphon, who was successfully defended by Demosthenes in his celebrated oration on the crown.

13. Quae—dicta, *sc.*, the famous oration of Demosthenes, *De Corona.*

17. Esset in actione = *actionem valere.* **Qui,** not *cum,* in order to denote the ground upon which that which was said in the principal clause must have its validity or force.

Page

20. Efferretur = *praedicaretur*, *sc.*, Gracchus. **Quo me, etc.,** 215
quoted from a speech of Gracchus to the people shortly after the death of his brother.

25. Pluribus, *more in detail.* **Veritatis,** *i. e., of real life.* Cf. p. 92, l. 30 and note.

2. Chap. LVII.–LXI. *in med.:* The relation of vocal expression to the thought. Gesture and attitude.

LVII. 33. Perturbata, *not evident*, and therefore difficult to be understood by others. Sf.

39. Sonant. A case of zeugma. With **corpus** and **voltus** perhaps *ita movetur et commutantur* may be supplied. Sf. **Quoque** is ablative.

3. Magna, *strong;* **parva,** *weak.* 216

4. Mediocris, *a middle tone.*

5. Genera, *subdivisions* or *species* of the *general classes of tones* denoted by **his. Contractum,** *shortened, clipped; pizzicato:* **diffusum,** *smooth and gliding; legato;* **continenti spiritu,** *sustained, prolonged; tenuto;* **intermisso,** *short, pointed, distinct; staccato.*

7. Flexo sono, *with varied strength of tone*, belongs to both the following words, **extenuatum, inflatum.** See p. 186, l. 35, note.

8. Quod—tractetur, *of which use cannot be made by skill and proper regulation.* Sf. **Arte ac moderatione,** *by the control of art.* Ws.

9. Expositi, *i. e.*, offered to the orator for his selection.

LVIII. 12. Incidens = *interrumpens orationem.*

13. Ipsus, etc. These verses and line 18 are from the *Atreus* of Accius. The metre is trochaic tetrameter catalectic.

15. Dudum—protulisti. See p. 116, l. 3, note.

19. Atreus, *i. e.*, the tragedy so-called. **Flexibile,** *variable.*

21. Quo nunc, etc., from the *Medea* of Ennius, and supposed to be the words of Medea. The metre is iambic trimeter.

24. An anapaestic dimeter line, as are lines 26 and 27.

26. Haec omnia, etc., from the *Andromache* of Ennius.

27. Evitari. An old word, derived from *vita*, signifying *to be deprived of life.* Notice the alliteration in *vi vitam evitari*, a figure of which the old Roman poets were very fond.

29. Multis sum, etc. The metre is trochaic tetrameter. These are the words of Alcmaeon (in the play of that name by Ennius), who, after the fall of Thebes, murdered his mother, became mad and was haunted by the furies.

Page

217 **3. Quin, etc.**, an anacoluthon; since a transitive verb would regularly follow for **quae** to depend upon. **Quae** may be rendered, *in whose presence.*

4. Contentum, *intense.*

6. Iterum, etc., is also quoted from the *Atreus* of Accius. The metre is iambic trimeter. **Adtractatum**, here, = *temptatum* or *sollicitatum.* Sf.

8. Miscendum = *miscendo efficiendum.*

9. Qui, *by means of which.*

12. Sed sibi, etc. From what author this and the following quotation are taken is unknown. **Tetulit**, the original form. **Coligandas** = *iungendas.*

13. Facis, *the torches, sc.*, which were carried in the marriage procession.

15. Molestia, *sadness, dejection.* **Commiseratione**, *uttering lamentation.* **Grave**, *melancholy.*

16. Uno pressu, *sc., oris, i. e., long-drawn out with unvarying expression and tone.* Sf. Cf. p. 172, l. 5, note.

17. Qua tempestate, etc. The metre is trochaic tetrameter catalectic.

LIX. 23. Non—exprimens, *i. e., not that of the pantomime making visible* or *picturing every single word.* Sf. Cf. p. 64, l. 22 *et seqq.*

24. Demonstratione, *mimicry.* Ws. **Significatione**, *a dignified and forcible delivery.*

25. Laterum inflexione, *i. e.*, the movement of the upper part of the body.

27. Non arguta, *not too much in motion.* Lex.

28. Procerius, *to a greater length.*

30. Contentionibus, *in impassioned passages.*

32. Quo melius, etc. For the ellipsis of the verb (*facere*) see M. 479, *c.*

218 **5. Aversum**, *turned away from the spectators.* Pt.

7. Magna, *of great importance.*

8. Ineptias. Cf. p. 182, l. 18, note.

9. Pravitatem. See p. 91, l. 37, note.

10. Intentione, *intense look.*

11. Coniectu, *stern gaze.*

LX. 27. Usum atque laudem, hendiadys.

30. Ad hoc—genus, *sc., pertinet.*

31. Quem ad modum—serviatur, *how one should take care of*

Page

the voice, viz., by the care of the body in general, which belongs 218
to gymnastics and dietetics. Sf. Cf. p. 64, l. 26.

34. Paulo ante, *sc.*, on p. 206, l. 4 *et seq.*

36. Obtinendam = *tuendam.*

1. Idem Gracchus, *sc.*, as the one mentioned on p. 215, l. 18. 219

3. Servum ad manum, *a scribe, private secretary.*

11. Fraudem, here, means *error, self-delusion.*

12. Sf. reads *et* before **ea**, and *increbrescit* after it; and he considers **ratio vivendi** genuine, as does also Pt.

LXI. 18. Quiddam medium, etc., *its peculiar middle* or *fundamental tone* (*key-note*). Pt.

22. Contentionis extremum, *i. e., highest point* or *sound.*

23. Interius, *lower.*

26. In—gravissimum, *i. e.*, an extreme point, lower than which the voice cannot sink. **Quoque** = *et quo, and to this only.*

28. Se tuebitur, *i. e.*, will keep the voice strong and musical.

30. Huius consuetudinis, *acquired by this practice.*

Chap. LXI. *in med.:* Conclusion.

34. In tempus, *sc., concessum.*

10. Vestrae aetati, *i. e.*, the orators of your age. So also 220
aetati suae in l. 13.

16. Nos curemus, *sc.*, at table. Cf. p. 68, l. 12; p. 160, l. 23, and the concluding sentences, generally, of Bks. I. and II.

17. Cura, *mental fatigue.*

INDEX

OF PROPER NAMES OF PERSONS.

(*The figures refer to the page and line of the text.*)

L. Accius, 168, 2.

Achilles, 175, 21.

L. Manlius Acidinus, 134, 15. Praetor B. C. 188. The province of Hispania Citerior was assigned him. He defeated the Celtiberi in 186, and received therefor an ovation. He was consul in 179 with Q. Fulvius Flaccus—the only instance of two brothers being consuls at the same time.

C. Aculeo, 47, 39; 69, 14; 134, 36.

Acusilas, 81, 37.

L. Aelius, 68, 15.

Sextus Aelius, 49, 29; 53, 20; 61, 23; 193, 39.

M. Aemilius Paulus. *Vide* **Paulus.**

M. Aemilius Porcina. *Vide* **Lepidus.**

M. Aemilius Scaurus. *Vide* **Scaurus.**

Aeschines (of Neapolis), 15, 27. A philosopher.

Aeschines (*orator*), 92, 28; 168, 9; 215, 7.

Aeschylus, 168, 3.

Claudius Aesopus, 66, 33. A distinguished tragic actor.

Africani, 53, 5; 141, 36. *Vide* **Cornelii.**

Agesilaus, 153, 24; 195, 36.

Aglaophon, 167, 32.

Aiaces Oilei, 135, 26.

Aiax Telamo, 116, 5.

Albius, 139, 30. Not further known.

T. Albucius, 139, 31; 204, 22.

Alcibiades, 92, 12; 195, 24.

Alexander, 83, 5; 153, 25; 196, 18.

Anaxagoras, 175, 7; 195, 20.

Antiochus, 87, 31.

Antipater (of Sidon), 210, 15. The author of several epigrams in the Greek Anthology. He flourished about B. C. 108–100, and lived to a great age.

L. Caelius Antipater, 82, 4, 8; 199, 6. A Roman jurist and historian. He wrote a history of the second Punic war, and composed *Annales*. L. Crassus, the orator, was his pupil.

Antipho, 129, 24. A character in some play, perhaps the *Synephebi*. Cf. *De Sen.* 7; *Tusc. Disp.* I. 14.

Antisthenes, 176, 30.

M. Antistius (of Pyrgi), 141, 6. Otherwise unknown.

M. Antonius, 10, 38. The grandfather of the triumvir.

Apelles, 167, 32.

Apollonius (of Alabanda), 21, 39; 33, 8; 34, 7. Flourished 100 B. C., and taught rhetoric at Rhodes.

Appius, 130, 18. Perhaps the father of the tribune Clodius. Whether this Appius is the one mentioned on 140, 10, is disputed. Nothing can with certainty be affirmed of either.

Manius Aquilius, 114, 24; 116, 22. Consul B. C. 101, he completely subdued the revolted slaves in Sicily, and triumphed in 100. He was sent against Mithridates in 88, but was defeated; and, on being given up to that king, was put to death by the pouring of molten gold down his throat.

Aratus, 20, 37.

Arcesilas, 178, 11; 181, 14.

Archimedes, 193, 31.

Archytas, 195, 37.

Aristides, 153, 24.

Aristippus, 176, 32.

Aristophanes (of Byzantium), 193, 32.

Aristoteles, 15, 7; 16, 27; 17, 35; 79, 31; 83, 4; 106, 8; 108, 18; 176, 28; 178, 9; 196, 7; 197, 32; 207, 12; 210, 12.

Aristoxenus, 193, 32.

Asclepiades (of Prusa in Bithynia), 19, 25. A celebrated physician, living at Rome near the close of the second century B. C.

Ti. Claudius Asellus, 133, 36; 136, 22. Tribune of the plebs B. C. 139, he accused Scipio Africanus Minor because the latter in his censorship in 142 had deprived him of his badge of knighthood.

Atreus, 216, 19; 217, 6.

L. Aurifex, 130, 13. Otherwise unknown.

Balbi, 180, 36. L. Lucilius Balbus, the jurist, and Q. Lucilius Balbus, a Stoic philosopher and pupil of Panactius, introduced as a speaker in the *De Natura Deorum* to expound the view of the Stoics.

L. Calpurnius Bestia, 140, 5. Tribune B. C. 121, consul 111. Being sent against Jugurtha, he was bribed to make peace, and was condemned at Rome for his conduct in 110, but his punishment is unknown.

Brulla, 183, 26. Not otherwise known.

L. Junius Brutus, 13, 28; 125, 11.

M. Junius Brutus, 103, 30; 124, 26. An eminent Roman jurist who flourished about B. C. 150.

M. Junius Brutus, 123, 33; 124, 22. Son of the preceding. He was an orator, and so vehement in his attacks as to be called *Accusator*.

M. Buculeius, 44, 27. Not further known.

C. Caecilius Statius, 79, 7; 133, 26, 30.

Q. Servilius Caepio, 99, 22; 117, 17; 118, 11, 22; 119, 5, 28. Consul B. C. 106. See 99, 22, note.

L. Julius Caesar, 163, 30.

C. Caelius Caldus, 31, 6. An orator, tribune B. C. 107, consul 94. He fought on the side of Marius against Sulla. Whether Caelius, 133, 30, is the same person is uncertain.

Callimachus, 193, 33.

Callisthenes, 83, 4.

C. Sextius Calvinus, 131, 17. According to Cicero (*Brut.* 34, 130), an elegant orator, but of feeble health.

C. Canius, 139, 24. A Roman knight who defended P. Rutilius Rufus when he was accused by M. Aemilius Scaurus B. C. 107.

C. Papirius Carbo, 14, 17; 38, 33; 71, 19; 95, 15; 109, 24; 110, 18; 168, 13.

C. Papirius Carbo Arvina, 163, 37. Tribune B. C. 90. He and his colleague, M. Plautius Silvanus, carried a law giving the Roman franchise to citizens of the federate towns. He was murdered in 82.

Carneades, 15, 28; 16, 28; 107, 12; 108, 29; 178, 22; 181, 14; 197, 33.

Sp. Carvilius, 131, 12. Twice consul, B. C. 234 and 228. He is said to have been the first person at Rome who divorced his wife.

Cassandra, 135, 25.

Castor et Pollux, 156, 9.

M. Porcius Cato, 42, 34; 54, 22; 57, 30; 58, 4; 81, 25, 38; 103, 29; 133, 15; 134, 19; 137, 9; 139, 11; 194, 14; 202, 5.

Catones, 141, 36; 175, 3.

C. Cento, 140, 38. Not otherwise known.

Charmadas, 15, 26; 16, 2; 23, 24; 25, 39; 158, 11. A pupil of Carneades, flourished 100 B. C., a friend of Philo, the founder of the New Academy.

Chrysippus, 16, 34.

Chrysis, 150, 2. A character mentioned in Terence's *Andria.*

L. Cicero, 69, 15. Paternal uncle of the orator.

M. Tullius Cicero, 135, 34. Grandfather of the orator.

Q. Cicero, 5, 2; 69, 1; 161, 1; 164, 19. Brother of the orator.

M. Cincius Alimentus (Cinciolus), 140, 39. A celebrated Roman annalist, antiquary, and jurist. He was praetor in Sicily B. C. 209. Of his works, the best known was his Annals, which contained an account of the second Punic war.

Claudii, 44, 7.

Clitomachus, 15, 26. Successor of Carneades.

Congus, 66, 8. Not further known. Cf. *Pro Plancio,* 24, 58.

Conon, 195, 32.

M. Coponius, 44, 36; 103, 17, 19. He had a celebrated lawsuit about an inheritance with Manius Curius in B. C. 93. Not further known.

Corax, 25, 17; 181, 20. The most ancient rhetorician in Sicily.

P. Cornelius Scipio (Africanus maior), 53, 5; 131, 27; 134, 32; 153, 31; 183, 14.

P. Cornelius Scipio Aemilianus (Africanus minor) **Numantinus,** 53, 5, 14; 54, 22; 65, 32; 95, 18; 107, 6; 110, 21; 131, 22; 132, 22; 133, 35; 136, 22, 38; 137, 17; 168, 11; 201, 27.

M. Cornelius Scipio Maluginensis, 134, 14. Praetor B. C. 176. Otherwise unknown.

P. Cornelius Scipio Nasica, 138, 15. Curule aedile B. C. 196, praetor 194, consul 191, when he defeated the Boii and received therefor a triumph. He was an eminent jurist.

P. Cornelius Scipio Nasica Corculum, 194, 9. Elected consul B. C. 162, he at once abdicated, with his colleague, because of some fault in the auspices. He was censor 159, consul again in 155, when he subdued the Dalmatians, and pontifex maximus in 150. He possessed an extensive knowledge of pontifical and civil law.

P. Cornelius Scipio Nasica Serapio, 140, 16. Consul B. C. 138. He was the leader of the senate in the murder of Ti. Gracchus.

P. Cornelius Rufinus, 136, 17. Consul B. C. 290 with M. Curius

Dentatus, with whom he completed the Samnite war, and triumphed in consequence. He was consul a second time 277. In 275 he was expelled from the senate for possessing ten pounds of silver plate. From him Sulla was descended.

Coruncanii, 175, 2. **Ti. Coruncanius**, 194, 8. Consul B. C. 280, he fought with success against the Etruscans. He was the first plebeian chosen pontifex maximus. He had a profound knowledge of pontifical and civil law; and was the first person at Rome who gave regular instruction in law.

Cossi, 93, 30. Unknown.

C. Aurelius Cotta, 11, 4.

L. Aurelius Cotta, 117, 20; 171, 24; 172, 21. Tribune B. C. 95. An orator of mediocrity. Cf. *Brut.* 36, 137.

Crantor, 178, 9.

Crassus, 10, 36. *Vide* **Licinii.**

Critias, 92, 16; 195, 24.

Critolaus, 15, 31; 107, 12; 108, 15.

Ctesiphon, 215, 11.

C. Scribonius Curio, 93, 24.

Manius Curius, 44, 36; 60, 33; 62, 2; 103, 14, 19. Otherwise unknown.

Damon, 193, 31. A celebrated musician and sophist of Athens. He was a pupil of Lamprus and Agathocles, and teacher of Pericles. In his old age he was banished from Athens.

Decius, 132, 23. Not known.

P. Decius, 101, 21, 39; 102, 8. Tribune B. C. 120, he brought to trial L. Opimius for having caused the murder of C. Gracchus. He was praetor urbanus in 115.

Demetrius Phalereus, 92, 36.

Democharcs, 92, 35. The son of Demosthenes' sister. After the restoration of the Athenian democracy, B. C. 307, by Demetrius Poliorcetes, he took active part in public affairs for twenty or thirty years as leader of the patriotic party. He left several orations and a history of his own times.

Democritus, 16, 23; 116, 16; 127, 37; 175, 6.

Demosthenes, 18, 25; 24, 31, 37; 67, 8; 92, 27, 35; 168, 9; 179, 11; 215, 5.

T. Didius, 117, 20. Tribune B. C. 95. Not further known.

Dinarchus, 92, 28.

Diodorus, 15, 32. The peripatetic successor of Critolaus.

Diogenes, 107, 13, 27; 108, 16. Of Seleucia in Babylonia, he was educated at Athens under Chrysippus, and there succeeded Zeno of Tarsus as the head of the Stoic school. He was one of the three Athenian ambassadors sent to Rome B. C. 155.

Dion, 195, 31.

Dionysius, 82, 34.

Diphilus, 35, 25. A *servus litteratus* belonging to Crassus.

Cn. Domitius Ahenobarbus, 126, 21. Tribune B. C. 104, he proposed the law by which the election of the priests was transferred from the *collegia* to the people. He was consul in 96, and censor in 92 with Crassus the orator.

Draco, 49, 12.

M. Livius Drusus, 10, 33; 11, 2; 27, 3; 161, 14.

M. Duronius, 138, 5. A Roman senator who had been expelled from the senate by the censors M. Antonius, the orator, and L. Valerius Flaccus. In revenge, he accused Antonius of *ambitus*, but without success.

Egilius (**Egilia**), 138, 27. Otherwise unknown.

Empedocles, 55, 3.

Q. Ennius, 39, 2; 50, 4; 107, 18; 124, 7; 138, 16; 168, 2.

Epaminondas, 53, 6; 153, 24; 195, 35.

Ephorus, 82, 39; 92, 24; 170, 8.

Euclides, 193, 31.

Euripides, 168, 4.

Q. Fabius Maximus Allobrogicus, 53, 5; 136, 11. Censor 108 B. C., an orator and man of letters.

Q. Fabius Maximus Cunctator, 53, 5; 137, 22.

Q. Fabius Maximus Eburnus, 32, 10. As praetor urbanus he presided at the impeachment of C. Papirius Carbo, accused of *maiestas* by L. Crassus B. C. 118; consul in 116. Being accused because he had condemned one of his own sons to death for immorality, he went into exile.

Q. Fabius Pictor, 81, 26.

Fabricii, 141, 36; 175, 3.

C. Fabricius Luscinus, 136, 17.

C. Fannius Strabo, 136, 38. He served in Africa under Scipio Africanus B. C. 146, and in Spain under Fabius Maximus in 142. Cicero introduces him as a speaker in the *De Republica* and *De Amicitia*. He wrote a history in Latin.

C. Fannius Strabo, 207, 33. Tribune B. C. 133, and consul in 122. Though elected to the latter office by the influence of C. Gracchus, he yet supported the aristocracy.

C. Flavius Fimbria, 91, 36. A *homo novus* who rose to the highest honors by his own merits, and became consul B. C. 104. Cicero praises him as a jurist and orator.

Cn. Flavius, 46, 29. The son of a freedman, he became secretary to App. Claudius Caecus, and subsequently obtained state honors. He was curule aedile 303 B. C.

L. Fufius, 44, 30; 91, 35; 173, 20. A Roman orator who 98 B. C. accused M'. Aquilius for extortion during his consulship in Sicily, but unsuccessfully.

M. Fulvius Flaccus, 140, 17.

M. Fulvius Nobilior, 133, 14.

L. Furius Philus, 107, 6. Consul B. C. 136. He was fond of Greek literature and refinement. Cicero introduces him as one of the speakers in the *De Republica.*

Numerius Furius, 183, 8. Otherwise unknown.

Galba. *Vide* **Sulpicius.**

Gallus, 136, 2. Not further known.

C. Sulpicius Galus, 57, 34. Consul 166 B. C.

C. Servilius Glaucia, 131, 17; 135, 13; 201, 29. Praetor B. C. 100, in which year he was put to death with Saturninus, of whom he was a zealous supporter.

Gorgias (of Leontini), 28, 10; 176, 1; 192, 36.

C. Sempronius Gracchus, 13, 35; 39, 3; 95, 16; 136, 33; 215, 18; 219, 1, 16.

Ti. Sempronius Gracchus, 13, 35; 95, 19; 101, 18; 110, 11; 140, 16.

Ti. Sempronius Gracchus, 53, 13. The father of the two preceding.

Q. Granius, 130, 4; 132, 24; 139, 31, 36. He lived about B. C. 110.

M. Marius Gratidianus, 44, 21; 134, 36. A relative and friend of Cicero and a popular orator; murdered by Catiline, at the command of Sulla.

Hannibal, 53, 6; 87, 30, 38; 88, 22.

Hecuba, 217, 20.

Helena, 217, 17.

Hellanicus, 81, 37.

Hercules, 86, 14, 24.

Hermodorus (of Salamis), 19, 22. First Greek architect employed at Rome.

Herodotus, 82, 19.

Hierocles, 93, 1.

Hippias (of Elis), 192, 19. A sophist and contemporary of Socrates, noted for his boasting. He possessed great facility in extempore speaking.

Hippocrates, 193, 28.

Homerus, 175, 20; 195, 6.

Q. Hortensius, 219, 39.

C. Hostilius Mancinus. *Vide* **Mancinus.**

Hyperides, 18, 25; 92, 27; 168, 9.

M. Plautius Hypsaeus, 41, 33. Consul B. C. 125 with M. Fulvius Flaccus.

Isocrates, 71, 31; 82, 39; 92, 20; 168, 8; 170, 8; 176, 2; 195, 31; 196, 14; 205, 2.

Iunia, 125, 5. The reference here is unknown.

Laelia, 172, 12. She was celebrated for the purity with which she spoke her native language.

C. Laelius, 13, 6; 18, 29; 53, 15; 54, 23; 65, 32; 68, 15; 74, 40; 107, 6; 140, 33; 153, 32; 168, 12.

Laelius Decumus, 75, 25. One of Pompey's lieutenants who was slain in an engagement in the Sertorian war B. C. 76. So *Dict. Biog.* The dates, however, make it very probable that the person mentioned by Lucilius and the lieutenant of Pompey are not the same. Pt.

L. Aelius Lamia, 134, 37; 136, 30. Not known.

Largus, 129, 4. Otherwise unknown.

P. Cornelius Lentulus, 53, 13. Curule aedile with Scipio Nasica B. C. 169, consul *suffectus* with C. Domitius 162. He became *princeps senatus;* and died at a very old age.

Lepidi, 141, 37.

M. Aemilius Lepidus, 141, 6.

M. Aemilius Lepidus Porcina, 14, 17; 141, 2. Consul B. C. 137, he carried on war against the Vaccaei in Spain, but without success; a man of education and refined taste. Cf. *Brut.* 25, 95.

Licinius, 219, 2. Another reading is Erycinus; whence some have conjectured that he adopted the name Licinius after having been freed by Licinia, wife of C. Gracchus.

L. Licinius Crassus, 10, 36. The chief speaker in this dialogue.

M. Licinius Crassus, 41, 33. Grandfather of Crassus, the triumvir.

P. Licinius Crassus, 163, 33. Father of the triumvir. He was consul B. C. 97, and carried on war in Spain for some years; censor in 89. He sided with Sulla against Marius, and put an end to his life when Marius and Cinna returned to Rome at the end of 87.

P. Licinius Crassus, 194, 8. Pontifex maximus B. C. 212, curule aedile 211, praetor 208, consul 205, when he carried on war against Hannibal in the south of Italy. He died in 183.

P. Licinius Crassus Dives Mucianus, 42, 25; 54, 32; 61, 3, 20. A Crassus by adoption; but a natural son of P. M. Scaevola. Pontifex maximus, and consul B. C. 131, he carried on war against Aristonicus, but was defeated and slain near Smyrna.

M. Livius Salinator, 137, 26.

Lucilius, 140, 12. The reference here is unknown. Another reading is Lucullus.

C. Lucilius, 21, 14; 75, 19; 132, 22; 183, 3; 204, 14.

Lycurgi, 175, 1.

Lycurgus, 18, 23; 49, 12.

Lycurgus (*orator*), 92, 28.

Lysias, 58, 37; 92, 16; 168, 8. According to Pt., later investigations make it probable that his father went from Syracuse to Athens about 460 B. C.; and that the orator was born there in 446 or 445. His removal to Thurii would then have occurred in 430.

Lysippus, 167, 28.

Lysis, 195, 34.

Magius, 135, 29. Otherwise unknown.

Mago, 63, 37.

Cn. Mallius, 99, 27.

Helvius Mancia, 135, 39; 138, 4. A Roman orator about B. C. 90; remarkably ugly in appearance.

C. Hostilius Mancinus, 45, 17; 60, 34; 102, 24. Consul B. C. 137.

Manius Manilius, 53, 21; 194, 1.

L. Manlius, 134, 16. Not known.

Marcelli, 44, 7.

M. Marcellus, 18, 16. Not further known.

C. Marius, 20, 12; 116, 35; 163, 9.

Maximi, 53, 5; 141, 36. *Vide* **Fabii**.

C. Memmius, 129, 4; 135, 22; 136, 10; 140, 6.

Menecles, 93, 1.

Menedemus, 23, 34; 24, 29. Not further known.

C. Caecilius Metellus Caprarius, 136, 13. Consul B. C. 113, he carried on war against the Thracians, whom he subdued, and received a triumph in consequence. Censor in 102 with his cousin Metellus Numidicus.

Q. Caecilius Metellus Macedonicus, 52, 22; 53, 14.

Q. Caecilius Metellus Numidicus, 135, 13; 138, 12; 178, 25.

Q. Caecilius Metullus Pius, 109, 25.

Metrodorus (of Scepsis), 158, 12; 159, 33; 180, 8. A philosopher particularly celebrated for his powers of memory.

Metrodorus (of Stratonicea), 15, 27.

Mnesarchus, 15, 31; 23, 14. One of the numerous pupils of the Stoic Panaetius. He lived about 109 B. C., and was at the head of the Stoic school at Athens.

P. Licinius Crassus Dives Mucianus, brother of P. Mucius Scaevola and adopted by P. Crassus. *Vide* **Licinii.**

P. Mucius Scaevola, 41, 32; 42, 28; 53, 21; 55, 1; 61, 22; 62, 16; 81, 29; 140, 18.

Q. Mucius, *sc.*, **Scaevola**, 10, 38. The augur.

L. Mummius Achaicus, 136, 26.

P. Mummius, 137, 12. Unknown.

Myro, 167, 28.

Cn. Naevius, 172, 15.

M. Naevius, 131, 21. Tribune B. C. 185, in which year, at the instigation of Cato, the censor, he accused Scipio Africanus of being bribed by Antiochus to grant too lenient terms of peace.

Nasica. *Vide* **Cornelii.**

L. Porcius Nasica. *Vide* **Porcius.**

Naucrates, 92, 25; 205, 5. Of Erythrae, a Greek rhetorician and disciple of Isocrates.

Neoptolemus, 107, 18; 133, 22.

Nicander, 20, 38. Flourished B. C. 200.

Nobilior. *Vide* **M. Fulvius Nobilior.**

C. Norbanus, 91, 16; 95, 25; 99, 21; 109, 37; 114, 24; 118, 5.

Q. Novius, 132, 36; 139, 7; 140, 29. A celebrated writer of Atellane plays, a contemporary of Sulla.

Nucula, 132, 23. See note.

Numa Pompilius, 13, 24; 106, 37; 179, 27; 211, 13.

Nummius, 133, 21. Not further known.

Cn. Octavius, 41, 35. Consul B. C. 128.

L. Opimius, 95, 14; 101, 18, 39; 109, 25; 110, 11, 18.

Q. Opimius, 138, 26. Consul B. C. 154, when he subdued some Ligurian tribes north of the Alps.

Orata. *Vide* **Sergius.**

M. Pacuvius, 63, 10; 116, 13; 168, 2.

Pamphilus, 181, 23. See note.

Panaetius, 15, 31; 180, 37. The Stoic.

Paris, 217, 17.

L. Aemilius Paulus, 137, 18.

Peleus, 175, 20.

Pelias, 216, 22.

Pericles, 54, 29; 92, 11; 175, 38; 179, 9; 195, 9.

M. Perperna, 134, 35. Consul B. C. 92, censor 86. He died at the age of 98 in B. C. 49.

C. Persius, 75, 23. One of the most learned men of his time.

Pherecydes, 81, 37.

Phidias, 87, 13.

Philippus, 153, 35; 196, 17.

L. Marcius Philippus, 10, 33; 120, 30; 130, 10; 131, 33; 133, 6; 147, 34; 161, 11, 15. Tribune B. C. 104, and author of an agrarian law. Consul B. C. 91. He was one of the best orators of his time.

Philistus, 82, 34; 92, 24.

Philo, 19, 18. A celebrated architect at Athens, who flourished about 300 B. C.

Philo (of Larissa), 188, 31. An academic philosopher and pupil of Clitomachus. In B. C. 88 he came to Rome, where Cicero was one of his hearers.

Philolaus, 195, 37.

Phoenix, 175, 20.

Phormio, 87, 30. A peripatetic philosopher of Ephesus.

Phormiones, 88, 15.

Phrygio Pompeius, 140, 3. Not otherwise known.

Pictor. *Vide* **Fabii.**

M. Pinarius Rusca, 134, 28. Otherwise unknown.

T. Pinarius, 136, 5. Not further known.

Pisistratus, 195, 6.

L. Calpurnius Piso, 81, 26, 38; 135, 29; 140, 22.

M. Pupius Piso Calpurnianus, 28, 20. Quaestor B. C. 83, proconsul in Spain 69, consul 61; a bitter enemy of Cicero.

Pittaci, 175, 1.

Cn. Plancius, 123, 33. Otherwise unknown.

Plato, 11, 22; 16, 1, 25; 25, 1; 55, 7; 56, 3; 58, 26; 116, 16; 164, 35; 166, 20; 176, 18, 28; 178, 7; 192, 37; 195, 27.

T. Maccius Plautus, 172, 15.

Polemo, 178, 8.

Polyclitus, 86, 14; 167, 28.

Polydorus, 217, 20.

Q. Pompeius Rufus, 42, 11. Praetor B. C. 91, consul 89.

Sextus Pompeius, 20, 21; 180, 35. He acquired great reputation as a man of learning, and had an extensive knowledge of jurisprudence, geometry, and the Stoic philosophy.

Cn. Pomponius, 173, 21. Tribune B. C. 90. Of some repute as an orator.

M. Pontidius, 138, 10. Otherwise unknown. Perhaps, however, this is the person mentioned in the *Brut.* 70, 246.

Popilia, 79, 38. Mother of Q. Lutatius Catulus and C. Julius Caesar Strabo.

Porcina. *Vide* **Lepidus.**

L. Porcius Nasica, 134, 18. Unknown. The reading is doubtful.

Priamus, 186, 31; 216, 24.

Prodicus, 192, 32.

Protagoras, 192, 33.

C. Publicius, 137, 11. Nothing further known of him with certainty.

Pythagoras, 106, 39; 175, 6; 195, 38.

Q. Marcius Rex, 99, 27. See note. Not further known.

Romulus, 13, 20.

Q. Roscius Gallus, 32, 32; 33, 30; 34, 3, 29; 64, 21; 65, 20; 66, 28; 127, 13; 186, 21.

Rusca. *Vide* **Pinarius.**

P. Rutilius, 45, 22. Tribune B. C. 136.

P. Rutilius Rufus, 57, 24, 34; 58, 6, 20; 139, 20. A statesman, orator, and Stoic philosopher. He was military tribune under Scipio in the Numantine war, praetor B. C. 111, consul 105, and legatus in Asia, under the proconsul Q. Mucius Scaevola, in 95. In Asia he displayed inflexible justice and integrity, in return for which he was prosecuted by the *publicani* and exiled. Besides orations, he wrote a history of Rome in Greek.

M. Livius Salinator, 137, 22. Consul B. C. 219 and 208.

Scaevola. *Vide* **Mucii.**

M. Aemilius Scaurus, 54, 8; 117, 19; 119, 30; 133, 26; 135, 30; 139, 26; 140, 2. An eminent orator, a strong supporter of the aristocracy, consul B. C. 115 and 107.

Scipio, 139, 14. Otherwise unknown.

M. Scipio Maluginensis. *Vide* **Cornelii.**

Scipiones, 175, 3.

L. Scribonius Libo, 57, 28; 135, 9. Tribune of the plebs.

A. et M. Sempronii, 130, 30. Their surname was evidently **Musca.** Not further known.

L. Septumuleius Anagninus, 136, 33. A notoriously avaricious man.

C. Sergius Silus Orata, 44, 18. Praetor B. C. 97. He was noted for his great wealth, love of luxury, and refinement, possessing at the same time an unblemished character. According to Ernesti, this is the Silus mentioned in 140, 22.

M. Servilius, 134, 28. Not further known.

Q. Servilius Caepio. *Vide* **Caepio.**

Servius Tullius, 13, 24.

C. Sextius, 130, 20. Unknown, unless C. Sextius Calvinus is here meant.

Silus, 140, 22. *Vide* **Sergius.**

Simonides, 156, 4–20; 157, 15.

Socrates, 11, 22; 14, 35; 19, 29; 51, 18; 58, 32; 59, 12; 137, 2; 176, 6, 18; 179, 15; 191, 18; 193, 1.

Solon, 18, 23; 49, 13.

Solones, 175, 2.

Sophocles, 168, 3.

Q. Valerius Soranus, 172, 4. He flourished about B. C. 100, and was well versed in Greek and Latin literature. Cf. *Brut.* 46, 169.

Speusippus, 178, 7.

Staseas, 28, 23, 26.

Statius, 133, 26. *Vide* **Caecilius.**

C. Sulpicius Galba, 61, 5. Quaestor B. C. 120. Accused of being bribed by Jugurtha, he was condemned B. C. 110.

Servius Sulpicius Galba, 14, 16; 18, 29; 57, 26, 30; 61, 4, 17; 65, 33; 71, 19; 135, 9; 168, 12. An eloquent orator, a commander in Lusitania B. C. 151, consul B. C. 144.

C. Sulpicius Galus, 57, 34. Consul B. C. 166.

P. Sulpicius Rufus, 11, 5.

Tauriscus, 218, 5. Unknown.
Telamo. *Vide* **Aiax**.
Vespa Terentius, 132, 22. Not further known.
Teucer, 63, 10.
Thales, 195, 3.
Themistocles, 144, 3, 17; 153, 24; 156, 2; 175, 38.
Theophrastus, 15, 8; 16, 27; 17, 35: 208, 5; 218, 4.
Theopompus, 82, 38; 92, 24; 170, 9.
Theramenes, 92, 16; 175, 38.
Thrasymachus (of Chalcedon), 176, 1; 192, 33. Born about 455 B. C., a sophist, and one of the earliest cultivators of the art of rhetoric.
Thucydides, 82, 23, 36; 92, 12.
Thyestes, 217, 6.
Timaeus, 83, 10.
Timotheus, 195, 32.
Tisias, 25, 17.
Sextus Titius, 80, 32; 132, 18; 135, 25; 183, 26. A seditious tribune of the plebs B. C. 99. Cf. also *Brut.* 62, 225.
Q. Aelius Tubero, 153, 31; 183, 13.
Tyndaridae, 156, 12.

Ulixes, 178, 35; 201, 13.

Valerius, 183, 7. Unknown.
Q. Valerius. *Vide* **Q. Valerius Soranus**.
Vargula, 130, 5, 29. Not known.
Q. Varius (of Sucro in Spain), 31, 9. Tribune B. C. 90.
P. Licinius Varus, 131, 28. Curule aedile B. C. 210, praetor in 208.
C. Velleius, 180, 30. Tribune B. C. 90. He is introduced as a supporter of the Epicurean philosophy in the *De Natura Deorum*.
Q. Velocius, 183, 1. Not further known.
Vigellius, 180, 37. A disciple of Panaetius; otherwise not known.

Xenocrates, 176, 29; 178, 7.
Xenophon, 83, 4; 195, 36.

Zethus, 107, 15.
Zeuxis, 167, 31.

MODEL TEXT-BOOKS

FOR

Schools, Academies, and Colleges.

CHASE & STUART'S CLASSICAL SERIES.

COMPRISING

First Year in Latin,
A Latin Grammar,
A Latin Reader,
Cæsar's Commentaries,
First Six Books of Aeneid,
Horace's Odes, Satires, and Epistles.
Horace, Selections from. With Lexicon.
Cicero de Senectute, et de Amicitia,
Virgil's Eclogues and Georgics,
Sallust's Catiline et Jugurtha,
Cicero's Select Orations,
Cornelius Nepos, Cicero de Officiis,
Cicero's Tusculan Disputations,
Cicero de Oratore, Juvenal,
Terence, Tacitus,
Ovid, Pliny, Livy,
Cicero's Select Letters.

A SERIES

OF

TEXT-BOOKS ON THE ENGLISH LANGUAGE.

By JOHN S. HART, LL.D.

The Series comprises the following volumes, viz.:

Language Lessons for Beginners,
An Elementary English Grammar,
English Grammar and Analysis,
First Lessons in Composition,
Composition and Rhetoric.

Hart's Composition and Rhetoric is so favorably known and so generally in use that it may fairly be considered a *National Text-book*. It is the authorized text-book at West Point Military Academy, at Vassar College, and in most of the leading schools in the United States. It is more generally in use in Normal Schools, High Schools, Academies, and Private Schools than any other work on the subject.

Elements of Physical Geography. NEW EDITION. 180 pages. By EDWIN J. HOUSTON, A. M., Prof. of Physics in the Central High School of Philadelphia.

Houston's New Physical Geography is the realization of what a text-book on this subject should be. It is a book that will gladden the hearts of teachers and pupils. It is concise, comprehensive, up to the times, and in every respect *an ideal text-book*.

As a working text-book for class-room use, Houston's New Physical Geography stands to-day at the head of the list of similar works, and is practically without a peer. The frontispiece of the new edition presents a handsomely colored full-page plate of Niagara Falls.

Easy Lessons in Natural Philosophy.
For children. By EDWIN J. HOUSTON, A. M.

Intermediate Lessons in Natural Philosophy.
By EDWIN J. HOUSTON, A. M.

Elements of Natural Philosophy.
For Schools, Academies, etc. By EDWIN J. HOUSTON, A. M.

3000 Practice Words.

By Prof. J. WILLIS WESTLAKE, A. M., late of State Normal School, Millersville, Pa. Contains lists of Familiar Words often Misspelled, Difficult Words, Homophonous Words, Words often Confounded, Rules for Spelling, etc.

A Hand-Book of Mythology.

By Miss S. A. EDWARDS, Teacher of Mythology in the Girls' Normal School, Philadelphia.

The Model Pocket Register and Grade-Book.

A Roll-Book, Record, and Grade-Book combined. Adapted to all Grades of Classes, whether in College, Academy, Seminary, High or Primary School.

The Model Roll-Book, No. 1, is so ruled as to show at a glance the record of a class for three months, allowing five weeks to each month, with spacing for weekly, monthly, and quarterly summary, and a blank space for remarks at the end of the quarter.

The Model Roll-Book, No. 2, is arranged on the same general plan, as regards spacing, etc., but, in addition, the names of the studies generally pursued in schools are printed immediately following the name of the pupil, making it more convenient when it is desirable to have a record of all the studies pursued by a pupil brought together in one place.

Specimen Sheets sent by Mail on Application.

The Model School Diary.

Designed as an aid in securing the co-operation of parents. It consists of a Record of the Attendance, Deportment, Recitations, etc., of the scholar for every day. At the close of the week it is to be sent to the parent or guardian for his examination and signature.

The Model Monthly Report.

Similar to the Model School Diary, excepting that it is intended for a *Monthly* instead of a *Weekly* report of the Attendance, Recitations, etc., of the pupil.

2029

University of Pennsylvania Library
Circulation Department

Please return this book as soon as you have finished with it. In order to avoid a fine it must be returned by the latest date stamped below.

OCT 30 1987
OCT 20 1988

CAPPEL
JAN
OCT 1985

3 1198 05094 7154
N/1198/05094/7154X

3 1198 05094 7154
N/1198/05094/7154X